

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Bildirimi	viii
Tez Kabul Ve Onay	ix
Özet	xii
Summary	xiii
Kısaltmalar	xiv
1.GİRİŞ	1
2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR	5
2.1.Fenâyî.....	6
2.2.Hisâli	8
2.3.Hâfız Ahmed Paşa.....	9
2.4.Bahtî	10
2.5.Hâfız Ahmed Paşa.....	13
2.6.Siyahi Dede	14
2.8.Üsküdarlı Sırrî.....	17
2.9.Şeyh Mehmet Nazmi.....	19
2.10.Gevherî.....	23
2.11.Âşık Ömer	24
2.12.Nâ`ilî -i Kadîm	26
2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit.....	28
2.14.Abdülbâki Arif	31
2.15.Bursalı Tâlib.....	33
2.16.Kâşif.....	34
2.17.Mehmet Adlî	36
2.18.Vecdî	38
2.19.Sükkerî	42
2.20.Ereğlilî Tûrabi	43
2.21.Nâlî.....	47
2.22.Neşâtî	52
2.23.Sâbir Mehmed	54
2.24.Ferîdûn	55
3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR	58
3.1.Şehrî	59
3.2.Şeyhülislam Bahâyi.....	60
3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî	61

3.4.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî	63
3.5.Hikmetî.....	64
3.6.Cem'î.....	66
3.7.Şeyhülislam Yahya.....	73
3.8.Diyarbakırlı Mâlî.....	77
3.10.Cevrî.....	93
3.11.Nâ'ilî Kadîm.....	101
3.12.Nef'î	104
3.13.Nev'î-zâde Atâyî	106
3.14.Râmî	120
3.15.Sıdkî Pâşâ	127
3.16.Gani-zâde Nâdirî	131
3.17.İsmetî.....	137
3.18.Fehîm-i Kadîm	138
3.19.Ereğlili Tûrabi	142
3.20.Neşâtî	145
3.21.Ahmet Nâmî.....	147
3.22.Sâbrî Mehmed Şerif	148
4.LEHİSTAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR.....	151
4.1.Fevzi.....	152
4.2.Sahhâf Rüşdî	153
4.3.Kadrî.....	155
4.4.Şeyhülislam Yahya.....	156
4.5.Nef'î	157
4.6.Nev'î-zâde Atâyî	160
4.7.Hâşimî	176
4.8.Şu'ûrî.....	180
4.9.Sükkerî	187
4.10.Behçetî Hüseyin Efendi.....	188
4.11.Nâlî.....	203
4.12.Sâbir Mehmed	207
5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR.....	208
5.1.Sahhâf Rüşdî	210
5.2.Rehâyî	211
5.3.Cem'î.....	211
5.4.Dürrî	212

5.5. Âşık Ömer	212
5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit.....	218
5.7. Birrî Mehmet Dede	225
5.8. Ahmet Nâmî	230
5.9. Sâbir Mehmed	233
6. AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR	236
6.1. Nazîf.....	236
6.3. Şerif Nehcî	238
6.4. Fevzi.....	240
6.5. Hikmetî.....	243
6.6. Nâci Ahmed Dede	244
6.7. Nazîf.....	245
6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî	249
6.9. Cem'î.....	253
6.10. Kelim.....	255
6.11. Nehcî Mustafa Dede.....	256
6.12. Siyahi Dede	261
6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîçâre	262
6.14. Âşık Ömer	263
6.15. Cevrî.....	264
6.16. Bursalı Tâlib.....	267
6.17. Mehmet Adlî	268
6.18. Sükkerî	270
6.19. Ganî-zâde Nâdirî	271
6.20. Sıdkî Paşa.....	275
6.21. Nâlî.....	275
6.22. Sâbir Mehmed	276
7. DİĞER UNSURLAR	279
7.1. İsyânlar	279
7.1.1. Bahtî	280
7.1.2. Vecihi	282
7.1.3. Kadrî.....	287
7.1.4. Şeyhi Mehmet	288
7.1.5. Nef'î	288
7.1.6. Râmî	293
7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî	309

7.1.8. Ereğlili Tûrabi	318
7.1.9. Nâfî	325
7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü	327
7.2.1. Hâfız Ahmed Paşa□	329
7.2.2. Nuri İbrahim	331
7.2.3. Dânişî	334
7.2.4. Hisâli	337
7.2.5. Dürrî	338
7.2.6. Medhî	342
7.2.7. Şeyhülislam Yahya.....	345
7.2.8. Bahtî	347
7.2.9. Gevherî.....	350
7.2.10. Âşık Ömer	352
7.2.11. Cevrî.....	357
7.2.12. Nef'î	360
7.2.13. Nev'î-zâde Atâyî	365
7.2.14. Hâsimî	367
7.2.15. Bosnalı Alaeddin Sabit.....	370
7.2.16. Kafzâde Fâ'izî	372
7.2.17. Behçeti Hüseyin Efendi	376
7.2.18. Ereğlili Tûrabi	379
8.SONUÇ	381
KAYNAKÇA	387
ÖZGEÇMİŞ	398

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mehmet ÖZER

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet ÖZER tarafından hazırlanan “17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar” başlıklı bu çalışma, 13.08.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL	İmza:
Üye	: Prof.Dr. Muhittin ELİAÇIK	İmza:
Üye	: Dr.Öğr. Üyesi Fatih SONA	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19/07/ 2018 tarih ve 2018/24-08 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdür V.

ÖNSÖZ

Klâsik Türk Edebiyatı'na getirilen en büyük eleştiri bu edebiyatın halka hitap etmemesi şeklindedir. Yalnız son zamanlarda yapılan bilimsel çalışmalar bu algının değişmesine sebep olmuştur. Yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, Divân Edebiyatı sahasında ürün veren şairlerin sosyal hayata kayıtsız kalmadıklarını göstermiştir.

Sosyal hayatı ilgilendiren en önemli konulardan biri de hiç şüphesiz savaşlardır. Bu tezin amacı Divan Edebiyatı'nın sosyal hayatla ilgili yönünü ortaya koyan çalışmalara katkı sağlamaktır. Yapmış olduğumuz bu tez çalışması 17.yy. da yazılmış divanlarda yer alan savaşlar ile sınırlandırılmıştır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi; Osmanlı tarihinin ve edebiyatının tümünün tek bir çalışma ile incelenmesinin imkânsız oluşudur. İkincisi ise 17.yy'ın Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olması hasebiyledir. İkinci sebep aynı zamanda ikinci bir amaç ile de ilgilidir. Buna göre seçilen yüzyılda artık Osmanlı Devleti eski ihtişamından uzaklaşmaya başlamıştır. Dönemin padişahları (I.Ahmed, I.Mustafa, II.Osman, IV.Murat, IV.Mehmet, II.Süleyman, II.Ahmed, II.Mustafa) bir çok sorun ile uğraşmıştır. Orta Asya'da Rusya, Azerbaycan yöresinde Safevi faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni bir hayli güç durumda bırakmıştır. Avusturya, Lehistan ve Venedik ile yapılan savaşların yanında, içeride de isyanlar ile uğraşmıştır. Peki, tarih ve edebiyat araştırma kitaplarının dışında dönemi yaşayan insanlar olarak şairler bize neler söylemektedir? Dünya'ya hükmeden bir devletin tebâsından olan ve halkın sesi konumunda bulunan şairler, duraklama devrinde sosyal hayatı etkileyen siyasal olaylara ne kadar ilgili olmuşlardır? Kazanılan zaferler veya kaybedilen savaşlar nasıl görülmüştür? Zirveden yavaş yavaş inişin devri olan 17.yy. da yaşayan ve divan sahibi olan şairlerin kaleminden dönemin fotoğrafı görülmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamında ana omurgayı çalışılmış divanlar oluşturmuştur. Öncelikle bu yüzyılda yaşamış Divan sahibi şairler tespit edilmiştir. Tespit edilen şairlerin çalışılmış Divânlarına ulaşılmış ve inceleme safhasına geçilmiştir. Divanlar içerisinde yazılmış "savaş" konulu şiirler tespit edilerek tez metni için alınmıştır. Alınan şiirlerin kimlerle yapılan hangi savaş olduğu tespit edilmiş ve böylece

sınıflandırılmıştır. Daha sonra ise tespit edilen şiirlerde anlatılanlar kısaca açıklanmıştır.

Tez çalışması yedi başlık halinde oluşturulmuştur. Bu başlıkları savaş yapılan ülkeler, iç isyanlar ve kızıl elma hedefi belirlemiştir. Buna göre, Avusturya-Macaristan, Safavî (İran), Lehistan, Rusya, Venedik, İsyandar ve Kızıl Elma Ülküsü, ana başlıklar olmuştur. Bu ana başlıkların altına onlarla ilgili olarak alt başlıklar açılmıştır. Açılan alt başlıklar, şairlerin o savaş ile ilgili yazdıkları şiirler şeklinde sıralanmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren, hiçbir yardımını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL'a vermiş olduğu emeklerden dolayı çok teşekkür ederim.

Aynı zamanda her konuda olduğu gibi bu çalışma esnasında da benden desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Ummuhan ÖZER'e, bugüne kadar maddi ve manevi olarak hep yanımda olan canım annem Lütfiye ÖZER'e, babam Gazi ÖZER'e ve tüm aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Tezin Başlığı: 17.Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar
Tezin Yazarı: Mehmet ÖZER
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı: Eski Türk Edebiyatı
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı:
Tarih boyunca birçok devlet kuran Türkler, geniş bir coğrafi alana hâkim olarak farklı devletlerle etkileşim içerisine girmişlerdir. Savaş, barış, din, edebiyat, resim, müzik, el sanatları, giyim, yemek kültürü ve daha birçok konuda bu etkileşimden söz etmek mümkündür. Yalnız hiç kuşku yok ki bahse konu karşılıklı etkileşimlerin en yıkıcısı ve en belirleyicisi olarak savaş olgusunu göstermek doğru olacaktır. Nitekim Türklerin İslamiyet'e geçişi bile Müslüman Araplar ile Çinliler arasında yapılan bir savaşın sonucunda olmuştur. Bu yeni din doğal olarak yeni bir kültürü de getirmiştir.   Türklerin tanıştığı yeni kültür içerisinde, edebiyat önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde gelişen ve büyüyen Divan Edebiyatı'nın etkisi günümüze kadar ulaşmıştır. Yalnız bu büyük edebiyat için özellikle tanzimatla birlikte "halktan ve sosyal hayattan kopuk" eleştirisi yapılmıştır. İşte bu çalışma, halkın sosyal yaşantısını derinden etkileyen savaşların Divan edebiyatına ne denli yansıdığını görmek için yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı olarak 17.yy. seçilmiştir. Buradaki amaç ise cihan devleti Osmanlı, gücünden uzaklaşırken dönemin şairlerinin kaleminden zirvede tutunma çabalarını görmektir. Çalışmamıza ilk olarak 17.yy.da yaşamış ve divan yazmış olan şairlerin tespiti yapılarak başlanılmıştır. Daha sonra tespit edilen çalışılmış divanlarda yer alan savaşlar ele alınmıştır. Hangi devletler ile hangi savaşların yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. "İsyanlar" ve "Kızıl Elma Ülküsü" başlığı altında da şiirler incelenmiştir. Sonuç kısmında bu veriler sayılara dökülerek, genel bilgiler verilmiştir.
Anahtar Kelimeler:17.yy., Divan, Savaş, Kızıl Elma.

SUMMARY

Title of thesis: The Wars Centioned in 17 th Century Divans
Author: Mehmet ÖZER
Supervisor: Assist. Prof. Dr. İbrahim AKYOL
Department: Turkish Language and Literature
Sub-field: Old Turkish Literature (Classical Turkish Literature)
Date:
Turks who established many states throughout history have interacted with different stattes, dominated by a wide geographical area. War, peace, religion, literatüre, painting, music, handicrafts, clothing, food culture and many more... Definetely, interactions that the most destructive and determinant of the mutual interactions is war. Indeed, even the Islamic transition of the Turks is the result of a war between the Muslim Arap and Chinese. This new religion has naturally brought a new culture.   In the new culture that Turks have met literature has taken an important place. Particularly, the effect of the divan literature that has developed and growing in the period of the ottoman state reached to today. But in this great literature, especially, with tanzimat, there is a disconnected criticism from “the public and social life”. This work was done to see how the wars that deeply affect the social life of the people reflect on divan literature. The 17th century was chosen as the content of the work. The aim is to see the efforts of the poets of the period to climb to the top while away from the ottoman power of the world state. My work was initiated by first identifying the poets who lived in the 17th century and wrote the divan. Later, the battles taking place in the studied divans were examined. I revelaled which battles have been made with which states. Poetry has been viewed “rebellion” and “red apples ideals” under the title. In the conclusion section, general information was gived by using numerical data.
Keywords: 17 th century, Divan, War, Red Apple.

KISALTMALAR

Türkçe	Bibliyografik Bilgiler
Adı geçen eser	a.g.e.
Adı geçen makale	a.g.m.
Adı geçen tez	a.g.t.
Gazel	G.
Hicrî	H.
Kaside	K.
Kıt'a	k.
Miladi	M.
Tarih	T.
Sayfa	s.

1.GİRİŞ

Savaş, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarih boyunca yöntem ve uygulamaları değişmesine rağmen canlı bir şekilde günümüze kadar ulaşmış,ilk çağlardan bugüne devletler ve milletler için kaçınılmaz bir gerçeklik olmuştur. Kimi zaman devletlerin varlığını sürdürmesi amacıyla kimi zaman ise devletleri refaha kavuşturma amacıyla karşımıza çıkan savaşlar, milletlerin hayatında hep varolmuştur. ¹Hayatın bir parçası konumunda olan savaşlar insanları birçok alanda etkilemiştir. Hiç şüphesiz ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkiler bu alanların başında gelmektedir. Sosyal hayata büyük etkileri olan savaşlar doğal olarak kendilerini edebî ürünlerde de göstermişlerdir.

Bilindiği gibi Türk Edebiyatı'nda ilk olarak sözlü ürünler verilmiştir. Destanlar bu sözlü ürünlerin en hacimlisi olmuştur. Bir milleti derinden etkileyen olayların nesilden nesile ağızdan ağıza geçerek, zamanla doğüstü olaylarında eklendiği destanlar bize o milletin geçmişi hakkında da bilgi vermektedir. İslâmiyet öncesi Türk Edebiyatı'nda da bu bakımdan destanların önemli bir yeri vardır. Özellikle Alp Er Tunga ve Oğuz Kağan destanları birer milli kahraman etrafında gelişmiş ve bu kahraman önderliğinde düşmanla yapılan savaşlar ön plâna çıkmıştır. Nitekim nasıl ki savaşlar milletimizi etkilemişse aynı ölçüde bizim ile savaşan milletleri de etkilemiştir. İşte bu yüzden İran millî tarihinin önemli bir kısmını Efrasiyab (Alp Er Tunga) efsaneleri oluşturmuştur. O dönem Türkler ve İranlılar arasındaki diğer tüm mücadeleler Alp Er Tunga'nın adıyla anılmıştır. Yani Sasanilerin Saka Türkleri'nin dışında Hunlar, Ak Hunlar ve Göktürkler ile yaptığı savaşlarda Efrasiyab efsanelerinin içerisine dâhil edilmiştir.²

Milletlerin hafızalarında derin izler bırakan savaş gerçeği, Türk Milleti'nin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren kaderi olmuştur. Türklerin ilk yazılı kaynağı olarak kabul edilen, bir tarihi vesika olmasının yanında ilk edebî metinleride içinde

¹Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.33, 2015, (Erişim Tarihi: 19.05.2018) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014>

²Varis Abdurrahman, "Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında", s.2, Erişim Tarihi: 25.05.2018) ,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf>

barındıran Orhun Âbidelerinde de bu gerçek görülmektedir. Bu yazıtlarda Göktürklerin gücü, bağımsızlık mücadelesi, Çin ve diğer düşmanlar hakkında uyarı ve yapılan mücadeleler anlatılmaktadır:

“Orhun Âbidelerinde geçen bir diğer önemli mesajlar da bağımsızlık üzerinedir. Bilindiği üzere; I.Köktürk Kağanlığının egemenliğine, Çin son vermiş ve Köktürkler, Çin egemenliği altına girmiş ve bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu hadiseden sonra Türkler, bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve bu mücadelelerinin sonucunda bağımsızlıklarını kazanıp, II.Köktürk Kağanlığını kurmuşlardır. İşte yazıtlarda geçen bir diğer önemli husus da, bağımsızlık mücadelesidir.

...Tengri yarlıkaduk üçün illigilsiretmiş, kaganlığı kagansıratmış, yağg baz kılmış, tizligig sökürmiş, başlıgıg yükündü[rmiş. Kangım kagan ança ilig] törüg kazanıp uça barmış...

(...Tanrı lûtfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş. Babam kağan öylece ili, töreyi kazanıp, uçup gitmiş (vefat etmiş)...) [KT D 15-16]”³

Türkler’in savaşçı yapısı İslamiyet ile tanıştıktan sonra da devam etmiştir. Doğal olarak Türklerin İslâmi devir edebiyatı bu durumdan etkilenmiştir. İslâmiyet etkisinde gelişen Türk Edebiyatı’nın en önemli eserlerinden birisi olan Dîvânu Lugâti’t-Türk’te bu etki görülmektedir.

“Türkçe kelimelerin açıklanışı sırasında 400 dolayında dörtlükten oluşan manzume ve atasözleri(sav) örnek verilmiştir. Bu manzum parçalar, Türk topluluklarının yaşam tarzları hakkında bilgi verdikleri gibi geçmişin destan konusu olabilecek savaş v.b. olaylarından da izler taşırlar. Destan parçaları Müslüman Türk boyları ile Müslümanlığı henüz kabul etmemiş

³ Erdem Konur, “Orhun Yazıtlarında Sosyal Ve Siyasi Mesajlar, s.11-12., (Erişim Tarihi:25.05.2018), http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/erdem_konur_orhun_yazitlari.pdf

olan Türk boyları arasındaki mücadeleleri anlatması bakımından ilginçtir.”⁴

Türkler için İslâmiyet’in kabulünden sonra savaş algısı yeni bir şekil almıştır. Din için “gaza” olgusu meydana çıkmıştır.

“Gaza, cenge gitmek ve cenk etmek anlamına gelir. Din düşmanlarıyla yapılan cenge ‘cihad’ denilir ki, sonradan ‘gaza’ da bu anlamda kullanılmıştır. Arap edebiyatında gazaları ve gazilerin kahramanlıklarını hikâye eden eserler ‘megazi’ adını alır.

Türk edebiyatında bu gibi eserler ‘gaza-name’ yahut ‘gazavat-name’ adı altında toplanır. Gaza-namelerde, düşmanla yapılan tek bir savaş, gazavat-namelerde ise, savaşlar veya akınlar silsilesi tasvir edilir.”⁵

Bu şekilde konusu savaş olan gaza-name, gazavat-name, fetih-name gibi müstakil eserler meydana getirilmiştir.

Türkler, kurmuş oldukları Osmanlı Devleti ile tarih sahnesinde zirveye ulaşmışlardır. Bu durum hemen hemen her alanda kendini göstermiştir. Hiç kuşku yok ki “Edebiyat” da bunlardan birtanesidir. Altı asır boyunca dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti, etkisi günümüze kadar uzanacak olan “Divan Edebiyatı” nı bize miras bırakmıştır.

Divan Edebiyatı ortaya çıkan bu edebiyatın en bilinen ismidir. Ancak ifade edilen genel tabirin dışında başka isimlerle de anılmıştır.

1) Saray Edebiyatı: Ağırlıklı olarak saray, konak ve medrese etrafında geliştiği için bu ismi almaktadır.

⁴ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012, s.32.

⁵ Agâh Sırrı Levend, Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000, s.1.

2)Yüksek Zümre Edebiyatı: Okumuş kesime seslenmesi ve daha çok okumuş kesimin ilgilenmesi sebebiyle “Yüksek Zümre Edebiyatı” denilmiştir.⁶

Bu isimlerin yanında yine halk ile aradaki mesafeyi belirtmek için; havas edebiyatı, skolâstik edebiyat, klasik edebiyat, klasik Türk edebiyatı gibi isimlerle anılmaktadır.⁷

Kullanılan bu isimler Divan Edebiyatını halktan ayrı tutma çabası gibi görülmektedir. Bunun böyle olup olmadığını ise kuşkusuz bu edebiyatı icra eden sanatçıların tumumu belirleyecektir. İşte bu maksat ile bahsi edilen edebiyata adını veren şairlerin divanlarını incelemek gerekmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi büyük bir sosyal olay olan ve halkı derinden etkileyen “savaş” gerçeğine Divan şairlerinin ne derece ilgili olduğu önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti Avusturya-Macaristan, Venedik, Lehistan, Rusya, İran ve İsyandar ile uğraşırken, yaşananları bize dönemin şairleri aktarmıştır.

⁶ Mine Mengi, a.g.e., s.23.

⁷Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı” TDV İslam Ansiklopedisi, s.389, (Erişim Tarihi:25.05.2018) ,<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090306.pdf>

2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR

Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında yıllardan beri süregelen mücadele 17.yy.'a girilirken şiddetli bir şekilde devam etmiştir. 17.yy'da bu mücadele döneminde Eğri, Estergon, Vişegrad ve Uyvar gibi kaleler savaşların gerçekleştiği yerler olmuşlardır. Şairler özellikle bu kaleler için yapılan savaşlara büyük ilgi göstermişlerdir.

Söz konusu savaşlar şairler tarafından kimi zaman doğrudan anlatılmış olup, kimi zaman ise dolaylı olarak anlatılmıştır. Alınan kalelerin zorluğu anlatılırken bir yandan da kalelerin bulunduğu muhilerin güzellikleri anlatılmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise şairlerin genellikle Macar Kırallığı hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olmasıdır. Macar Kırallığı birçok şiirde "kötü huylu" olarak adlandırılmıştır. Bazı şiirlerde fethin kaç günde tamamlandığına varıncaya kadar detaya inilmesine karşın bazı şiirlerde çok genel ifadelerle fetihler anlatılmıştır. III.Mehmet'in Eğri seferine bizzat katılması şairler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

"Osmanlılar'la Habsburglar arasında 1593'te başlayan "On Beş Yıl Savaşları" veya "Uzun Harp Dönemi" Eğri'nin tarihibakımından bir dönüm noktası oldu.1596 yılında III. Mehmed ordunun başındaMacar topraklarına doğru sefere çıktığında bu seferin ana hedefini Eğri teşkil etti. Bu sırada kalenin kumandanı Pal Nyary adlı bir Macar asilzadesiydi; yardımcılığına ise Claudio Cogonara adlı bir İtalyan askeri mühendis tayin edildi. Muhafızların sayısı 3400 civarındaydı; ayrıca Osmanlılar'ın kuşatmada kullandıkları 170 topa karşılık kalede yedi top bulunuyordu. Üç hafta süren mücadele kısmen Osmanlı kuvvetlerinin sayı ve silah üstünlüğü, kısmen de Türk lağımcularının bir burcu havaya uçurmaları sonucundakale muhafızlarının teslim olması ile neticelendi (12 Ekim 1596)"⁸

⁸ Geza David, "Eğri" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.489., (Erişim Tarihi: 10.11.2016), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100426.pdf>

1604 yılında düzenlenen yeni bir Macaristan seferinde Lala Mehmet Paşa sırasıyla Peşte ve Vaç kalelerini, bir yıl sonrada Vişegrad, Tepedelen ve Estergonu teslim almıştır.⁹

Daha sonraki yıllarda da bu mücadele devam etmiştir. Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan Saint Gotthard savaşından sonra 10 Ağustos 1664'te Vasvar barış antlaşması imzalanmıştır. Savaştan Avusturya galip çıkmasına rağmen masadan Osmanlı kazançlı ayrılmıştır. Çünkü Avusturya Serinwar'ı ve Macaristan Krallığı'nın anahtarı olan Uyvar Kalesi'ni kaybetmiştir.¹⁰

Bu yüzyılda Osmanlı ile Avusturya -Macaristan arasında geçen en önemli olaylardan biriside 1683 II. Viyana kuşatmasıdır. Bilindiği üzere bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.1.Fenâyî

*"Kasîde der-hakk-ı Sultân Muḥammed Ḥân
Nümâyân oldu 'âlemde yine gör şun' -ı Raḥmânı
İrişdi berr ile bahre Ḥudânuñ luṭf u iḥsânı*

*Çü mihr-i devletüñ oldı tülû'ı burc-ı nuşretten
'Adû-yı bed-nihâd görse nola envâ'-ı İḥsârânı*

*Şeref burcında bedr ola dem-â-dem tâlî' -i baḥtı
Hilâl-âsâ terakḳîde ola 'ünvân-ı 'Oṣmânî*

*Cenâb-ı hazret-i Sulṭân Muḥammed Ḥân-ı Ğâzî kim
Cihânı eyler âsûde anuñḥükm-i humâyûnı*

⁹ Bilgehan Pamuk vd., Osmanlı Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.286.

¹⁰ J.Von Hammer, Osmanlı Tarihi, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kemer Yayınları, İstanbul 2013, s.366-367.

Ne canibe sa‘âdetle kudûmı eyleye iqbâl

Hızır İlyâs refîk olup ola Bârî nîgeh-bânî

Mübârek ide bu fethi Cenâb-ı Hâzret-i Raḥmânî

Umarız ‘an-ḳarîb ola nice nuşretler erzânî

İki ‘âlem merâmıyla hemîşe olısar mesrûr

Müşâḥḥar eyleyüp Bârî yedüñde kâfiristânı

Nihâl-i hoş hırâmuñla cihân gülzârı vâr ola

Müsellem şânuña ancaḳ bu üslûb-ı cihân-bânî

Semâ-yı evc-i rif‘atde hümâ-veş ‘âlî-pervâz ol

Münevver eyleye vechüñ bu nüh-firûze eyvânı

Fenâyî gonca-ı baḫtı ola güller gibi ḥandân

Cihân durduḳca âbâdan ola âyîn ü erkânı "(261)"¹¹

III. Mehmet'in Eğri fethi üzerine yazılmış kasidedir. III. Mehmet Eğri Fatih olarak anılmaktadır ve bu savaşa bizzat katılmıştır.¹²

Fenâyî, Eğri gazası üzerine yazmış olduğu bu şiirde, somut savaş sahneleri yerine daha çok gazanın başarısını ve fethin haberini vermiş, bu fetihten dolayı Allah'a hamdetmiş, sultan III. Mehmet'i övüp fetihlerin devamını istemiş, içeriği bu yönde ele almıştır.

Birinci beyitten bu yana şair bu fetihde "Allah'ın yardımını" ön plâna çıkarmıştır. Buna göre Allah'ın kudreti yine görünmüştür ve O'nun lütfü denizi ve yeryüzünü

¹¹ Alim Yıldız, Fenâyî Divânı), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, s.424-425.

¹² Alim Yıldız, a.g.t., s.182.

doldurmuştur. Çünkü Allah'ın yardımıyla Osmanlı Devleti'nin güneşi yeniden doğmuştur ve soysuz düşman hüsrânın her çeşidini tatmıştır. Bu gazadan sonra şair artık Osmanlı'nın şeref burcunun yeniden yükselmesini mutlulukla karşılamaktadır. Bu bağlamda Sultan Mehmet'i öven şair, karada ve denizde Allah'ın yardımının onunla olduğunu belirterek, Hızır (a.s.) ve İlyas (a.s.)'ın Sultan Mehmet'e yol arkadaşlığı ettiğini vurgulamaktadır.

Şair, "Kâfiristan'a" yapılan seferlerde insanların iki cihanını kurtarmaya yöneliktir, demektedir. Şiirin sonunda ise yine bu durumun devamını dilemektedir, dünya döndüğü sürece Osmanlı hanedanlığı nezdinde Türk Milleti'nin, yaptığı fetihlerle İslam'ın sancaktarlığını yapmasını yüce Allah'tan niyaz etmektedir.

2.2.Hisâli

"Hüsni-hulûk aşhâbıdur bâ-y u gedâsı Egrinüñ

Meskenet erbâbıdur ehl-i ğınası Egrinüñ

'Âşık-ı bîcâreye 'arz-ı cemâl itmez kaçır

Her perî-sîmâsı vü hûrî-liķâsı Egrinüñ

Gül-ruh u ğonca-dehen bir şûh u şengül yârile

'İşret eyler bülbül-i naĝme-serâsı Egrinüñ

Gûyiyâ tûfân-ı Nûh u fitne-i Cengîzdür

Tîg-ı hûn-efşân ile fetḥ ü ğazâsı Egrinüñ

Ķanlar ağladır kıral-ı bed-fi'âle dem-be-dem

Yâda geldükçe Hişâli mâcerâsı Egrinüñ (G.252)¹³

¹³Özlem Ercan, Peştehi Hisâli Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, S.188.

Eğri halkını tasvir ile başlayan gazelde, şair Eğri halkının vasıflarını överek, Eğri'nin zenginlerinin ve fakirlerinin güzel huylu olduğunu ifade etmektedir. İkinci dizede kelimelerin ikinci anlamlarını da şiirdeki anlam içerisine sokarak, burada yaşayan zengin halkın aslında mütevazı kişiler olduğu belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü beyitlerde Eğri'ninâşık ile mâşukları arasındaki ilişkiyi anlatan Hisâlî, peri ve hûrî yüzlü bu güzellerin biçare âşıklara yüzlerini göstermediklerini söylemektedir.

Daha sonra konuyu asıl anlatmak istediği yere getiren Hisâlî, kan saçan kılıçla yani savaşarak alınan Eğri'nin bir Cengiz fitnesi gibi yıkıcı çetin bir mücadele ile adeta Nuh tûfânına denk felaket sonucu fethinin mümkün olduğunu anlatmaktadır.

2.3.Hâfız Ahmed Paşa

"Târih-i Feth-i Usturgon 'Ale" t-tarîk-i Ta'miye

*Döge döge çünkü Usturgonu alduğ top ile
Kâfirüñ kalmadı şimden girü 'âlemde yeri*

*Ûıldılar serdârdan nâ-çâr olup vire taleb
Vire virilmek ile kırtardılar cân u seri*

*Pâdişâhuñ devletinde kal'ayı zabt eyleyüp
Darbet-i şemşîr ile sürdük çıkarduk kâferi*

*Hzret-i sultân Ahmed Han-ı 'âdil devridür
Feth olursa tañ mı Usturgon gibi kal'aları*

Hâfızâ cânlarına minnet bilüp târih için

Çıktı Usturgondan cân ile kâfir 'askeri (k.5)¹⁴

Hâfız Ahmed Paşa, şiirin ilk beyitinde Estergon kalesini top ile döverek aldığımızı ve kâfir olan düşmanın âlemde yerinin kalmadığını söylemektedir. Artık çaresiz kalan düşman askerlerinden bazıları teslim olarak canlarını kurtarmışlardır. Padişahın verdiği emirle, şair, kalenin zaptedilip düşmanın kılıç zoruyla kaleden atıldığı tarihi gerçekliği şiir diliyle ifade etmektedir.

Sultan Ahmed Han'ın bu sefer sırasında devletin başında olduğunu ve onun adil bir hükümdar olduğunu söyleyen Hâfız Ahmed Paşa, Estergon gibi başka kalelerin fethini de beklemektedir. Sonuç olarak düşman askeri Estergon'dan savaşarak çıkarılmıştır. Hâfız Ahmed Paşa'da bu gerçeği son beyitte işlemiştir.

2.4.Bahfî

“Diger

Minnetullah ki irişdi beşâret haberi

Geldi cân kulağuna yine meserret haberi

Mâl ü rızkıyla iki ça'le birağmış küffar

İrdi hoş peyk-i şabâ ile ganîmet haberi

Münhezim ola yakında umaram küfr ehli

Tâ ire şâh-ı kızılbaşâ hezîmet haberi

Râfîzî kâvmini dâhî ide kâhir mağhûr

Ki kırala ire andan da muşîbet haberi

¹⁴ Âdem Uysal, Hâfız Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, S.161.

Cünd-i İslâm'a du'â itmededir çün Bahtî

Ey şabâ turma hemân anlara ilet haberi ¹⁵

Bilindiği gibi Bahtî mahlasıyla tanıdığımız şair, Sultan I.Ahmet'tir. Divanı olan şair padişahlardandır. Onun döneminde Osmanlı Devleti daha çok Avusturya-Macaristan, İran ve İç İsyandar ile uğraşmıştır. Bu ve bu başlık altında aldığımız diğer iki şiirde, Sultan Ahmet'in padişahlığında Macaristan ile yapılan mücadeleyi ve Estergon Kalesi'nin fethini anlatmaktadır.

Şiir işte bu müjde ile başlamaktadır. Şair padişaha müjde gelmiş, başarı haberi kendisine yetmiştir. Kâfir düşman malıyla birlikte iki kale bırakmıştır. Bu ganimet haberi ise padişah tarafından sevinçle karşılanmıştır.

Bahtî, daha sonra temennide bulunarak, tüm küfür ehlinin bu bozgunu yaşamasını istemektedir, hatta öyle ki bu hezimet haberinin dönemin İran şahına kadar ulaşmasını belki de böylelikle bir küfür ehli olarak onun da korkması gerektiğini söylemektedir. İran şahını ve başında bulunduğu kavmi, İslam'ın başında bir musibet olarak gören şair tez zamanda böylesi bir hezimetini onlarında yaşamasını ister. Bir şîfî fırkası olan "Râfıza" nın tarafları olan Râfizîler, Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in halifeliğini kabul etmedikleri için ve dahası onlara dil uzattıkları için bir fitne unsuru olmuşlardır.¹⁶

Son beyitte Bahtî bir şair olarak, I.Ahmet bir padişah olarak İslam askerine yani ordusuna dua etmektedir. Saba rüzgârını elçi tayin eden şair padişah bu durumu askerlerine iletmesini istemektedir.

"Diğer

Şükr ü hamdüm añadur cân ü gönülden ki Şekûr

Ehl-i İslâm'uñ olup yâveri kılmış manşûr

¹⁵ İsa Kayaalp, Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.209.

¹⁶ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneşçâl, "Râfıza ve Râfizî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008, s.872.

Peşte'nün fethi Budin ehline cân-bağş oldu

Bu beşâret haberi kıldı cihânı mesrûr

Lîk kâni' degülem ben buña Hağ'dan umaram

Engürüs'ün haber-i fethi dahı ide zuhûr

Münhezim eyleyeler ğayret ile küffârı

Cünd-i İslâm'a vire fırsat ü nuşret o ğayûr

Ahmedâ zulmet-i küfri giderüp ol Hâdî

*Mihr-i îmân ile küffâr iline toldura nûr*¹⁷

Şiirine Allah'a şükür ile başlayan şair, yüce Allah'ın İslam Ehline yani Osmanlı askerine yardımı ile düşmana karşı galip geldiğini haber verir. Peşte yakınlarındaki Estergon kalesinin fethiyle şehir kontrolü Osmanlı'nın eline geçmiş böylelikle Budin halkı rahat bir nefes almıştır. Bu güzel haberin devamını bekleyen şair, tüm Macar ülkesinin fethini istemektedir. Çünkü Macar diyarı bir küfür diyarıdır, İslam askeri burayı zaptetmelidir.

Bundan sonra şair padişah kendisine seslenerek "Ey Ahmet sen bu küfrün karanlığını gidermede öncü ol, mazluma yardım et bu sayede iman güneşi ile kâfir iline nur dolar" demektedir.

"Diger

Bi-ğamdillâh ki kılmış dîn-i İslâm'ı Hudâ manşûr

Dışığırad ile Estergon'ı almışlar olup mesrûr

Ğuzât-ı müslimîne irişüp 'avni o Ğahhârûn

Urup küffâra top-ı qahrı kılmışlar yine mağhûr

¹⁷İsa Kayaalp, a.g.e., s.210.

*Çü küffâr iline ateş bıraktılar idüp nâgeh
‘Aceb mi bu harâretden kral olsa yine maħrûr*

*İtâ‘at eyleyüp serdâra cân ile çalışmalar
Du‘âm oldur ki ‘indellah olalar cümlesi me‘cûr*

*Çün irdi müjde-i fetih bu iki kal‘anuñ Bahtî
‘Aceb mi ehl-i İslâm’uñ şebi Kıadr olsa rûzı sûr “¹⁸*

Dışıgrad diyarı ve Estergon Kalesi alınmıştır. Şair Allah’ın yardımı ile alınan bu yerler için şükür etmektedir. Bir savaş terimi olarak aşinası olduğumuz “top vurma” olayını şair soyutlaştırarak “kahır topları” şeklinde kullanmış ve bu gazada düşman bu toplarla yıkılmıştır.

Üçüncü beyitte belkide ilginç bir şekilde bir gerçeği mizahi olarak öğrenmekteyiz. Buna göre şair padişah şöyle demektedir: “Kâfir iline ansızın ateş bırakıldı, acaba bıraktığımız bu ateşten midir ki Macar kralıda ateşlenmiştir.” Elimizde hiçbir tarihi veri olmasa dahi buradan Bahtî’nin deyişi ile Macar kralının savaş esnasında ateşli bir hastalığa yakalandığı sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Daha sonra askerini öven şair padişah, bir nizam sonucu başarılı çıkılan bu savaş sonucu onların mükâfat almaları için dua eder. Sonuç olarak bu iki kalenin fetih müjdesi gerçekleşmiştir.

2.5.Hâfız Ahmed Paşa

*"Tārīh-i Feth-i Vişagrad ‘Ale‘t-tarik-i Ta‘miye
Vişegrad kal‘aşını aldı darbi
Kırala eyleyüp serdâr tevbîh*

¹⁸ İsa Kayaalp, a.g.e., s.210-211.

Müdüam olsun cihānda Hān Aḥmed

‘Adūsınuñ urulsun başına mîḥ

Kökini kesdi andan her pelîdüñ

Ki şalmışlar idi her cānibe bîḥ

Görüp serdāruñ erligini Hāfız

Nola taḥsîn iderse gökde mirrîḥ

Bu fetḥ için Vişegrad’uñ içinde

Sürüp küffār kavmin kıldı târîḥ (sene 1015) (k.6)¹⁹

Vişegrad kalesinin alınmasını anlatan bu şiirde, şair, Osmanlı padişahının Macar kiralına bir ceza kestiğini söylemektedir. Hâfız Ahmed Paşa, Sultan Ahmed’in cihanda devamlı olarak ulu bir hân olarak kalmasını isterken, düşmanın da başında bir çivi gibi çakılı olmasını yani düşmana hep üstünlük sağlamasını istemektedir. Düşmanı bir pelid ağacına benzeten şair, bu gaza ile kökü her yöne salınmış bu ağacın kesildiğini söylemektedir. Ayrıca burada pelit kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şair pelit kelimesi ile aynı zamanda düşmanın inatçılığını anlatmak istemiştir. Şiirin devamında Padişahın erliğini öven şair, son beyitte Vişegrad’ın alınmasını “Sürüp küffār kavmin kıldı târîḥ” diyerek gazanın vaktini bize haber vermektedir.

2.6.Siyahi Dede

"TÂRÎḤ-İ CÜLÛS-I ŞULṬÂN AḤMED HÂN ŞÂNÎ

(...)

Ne vezîr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrüñ

Eyledi fetḥ Belîgradı o şîr-i ğarrân

¹⁹ Adem Uysal, a.g.t., s.162.

*Ya'nî ol Muşafâ Paşa ki vezîr ibn-i vezîr
Şa'ikâ melce'-i zâlim-keş-i bî-reyb u gümân*

*Nâ'il-i 'ilm ü hüner âşaf-ı şânî gûyâ
Mâ'il-i 'adl-i 'Ömer şâhib-i kuṭb-ı devrân*

*Böyle bir pâdişehüñ böyle vezîr-i kâmil
Ola rahş-ı zafer encâmı olunca pûyân*

*Ṭuramaz himmet-i 'azminde anuñ bir lahza
Sedd-i İskender olursa da eger Efrengân*

*Ḥâsılı bu durur ol pâdişeh-i zi-ḳudret
K'olusar tîḡi ile ḥûn-ı 'adû seyl-i revân*

*Zelzele-sâz-ı esâs-i milel-i düşmen-i dîn
Raḡne-endâz-ı ḥaşîn-i ḳılel-i fitne-künân*

*Nuşret-i 'avn-i Ḥuda ola 'alemdârı anuñ
Himmet-i âl-i 'abâ hem-pes ü pîşende revân*

*Lafzen ü ma'nen aña didi Siyâhî târîḥ
Düvel-ârâ idi bin yüz ikide Aḡmed Ḥân /1102(T.2)²⁰*

Bilindiği gibi “cülûs” Osmalı Padişahları'nın tahta geçtikten sonra dağıttıkları bahşişin adıdır. Bu bahşişle, artık bir dönemin sona erip yeni bir padişah döneminin başladığının haberi verilmektedir. Bu şiirde de şair bize Sultan II. Ahmet'in tahta

²⁰ Gülşah Cangöz, Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme,Transkripsiyonlu Metin, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, s.162-163.

geçtiğini, tarihini düşerek haber vermektedir. İşte burada somut bir savaştan ziyade yeni padişahın başarılı olması için ona dular edilmektedir. Şiirde en çok ilgimizi çeken husus ise, padişahın yeni fetihler bekleyen şairin geçmişe atıfta bulunarak bunu istemesidir. Şair yalnızca padişahın değil onun veziri Mustafa Paşadan'da umutludur. Nasıl ki Kanunî devrinde Rüstem paşa Belgradı Macarlardan aldıysa, II. Ahmet zamanında da Mustafa Paşa böyle fetihler yapabilir. Çünkü şaire göre II. Ahmet'in devri, Hz.Ömer (r.a) devri gibi bir adalet devridir. Onun ve kudretli vezirinin karşısında, Avrupalıların direnmesi imkânsızdır. Hatta öyle ki Avrupa orduları, İskenderin orduları gibi dahi olsa Osmanlı'nın kılıcı karşısında boyun eğecektir.

Son beyitte şair, II. Ahmet'in saltanatının tarihini verirken onu "düvel-ârâ" yani zamanı süsleyen olarak nitelendiriyor. Oysa Sultan II. Ahmet'in saltanat tarihine gelene kadar (1691) devletimiz zor zamanlar geçirmiş ve geçirmeye de devam etmektedir. Ancak yine de Osmanlı'nın o nizam ülküsü halka da o kadar sirayet etmiştir ki, devlet büyüklüğünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Her ne olursa olsun devletin başına geçen Osmanlı hanedanı üyesi her zaman için cihan devletinin cihan padişahıdır.

2.7.İzzetî

“Vezîr-i A‘zam Aĥmed Paşanuñ Macar Seferine Târîhdür

(...)

Râh-ı Ĥaĥda ĥulus-ı niyyet ile

İdüp emr-i cihâdda iĥdâm

Düşmen-i dîni ĥub ĥahr itdün

Ĥaĥ Ta‘âlâ mu‘înün ola müdâm

Bu fütûĥatuñ oldı târîĥi

Aldık iklim-i ... tamâm (T:1/5)”²¹

Düşülen tarihin başlığından da anlaşılacağı gibi, Vezir-i Âzam Ahmet Paşa bir Macar seferine çıkmıştır. Vezir, İslam milleti için cihat emri doğrultusunda Allah yolunda hâlis bir niyetle sefere çıkar.

Bundan sonra şair bize seferin akıbetini anlatır. Din düşmanları yani kâfir ordusu, kahraman ordumuz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bu güzel haberi alan şair bize Macar illerinin fethinin tamam olduğunu söylemektedir.

2.8.Üsküdarlı Sırrî

*“Der-vaşf-ı Vezîr-i A‘zam ‘Ali Paşa
Sefer mübarek ola ey vezîr-i bî-hemtâ
Hemîşe nuşrete re‘yûn muvaffak ide Hudâ*

*Sen ol mü‘eyyed-i Hâk’sın ki itdiler tebşir
Musahhar olacağın fetî-i Engürûs’ı saña
(...)*

*Düşirdi şavveti iklim-i Engürûs’a hirâs
Bırakdı şavleti kalb-i ‘adûya ru‘b-ı kazâ*

*İderdi nâf-ı gâzâli revâcdan ‘âtıl
Şemîm-i hulqını Çîn’e iletse bâd-ı şabâ*

*Ta‘alluk eylese nehyi havâşş-ı eşyâya
Mü‘eşser olmaz idi dest-i hûba reng-i Hıfâ
(...)*

²¹ Adnan Çağlı, Vişne-zâde İzzetî, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), s.143.

*Bu teng-desti ile almayup seferlerden
Hemse eyler idum iktisab-ı ecr-i azâ
(...)
ikâyet itme yeter âlî' ünden ey Sırrî
Du'â-yı devletine eyle sa'y şubh u mesâ*

*Hemse tâ ki bu ülşen-serâ-yı 'âlemde
Biri birini te'âkub ki ide şayf u şitâ*

*Vücûd-ı pâküni âsîbden idup sâlim
Kemâl-i 'avn ile tevfi-ı Hâ refiuñ ola*

*Hudâ muzaffer ü manşur eyleyüp her ân
Vücûd-ı düşmen-i bed- âhuñ eyleye ifnâ*

Maâmına ide 'avdet muzaffer ü manşûr

Be-a-ı aşsa-i Yâsin ü sûre-i Tâhâ “(K.6)”²²

Vezir-i Âzam Ali Paşa'nın vasıflarını övmek için yazılan bu otuz üç beyitlik kaside “Sefer mübarek ola...” dizesiyle başlamaktadır. Şiirin devamında ise bu seferin Engürûs yani Macar illerine olduğu söylenmektedir. Yeni başlamış yada başlayacak olan bu seferde, şiirin ilk bölümlerinde şairin yapmak istediği şey Ali Paşa'yı överek onu cesaretlendirme olarak görülmektedir. Onun bir eşinin olmadığı, bu seferde muhakkak fetih müjdesi ile döneceğini söylemektedir. İlk on altı beyitte yani şiiri iki parçaya böldüğümüzde ortaya çıkan ilk bölümde şair bu şekilde sefer için Ali Paşa'yı onun eşsiz vasıflarını överek cesaretlendirmektedir.

²² Şevkiye Kazan, Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı-Tenkitli Metin, İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî , Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.213-215.

On yedinci beyitte şairin verdiği habere göre, vezirin ani saldırısıyla Macar illerine bir korku düşmüştür. Bu ani saldırı ile düşman kalbini korku salmıştır. Bu beyite dayanarak diyebiliriz ki artık savaş başlamıştır. İşte bu noktadan sonra şair detaya girmeden seferin başarılı olduğunu anlatmaktadır. Bu zaferde ise Ali Paşa'nın kabiliyetinin yanında iyi ahlakı ve ganimet hevesiyle bu savaşa girmedeğini söylemektedir.

Daha sonra ise şair Ali Paşa'dan yardım istemektedir. Eskisi gibi sağlam bir insan olsa kendisinin de bu seferlere katılmaktan geri kalmayacağını ifade etmektedir. Kendisinin yardıma muhtaç olduğunu söyledikten sonra Ali Paşa'dan himaye bekleyen şair sonunda devletinin bekâsı için Allah'a dua etmektedir.

2.9.Şeyh Mehmet Nazmi

"Kasîde Der Medh-i Merhum Vezîr-i A'zam Hazreti Fazıl Ahmed Paşâ

Hoşâ kudûm-ı sa'âdet rûsûm-ı şadr-ı şudûr

Ki mağdemiyle cihân halkı oldular mesrûr

Hoşâ kudûm-ı memâlik-güşâ zafer âyîn

Ki ide tehniyetin kudsiyân-ı 'âlem-i nûr

(...)

Siyâh-mest-i kerem oldu cümle-i 'âlem

Cihânda kalmadı aşlâ tabî'at-ı maḥmûr

Zehî vezîr-i şecâ'at-medâr-ı Rüstem hû

Mûsehḥar oldu aña kişver-i kemâl-ı zuhûr

O deñlü kişver-i küffâr eyledi gâret

Kim oldu nâmı añılmaz vaḳâyi'-i Timur

Alınca ḳal'a-i Uyvârı dest-i a' dâdan

Hasedle yandı dil-i zâr-ı düşmen-i maḫûr

Ne sa‘y u kûşîş olur böyle ḳal‘a-i Sa‘buñ

Ki kırık günde ide fethini Hüdâ maḳdûr

(...)

Hem eyledi Ḳanije ḳal‘asını istiḫlâş

Yed-i teḫâvül-i Mâcârdan yaḳup vüzûr

Yeñi Hişârı bir ay içre eyleyüb ber-bâd

O fâblarla ki andan nişânedir dem şûr

Olunca fethi müyesser yaḳub ḫarâb itdi

İçindeki kefere geçdi tîğdan cumhûr

Niçe ḳılâ‘ı daḫi itdi nâr ile iḫrâḳ

Hişâbsız kefere itdiler caḫîme ‘ubûr

Bu iki yılda anuñ itdügin budur inşâf

Ki niçe pâdişeh-i dehre olmadı maḳdûr

Ḳırâl-ı Nemşeye olmuş cihâd-ı sâbıḳda

Ne iftiḫâra münâsib ne ğazve-i meşhûr

Niçe hişâr-ı metîn u ‘asâkiri olmuş

Ḫarâb-ı pey siper-i esb-i ‘asker-i manşur

Cenâb-ı Ḫazret-i Bârî idüb aña yârî

Bu ol ğazâlara oldı muvaffâḳ u me‘mûr

*Ne itdi Rüstem u Zâl u ne eyledi Dârâ
Lisân-ı halkda tâ yevm-i şûr ola mezkûr*

*Kim eyledi iki yılda bu deñlü fetḥ u fütûḥ
Kim oldu Nemşe ile iki yılda şulḥ-ı umûr*

*Ne Rüstemâne reviş Ḳahramân-ı vâdîdür
‘Adû idi kefere cümle oldılar maḫḫûr*

*Pes an ki eyledi idrâk-ı kuvvetin çâsâr
Ḳabâḫatine olub nâdim ol zalûm u kefûr*

*Recâ idûb olıcaḫ şulḫa tâlib u râğıb
Anuñ meramına oldu müsâ‘id ol destûr*

*Bu şulḫ ile bu ğanîmetle minnetu’lil-lâḫ
Maḫarr-ı devlete geldi yine o faḫr-ı düḫûr*

*Ḥulûş-i ḫalbile itdi du‘â cihân halkı
Ḥuzûr-ı Şehde hem oldu mu‘azzez u manzûr*

(...)

*Niçe şevâb-ı cezîl ide şulḫ ile taḫşîl
Niçe fütûḫ ile ola mübeşşer u mesrûr “(K.5)”²³*

Fazıl Ahmet Paşa’yı övmek için yazılan bu kaside de şair insanlara bir müjde vermektedir. Bu müjde Fazıl Ahmet Paşa’nın kendisidir. Ne hoş ki o gelmiştir ve insanlar sevince boğulmuştur. Onun zaferleri o kadar büyüktür ki herkes tarafından takdir edilmektedir ve buna fazlası ile layıktır. Devletin bekâsı için çaba sarfeden

²³Halime Bektaş, Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, s.551-559.

Paşa, şaire göre başarılı olmuştur. Onun devrinde bir rahatlama söz konusudur. Çünkü kendisi çok çalışan, çokça şükreden bir yöneticidir. Paşa'nın büyükte bir ordusu vardır, bu ordunun en büyük silahı ise duadır. O, aynı zamanda ilim sahibidir ve çok adildir, bu yüzden dokunduğu yerler imar olmuştur.

Bu övgülerden sonra şair düşmanla girişilen mücadeleyi anlatmaktadır. Buna göre mücadelenin sebebi, düşman askerinin Timur olayını aratmayacak derecede yağma, yakıp-yıkma işine girişmesidir. Bundan dolayı askerimiz düşmanın elinde Uyvar kalesini alır ve düşmanın içine bir ateş düşürür. Uyvar kalesinin alınması şairi heyecandırmıştır ve bu azimle Allah kırk günde Sa'bun kalesi'nin fethinide nasip edecektir. Bunun yanısıra Kanije kalesi de Macar zulmünün elinden kurtarılmıştır. Bu uğraş esnasında kalenin surları toprakla dövülmüş ve düşman askeri kılıçtan geçirilmiştir. Savaş meydanını tasvire devam eden şair nice hisarların ateş ile yandığını ve sayısız kâfir askerinin cehennemi yaşadığını söylemektedir.

Paşa, bunları iki yıl gibi bir sürede yapmıştır ve şaire göre nice padişah zamanında bu nasip olmamıştır. Nemse Kıralları bu savaşlardan hezimetle ayrılmıştır ve barışa zorlanmıştır. Allah, bu gazalarda Osmanlı'yı üstün kılmıştır. Elde edilen başarıda en büyük pay ise Fazıl Ahmet Paşa'nındır. Çünkü daha önce hiç kimse iki yıl gibi bir zaman diliminde Avusturya karşısında böyle başarı sağlayamamıştır. Kazanılan bu savaşlar sonucunda da hazineye ganimetler gelmiştir.

Bundan sonra şair şirini sonlandırırken devletin bekâsının daim olmasını ve yeni zaferler kazanılmasını ister, Allah'a dua eder.

"Berây-ı Feth-î Kal'a-i Uyvâr

O vezîr ibn-i vezîr-i a'zam âsaf tedbir

İlm u hikmetle Aristoyı fazîlet-âşâr

Şadr-ı a'lâda felek görmedi böyle destur

Ki ola câmi'-i seyf u kalem-i ma'nâ-dâr

*İtdi tekmiî mühimmât-ı fütûhât-ı celîl
Sa‘y kûşîşde kûşûr eylemedi leyl ü nehâr*

*Viricek kal‘ayı küffâr didim târîhin
Nazmiyâ Uyvârı Aḥmed Paşaya virdi Macar "(T:25/4)²⁴*

Vezir Fazıl Ahmet Paşa'nın ilmini onu Aristo'ya benzeterek ifade eden şair, Allah'ın yardımının kendisiyle olduğunu ifade eder. O, eskiden kalma büyük fetihlerin tamamlayıcısı olmuştur. Geçmişin zaferlerle dolu olduğunu hatırlatan şair, Paşa'nın büyük bir azimle, gece gündüz çalışarak ve hata yapmayarak bu başarıya ulaştığını anlatmaktadır. Son beyitte şair, bu uğraş sonucu kâfir düşman askerinin yenildiğini ve Macar'ın Uyvar Kalesi'ni Fazıl Ahmet Paşa'ya verdiğini söylemektedir.

2.10.Gevherî

*“Gazi Hân Muhammed gazâ kasdına
Cem’etti kulların bir divan oldu
Hazırlanup herkes Nemçe üstüne
Devr-i İskenderden bir nişan oldu*

*Çıkup tahta İslâmın pâdişâhı
Derildi nücûm ve hurşîd ü mâhı
Bay ü gedâ şâh ü mîr ve sipâhı
Cümleye ihsan bî-giran oldu*

*Pâyitaht-ı adle pîr ü civanlar
Hızır ve İlyas cümle ulu sultanlar
Cem’ oldu dilîrler sâhib-kıranlar
Hünkârım tahtında Süleyman oldu*

²⁴ Halime Bektaş, a.g.t., s.598-599.

*Tîg-zenlik fârislik tîr-endâzlık
Cür'et-i salâbet hem tüfenk-bâzlık
Hâsılı her kande bu ser-efrâzlık
Meydân-ı halide râyegân oldu*

*Gevherî bu nazma kâmil bakınca
Bilür ehl-i mâh-ı Sîni yakınca
Bâb-ı Humâyun'a tuğlar çıkınca
Âdûların aklı perişan oldu” (591.Şiir)²⁵*

Şâir ilk dördlükte bize bir savaşın yakın olduğunu haber etmektedir. Padişah Gazi Mehmet Han gaza kasdıyla Avusturya üzerine sefer yapmak niyetindedir. Bu sebepten dolayı herkes toplanarak Avusturya üzerine yapılacak seferi ne kadar çok istediklerini göstermişlerdir. Şaire göre bu İskender'in devrine bir işarettir.

Tahta çıkan İslam Padişahı Mehmet Han yıldız, ay ve güneş gibi zengin fakir her şeyi ve herkesi etkisi altına almıştır. Şair Sultan Mehmet'in tahta geçişine ve Avusturya üzerine yapacağı sefere çok sevinmektedir. Padişahın vermiş olduğu bu sefer kararı ile şair onu Süleyman Peygambere benzetmiştir. Mehmet Han'ın kılıç kullanma ve ok atmadaki hünerini anlatan şair, padişahın sağlam bir cesarete sahip olduğunu ifade etmektedir. Nitekim her alandaki bu üstünlük kendini meydanda da göstermiştir.

Son beyitte sanatını da öven şair, Padişah kapısında tuğların çıktığını gören düşmanın aklının perişan olduğunu söylemektedir.

2.11.Âşık Ömer

*“Aç gözün Nemçe kralı Gâzi Sultândır varan
Ser halâs olmaz elinden bir aç arslandır varan
Dem çeker ejder gibi hem gâziler her subh u şâm*

²⁵ Şükrü Elçin, *Gevherî Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II.Baskı, Ankara 1998, s.423.

Niçe yüz bin kahramanla Âl-i Osmân'dır varan

Hey dîni kara münâfik durmadın sen ahdına

Yürüdü asker-i İslâm hâzır ol sen vaktına

Katline femân olundu Nemçe tâc u tahtına

Ellerinde tîr ü kemân ol Tatar Han'dır varan

Lütf-ı Hak imdâd edicek alırsız cephâneni

Câmi ü mescid yaparsız kilise vü meyhâneni

Hutbe ezânlar okunup kıralar put-hâneni

Sancağ-ı şerîfte mestur hatm-i Kur'ân'dır varan

Yâ İlâhî kıl hidâyet hürmetiyçün ol Habîb

Ol la'in-i bed-fiâli makhûr eyle an-karîb

Der ki Ömer bu sene de umarsız fethin nasîb

Hazret-i Sultân vekili Ahmed Han'dır varan" (1052.Şiir)²⁶

Şiir savaşı arzulayan bir çağrı ile başlamaktadır. Şair Avusturya kralının gaflet uykusunda olduğunu "Aç gözünü, Ahmet Han geliyor" diye haber etmektedir. O pençesinden başların eksik olmadığı bir aslandır. Bu aslanın ise gece gündüz cengi arzulayan ejderleri vardır ki onlar nice yüz bin kahramanlı Osmanlı erleridir.

İkinci dörtlükte anlıyoruz ki Avusturya kralı var olan bir antlaşmayı bozmuştur. Kırالا "dini kara münafık" diye seslenen şair, İslam askerinin sefere çıktığını ve hedefte kralın tacının ve tahtının olduğunu anlatmaktadır. Katline verilen ferman ile Tatar Han elinde kılıç, meydana gelmektedir.

²⁶ Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s.707.

Allah'ın izniyle ilk hedef düşmanın cephanedir ve burası ele geçirilecektir. Daha sonra kâfir düşmanın kilise ve meyhanesi cami ile mescit yapılacaktır. Düşman mülkü içindeki puthaneler yıkılıp burada hutbe ve ezanlar okunacaktır.

Son olarak bu seferin başarıya ulaşması için Allah'a yalvaran şair fethin bu sene nasip olmasını istemektedir.

2.12.Nâ'ilî -i Kadîm

“Târîh-i feth-i kal‘a-i Uyvâr

Hıdv-i muhterem sultân-ı a‘zam husrev-i ‘alem

Şehinşâh-ı ser-âmed pâdişâh-ı ma‘delet-girdâr

Mücedded fâtih-i kişver-güşâ Dârâ-yı mülk-ârâ

Muhammed Hân-ı Gazi Kâhraman-ı Keykubâd-âşâr

Semiyy-i fâhr-ı ‘alem hazret-i pâşây-ı Ahmed-nâm

Sipeh-sâlâr-ı şâhib-rüşd ü himmed dâver i dindâr

Qılâ‘-ı millet-i küffâr-ı bed-girdârı taħrîbe

Mübârek bir maħalde kıldı şadr-ı a‘zamın serdâr

Otâgın kırdı pşî-i kal‘a-i Uyvâra şevketle

Ser-i küffâra aħker-riz olup her tûp-ı âteş-bâr

Çözüldi perçem-i tûğ-i zafer bâd-ı hidâyetle

Nesîm-i şubh-ı nuşret oldı haşma şarşar-ı idbâr

Kıyâmetler kıopardı tûğlar başına küffârûñ

Giriftâr-ı ‘azâb-ı dûzah oldı ölmedin çâsâr

Kuruldi haymeler sermâda ol şahrâya reng-â-reng

K'eder naqş-ı derûnı nevbâhârûñ luţfını ızhâr

Şiyeh bayrakları gör kim otâğın almış eţrâfın

Şitâda lâlezâr olmağ'acebdür dâmen-i kûhsâr

Ķabûl oldı du'âsı pâdişâh-ı mülk-i islâmûñ

Alındı böyle bir hışn-ımetîn mağzûl olup küffâr

Görüp mesrûr dünyâyı dedüm ey Nâ'îlî târîh

Ķonandı sû-be-sû 'âlem alındı kahr ile Uyvar' (T.47)²⁷

Şiirin ilk beyitleri önce Mehmet Han daha sonra ise vezir-i'azam Ahmet Paşa'nın vasıflarını övmek için yazılmıştır. Padişah mübarek bir sefer için Paşa'yı görevlendirmiştir. Paşa tüm kudreti ile düşmana bir kor düşüren ateş saçan hamlesini yapmış ve çadırını Uyvar önüne kurmuştur. Hidayet rüzgârı ile zafer tuğunun perçemi çözülmüş ve düşman bu sarsıntı ile dehşete düşmüştür. Tuğlar düşmanın başında kıyametler koparmıştır. Bu manzara karşısında Çar ölmemiş fakat bir cehennem azabına tutulmuştur.

Şair bundan sonra Osmanlı askerinin renk renk çadırlar kurduğunu söyleyerek bu manzarayı bahar ile ilişkilendirmiştir. Yine çadırların etrafında açılan siyah bayrakları kışın dağ eteklerinde boy veren lalelere benzetmektedir.

İslam mülküne padişahlık eden Mehmet Han'ın duası kabul olunmuştur. Alınması zor olan kale alınmıştır. Nâ'îlî ise Uyvar Kalesi'nin alınışını sevinçle karşılamaktadır.

²⁷ Halûk İpekten, Nâ'îlî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.497-498.

2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit

TÂRÎH-İ FETH-İ TÂBÛR-I NEMÇE DER-VAQT-İ SULTÂN MUŞTAFÂ

Ḥabbezâ seyf-i yedu 'Ilâhî ki Sultân Muştafâ

Ḍarbet-i ḳahr ile bozdı Nemçenüñtâbûrını

Ḥabbezâ germ-âteş-i peykâr-ı şâm-ı târ kim

Rûz-ı rûşenden münîr itdi şeb-i deycûrını

Sancaḳ-ı Sultân-ı kevneyni alup âġûşına

Şaldı ḳol ḳol cenge şebbâzân-ı nâ-maḥşûrını

Perr ü bâl-i aḫzerin açmış melek şanur gören

Bâd taḫrîk eyledükçe şukḳa-ı pür-nûrını

Ḥabbezâ sâḳi ki zehr-âşâm-ı câm-ı ḳahr olan

Kâfirüñ yek-reng ḳıldı mest ile maḥmûrını

Râh-ı Ḥaḳda tîġi ḥûn-ı düşmeni idüp sebîl

Kûh ü deştüñ cümle sîr-âb itdi mâr ü mûrını

Ḥâzret-i Allâh şâhinşâh-ı islâmuñ yine

Ġâlib itdi kâfir üzre 'asker-i maḥşûrını

Âteş-i ḳahrı İlâhî ḫizb-i şeytânüñ temâm

Yaḳdı yetmiş biñden artuḳ kâfir-i maḫhûrını

Bal yemezden atılan saçma degül ürkitdiler

Dûd ile gendû-yı derd ü miḫnetüñ zebûrını

*Nev-nihâl-i nîzeye o dik gelen bân-ı pelîd
Eğdi şemşîr-i ğuzâta gerden-i meksûrını*

*Böyle bir âşûbı îrâd itmemiş Şehnâmenuñ
Şebt idenler Dâsitânı Rüstem-i pür-zûrını*

*Zırh-ı a‘dâ dîdesinden hûn-ı nâb olur
Ağlasun bu mâcerânuñ mürde vü rencûrını*

*Ol pelîde tîĝ-i per-ebrû ile îmâ kıllup
‘Arz ider duzağdeki bi’sel-maşîr-i şûrını*

*Bu şehîde tîr engüşt-i şehâdet kaldurup
Gösterür cennetdeki ni‘men-naşîr-i şûrını*

*Misketüñ bir misk ile mahtûm câmin nûş iden
Aldı serden-geçdikle destine memhûrını*

*Nâr ü nûruñ hışmına uğradı her bir bî-devletüñ
Başına urduğça ğâziler yâlün sâfûrını*

*Bir müseddes vefk gibi Rûm ili serverleri
Kellesine kondururdu şeş-per-i tîmûranı*

*Rahm idüp dikdi ten-i düşmende cerrâh-ı kazâ
Sûzen-i tîr ile tîĝüñ zağm-ı pür-nâsûrını*

*Âferin hamm-ı kemende hîdmete bel bağlayup
Yola çekdi kâfirüñ çok güm-reh-i mağrûrını*

*Minnete geçse ‘aceb mi hançerüñ de hizmeti
‘Irķına girmekde pek şarf eyledi maķdûrını*

*Hak ta‘âlâ hüsrev-i şâhib-ķırân-ı ‘âlemüñ
Müstezâd itsün şevâb-ı kûşîş-i meşķurını*

*Der-‘akeb te ‘yîd-i Rabbâniyle sultân eylesün
Taht-ı Çâ-sâra bir ednâ-bende-i me ‘mûrını*

*Cengde burnı külüng-âsâ kırıldı kâfirüñ
Sîl-i şemşîr-i bozdı çehre-i menfûrını*

*Yazdı Şâbit levh-i mahfûza kalem târîhini
Bozdı sultân Muşafâ bu düşmanîñ tâbûrını (1108) (T. VIII)”²⁸*

Ne hoş ki Sultan Mustafa kılıcından çıkan kahır darbesi ile Avusturya taburunu bozguna uğratmıştır. Ne hoş ki savaş ateşinin sıcaklığı, gecenin karanlığını gündüzün nuru gibi ışıklandırmıştır. Padişah, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in sancağını kucağına alıp askerini gazaya salmıştır. Askerimiz, Allah yolunda savaşmış ve düşmanın kanını kılıcı ile sebil etmiştir. Öyle ki dağda taşda yaşayan yılan ve karınca suya doymuştur. Burada şair bize savaşın ne kadar şiddetli geçtiğini anlatmıştır.

Yüce Allah, lütfuyla kâfir karşısında İslam askerini galip kılmıştır. Şeytanın takımı İlâhî kahrın ateşi ile yanmış ve hezimete uğramıştır. Şair daha sonra “balyemez” toplarından bahsetmiştir. Balyemez Osmanlı ordusunca kullanılan, ismi ve kaynağı belli olmayan toplardır. Bu topların ağırlığı 6-27 kg arasında değişmektedir. Dökme demir taneler atan parçalardan oluşmaktadır.²⁹

²⁸ Turgut Karacan, Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, s.322-324.

²⁹ Gabor Agoston, “Top” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.241., (Erişim Tarihi:23.03.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410132.pdf>

Bundan sonra mızrak, kılıç ve ok gibi aletlerle savaş maydanından bize bir kesit sunulmuştur. İslam askeri olan Osmanlı neferi, kâfir düşman askeriyle gazaya girişmiştir. Mücadele devam ederken Osmanlı askeri ve düşman askeri yara alıp ölmüşlerdir. Ancak şair bu noktada; Osmanlı askerinin cennete, düşman askerinin ise cehenneme gideceğini belirtmiştir. İslam askeri zafer için azmederek serden geçmiştir. Bu ahval ile devletsizlerle mücadele etmiştir. Anadolu'nun aslanları baş koydukları bu yolda nice düşmanın başını almıştır.

Avusturya üzerinde hâkimiyet isteyen şair, bundan sonra Avusturya kiralı olacak kişinin bir Osmanlı memuru seviyesinde olması gerektiğini ifade eder. Çünkü savaşta kâfirin burnu kırılmış, yediği tokatın şiddetiyle çehresi değişmiştir. Sâbit şiiri bitirirken bu zaferin tarihini vermiştir.

2.14. Abdülbâki Arif

*“MERHUM KÖPRÜLÜ-ZÂDE FÂZIL AHMED PAŞA UYVAR FETHİNDE
İSTANBUL’A ‘AVDET İTDÜKDE VİRİLEN KUDÛMİYYEDÛR
(...)*

İden taḥrîk-i dâim ra’yet-i i’lâm-ı iḳbâlin

Ne yaña cezm-i ‘azm itse nesim-i fetḥ u nuşretdür

Ġubar-ı mevkib-i Maṣṣurı hengâm-ı tevecühde

‘Adûya gerçi kim sermâye-i şad-gûne ḥayretdür

Olup ḥayl-i du‘â gûyâne zîb-efzâ-yı pîşânî

Ḥaḳîkatde cevâhiri sürme-i ehl-i başiretdür

(...)

O ser ḥayl-i gâzâtuñ kesr-i ḳalb-i şaf-ı düşmenden

Murâdı beyzâ-ı İslâmı a‘dâdan himâyetdür

Bu ğarm u ğarm ile mekîn itmekde imhâli

Bir iki gün ‘adû-yı kîne-cûya istimâletdür

‘Aceb mi olsa a‘dâ ğâk-mâl ol şadr-ı zi-şâna

Muğâlif pîşekânûñ ğâsıl-ı kârı ğasâretdür

O mihr-i evc-i iĳbâlûñ mişâl-i sâye ĳahrından

Yeri dâim ğazîz-i ğâksârî vü mezelletdür

Eĳibbâya olup luĳf üzre bâm-ı âşinâ pâdur

Adûya şaf-şiken bir kahramân-ı şîr-i şavletdür

(...)

Hemîşe mehce-i zerrîn-i şâh-ı ğâverûñ tâ kim

Ĵuhûrı münhezim-sâz-ı sipâh-ı jeng-i zulmetdür

Adû makhûr olup her dem aĳibbâ şâd-kâm olsun

Ĵudûmuñla senin kim müjde-i iĳbâl ü devletdür

Ola dâim mebânî mesned-i rıf‘at u cûduñla

Ki zâton Ĵaĳ bilür şâyeste-i sadr-ı sa‘âdetdür (K.2)”³⁰

Bilindiği gibi “kudûmiyye” savaştan dönen devlet büyüklerine sunulan kasidenin adıdır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu kudûmiyye Uyvar seferinden dönen Fâzıl Ahmet Paşa’ya sunulmuştur. Divan Edebiyatında bu şekilde yazılmış çok sayıda kudûmiyye vardır.

“Divan şairleri, fetih-nâme özelliğindeki bu eserlerin bir kısmını savaşı kazanan kişiyi tebrik için sunmuştur. Genellikle tehniyet-nâme başlığı

³⁰ Ali Şahin, Abdülbâki Ârif Efendi-Hayati, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, s.60-66.

altında yazılan bu şiirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda olarak verilmiştir.

(...)

1.Bâkî

Der-Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Süleymân Hân ez-Sefer-i Huceste-eser

2.Bâkî

Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî ez-Seferi Huceste-eser

3 Bâkî

Der-medh-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-Rahmetü ve'l-Gufrân Berâ-yı

Tehniye-i Kudûm-ı Ciger-Gûşe-i Şâh-ı 'Acem

(...)

6 Nev'î Berây-ı Sultân Mehmed Der Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Egri

(...)”³¹

Abdülbâkî Ârif Efendi, yazmış olduğu bu uzun kudûmiyye ile seferin başarı ile sonuçlanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Şiirin büyük bölümünde savaştan galip gelen Fâzıl Ahmet Paşa’yı övmüştür.

2.15.Bursalı Tâlib

“TÂRÎH FETH-İ BELGRAD

Şâhinşeh-i rûy-ı zemîn Hân Ahmed-i Şânî ki Hağ

Fânûs-ı dehre zâtını bir şemme-i nûr eyledi

Emr etti ol zıll-ı Hudâ kim bu sene ede gazâ

Ya ‘nî vezîri Muştafâ Pâşâyı me ‘mûr eyledi

O Âsaf-ı ‘âlî-himem Rüstem-dil ü Hâtem-şiyem

Edip vüfûr üzre kerem a‘ dâyı mağhûr eyledi

³¹ İbrahim Halil Tuğluk, “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-nâmeler”, s.62., (Erişim Tarihi:25.03.2018),http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_İbrahim%20Halil%20TUĞLUK.pdf, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:42, 2010.

*Ol dâver-i şâhib-nigîn a‘dâya çekti tîğ-ı kîn
Mağzûn idi hep mûminîn memnûn u mesrûr eyledi*

*Top u tüfeng-i âheni aldı miyâna düşmeni
‘Adâya rûz-ı rûşeni çün şâm-ı deycûr eyledi*

*Gör feyz-i ebr-i rahmeti sebz etti bâğ-ı nuşreti
Çeşm-i hasûd-ı devleti hâr-ı elem gör eyledi*

*Bu müjdeyi gûş eyleyip Tâlib dedi târîhini
‘Avn-ı İlâhî ‘asker-i islâmı manşûr eyledi (T.3)1105³²*

Yüce Allah, yeryüzüne padişah olarak Sultan İkinci Ahmet’i seçmiştir. Allah’ın kulu olan Sultan Ahmet almış olduğu bu hükümdarlık beratıyla, vezir Mustafa Paşa’yı gazâ için görevlendirmiştir. Üstün vasıflara sahip olan vezir düşmanı bozguna uğratmıştır. Düşmana çektiği kin kılıcı ile mahzun olan Müslümanları sevince boğmuştur. Top ve tüfikle saldırdığı düşmanın, aydınlık gününü karanlık bir geceye çevirmiştir. Paşa, devletine kötü gözle bakan düşmanı mahvetmiştir. Şair bu müjdeyi sevinçle karşılamıştır.

2.16.Kâşif

“TARİH-İ DİĞER FETH-İ NEMÇE

Hayr mağdem ey hümâm-ı kâmil-i mu‘ciz-eda

Hayr mağdem ey mübeyyen-sâz-ı ahkâm-ı Hudâ

(...)

Levhaş-Allâh pâdişeh kim râhatın terk eyleyüp

Mülk-i â‘dâya şitâbân oldı çün bâd-ı sabâ

³² Melike Erdem, Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s.146.

Hamle-i evvelde bir kaç kal'asın feth eyleyüp

Kâm-i İslâma şemîm-i nuşret oldu müşg-sâ

Ba' dehu Erdilde tâbûrın dahî tâlân idüp

Şeş-cihetden dehri lebrîz itdi taşîn ü du'â

Milket-i â' dâyı taħrîb eyledi yek-mâhda

Böyle ister habbezâ ikdâm u himmet hebbezâ

Dâ'imâ Mevlâ vücûdın hıfz idüp âfâtdan

Ceyş-i İslâm üzre olsun sâyesi reşk-i hümâ

Şahn-ı 'alemde bu feth-i dilgüşâ ma'rûf olup

Fikr-i târih eyledükde ehl-i dâniş Kâşifâ

Cümleden evvel dimişler kudsiyân taşîn idüp

Nemçeyi feth eyledün seyf ile Sultan Muştafâ (2.Şiir)³³

Şair şiirin başından ortalarına kadar “Hayr makdem” sözcüklerini ısrarla ve tekrar ederek kullanmıştır. Buradan anlıyoruz ki şair hayırlı ve güzel bir haber almıştır. Nitekim artık şiirin sonuna doğru şair bize bu hayırlı haberi vermektedir. Bu hayırlı haberin bir gaza sonucu olduğunu yine şair bize hissettirmektedir. Nihayet on beşinci beyitte, anlıyoruz ki padişah ordunun başında düşman mülküne bir sefer düzenlemektedir. Padişah rahatını bozarak tahtından kalkmıştır. Yapılan hamleler başarılı olmuş, düşmanın çevresi sarılmış, taburu dağıtılmış ve kaleleri alınmıştır. Ne hoş ki düşman karşısında bir zafer kazanılmıştır. Bunun sebebi ise Allah'ın yardımı ve askerinin azmidir.

³³ Ayşe Büyükyıldırım, Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni Ve Tahlili, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998, s.267-269.

Şair bu fetih haberine sevinmiş ve zaferin unutulmaması için bir tarih atmıştır. Sultan Mustafa'nın Nemçe fethini kutlamıştır.

2.17.Mehmet Adlî

Mehmet Adlî'nin Divanında yer alan beşinci kaside Sultan II. Mustafa'nın 1695 yılında çıktığı Avusturya seferinden dönüşünü üzerine kaleme alınmıştır.³⁴

“Dîger sitâyîş-i cenâb-ı Sulţan MuşţafâĤân behcet-i avdet-i sefer-i hümâyûn

Sefer mübârek ola ey şahenşeh-i devrân

Öñünce rehber ola Hızr-ı Ĥudret-i Yezdân

Yed-i taşarrufa al tîĤ-i Ĥâhişi itsün

Ser-i münâfîĤıçevĤân-ı himmetiñĤâlân

Veẓîr-i a‘zam-ışadr-ı güzîniñe emr it

Nevâziş eylesün ‘ibâd derĤehûñ her ân

Kemân-ı saĤt nevâziş görüp mülâyim olur

TamâmĤabzada Rüstemenür kemân-keşân

SaĤîmi menzil oĤı ile bir seg rû(?) olamaz

Sihâm-ı râst olur cân-sitân-ı sem-peykân

O şaşta kim ola üstâd-ı himmetiñ mazhar

Ki Rüstem itmedi ol terbiyetle sa‘y-i kemân

Mişâl-i çille ider muĤĤ-peçe-i sûfâr

Ĥîdâ-yı yek-deme ser-rişte-i ‘adûyı hemân

³⁴ Seval Baltalı, Mehmed Adlî Divanı, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016, s.18.

*Cemî'-i seng-i mezâr-1 gürûh-1 a' dâya
Raqam ider bunihûn-1 cigerle kilik-i beyân*

*Bu deşti itdi bir üstâd Oq Meydânı
Bu rezmgâha dikildi bu deñlü seng-i nişân*

*Qoluna kuvvet eyâşâh-1 nâm-dâr-1 felek
Kemânıñ eylediñâvîze-i revâk-1 cihân*

*Felekde qavs-ıqızağ menziline hayrândır
Kemân-ıqıudreti 'âlemde itmeyen iz'ân*

*O burc kim ola necm-i sitâreñe mazhar
Olur semâda serîr-i simâk ile yeksân*

*Olursa nâzır-1 necm-i sitâre-i bahtuñ
Müneccime Şeref-i Şems olur o demde „ayân*

*Mişâl-i Rüstem olur her biri şecî-i hüner
Ricâl-i hâhişe luţfuñ virirse şöhret ü şân*

*Qıvâ-yı devlet-i zî-qıudretiñ iderse n'ola
Kemîne mürçe-i dehri Qahramân-1 zamân*

(...)

*Mişâl-i mür tehî-sa'y-i pâ-y-mâl oldum
Gel eyle baña Süleymânlıq el-amân amân
(...) (K.5)³⁵*

³⁵ Seval Baltalı, a.g.t., s.43-46.

Şair, Sultan Mustafa'ya, seferin mübarek olsun ey zamanın ulu Padişahı, bu seferde Allah yardımcın olsun, diye seslenmektedir. Şaire göre padişahın bu seferde yapması gereken eline kılıcı arzu ile alıp münafık düşmanın kafası ile çevgân oynamaktır. Çevgân, Türkler'in oynamış olduğu bir oyunda kullanılan başı eğri sopadır. Gûy adı verilen bir topu çevgân marifetiyle hedefe sürüklemek, oyunun temel amacıdır. Bu oyun Avrupa'da "Polo" adıyla bilinmektedir ve günümüzde de oynanmaktadır. Divan şiirinde savaş sahnelerinde kullanıldığı zaman insan kafası topa, atların ayağında çevgâna benzetilir.³⁶ Bu şekilde padişahın düşmana karşı sert bir tutum takınmasını isteyen şair, vezirlere verilecek emirle disiplini elden bırakmadan kesin bir zafer istemektedir. Bu savaş meydanında yiğitlerimiz kuvvetli olmalıdır. Zaten onların her biri Rüstem gibi marifetli erlerdir. Bu düstür üzerine hareket eden ordumuz seferden başarı ile dönmüştür.

Sefer sonucu gelen başarıyı kutlayan şair daha sonra halini arz etmiştir. Padişah'a "Süleyman" diyen şair kendini karıncaya benzetmiş ve padişahı lütûf beklemiştir. Şiirin sonunda ise devlet için dua etmiştir.

2.18.Vecdî

"Kasîde Der Vaşf-ı Serdâr-ı Ekrem Köprili Mehmed Paşa vü Târih-i Fetih-i Kal'a-i Yanova

Merhabâ Himmet-i sultân-ı memalik-ârâ

Habbezâ şevket-i şâhen-şeh-i iklim-güşâ

Bu ne himmet bu ne şevket bu ne şafvetdir kim

Nâm-ı pâküñ işidüb cân virür oldı â' dâ

Ceddi bü-l-fetih ile etmişdi tekennî gerçi

³⁶ İskender Pala, "Çevgân" Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.102.

Bü-l-fütûhât gerekir ki ola künyet añâ

Bü-l-fütûhât dinilmez mi o şâhen-şehe kim

Ger murâd eylese bir düşmene tertîb-i cezâ

Hareket eylemeden taht-ı hümayûnundan

Bir işâretle eder emr-i şerifin icrâ

Oldı Erdel nazar-ı kahrına çünkim mazhar

Etdi fermân ki satvetî i' câz-nümâ

Rûm-ili Anaçolı 'askerini gönderdi

Oldı serdârları hazret-i şadr-ı vüzerâ

Nice şadr-ı vüzerâ görmedi böyle devlet

Âşaf-ı şaf-şiken ü şâhib-i sâhib-tuğrâ

Pîr-i Bistâm-ı 'ibâdât u Felâţûn-tedbîr

Bû-Bekir Şıdķ u 'Ömer-ğayret ü Hayder-heycâ

Nefesi öyle mü 'eşşir ki kılıc gibi keser

Reddolunmaz yine kim şıdķ ile eylerse du'â

Yüridi 'asker-i İslâmla dîn-i düşmenine

Ederek nuşret için Hazret-i Allah'a recâ

Yedi günde Tuna'nın üstine bir köpri kurub

Şâh-râh oldu kamû 'askere rûy-ı deryâ

*Fevc fevc andan ‘ubûr eyleyüb ehl-i İslâm
Dâr-ı harbe yürüdi her yañadan mevc-âsâ*

*Yanova kal‘ası altına nüzûl itdikde
Hayme-zâr oldu cevânibdeki kûh ü şahrâ*

*Zîr ü bâlâ o kadar hayme ile töldi baqub
Şandı düşmen tolidur ‘asker ile arz u semâ*

*Meterisler kazılıb kal‘anıñ eṭrâfında
Düşmeniñ kazdı kökin ya‘ni dilîrân-ı veğâ*

*Dizilüb toplaruñ cümlesi yirlü yirine
Cebe-hâne dökilüb töldi şanasın dünya*

*Ṭoplar ağzın açub kal‘aya gûyâ oldu
Her biri âteş ile toṭṭolu bir ejderhâ*

*Bu hücumı vü bu tedbiri görünce küffâr
Burc u bârûda hemân eylediler vâveylâ*

*Gerçi mustahkem idi kal‘a vü aşlâ yogıdı
Hiç mühimmât ü levâzımda kuşûrı amma*

*Böyle serdâr u bu ‘asker bu mühimmât-ı zafer
Kal‘a nitsün buna pûlâddan olmış farzâ*

*Bîm-i cân ile amân diyü figân eylediler
Gelmesün kimselerin başına bir böyle belâ*

Çıkdılar ditreşerek berg-i hazân gibi edüb

Hazret-i pâd-şehiñ devlet ü ‘ömrine du‘â

Pâd-şâha vü vezire virecek ‘ömr-i tavîl

İde dünyâyı musahhar bi-hağın nûr-ı duhâ

Kal‘adan eylediler pâk çü levş-i küfri

Kal‘a vü anda olan cümle nevâhî vü kurâ

Oldı ey Vecdî şeh-i ‘âleme bu mülk-i cedîd

Namına eylediler anda dağı hutbe edâ

Yazdılar defter-i emlâk-ı şehe târihin

‘Mülk-i pâk-i Yanova fetih-i Muhammed Paşa’ (K.1)(1658) 1068’’³⁷

Padişaha övgü ile başlayan şiirde, onun şehirleri süsleyen büyük bir hükümdar olduğundan bahsedilmektedir. Padişahın adını duyan düşman askeri korkudan can vermektedir. Ceddine yakışır şekilde fetihler yapan Sultan, şairin verdiği habere göre bunu tahtından ayrılmadan yapmaktadır. Yani padişahın bir emri ile fetihler gerçekleşmektedir. Yeni fetih noktası olarak Erdel’i göstermiştir ve bunun için Köprülü Mehmet Paşa görevlendirilmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa büyük bir sadrazamdır. Paşa emri alınca Anadolu’dan topladığı askerlerle sefer çıkmıştır. Dilinde dua ile İslam askerine komuta edip din düşmanlarının üzerine yürümüştür. Paşa ilk olarak Tuna üzerine yedi günde bir köprü kurdurmuştur, bu sayede asker nehri kolaylıkla geçmiştir. Bu sefere her taraftan dalga dalga İslam askeri katılmıştır. Öyle ki Yanova kalesinin altına gelen askerlerin çöle ve dağa kurduğu çadırlar bir bahçe görüntüsü vermiştir. Ordumuz

³⁷ Eşref Yanmaz, Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı’nın Karşılaştırmalı Metni, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s.46-49.

buraya bir çadır bahçesi kurmuştur. Çadır bahçesini gören düşman askeri ise yeryüzünün tamamının askerimizle dolduğunu düşünmüştür. Kalenin etrafına siperler kazan askerlerimiz, topları da ateşlemek üzere yerlerine dizmiştir. Ateşlenen toplar bir ejderha gibi ateş saçmış, düşman askeri korkudan çılgınlık atmışlardır. Şaire göre bu ordu ve mühimmat karşısında, kale çelikten olsa dahi dayanması zordur.

Zorlu mücadele sonucu kale düşmüştür. Vecdî, dehşet veren bu savaşın boyutlarını, düşmanı dahi olsa kimsenin başına böyle bir bela gelmesin, sözleriyle anlatmıştır. Yanova, bundan sonra Osmanlı'nın yeni mülküdür. Yapılan ilk iş ise padişah adına hutbe okutulması olmuştur.

2.19.Sükkerî

“Merhabâ ey ser-ber-i çâpük-süvâr-ı şaf-derân

Merhabâ ey kahramân-ı şîr-dil-i Rüstem-nazîr

Mîr-i şaf-ârâ-yı Bosnâ olduĝuñ gûş eyleyüp

Bîm-i cāna düşdi küffâr-ı cihān eyler nefîr

Âb-ı tîz-i tîĝ-i ħun-rîzûñ bilür a' dâ-yı dîn

Şimdi urduñ maķdemünle onlara zehr-âb-ı tîr

Kâfir-i bî-dil nice tākāt getürsün Ğarbuña

Sende rezm-i ħahramân u nüz u şâm-ı ceng-i şîr

Nitekim luţfuñ dil-i aĥbâbı eylerse şikâr

Dâ'imâ a' dâ-yı dîn olsun rikâbuñda esîr

Böyle ilhâm itdi hâtif SÜKKERÎ târîĥini

'Devlet'ün pâyende olsun dil-nüvâz ol ey dilîr'

H. 1075 – M.1664 (T.2)''³⁸

Sükkerî, şiirinde adını vermediği bir paşayı sevinçle selamlamaktadır. Anlıyoruz ki bu paşa bir seferden dönmektedir.

İkinci beyitte bu sevincin sebebi açıklanmıştır. Bosna diyarının paşa tarafından, düşmandan temizlendiği ifade edilmektedir. Düşman, ecdadın su gibi kan saçan keskin kılıcını bilmektedir. Şimdi ise zehirli sular saçan o kılıç geri dönmüştür. Kâfir düşman yemiş olduğu darbelerle sindirilmiştir

2.20.Ereğlili Türabi

“Târîh Berây-ı Feth-i Egri (Sultân Muhammed’e)

Devlet ile Hazret-i Sultân Muhammed bin Murâd

Egri üstinde idüp özge ğazâ-yı ekberi

Gelmedi dünyâ turaldan böyle bir şâhib-ķırân

Düşmenüñ başın kesüp oldı cihânuñ serveri

İtdi il şâh-ı cihân emr-i ricâle inķıyâd

Ķuṭb-ı aķṭâb-ı felek olsa yiridür yâveri

Hazret-i Hâce Efendi istimâletler virüp

Pâdişâh-ı rub‘-ı meskûnuñ olupdur reh-beri

Dîn uğurında ğazâlar eyleyüp oldı şehîd

Hızr elinde Şeyh efendi içdi âb-ı kevşeri

³⁸ Eda Tuncer, Sükkerî Divânı'nı Sözlüğü- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük-, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

*Hazret-i Feth Girây Hân işidüp çapdı revân
İki konağı bir itdi ol guzâtuñ ejderi*

*Her tarafından irişüp yağma idüp düşmenlerüñ
Şeş cihâti başına tar itdi ğarb-ı şeş-peri*

*Şadr-ı a' lâyi kılıçla çaldı ol gürg-i vegâ
Şırveş oldı Çığâl-zâde zamânuñHayderi*

*Gayret-i İslâm için çaldı ' adûya tîr teber
Leşker-i dînuñHasan Pâşâ olup ser- ' askeri*

*Ca' fer-i Şâdıķ' adûnuñhîlesin battâl idüp
Hazret-i Seyyîd gibi oldı bu devrüñ Ca' fer-i*

*Dâyimâ olsun serîr-i devlet üzre ber-murâd
Ceyş-i a' dânuñ Murâd Pâşâ olupdur şaf-deri*

*Bir yaña Ferhâd-Pâşâ-oğlı bu günden hemân
Urdı a' dâ-yı la' îne tîşe ile hançeri*

*Cünd-i Yûnânıyla bir yirden yetişdi hazreti(?)
Korqusundan kâfirüñşuya dökildi ekşeri*

*Sancaķ-ı Faħr-ı cihân öninde kanlar döktiler
' Asker-i Şâm oldılar şâhib-ķırânuñ çâkeri*

*Döktiler topraĝa kanın düşmen-i dînuñ bular
Hâke yeksân eylediler niçe yüz biñ kâfiri*

Devr-i Âdemden beru olmuş degüldür bu kıtâl

Tu‘me-i şemşîr-i tîz oldı ‘adûnuñ leşkeri

Ey Tûrâbî irdi hâtifden nidâ târîh için

‘Âl-i ‘Osmân eyledi âyâ cihâd-ı ekberi’ sene 1005 (T.109)’³⁹

Sultan Mehmet, gaza kastiyla Eğri üzerine büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu seferle düşmanın başı kesilmiş, zafer kazanılmıştır. Kazanılan büyük başarıda bir çok kişinin emeği vardır. Şair bu kişilerin isimlerinden bahsetmiştir: Hâce Efendi, Şeyh Efendi, Giray Han, Hasan Paşa, Murat Paşa, Ferhat Paşa ve Cığâl-zâde” bu kişilerdir. Tûrabi, Eğri seferinde Şeyh Efendi’nin şehit olduğunu ifade etmiştir. Kırım Hanı Girây Han ise askerleri ile savaşa destek vermiştir. Bu noktadan sonra Paşalar’ın da savaşa destek vermesi ile düşman suya dökülmüştür. Nice yüz bin kâfir yerle bir edilip, toprağa kanları dökülmüştür. Düşman askeri daha önce böyle bir hezimetle uğramamıştır. Osmanlı Devleti büyük savaşı kazanmıştır.

“ Târîh-i Berây-ı Egri

(..)devletle bu gün Sulţân Muḥammed bin Murâd

Ḳal‘a-i Egriye ‘azm itdi idüp özge cihâd

(Hay)l-i a‘dâyı kıldı tu‘me-i şemşîr-i tîz

Nola eylerse anuñ emrine şâhân inḳıyâd

(Yâ)veridür ḳuṭb-ı aḳṭâb-ı felek ol serverüñ

Ceyş-i a‘dâyı kırup olsun hemîşe ber-murâd

(Ba)şı hoşdur ol cihân-gîrüñ ricâlullâh ile

Rezmine hergiz muḳâbil olmaz erbâb-ı fesâd

³⁹ Cihan Okuyucu, Ereğlili Tûrabi Divanı, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.176-177.

(Gö)rdi içdâmin firâr itdi kıral-ı bed-fi‘âl

Gerçi eylerdi binâ-yı kal‘asına istinâd

Cehd idüp hâtif kırala didi ol dem târîhi

‘Aldı fi‘l-hâl Egriñi Sulţân Muhammed bin Murâd’ sene 1005 (T.111)’⁴⁰

Devletin başına geçen Sultan Mehmet, Eğri Kalesi için bir sefer düzenlemiştir. Ordunun başında bulunan Sultan bu savaşta nice düşmana kılıç sallamış ve onları alt etmiştir. Karşısındaki şahan olsa, O’na boyun eğmek zorundadır. Nitekim bu güç karşısında düşman askeri direnememiş ve yenilmiştir. Askerinin dağıldığını gören kıral ise tahtını bırakıp kaçmıştır. Kıral çok güvendiği kalesini kaybetmiştir. Şair son beyitte bu fethin tarih düşmüştür.

“(Sulţân ‘Oşmâna)

Eyledi ‘azm-i gâzâ Hazret-i Sulţân ‘Oşmân

Azağa ceddî gibi çaldı çü Egri kılıcın

Ayağ altında kalup oldı ‘adû zir ü zeber

Gebr ü tersâ çekemez bir dahı gayrı kılıcın

Dehr-i fânîye niçe Sâm u Nerîmân geldi

Âl-i ‘Oşmânun elinden yidi bögrî kılıcın

Ṭarf-ı hâtifden aña dindi Tûrâbî târîh

‘Şeh-i İslâm Azağa çü Egri kılıcın’ sene 1030 (T.162)’⁴¹

Türabi, Sultan Osman’ın başarılı bir gaza sonucu Azak’ı aldığını haber etmektedir. Ancak, Azak fethini verirken Eğri fethine telmihte bulunmuştur. Sultan Osman, dedesi Sultan Mehmet’in kılıç zoruyla Eğri’yi aldığı gibi, Azak’ı almıştır. Eğri

⁴⁰ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.177-178.

⁴¹ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.209-210.

fethinin üzerinde yirmi beş yıl gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, şair bu büyük savaşı unutamamış ve Azak'ın fethinde geçmişe telmihte bulunmuştur.

2.21.Nâî

*“Tâze cân virdi yine ‘âleme feyz-i Mevlâ
Müjde-i fetḥ ü zafer kıldı cihânı ihya*

*Ġâlib oldu yine küffâra ğuzât-ı İslâm
Pây-mâl oldu ser-â-ser yine hizb-i a‘dâ*

*Devr-i ‘adlînde yine pâdişeh-i baḥr u berüñ
Bir ğazâ oldu ki ğuş itmedi hergiz dünyâ*

*Ḍarb-ı şemşîr ile üç günde vezîr-i a‘zam
Dögerek aldı hişârın Macaruñ bî-pervâ*

*Bozdu taburı kimin katl ü kimin itdi esîr
İtdürüp mâ-melekin ‘askere cümle yağma*

*Ḳullaruñ pâdişehüm görse idüñ ceng içre
Ḳağan Arslana dönüp her biri vaqt-i heycâ*

*Olmuş idi kimisi ḥûn-ı ‘adüvvile peleng
Od şaçardı kimisi kâfire çün ejderhâ*

*Saña bir fetḥ ü zafer virdi Cenâb-ı Bârî
Görmediler bunu ecdâd-ı ‘izâmuñ aşlâ*

Hâḳ saña kıldı müyesser iki bâzû-yı ḳavi

Birisi şadr-ı vazâret biri şadr-ı fetevâ

Selefün görmediler böyle vezîr ü müftî

Pâdişâhum niçe târih okudum şubh u mesâ

Yanvaya Hazreti Sulţan Süleymân evvel

Yetmiş üç günde zafer bulduğı olmuş imlâ

Saña üç günde müyesser olıcağ fethi bunuñ

Ŧuramaz karşıña Sâm olsa da düşmen farzâ

Şarğ u ğarba kılıc ur şimdi Sikender sensin

Şağ u şola yüri zabt eyle mişâl-i Dârâ

(...)

Ğaybdan geldi beşâretle nidâ-yı târih

Yanvayı aldı sühûletle Muhammed Paşa 1068 (T.2)⁴²

Mehmet Paşa'nın, Macar mülkü Yanva'yı fethinden dolayı yazılmıştır. Şairin ilk beyitte yer verdiği "müjde" kelimesi; ikinci beyitte İslam askerinin düşman karşısında galip geldiğini ve elde ettiği başarıyı bize haberdar etmiştir. Kara ve denizlerin padişahı, devrinde adaletle hükmetmiştir. O'nun devrinde olan bu büyük savaş ise dünyada daha önce duyulmamış büyüklükte olmuştur. Mehmet Paşa, başarılı bir mücadele sonunda kaleyi döve döve Macarlar'dan üç günde almıştır. Düşmanın taburunu bozan Paşa, kâfirlerin kimini katletmiş kalanları ise esir almıştır. Savaş meydanını tasvir eden şair bu noktada Padişah'a seslenerek, askerlerinin birer aslan gibi savaştığını söylemiştir. Her biri ejderhalar gibi ateş saçmıştır.

Nâlî, bu zaferin kazanılmasını Mehmet Paşa ve adını vermediği bir müftüye bağlamaktadır. Padişah'a bu iki güçlü kişinin, Allah tarafından bir lütûf olarak

⁴² Bahattin Kahraman, Nâlî Dîvânı,[<http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/>], Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005, s.111-113.

gönderildiğini anlatmaktadır. Şair, sabah akşam tarih okuduğunu ancak böyle dirayetli vezir ve müftüye daha önceki devirlerde rastlanmadığını söylemektedir. Öyle ki yine okuduğu eski tarihte Yanva'nın daha önce Sultan Süleyman tarafından yetmiş üç günde alındığını; ancak şimdi sadece üç günde alındığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Paşa, üstün bir başarı göstererek Yanva'yı fethetmiştir.

“TÂRÎH-İ BERÂY-I FETH-İ VARAD

Müjde âfâka yine feyz-i ‘ammîm-i Mevlâ

Eyledi kişver-i İslâmı ser-â-ser ihyâ

(...)

Oldı manşûr u mazaffer yine cünd-i İslâm

Oldı maḫhûr u şikeste yine ḫayli a‘dâ

Varadı varmadan aldı yine şadr-ı a‘zam

Bu ne teşhîr ü ne kuvvet bu ne feth ü ne ğazâ

Böyle bir ḫışn-ı ḫaşîni alamazdı bî-şek

Girde-pîç eylese İskender ü Sâm u Dârâ

Ḫalmanı şâyibe âşâr-ı kerâmetdür bu

Kef-i ḫarbe nice teslîm ide fethin ‘uḫalâ

Münkir-i keşf ü kerâmât olana yok mı delîl

‘Arz-ı burhân ideyüm eyle kelâmum ıḫgâ

Otururken ser-i engüşt ile Yeşribde ‘Ömer

Nice itdi gözini Ḫayşar-ı Rûmuñ a‘mâ

Mesnedinde otururken n’ola şadr-ı a‘zam

Yed-i tûlâ ile feth ise niçe ḫal‘a revâ

(...)

*Az zamân içre şehâ gör ne gâzâlar itdi
Görmedi böyle fütûhâtı muhaşşal dünyâ*

*Limye vü Bozcağa feth-i Celâli Yanova
Ğarğ-ı başdarda-i Efrenc ü kıtâl-i deryâ*

*Ğal‘-i Eflâkla Boğdan fütûhât-ı Tatar
Ğatl-ı küffâr-ı Girid feth-i Varad cümle şehâ*

*Ğüsni-i tedbîr-i vezîrûnle müyesser oldı
Bildiler semt-i vezâret nicedür hep vüzerâ*

*Nâliyâ menkabetin yazmada ‘âciz kalemün
Devlet-i pâdişeh-i dehre hemân eyle du‘â*

*Ğağ müyesser ide sulţân-ı cihâna her dem
Niçe teshîr-i memâlik niçe feth-i ğarrâ*

*Tâ kıyamet ola evreng-i sa‘âdetde muğîm
Mâlik-i feth zafer şâh-ı memâlik-pîrâ*

(...)

*Ğal‘anuñ fethine hâtif didi târîh-i şahîh
Aldı şâhâ Varadı yümn-i Muğammed Paşa 1070 (T.5)⁴³*

Şair şiirin ilk dört beyitinde ısrarla müjdeli bir haberin varlığından söz etmektedir. Beşinci beyitte ise bu müjdenin bir fetih olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız bu fetih öyle büyümlü bir şeydir ki daha Paşa Varat’a varmadan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Öte

⁴³ Bahattin Kahraman, a.g.e., 115-116.

yandan şair bu zorlu kalenin alınmasını bir kerâmet olarak görmektedir. Bu kerâmetin devamını isteyen şair, Paşa böyle oturduğu yerden nice kale fethetsin, demektedir. Mehmet Paşa, bu devlet için kıymetli bir hazinedir. Akıllı ve kılıcı keskindir. Az zamanda çok gazalar edip, fetihler yapmıştır. Bu fetihler arasında: Limye, Bozcaada, Yanova, Eflâk, Boğdan, Girit gibi yerler vardır. Bu başarıları yazmakta kaleminin aciz düştüğünü söyleyen şair devlet için duaya başlamıştır. Daha nice fetihler isteyen şair, her daim devletin bâki olmasını istemiştir. Çünkü bu devlet mazlumların umududur. Nice fakir ve korunmasız insanlar, Osmanlı'nın gölgesi altında huzur içinde yaşamaktadır. Şair son beyitte kalenin fethine tarih düşürmüştür.

“TÂRÎH-İ DÎĞER BERÂY-I VARAṬ

Bârekallâh ne ‘aceb feth-i mübîn oldı yine

‘Âleme eylediler müjde-i fethin i‘lâm

Girde-pîç oldı VaraṬ Ḳal‘ası kırk beş günde

Gerçi çok eylediler almağa ‘asker iḳdâm

Ḳal‘anuñ fethini ammâ ki Cenâb-ı Bârî

Ḳalbine eyleyicek âşaf-ı dehrüñ ilhâm

Eyledi ‘askere elṭâf-ı nevâziş bî-ḥad

Ḳıldı ser-dâra da imdâd ile ḥayli ibrâm

Ḳırk sekiz günde VaraṬ Ḳal‘asınuñ fi‘l-cümle

Cünd-i İslâma Ḥudâ eyledi fethin i‘lâm

Eşer-i meymenet-i şadr-ı vezâretdür bu

Müttefiḳdür bu kelâmumda ḥavâs ile ‘avâm

*Yohsa bir böyle hişâruñ nice mümkin fethi
Niçe yıl farz idelüm dögse eger Rüstem ü Sâm*

*Devlet ile ola manşur u muzaffer dâ'ım
Hağ müyesser ide fetğ eyleye eṛâfi tamâm*

*Ber-devâm eyleye Hağ şadr-ı vezâret üzre
Nâlîyâ eyle du'â ile kelâmuñ itmâm*

*Ḳal'anuñ fetğine hâtifden işitdüm târîğ
Aldı ḳahrâ Varaduñ ḳal'asın ehl-i İslâm 1070 (T.6)''⁴⁴*

Nâlî, Varat Kalesi'nin fethi için yazmış olduğu bu ikinci şiirde de kalenin zorluğundan dem vurmıştır. Kırk beş günlük çetin mücadeleler sonucu Osmanlı askeri zafere yaklaşmıştır ancak kale tam olarak alınamamıştır. Bundan sonra Allah'ın da yardımıyla kale üç gün içersinde alınmıştır. Toplamda kırk sekiz gün süren mücadele sonucu zafer kesinleşmiştir. Tabi ki bu zafer Allah'ın izniyle olmuştur. Aksi takdirde bu kalenin zaptı mümkün değildir. Rüstem ve Sâm bu kaleyi yıllarca kuşatma altında tutsa bile fethetmeleri imkânsızdır.

O dönemde yaşayan her insan biliyor ki Varat'ın Allah'ın yardımı olmadan alınması olanaksızdır. İslam askerleri bu lütûf ile fethi gerçekleştirmiştir. Şairin temennisi bu fetihlerin devam etmesi ve devletin kıyamete kadar yaşaması yönündedir.

2.22.Neşâtî

*“BERA-YI YENİ KAL'A
Minnet Allaha sa'âdetle vezîr-i a'zam
Eyleyüp cânib-i küffâra yine kaşd-ı gâzâ*

⁴⁴ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.117.

*Kıldı bir kal'asını hâk ile yeksân devrûñ
Ne deri kaldı ne dîvârı idüp cümle hebâ*

*Düşdi bu fetḥ ile şevḳ heme 'âleme kim
Olmada zühre yine çeng be-kef nağme-serâ*

*Tutdı nâr-ı şafâḳ da'iresin mâh-ı felek
Ca-be-ca yandı degül anda kelefler peydâ*

*Çâr dîvârı düşüp hâke didüm târîhin
Kâfirûñ aldı Yeñikal'asın Aḥmed Paşa (T.1)''⁴⁵*

Sadrazam Ahmet Paşa'nın düşmanla yaptığı savaş anlatılmaktadır. Düşmanın elinde bulunan Yeni Kale'nin alınması için yapılan bu savaş çok şiddetli olmuştur. Şair kalenin yıkıldığını ve yerle bir olduğunu ifade etmektedir. Bu haber yeryüzünde sevinçle karşılanmıştır. Şiirin sonunda şair, fetih için tarih düşürmüştür.

*“BERÂY-I KAL'A-I YANOVA
Ḥamdüli'llâh irüşüp peyk-i ḥaber
Müjde-i fetḥ ile 'âlem toldı*

*Ḥâtıra geldi bir a'lâ târîh
Şındı kâfir Yanova fetḥ oldı (T.2)''⁴⁶*

Neşâtî, ilk beyitte gelen müjdeli bir haber sonucu Allah'a şükretmektedir. Kâfirin Yanova'da yenildiğini ve kalenin fethedildiğini söylemektedir.

⁴⁵ Mahmut Kaplan, Neşâtî Divanı, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s.167-168.

⁴⁶ Mahmut Kaplan, a.g.e., s.168.

2.23.Sâbir Mehmed

‘TÂRÎH-İ FETH-İ UYVÂR Zİ-SEYF SULTÂN MEHEMMED HÂN
ALEYHİ’R-RAHME VE’L ĞUFRÂN

Hâzret-i Sultân Mehemmed hân-ı gâzî kim odır

Pâd-şâh dîn u devlet sâye-i luğf-ı ilâh

Hâk te‘âlâ ‘ömrin efzûn ‘askerin menşûr idüb

Pây-i esbinde ser-i a‘dâsı olsun hâk-râh

Eyledi mağzâ rızâ-yı Hâk için teçhiz-i ceş

Tâ ide kahıryla a‘dâ-yı tebah-kârı tebâh

Şad hezârâ şükr olsun kim gâzâ-yı müslimîn

Ğâret idüb milk-i küfri bozdılar pençe-sipâh

Aldılar Uyvar hişârını Kıral-ı Nemçeden

Haddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibâh

‘Asker-i İslâmdan bir mertebe havf itdi kim

Tahtını terk eyleyüp semt-i girizi tutdırâh

Cümle şâhân-ı cihân engüşt-ber-dendân idüb

Deşet ile didiler kim ey Kıral-ı dil-siyâh

Haddiñi bil kim bu fethe bir güzel târîhdür

Ƙahr ile Uyvaruñ aldı pâd-şâh-ı dîn-penâh1075-1664 (T.2)”⁴⁷

Sâbir Mehmet, başlıktada belirttiği gibi bu şiiri Sultan Mehmet'in Uyvar'ı fethetmesinden dolayı Sultan'a hitaben yazmıştır. Padişah bu seferde başarılı olmuştur çünkü seferin amacı, Allah için din yolunda hizmettir. Bu niyetle yola çıkan ordumuza Allah yardım etmiş ve küfür mülkü olan Uyvar, İslam'ın hizmetine girmiştir. Müslümanlar gaza fikriyle mücadele edip düşmanı altetmiştir. Avusturya kiralının elinden kalesi alınmıştır. İslam askerinden korkan kiral tahtını bırakıp kaçmıştır. Cümle cihan padişahı dehşet ile parmağını ağzına götürüp kalbi kararmış Kırılın bu halini gördüler. Bu şekilde Kırıla haddini bildiren Padişah, Uyvar Kalesi'ni almıştır.

2.24.Ferîdûn

“Berây-i İbrâhîm Paşa ki der Budin Muḥâşara Budeest

Merḥaba ey şafder Hayder dil ü leys-i intikâm

Âşifâ şâh ḳader ḳudret Ferîdûn ihtîşâm

Merḥabâ ey Rüstem-i sâhib-ḳırân-ı ḳarb-ı darb

Merḥabâ ey ḳahramân-ı ḳulle-i ḳâf iltizâm

(...)

Şu'le-i şemşîr-i âteş-rîz berḳ-âyînile

Ḳirmen-i şabr u ḳarâr-ı düşmeni yakduñ tamâm

Rû-be-rû şemşîr cevherdârûña gelmez adû

Tîg-i ḥûrşîd-i cihân-tâba tayansun mı zâlâm

Ehl-i küfre dest-i berdi şöyle gösterdüñ mi hiç

Görmemişdür öyle cengi Behmen ü Behrâm u Sâm

⁴⁷ Necip Fazıl Duru, Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Divânı'nın Tenkidli Metni (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1994, s.32.

*Ta‘ma-i şemşîrin oldı leşker-i a‘dâ-yı dîn
Ol sükkânın lâşesinden kalmadı illâ ‘izâm*

*Rümh-i ser-tîzüñ hücûm-ı ehl-i küfrü kam‘ idüp
Buldu dîn polâd-ı şemşîrûñle istihkâm-ı tâm*

*Âftâb-ı mülk ü millet berķ-i ‘adâ-sûzdur
Olmasun yârab ol tîĝ-i mücellâdur niyâm*

*Hiddet-i re‘y-i rezîn ü şavlet-i şimşîrile
Eyledüñhısn-ı Budinden defe-i küffâr-ı li‘am*

*Hayra dest olmazdı ĝâziler ‘adûya olmasa
Ey vezîr-i hazret-i Hâkân-ı İskender nizâm*

*Vefk-i taķdîr üzre re‘yüñhırz-ı bâzû-yı ĝuzât
Leşker-i ‘adâya tîĝin nüşha-yı merg irtisâm*

*Ser-girân idi ‘adû mest-i mey-i nahvet olup
Ânlara tîĝüñ içürdü bir gelû-sûzende câm*

*Yekte-tâz-ı rûz-ı heycâ mihr-i çarh-evrengsin
‘Âlemi tutsa n’ola destinde tîĝ-i şu‘le-hâm*

*Hamleñe tâb-âver olmaz ey vezîr-i şaf-şiken
Her ne deñlü eylese küffâr-ı bî-dîn izdiĝâm*

*Tîĝüñ‘adâ cevşenünden hiç döndürmez yüzün
Cân alur zırhdan geçüp peykân-ı anķa pür-sihâm*

(...)

Hâfız-ı hışn-ı Budîn-i pirâye-bahş-ı mülk ü dîn

Mazhar-ı fetḥ-i mübîn serdar-ı nuşret-iğtinâm

Ġâzî İbrâhîm Pâşâ seyf-i meslûl-ı Hudâ

‘Arş-ı temkîn âsmân rif‘at melâik ihtirâm

(...) (K.3)”⁴⁸

“Merhaba”larla karşılanan İbrahim Paşa’nın oldukça hünerli bir yönetici olduğunu şairin övgülerinden anlaşılmaktadır. Kendisi savaşta Rüstem; akıl ve bilgide Aristo ile Felâtun gibidir. Rüstem:

“İran’ın ünlü kahramanı. Adı Şehnâmedeövgü ile anılır. (...) Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasîdelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Nerimân’ın torunu ve Sam’ın oğlu olan Sicistân ve Seyistân Zâl’in oğludur. (...)”⁴⁹

Şair, İbrahim Paşa’yı Rüstem’e benzetmiş ve savaş meydanında büyük kahramanlık gösterdiğini ifade etmiştir. Paşa’nın kullandığı kılıç karşısında düşman şaşkın ve çaresiz kalmıştır. Din düşmanı askerler bu gazada dehşete düşmüştür. Verilen amansız mücadele sonucu Budin Kalesi’nden kâfir def edilmiştir. Başlı sert olan düşman kibir içkisinden içip mest olmuş vaziyetteyken; onun bu gafletinin sonunda kılıcımız boğazına dayanmıştır.

İbrahim Paşa’nın karşısında düşmanın durması imkânsızdır. Çünkü o kılıca bir tane baş yetersizdir. İbrahim Paşa’nın övgüsü ile devam eden şiirde daha sonra devletin bekâsı için duâya geçilmiştir.

⁴⁸ Kadriye Şimşek, Ferîdûn Dîvânı-Transkripsiyonlu Metin, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, s.33-37.

⁴⁹ İskender Pala, a.g.e., s.382.

3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR

İran ile yapılan uzun soluklu savaş dönemini üç aşama ile anlatan Halil İnalcık 17.yy. için şunları ifade etmektedir:

“(...) II. Aşama: Şah Abbas karşı saldırıya geçti, Osmanlı fetihlerini geri aldı. Anadolu’ya perişan dönen dirliksiz asker Celâli eşkıyası olarak karışıklıklara neden oldu. Şah, ipek ihracatını yasaklayarak Osmanlı ekonomisine büyük zarar verdi. Osmanlı Devleti de karşı önlem olarak İran’ın şiddetle muhtaç olduğu kıymetli madenlerin ve bakırın İrana ihracını yasakladı. İran’da para buhranı kendini gösterdi. Osmanlıların Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan’daki fütühatını geri almış olan Abbas, bu yerler için yılda iki yüz yük ipek göndermek şartıyla barış teklif etmişti (1610). (...) Osmanlılar sonuçsuz seferlerden sonra nihayet 1555 Amasya Antlaşması esas olmak üzere ve yüz ipek gönderilmek şartıyla barışı kabule mecbur oldular (1618).

III. Aşama: Şah, Bağdad’ı, Kerkük’ü, Musul şehirlerini ve bütün Irak’ı Osmanlılardan aldı (1623).Şimdi Diyarbekir’i üs yapan Osmanlıların Bağdad’ı geri almak için yaptıkları girişimler (Kasım 1625 ve 1630) sonuç vermedi. Bu devirde Osmanlı Devleti içerde anarşi içinde bocalamakta idi. II. Osman’ın katlini (1622), kapıkulunun devlete tam anlamıyla tahakküm etmesi, yeniçerilere karşı sekban askerini yanına toplayan Abaza Mehmed Paşa’nın isyanla Erzurum’u üs yapması izledi. Bu isyan, devleti temellerinden sarsmakta idi. 1632-1635’te IV.Murad, şiddetli icraatla devlet içinde pâdişahın mutlak otoritesini tekrar tanıttı ve ordunun başına geçerek İran üzerine yürüdü; Bağdad’ı geri aldı (24 Aralık1638). Ertesi sene iki memleket arasında sınırları kesin şekilde tespit eden bir anlaşma yapıldı (1639 Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması). Buna göre, Osmanlılar, Osmanlılar Bağdad, Şehrizer, Van, Kars

vilayetlerini muhafaza ediyor, fakat Azerbaycan üzerindeki bütün iddialarından vazgeçiyordu.”⁵⁰

Şiirlerde de görüleceği gibi, yüzyılın şairleri daha çok Osmanlı Devleti'nin IV. Murat ile yakaladığı başarıyı şiirlerinde işlemişlerdir. Bunun yanında IV. Mehmet devrinde gerçekleşen mücadeleler de şiirlerde görülmektedir.

Bu başlık altında toplanan şiirler hacim olarak en fazladır. Şairler İran ile yapılan savaflara büyük ilgi göstermişlerdir. Özellikle Bağdat'ın fethi şiirlerde en çok işlenen konu olmuştur. Bağdat'ın güzel ve mukaddes şehir olması gibi birçok özelliği şairler tarafından ele alınmıştır. Şairler, İrandan bahsederken “Kızılbaş” ifadesine şiirlerinde oldukça fazla yer vermişlerdir.

3.1.Şehrî

"Tarih-i Beray-ı Feth-i Bağdâdî

Feth-i Bağdâda şeh-i bârika-rev

Der-miyân eyledi tîğ-ı talebi

Râkib-i tevsen-i 'azm itdi kazâ

Ceyş-i himmet ile o Nusret-nesebi

Hızr-ı tevfiğ-rikâbında revân

Âyet-i feth ü zafer-h'ân-lebi

Ezmine gerd-semend-i 'azmîn

Eyledi çeşmine kuhl-ı turabı

⁵⁰ Halil İnalçık, Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014, s.182-183.

Açmadın dîde-i kuhl-ı âlûdın

Çekdi maṭlebde ‘inân-ṭalebi

Göricek Şehrî didüm târîhin

Bu ‘azîmetle o himmet-hasebi

İtdi-i ‘câm-ı bed-âyini- birûn

Şâh-ı Rûm aldı ‘Irâk u ArabıH.1048-M.1638-39” (T.2)⁵¹

Bağdat seferinin sebeplerini ilk beyitlerde bize açıklamaya çalışan şair, benzetmeler yardımı ile “yıldırım” gibi olan padişahın ordunun başında önden giderek Bağdat’ı fethetme düşüncesiyle sefere çıktığını anlatır. Padişahın sefere çıkma “dik başlı” rakibin yani İran şahının tavırlarının etkili olduğu şair tarafından ifade edilmektedir. Bir tarafta bu fitneci, dik başlı İran şahına karşı diğer tarafta İslam’ın üstün gelmesi için mücadele eden Osmanlı Padişahı bulunmaktadır. Fetih sûresine atıfta bulunan şair, ordusunun başında sefere giden Osmanlı Padişahı’nın bu seferden Allah’ın yardımıyla zaferle döndüğünü anlatır.

Son beyitlerde Bağdat’ın fetih tarihini veren şair, Rum Şahı diyerek Osmanlı Padişahını kastetmiş ve onun Irak ve Arab diyarını aldığını söylemiştir.

3.2.Şeyhülislam Bahâyi

"Kıt'a Ki Şâh-ı Cihân Der Sefer Bağdât Der Menzil-i Eregli Bedîha Gofte-Şod

Der Hakk-ı Cûybâr u Kûhsâr

Sanmanuz kim cûybâr-ı dest ü sahradan eden

Rûy-mâl-ı hâk-i pâ-y-ı sâh-ı gerdûn-ıktidâr

Ma ‘zeret-h’âhâne sâhâ rif’atinden serm edüp

Âb-ı rûyin dergeh-i vâlâna dökdi kûhsâr

⁵¹Şener Demirel, 17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s.384.

“(Felek gibi kudretli padisahın ayagı toprakına yüz sürenleri (sadece) çöl veovanın nehridir zannetmeyin. Ey padisah, dağın zirvesi yüksekliğinden utanıp özürdilercesine yüksek dergâhına yüzsuysu döktü.) (k. 3)”⁵²

Yapılan sefer edebî bir şekilde tasvir edilir. Ayrıca bundan başka, şair IV. Murat’ın annesinin adına yapılan bir çeşmeye tarih düşerken yazdığı şiirin 10. beyitinde de padişanın Bağdat seferini övmektedir:

*"10.Feth-i Bagdâd ile zammeyledi mülk-i Rûma
Darb-ı semsîri anun memleket-i esyâfi (T:1/16)"⁵³*

3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

*"Kaşide der haqq-ı Şulţan Murad Han beray-ı tonanma-yı feth-i Kal'a-i Revan
Ta'ala'l-lah zihi peygam-ı feth-i memleket-ârâ
Kulûb-ı mürdeye oldı şafâ-bağş ü hayat-efzâ*

*Bi-ḥamdillâh ki 'ahdinde yine bir şâh-ı Cem-câhuñ
Nüvîd-i feth ü nuşretten şeref buldı bugün dünyâ
(...)*

*O sulţân-ı 'azîmü's-şân o ḥâkân-ı felek-'unvân
Sa'adette revân oldu Revân üstüne bî-pervâ*

*Cenâb-ı Hazret-i Bârî kılup ol dem aña yâri
Tokuz günde Revân fethin müyesser eyledi Mevlâ*

İrince müjde-i nuşret açıldı gül gibi 'âlem

⁵² Muhbet Toprak, Şeyhülislam Bahayî Divanı Şerhi, Pamukkale Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2006 , s.303.

⁵³ Muhbet Toprak, a.g.t., s.308-313.

Cihâna hağ bu kim oldı meserret-bağş ü rûh-efzâ

(...)

Murâda ten virüp dâ'im murâdı üzre şâd idüp

Sürûr-ı fethü nuşretle dahı mesrûr ide Mevlâ

Yeter ey Ni'metî şimden gerü taşdı'a ruşat yok

Du'â eyle Hudâ'ya diye âmîn pîr ile bernâ

(...)

Sühuletle naşîb eyle aña fethini Bağdâd'ın

Be-ğakğ-ı sûre-i Meryem be-fâzıl-ı sûre-i Tâhâ" (K.11)⁵⁴

Revan Kalesi'nin fethinin anlatıldığı bu şiir, sevinç veren zafer olayının haberi ile başlamaktadır. Bu haber sonucunda "ölü gönüllere" hayat gelmiştir. Bu fetihle dünya şereflenmiştir, çünkü kazanan İslam devletidir. Bu devletin başında ise IV.Murat vardır. Şair padişahın cengâverliğini överek onun üstün vasıflara sahip olduğunu söylemektedir. O vasıflardan birisi de adaletli olmasıdır ki bu devirde emniyet içinde bir yönetim içerisinde olmuştur ve bu yüzden insanlar rahat bir hayat sürmüşlerdir.

Şairin aktardığına göre, Sultan Murat Revan üzerine düzenlediği seferi dokuz gün içinde neticelendirmiştir. Yani Revan, Allah'ın izniyle, dokuz gün içerisinde alınmıştır. Bu fetih haberi, doğaya dahi bir canlılık getirmiştir. Âdeta baharın geldiğini söyleyen şair, Allah' a şükretmektedir. Nihayet Osmanlı eski başarılarını hatırlatan bir zafer almıştır. Bu zaferin mimarı olan Sultan Murat'ın azmi şairce övülmüştür.

Şiirin son bölümünde şair Allah'tan İslam askerinin her daim galip gelen taraf olmasını istemektedir. Öyle ki Bağdat seferi henüz tamamlanmamıştır, işte bu yüzden Allah'ın yardımının kesilmesini istemeyen şair, fethin tamamlanması için

⁵⁴ Ahmet Gülen, Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s.132-133.

dua etmektedir. Zira bu, Yüce Allah'ın zor değildir. Şair bu noktada sözünü desteklemek için Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine atıfta bulunur.

Bilindiği gibi Meryem sûresi, Kur'an-ı Kerim'in on dokuzuncu sûresidir. Hz.Meryem'in insan eli değmeden hamile kalması, Hz.İsa (r.a.) 'nın beşikteyken konuşması gibi olayları anlatmaktadır. Bu olaylar üzerinden Allah'ın gücünün büyüklüğü bize anlatılmaktadır.⁵⁵ Yine Tâ Hâ Sûresinde de Allah'ın kudreti anlatılmaktadır. Meryem sûresinin hemen ardından gelen bu sûrede Hz.Musa (r.a)'nın Firavunla olan mücadelesi anlatılmıştır. Hz.Meryem olayında olduğu gibi burada da insan aklının açıklayamayacağı olaylar olmuştur. Hz.Musa (r.a)'nın asası yılanı dönmüş, koynuna sokup çıkardığı eli bembeyaz bir hale gelmiştir.⁵⁶ Şair bu sûrelere atıfta bulunarak Bağdat'ın fethinin Allah isterse asla zor olmayacağını anlatmaktadır. Çünkü Allah; çalışıp, sabredip, tevekkül edene yardımını ulaştırmaktadır.

3.4.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

"Târîh li-kâtîbîhi berây-ıkal'â-i fetî-i Bağdâd

Hzret-i Sulţân Murâd ol husrev-i âlî-nijad

Oldı ma'mûre zamân-ı devletüinde her şehir

Fetî-i Bağdâd'ı Hudâ kıldı müyesser zâtına

Düşmen-i bed-ı'âh-ı dîn ü devletiñ idüp kahır

Ni'metî târih olur aña hurûf-i mu'ceme

Sa'y idüp Bağdâd'ı aldıhâkim-i berr ü bahir" (T.1)⁵⁷

Ni'metî, Revan'ın alınmasını anlattığı yukarıdaki şiirinin sonunda Bağdat'ın fethini istemiş, bunun Allah'ın yardımıyla zor olmayacağını Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine

⁵⁵ Hayrettin Karaman vd., Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli, "Meryem Sûresi", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015, s.290-298.

⁵⁶ Hayrettin Karaman, a.g.e., "Tâ Hâ Sûresi", s.299-309.

⁵⁷ Ahmet Gülen, a.g.t., s.298.

atıfta bulunarak ifade etmiştir. Bu şiirde de anlaşılacağı üzere, şairin duasındaki gibi, Allah Sultan Murat'a yardımıyla Bağdat'ın fethini Osmanlı devletine yeniden nasip etmiştir. Bu fetih Allah'ın izniyle yapan Sultan Murat'ın azmi ve çalışkanlığı da şair tarafından anlatılmaktadır. Sultan'ın döneminde elindeki tüm yerler imar edilmiştir. Denizler ve karalar fetheden bu çalışkan padişah Bağdat'ı da almıştır.

3.5.Hikmetî

“Târih-i Bağdâd Be-dest-i Sulţan Murad Han-ı Gâzî

‘Tûti ’l-mülke limen’ olduĝda istişnâ-yı Hâk

Evliyâ burcın görüp Sulţan Murad’a müstaĝa

(...)

Geldi burc-ı evliyâyâ pâdişâh-ı dîn penâh

Virdi ol şubĝ-ı sa‘âdet şan kudûmindan şafaĝ

Leşker-i encüm-şümâr ile kuşatdı kal‘ayı

Ol meh burç-ı sa‘âdet ‘ âlem üzre zıll-ı Hâk

Ķulle-i eflâke iletdi ĝubârın kal‘anuñ

Burc-ı bâr toĝ-ı âteş-bârdan buldı rehaĝ

Ķal‘a içre sürĝ dirler idi el-amân (amân)

Birimüzüñ ĝalmadı yâ Rab ĝayâtından ramaĝ

Sâbıĝa fetĝ olduĝı-tek oldu ĝur‘adan emân

Ķal‘a içre şoñra barut-ĝâne k’oldı muĝterik

Tiĝ-ı ĝaşr-ı dökdi ĝanın şöyle kim sürĝ-serüñ

Şafĝa-i rûy-ı zemîni ĝıldı şan al varaĝ

*İltifât-ı pâdişâhî kâdrini ol kavm-i şum
Bilmeyüp nâr-ı cahîme başdılar bir bir ayak*

*Toğru dirler eski düşmen degmede olmaz mı dost
Dost olunca bir tarafından gösterür lâ-büd rehağ
(...)*

*Kal‘a-i burc-ı evliyâdan fırka-i sürh-serüñ
Ref‘ine ey Hikmetî târih düşdi haşem-i hağ (H1048-M1638)*

*Başumuzdan sâyesin Sulţan Murad-ı Ğazi’nün
Bir zaman dûr itmeye Perverdigâr mâ-ğalağ” (282.Şiir)⁵⁸*

Şiir, Âl-i İmrân sûresinin yirmi altıncı ayeti ile başlamıştır. Bu ayet bize şöyle buyurmaktadır:

“(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin.”⁵⁹

Bu şekilde Bağdat’ın fethini haber eden şair, Allah’ın takdiriyle Sultan Murat’ın galebe geldiğini anlatmaktadır. Padişah İslâm için savaşan bir komutandır. Dinimizi ayakta tutmak için mücadele veren Sultan Murat’a biat etmek Hak ehlinin görevidir. Şair, o olmasaydı heryerin karanlığa boğulacağını söylemektedir.

Dinin koruyucusu olan Halife Murat Han ordusuyla Bağdat’a gelmiştir, asker kaleyi kuşatmıştır. Ateşlenen toplar neticesinde kaleden kalkan tozlar gökyüzünü sarmıştır. Bu noktada şair bize kale içindeki baruthanenin yandığını söylemektedir. Şiirin

⁵⁸ Aysel Eğri, 17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.253-255.

⁵⁹ Hayrettin Karaman, a.g.e., “Âl-i İmrân/26. Âyet”, s.51.

devamında “Eski düşmandan dost olmaz” diyen şair, önceleri Bağdat ahalisine padişahın iltifat gösterdiğini ancak halkın buna nankörlükle karşılık verdiğini anlatmaktadır. Şimdi ise onlar ateşe doğru yürümektedirler.

Şiirin on sekizinci beyitinde bu fetih tarihini (H 1048- M 1638) veren şair, şiirini bir duâ ile bitirmektedir. Sultan Murat’ın gölgesinin başlarından eksik olmasını, Allah’tan istemektedir.

3.6.Cem’î

*“Hoşâ ey müjde-gûy-ı fetih u nuşret
Hümâyûn mağdem ü ferhunde tal’at*

*Ki oldı şît-zenüñ mağdemünden
Güşâde dîde-i a’yân-ı devlet*

*Bu âvâzeyle ser-ğayl-i ‘adûnuñ
Gözinden uçdı murğ-ı hâb-ı râhat
(...)*

*K’alup Bağdâd’ı şâhenşâh-ı islâm
Diyâr-ı ehl-i rafzı kıldı gâret*

*Mişâl-i kâse-i pür-hân-ı yağma
Şikest oldı o sûr-ı çarh-ı hey’et*

*Bu dem ol hân-ı yağma ile kıldı
İmâm-ı A’zam’uñ rûhın ziyâfet*

*Yed-i tûlâ ile bânî-i luğfi
Hem itdi türbe-i pâkin ‘imâret*

*Cem'î-i evliyâ oldı zahîrî
Huşûşâ Çâr-yâr-i pâk-ıynet*

*Ne şübhe bu gazâdan oldı hoşnûd
Cenâb-ı Hazret-i şâh-ı risâlet*

*Alup ol kal'a-i çarh-üstüvârı
Anuñla dehre virdi başka zînet*

*Muhaşşal şâhid-i ikbâl-i şâha
Güzel yaqışdı ol Bağdâdî hil'at*

*Şeh-i hürşîd-râyât ile itdi
O burc-ı evliyâ kesb-i sa'âdet*

*Qodı bir âsâf-ı kâr-âzmâyı
İde ol kal'ayı tâ kim hırâset*

*Sürüp a'dâ-yı sebbâbı içinden
Kılıç koydı şeh-i Rüstem-şecâ'at*

*Ne şeh şâhenşeh-i Îrân u Tûran
Ne şeh şâhib-kırân-ı Sâm-şavlet*

(...)

*Şeh-i İslâm'a ser-hayli kızilbaş
'Aceb kendin niçe eyler ki nisbet*

*O tâc ile horûs-ı bâmdur ol
Bu şehbâz-ı hümâ-perdâz-ı 'izzet*

Horûs-ı cengî de olsa ne mümkün

K'ide şehbâz ile kaşd-ı huşûmet

Şâhenşâh-ı cihânuñ şâh-ı evbâş

Eger emrine itmezse itâ'at

Ne Şirvân'ı kalur ne İsfahân'ı

Olur hep pây-mâl-ı cünd-i nuşret

Alup tahtın hemân tâc ile ol bûm

Olur virâne-gerd-i gûy-ı hayret

Olur her atduğı ol bed-ķumârın

Cihân-ı şeşderîde naķş-ı neķbet

(...)

Ruķ-ı mir'ât-ı şemşinde dâ'im

Nümâyan ola rûy-ı fetķ u nuşret

Be-sırrı-ı âyet-i 'Naşrun mina'llâh'

Be-ķaķķ-ı Ğazret-i Furķân-ı 'izzet (K.6)'⁶⁰

Cem'î'nin Dîvân'ında altıncı sırada yer alan bu kaside IV. Murat'a Bağdad'ın fethinden dolayı verildiğı için "Fethiyye" olarak adlandırılmıştır.⁶¹

Fethiyye, büyük bir çoşku ile başlamaktadır. Ne hoş ki fetih zamanı gelmiştir, bu durum düşmana rahat bir uyku uyutmamaktadır. Bu haberle başarı davulları çalmaya başlamıştır. Gelen müjde ile yeryüzünde bir canlılık vuku bulmuştur. İslam'ın şahu

⁶⁰ Birgül Koparan, Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, s.88-94.

⁶¹ Birgül Koparan, a.g.t., s.28.

yani Osmanlı padişahı Bağdat'ı alarakı Rafizî diyarına girmiştir. Bağdat'ın alınması ile burası imar edilmiştir. Artık devir bir başka güzel olmuş, insanlar bu fetihle saadete kavuşmuştur.

Şairin haber verdiği göre, Bağdat'ı fetheden padişah buraya tecrübeli bir vezir tayin etmiştir. Bu vezir düşmana aman vermemiştir. Zaten Sultan Murat oldukça başarılı bir padişaktır ve azmiyle doğudan batıya heryeri etkisi altına almıştır. Kara ve denize hükmederek dünyayı titretmiştir. Adaletli yönetim şekliyle yeniden nizamı kurmuş, insanlar tekrar birbirine güven içinde muhabbet duymuştur. Şair, Kızılbaşın'da fitnesini kesen Sultan'ın kendisine itaat edilmezse Şirvan ve Isfahan'ı da alacağını söylüyor.

Daha sonra uzun bir aralıkta Sultan Murat'ı öven şair son beyitte “Nasrun mina'llâh” diyerek Saff sûresi on üçüncü âyete işaret ediyor. Bu ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “ *Sevineceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.*”⁶² Âyetin yorumunda “yakın bir fetihle” müjdelenen yerin Mekke olduğu ve İran ile Doğu Roma'nın da etki altına alınacağı söylenmektedir.⁶³ Mekke'nin fetih müjdesine atıfta bulunan şair, Allah'ın yardımıyla Bağdat'ın alındığını söyleyerek şiirini sonlandırmıştır.

“Minnet Hudâ'ya Hazret-i Sultân Murâd'uñ eyledi

Ûsın bülend-âvâze-i fetîhi cihânı pür-şadâ

Ya'nî o şâh-ı şîr-ceng alup Revân'ı bî-direng

Oldı ser-i a'dâya teng bu günbed-i vüs'at-nümâ

O kal'anûn burc u derin top ile yıkdı ekşerin

'Afv itdi cürm-i leşkerin şâhenşeh-i kişver-güşâ

Bu müjdeyi güş eyleyüp Cem'î didi târîhini

⁶²Hayrettin Karaman, a.g.e., “Saff Sûresi/13.Âyet”, s.552.

⁶³ Hayrettin Karaman, a.g.e., s.552.

Aldı Revânı zoruyla Sultân Murâd cem levâ (T.8) 1045/1635 ⁶⁴

Allah'a şükür olsun ki Sultan Murat'ın Revan fethinden dolayı zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Sultan Murat, aslanlar gibi savaşmış Revan'ı almıştır. Revan Kalesi'nin burçlarının tamamı top ile yıkılmıştır, padişah bu zaferden sonra düşman askerinin hatalarını affetmiştir. Cem'î bu müjdeli haberin tarihini düşerek, Padişah IV. Murat'ın Revan'ı şiddetli bir gazayla aldığını söylemektedir.

“Zıll-i Hudâ Hazret-i Sultân Murâd

O şeh-i dîn-perver-i dâniş-pijûh

Sûy-ı Revân'a yönelüp oldu pür

Debdebe-i kûsı ile deşt ü kûh

Kal'ayı zûr ile alup 'askeri

Oldı perâkende gürûh-â-gürûh

Cem'î bu fethûn didi târihîni

Aldı Revân'ı şeh Behmen... (T.9) 1045/1635 ⁶⁵

Cem'î, bir önceki düşürdüğü Tarih'te olduğu gibi bu şiirinde de Revan'ın fethini kutlamaktadır. Allah'ın himayesi altında olan Sultan Murat Revan'a yönelip kaleye varmıştır. Askerin zorlu çarpışması sonucu Revan düşmandan alınmıştır. Cem'î yine son beyitte fethin tarihini düşmüştür.

“Şad müjde kim cenâb-ı Sultân Murâd-ı Gâzî

'Azm-i cihâd idince el virdi aña maşşûd

Ya' nî be-hüsn-i tedbir hem bâ-ğadeng ü şemşîr

⁶⁴ Birgül Koparan, a.g.t., s.194.

⁶⁵ Birgül Koparan, a.g.t., s.195.

Bağdâd-ı kıldı teşhîr ol şâh-ı kişver-i cûd

Dehrüñ nigâhdârı zıll-i Hudâ-yı Bârî'

Ceng ile ol hişârı aldı hilâf-ı ma' hûd

İkkbâl-i yümn-i pâyı tâbende mihr-i râyı

Ol burc-ı evliyâyı haqqâ ki kıldı mes' ûd

Andan İmâm-ı A' zam hem çâr-yâr-ı Ekrem

Sultân-ı Enbiyâ hem bî-şübhe oldu hoşnûd

Ey Cem' î bu gazâyâ tarih eyle iki yüzden

Mısra' -i i evvel oldu târih-i şevk-i bihbûd

Biñ kırk sekizde alup Bağdâd'ı şâh-ı İslâm

Heb haric-i menhûs oldu içinde nâ-bûd (T.13)1048/1638”⁶⁶

Bize Sultan Murat'ın azmi sayesinde Bağdat'ın fetih müjdesini veren şair, padişahın aldığı güzel tedbirlerden dolayısı ile savaş zekâsından bahsetmektedir. Allah'ın gölgesinde savaşan padişah buradaki kaleleri almıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır. Bu noktalar; “Burc-ı evliya “ tabiri ve “İmâm-ı A' zam” ismidir. Bu olgular, Bağdat'ın fethini anlatan diğer şiirlerde de sıkça geçmiştir. Burc-ı evliya, Bağdat'ın diğer ismidir. Sebebi ise başta İmâm-ı A' zam ve Abdülkâdir-i Geylânî gibi birçok veli zatın türbelerinin bu şehirde olmasıdır. Üstelik şehre uzaktan gelirken öncelikle bu türbeler görülmektedir.⁶⁷ Şaire göre bu fetih burada yatmakta olan velileri dahi sevindirmiştir.

⁶⁶Birgül Koparan, a.g.t., s.199.

⁶⁷ Emine Yeniterzi, “Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:15, 2010, s.306.

Fethi tarih düşerek müjdeleyen şair, bize Hicri bin kırk sekiz yılını vermektedir.

“Zıllı -i Hudâ fâtiḥ-i İrân k’odur

Lâyık-ı olan mesned-i sulṭâniye

Ol ki kazâ hükmini kılmış revân

Mâhdan ârâmgeh-i mâhîye

‘Azim-i Bağdâd olup rahşını

Sürdi bu dem bâdiye-ber-bâdiye

Top u tüfeng ile hücûm eyleyüp

Çopdı ser-i surḥ-sere dâhiye

Feth idüp o kal‘ayı zamm eyledi

Mülket-i maḥrûsa-i İslâmiye

Yazdı bu fetḥi işidüp şevk ile

Ehl-i dilüñ her biri bir ḥâşiye

Cem‘î bu güne didi târiḥini

Dağdağa-i şevk ile bî-kafiye

Çal‘a-yı Bağdâdı alubḤân Murâd

Anda kim oldu ğaye-i bağye (T.14) 1049-1639’⁶⁸

Cem’î şiirin başında IV. Murat için “İran Fatihi” demektedir. Kendisinin bir gaza eri olduğunu söyleyen şair, Bağdat fethi için dağlar ovalar aştığını söylemektedir. Top

⁶⁸ Birgül Koparan, a.g.t., s.200.

ve tüfikle yapılan hücum sonucu başarı elde edilmiş ve kale İslam mülkü içerisine katılmıştır. Fetih haberini büyük bir mutlulukla karşılayan şair bugüne bir tarih düşmüştür ve bu şekilde Bağdat kalesinin alınışından bizi haberdar etmiştir.

Ayrıca Cem‘î Dîvânında yer alan on sekizinci tarihte şair, vezir Mustafa Paşa tarafından tadilatı yapılan bir köprüye dair tarih düşerken şiirin ikinci beyitinde Mustafa Paşa'nın Bağdad gazasında yer aldığını bildirir:

*“Cenâb-ı Han Murâd-ı dâdgerle dest-i a‘ dâdan
Ğazâ kıldı alup Bağdâd şehrin fi sebîli‘llâh (T.18)”⁶⁹*

3.7.Şeyhülislam Yahya

*“Gün-be-gün mu‘tedil olmakda hevâ-yı Bagdâd
Gayret-i ürd-i behişt oldu sitâ-yı Bagdâd*

*İltifat etse o şeh ser-be ser ola gülzâr
Bu hevâ ile ebu âb ile fezâ-yı Bagdâd*

*Nice sultân-ı guzât olmaya Sultân Murâd
Ki cenâbına nasîb oldu gazâ-yı Bagdâd*

*Feth edip makdem-i pâk ile müşerref olucak
Reşk-i Firdevs-i berîn oldu sarây-ı Bagdâd*

*Dâimâ pâdişeh eyeleye himmet Yahyâ
Âzam-ı müctehidîn ü küberâ-yı Bagdâd (G.44)⁷⁰*

“Bağdâd” redifli bu gazelde ilk iki beyit bize Bağdat şehrinde bir değişimin olduğunu anlatmaktadır. Bu değişim olumlu yöndedir ve Bağdat'ın havası, suyu

⁶⁹ Birgül Koparan, a.g.t., s.205.

⁷⁰Rekin Ertem, Yahyâ Divanı, Akçağ Yay., Ankara 1995, s.46.

güzelleşmektedir. Bunun sebebi ise üçüncü beyitte karşımıza çıkmaktadır. Bu değişime sebep olan şey Bağdat'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesidir. Nice sultan Bağdat'ı fethetmek için gaza yapmıştır ancak bu Murat Han'a nasip olmuştur. Bu fetihle canlanan Bağdat şehrinin sarayı dahi bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Son beyitte ise şair Bağdat evliyalarından ve padişahın himmet istemektedir.

“Hazret-i Sultân Gâzî Hân Murâd-ı kâm-yâb

Eyledi çün feth-i Bagdâda sa'âdetle hücum

Hak Ta'âla Hazreti anı müyesser eyledi

Dedi târihin lisân feth-i gül hâkân-ı Rûm 1049-1638 (T.4)⁷¹

Şeyhülislam Yahya bu tarih kıtasında Sultan Murat Han'ın Bağdat'ın fethi için hücumla kalktığını söylemektedir. Yüce Allah'ın bu fetihle padişaha yardımcı olduğunu ve fethi kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Anadolu hâkânı Sultan Murat Bağdat'ı almıştır.

“Feth edince diyâr-ı Bagdâdı

Şâh-ı âlemile asker-i İslâm

Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân

Feth-i Bagdâda tarih oldu gazam 1048-1638 (T.11)⁷²

Şair bu şiirde IV. Murat'ın ağzından konuşarak, padişahın askerlerin Bağdat'ı aldığını görünce “Bu gazam Bağdat'ın fethine tarih olsun.” Dediğini aktarmaktadır. Bunun sanatlı bir deyiş olması ihtimali fazla olsa da gerçeklik payından da söz edilebilir. Çünkü bilindiği gibi Şeyhülislam Yahya Efendi, padişah IV. Murat ile birlikte Bağdat ve Revan seferlerine katılmıştır. Bu seferlerde padişahın en yakınında yer alanlardan biriside bizzat şairin kendisi olmuştur.⁷³

⁷¹ Rekin Ertem, a.g.e., s.256.

⁷² Rekin Ertem, a.g.e., s.259.

⁷³ Bayram Ali Kaya, “Yahyâ Efendi” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.245., (Erişim Tarihi: 12.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c43/c430128.pdf>

“Sultan-ı Gâzî Hân Murâd şâhen-şeh-i âlî-nijâd

Bagdâd fethinde edip çün fisebîlillah cihâd

Şân-ı İmâm-ı A’zamı ta’zim ü ikrâm etmede

Hak örünü efzûn ede etdi kemâl-i ictihâd

Etdi gümüşden bâbını hem kabrini şübbâkini

Ol pâdişâh-ı Cem-haşem ol şâh-ı sâhib- ‘adl ü dâd

Edip duâ-yı devletin Yahya dedi târîhini

Hem bâbı hem şübbâkini sîm eyledi Sultân Murâd 1048-1638 (T.12)”⁷⁴

Bağdat’ın, İmam-ı Âzam ve Abdülkâdir Geylânî gibi birçok velinin türbesini içerisinde barındırdığı için, bir diğer adının da “burç-ı evliya” olduğu daha önce de belirtilmiştir. Aynı zamanda Şeyhilislam Yahya Efendi’nin de padişah ile birlikte bu seferlere katıldığından bahsedilmiştir. Bu hatırlatmalardan sonra, şiire bakıldığı zaman görülmektedir ki savaş sona ermiştir. Artık Bağdat’ı alan padişah Bağdat’ı imâr işine başlamıştır. Şairin ele aldığı yer ise İmam-ı Âzam’ın türbesidir. Şeyhilislam Yahya’nın bize haber ettiği göre bu türbe tamir edilmiştir. Türbenin kapısı başta olmak üzere bazı yerler gümüş ile kaplanmıştır. Tarihi kaynaklarda da bu bilginin yer aldığı görülmektedir:

“Caminin kible duvarına bitişik olan imam-ı Azam Türbesi, külliyeinin IV. Murad zamanında yapılan tamirle günümüze ulaşabilen tek elemanıdır. Harim ve doğu revaklarından iki kapıyla geçilen kare mekân, 7 m. çapında bir kubbeyle örtülüdür. Duvarlar pandantiflere kadar mermerle kaplıdır. Kible duvarında iki pencere mevcuttur. Harimden geçilen kapının üzerinde yedi beyitlik 1322 (1904) tarihli kitabe bulunuyordu. Yüksek kasnaklı kubbe, dıştan iri motifli sır altı tekniğiyle yapılmış

⁷⁴ Rekin Ertem, a.g.e., s.259.

çinilerle kaplıdır. Miğfer biçimindeki kubbe madeni bir alemle sonuçlanmaktadır. İmam-ı Azam'ın ahşap iskeletli gümüş kaplamalı yüksek sandukası, yine gümüş palmetlerle taçlandırılmıştır.”⁷⁵

“Hazret-i Sultân-ı Gâzî Hân Murâd-ı dîn-penâh

Feth edip Bagdâdı dîn ü devlete verdi revâç

(...)

Hânların şâhın kul etdi kırkı cümle leşkerin

Devleti şöyle za'if oldu ki kâr etmez ilâc

Geldi mansûr u muzaffer Âmide verdi şeref

Kasdı budur kim ala cümle adûlardan harâc

(...)

Gördü çün anda safâ Yahyâ dedi târihin

Eyledi Sultân Murâd ile bu meclis ibtihâc 1048/1638 (T.14)”⁷⁶

Sultan Murat, Bağdat'a sefer için hareket etmiştir, Bağdat'a gelip gaza etmiştir, Bağdat'ı alıp orada bir imâra başlamıştır. Ve artık dönüş vaktidir. Bu şiir o dönüşü anlatmaktadır. Padişah Bağdat'ı alarak dine ve devlete kıymet katmıştır. Bu fetihle düşman askeri perişan olmuştur ama en çokta İran şahı ve devleti büyük zaaf içine düşmüştür. Artık tüm insanlar bu zaferden dolayı Murat Han'ı takdir etmektedir ve saygınlıkla kendisi Âmid yani Diyarbakır'da karşılanmıştır. Anlıyoruz ki padişah dönüş yolunda Diyarbakır'da konaklamıştır ve bu bölgede büyük sevinçle karşılanmıştır.

“Telh edip ‘ayş-ı Kızılbaşı alıp dâdınızı

Aldınız ‘avn-i ilâhî ile Bagdâdınızı 1048/1638 (T.22)”⁷⁷

⁷⁵ Abdüsselâm Uluçam, “Âzamiye Külliyesi” Maddesi, s.302(Erişim Tarihi:12.10.17), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf>

⁷⁶ Rekin Ertem, a.g.e., s.260.

⁷⁷ Rekin Ertem, a.g.e., s.263.

Şeyhülislam Yahya bu tek beyitlik tarihte bize yine Bağdat'ın fethini müjdelemektedir. Kızılbaş diyerek İran'ı kastetmektedir.

*“Revâna varıcak Sultân Murâd Hân-ı Cem-azamet
Müyesser eyledi anın Hudâ-yı müsteân fethin
Cemi' ehl-i sünnet asker-i İslâm şâd oldu
Dedi Yahyâ anın târihini gördük Revân fethin 1045/1635 (T.20)”*⁷⁸

Revan fethine tarih düşülen bu şiirde, padişahın fetih amacıyla Revan'a geldiğini ve Allah'ın bu fethi nasip kıldığı anlatılmaktadır. Osmanlı ordusundan “ehl-i sünnet” ve “İslam askeri” diye söz eden şair bu fetihle oluşan mutluluğu dile getirmektedir.

3.8.Diyarbakırlı Mâlî

*"Medh-i Vali-yi Bağdad
(...)
'Azimet kıldı mulk-i Başra'ya tarz-ı şalabetle
İrunce hakine guya kudum-ı nuşret-aşarı*

*İcup yeri firar itdurdy a'dayı beyabana
Dem-i duşmenle guya kan akıtdı ab-ı enharı*

*Gecup feth eyledi manşurımı ol kahraman şavlet
Cekup tiğ-i ğazab-karı giderdi hep ser-eşrarı*

*Baş eğmezken Cezayir halkı şah-ı heft iklime
Aman-h'ah oldılar dergâhına yalvarı yalvarı*

*Huda hıfz eylesun zat-ı kerimin hep hatalardan
Gidersun tab'-ı pakinden ğubar-ı gird-efkâr*

⁷⁸ Rekin Ertem, a.g.e., s.262.

*Kuşatdı elli beş gun Korna'yı rezm-i belîğ itdi
Suvaran-ı tufenk-endaz elinden kıldılar zarı*

*Halaşa yokdur imkân gördiler ol kal'anun halkı
Tazarru' rik'asıyla eylediler şulh-ı nacarı*

*İta'at itdiler ferman-ı şahenşah-ı devrana
Gerek ceng-aver-i kuta gerek paşa-yı bed-karı*

*Dediler ey serir-i efruz-ı mulk ey melek haşlet
Ferağat kıl bize Allah icun bu cebr-i azarı*

*Temelluk bizden aşar-ı kerem senden gerekdur kim
Bugun sensun umur-ı devletun Dara-yı amarı*

*İta'at 'arzını guş eyleyup didi aman olsun
Muhaşşıl eyledi ğark-ab-ı bahr-ı lutfi anları*

*Bu nuşret kimseye nice muyesser ola kim zîrâ
Aman itdurdi birden itdi san-ı kar-ı düşvârı*

*Vezalet şadrınun 'ankaları bunca sefer kıldı
Bu mulk icre biri ram itmedi a'da-yı bed-karı*

*Kudum-ı heybeti guya tılısm-ı genc-i mulk oldı
Tahalluf etmeyup fermanına ram oldılar varı*

(...)

*Bu resme eyledum tarihi kim paşa-yı zi-şanun
Bi-hamdillah Mevla fethine oldı meded-kârı (1076)*

(...)(K.4)¹⁷⁹

Dönemin Bağdat Valisi'ni övmek için yazılan bu kasidede şair düşmana karşı verilen mücadeleleri anlatmaktadır. Şair Bağdat Valisi'ni şanı yüksek Osmanlı Padişahı'nın şevketli paşası olarak nitelendirmektedir. O'nun sağlam irade ve yönetimi ile Osmanlı Devleti, Basra bölgesinde yeniden hâkimiyet kurmuştur. Paşa, düşmanın bulunduğu çölü onlara terk ettirmiştir ve öyle şiddetli çarpışmalar olmuştur ki düşmanın kanlı gözyaşı nehir gibi aktı. Asi ve başeğmez Cezayir halkı, Paşa'nın gazap kılıcını çekip bu bölgeyi fethetmesiyle yedi iklimde hâkimiyet kuran Osmanlı Padişahın'dan yalvararak aman dilemişlerdir.

Bundan sonra şair, Paşa'ya dualar etmekte ve onu her türlü hatadan Allah muhafaza etsin demektedir. Deyim yerinde ise “ayağı taşa değmesin” diyerek, devletimizi bir denize kendisini de bu denizin içindeki parlak bir inciye benzetmektedir.

On dördüncü beyitle birlikte tekrar Paşa'nın askeri başarılarına dönen şair, Korna'nın elli beş gün kuşatılarak burada savaşıldığını anlatmaktadır. Bu uzun kuşatmanın sonunun olmadığını gören Korna halkı, daha fazla dayanamayarak ve hatalarını anlayarak çaresizce barış istemişlerdir. Böylelikle Osmanlı devleti'ne itaat etmişlerdir.

Paşa'nın bu “aman” karşında onları affettiğini söyleyen şair, daha önce de birçok Osmanlı yöneticisinin bu bölgeye seferlerde bulunduğunu ancak hiçbirinin düşmanı bu belde içinde bu kadar etki altına alamadığını haber etmektedir. Şairin söz konusu seferdeki başarıyı bu denli övmesinin nedeni ise sonraki beyitlerde ortaya çıkmaktadır. Şairin dediğine göre bu bölge büyük sorunlara gebedir, devletimiz tarafından farkedilen tehlike, başlatılan sefer sayesinde bitirilmiştir.

Tehlikenin bu sefer sonucu bittiği müjdelendikten sonra, şiirin kırk birinci beyitine kadar Paşa'nın övgüsüne yer verilmiştir. Şair Paşa'nın her iltifata lâyık olduğu söyleyerek, bundan sonrada birçok yeri fethetmesi için dua etmektedir. Kırk birinci

⁷⁹ Hasan Akgül, Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, s.142-147.

beyitte ise hâlihazırda söz edilen bu fethin ise tarihini vermektedir. Artık şair vardığımız noktadan sonra da şiirini sonlandırana kadar kendi sanatını övmektedir.

" 8.[KASİDE]

(...)

Ya'ni paşa-yı musemma-yı Halil İbrahim

Kim Huda etmiş anı mihr-i cihan-tab-ı zafer

Şadr-ı Cem-rutbe vu Cemşid-i liyakat ki duşer

Şanına menkıbe-i tiğ-i gaza-yı Haydar

(...)

Resm-i ser-cebhesidur naşrun min-Allah ki yürür

Her rikabında birer peyk gibi feth u zafer

(...)

Şaf-der-i carha-yı erbab-ı guruh-ı İslam

Olmaz idi eğer olmasa kudumında zafer

Hasılı şevket ile carha-yı İslam oldu

Guyiya eyledi dünyayı muberra-yı keder

Leşkerin itdi ol esnada mukemmel alat

Görilüp cumle-i esbab-ı muhimmat-ı sefer

Oldı esb-i zafer u fethe sa'adette suvar

Ülke-i Başra'ya ta kim kademi itdi guzer

(...)

Yürüyüp mulk-i Cezayir'den idup sur'at tam

Bir gun evvel k'ola ta cenge musavi leşker

*İrecek nehr ben-i dar-ı Esed-i menziline
Geldi cem 'ıyyet-i düşmenden o vadiye haber*

*İşidup bu haberi kar-guzaranı umur
Cem' olup eylediler mişvâra-i yek-diğer*

*İnhizam etmeğe tedbir-i hucum eylediler
Ta ki geldi şeref-i sa 'at-ı hengâm-ı seher*

*Ne seher şubh-dem-i ruz-ı sa'adet idi kim
Leşkere oldu Huda'dan taraf-ı husn-i nazar*

*Herkes esbab-ı cidalın giyinup guya kim
Oldı asar-numun-ı sıfat-ı sun'um ner*

*Bu şalâbetle bu leşker ki teveccuh kıldı
Kıyas eyledim olmuş 'arsa-yı cengi mahşer*

*Dökilüp tabl-ı beşaret çekilup sancaklar
Turdı saf saf iki canibde dil-aver erler*

*Kef-be-şemşir olup avaze-i gul-bang iderek
Her taraftan didiler na're-i Allahu ekber*

*Yürüyüp canib-i a'da-yı dalal-efzaya
'Âlemi gözlerine kuce-i teng eylediler*

*Çıkdı çarh-ı feleğe tub u tufenk avazı
Viridi ta zelzelesi dabbe-i arza keder*

*Tarafel-aynda tabur-ı bela ma'murın
Birden itdukde hucum eylediler zir u zeber*

*Saymayup nehrlerin gecdi gazanfer-şifatan
Ki gazadur deyu baş kesdi dil aldı yer yer*

*Çarha-yı leşker-i İslam idi Allah-el-hamd
Hele paşa-yı felek-kadr u eyalet-perver
(...)*

*Himmetiyle yürüyüp mulk-i Cezayir'den ta
İtdiler vaşıl olup Korna'ya tedbir-i zafer
(...)*

*Canibeyninde gorup ol iki şatti şandum
Pas-ban-ı ser-i gencinedur iki ejder*

*Hun-ı erbab-ı cihad ile ger aksa iki şat
Her ser-i hıştı içün olsa telef yüz bin ser*

*Yine bir vechle olmaz tağa(l)lub-i imkân
Taraf-ı bar-ı Huda'dan ola bir care meğer*

*Meğer ol zubde-i eşraf-ı guruh-ı vuzera
O şaf-ara-yı kibara vu hıdiv-i şaf-der*

*Ki nice... a'daya irunce kıldı
Halkını tu'me-i şemşir vireyin zir u zeber
Hak-i pur-şur-ı şer-i Korna'ya kim başdı kadem
Ateş-i dehşete oldı dil-i a'da me'aşir*

*Meteresler cekilub cenge şuru‘ olduğı dem
N’eyledi gor kadem-i şadr-ı ahali-yi mafhar*

*Bir şeb-i eşref-i ezmanda şeb-hun itdi
Zikke (?) şattından ide ta ki sa‘adetle guzer*

*İttika eyleyup eltaf-ı Haka oldu revan
Kıldı cun şevket ile vaşl-ı mahall-ı ma‘ber*

*Çekilup ra‘yet-i İslam şatun koşusına
Dizilup sancak u bayrak virilup zinet-i fer*

*Bu muhimmat u bu tedbirune gördükde heman
Kal'a-yı Korna'ya erbab sevip itdi haber*

*Ne haber başlarına kopdı dem-i rusta-hiz
Gird-i evham ile hatırları oldu muğber*

*Gece oldukda heman kal‘alarından boşanup
Oldılar cumle perakende-i ruy-ı şat u ber*

*Kimi pa-der-kil-i haver kimi mustağrak-ı ab
Kimisi ser-be-dehen refte-i alat u taber*

*Oldı peyvend-i felek zezeme-i vaveyla
Belki ‘İsa'ya kıyamet deyu irişdi haber
Peylerinden yuriyen perd-i diliranun ise
Bi-hesab oldu getürdükleri başlar diller*

*Hamdulillah ki Huda düşmen-i pür-kineleri
Kıldı bu resme ser-efgende-i şemşir-i kader*

*Rahm idup leşkere paşa-yı 'azim-üş-şanı
Şükr kim eyledi Bari sebab-i feth u zafer*

*Hoş Huda'dur iden amma yine imkân yoğ idi
Virmese makdemi a'daya mehabet bu kader*

(...)

Çıkdı bir mir-eda söyledi Mâlf târih

Ayet-i naşrun-min-Allah ile feth eylediler (1078)(K.8)"⁸⁰

İran ile süren uzun mücadeleler sonucu bu bölgede bir müddet sükûnet sağlanmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin gerek dışarda uğraştığı savaşlar; gerekse de Anadoludaki isyanlardan dolayı düştüğü zor durumu fırsat bilen Bağdat valileri, İran'ın da desteğini alarak buralarda zaman zaman isyan hareketlerine girişmişlerdir. Şair yine böyle bir isyan zamanında bize Halil İbrahim Paşa'nın verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Şaire göre Halil İbrahim Paşa öyle dirayetli ve güçlüdür ki, Acem hükümdarı Dârâ, Paşa'nın kılıç çektiğini duysa korkusundan titrer, bu durumu rüya âleminde görseler tüm İran mülkü bu vehimle dahi korkar. Zira Allah'ın yardımıyla, fetih ve zafer bu İslam ehli, büyük Osmanlı askerinin etrafında köle gibi dönmektedir. İşte bu yardımla harekete geçen askerimiz zafer için Basra mülküne geçiş yapmışlardır. Bu geçiş düşmana bir dehşet salmıştır. Paşa bu gayret ile devletin şanını yükseltmiştir ki Cezayir diyarındaki karışıklıkları giderip hemen Basra seferine çıkmıştır.

Bu noktada şair, düşmandan bir haber geldiğini, askerinin toplanarak düşmanı bozma adına hücumla kalktığını ifade etmektedir. Savaş kıyafetini giyen asker gaza alanını mahşer yerine çevirir. Artık kulaklarda müjde davulları çalarken sancaklar çekilmiştir, askerler ise iki yandan saf saf durmuşlardır. Saf saf duran askerler hep bir

⁸⁰ Hasan Akgül, a.g.t., s.160-168.

ağızdan “Allâhü ekber” diyerek tekbirler getirmişlerdir. Bu şekilde düşmanın üzerine yürüyen asker, koca âlemi onların gözünde daracık etmişlerdir. Savaş esnasında top tüfek sesleri göğe çıkıp zelzele etkisi yaratmıştır, ani hücumlarla karşı taraf alt üst olmuştur.

Savaşın gidişatından memnun olan şair, Osmanlı Devleti için dua etmektedir. Allah’ın yardımıyla yola çıkan asker önce Cezayir mülkünü düzene sokup oradan Korna şehrine gelip, burada da bir zafer kazanmıştır. Ancak Korna’nın zor bir yer olduğunu belirten şair, şehirdeki kuleleri yüksekliğinden dolayı “ejdere” benzetmektedir. Ve yine burasının çetin bir yer olduğunu anlatmak için; binlerce kelle gitse, onca kan aksa, tarafların birbirine galip gelmesi zordur demektedir. Ancak bunun için Allah’ın yardımı gerekmektedir. Günler süren mücadelenin ardından ordumuz bir hazırlık yapıp yeniden sancak ve bayrakları çekerek bir gece vakti taarruza geçmiştir. Bu son saldırıyla savaş alanı yeniden hareketlenmiş, ortalık mahşer yerine dönmüştür. Şaşkına uğrayan düşmana karşı üstünlük kurulmuştur. Paşa’nın ve askerinin azmini öven şair, yine de Allah’ın yardımı olmasa zafer kazanmanın zor olacağını söylemektedir.

Allah’ın yardımıyla fetih gerçekleşmiştir. Mâlî ise bu zaferin kalıcı olması ve unutulmaması için tarih söylemek gerektiğine inanmaktadır. Yetmiş ikinci beyitte ise bu tarihi Hicri (1078) olarak vermiştir.

3.9.Hikmetî

(...)

İbtidâsında Başra Pâşâ’sı

Hükm-i serdâra olmayup teslîm

Altı ay ‘askeriyle leyl ü nehâr

Ûrna içre kapandı oldu muķîm

Ûal‘ayı Ûal‘ iderdi Ûob u tûfenk

Gelmeseydi emâne üzre besîm

Oldı çoqlar fedâsı hünkârũ

Şulh olunca olındı ceng-i ‘azîm

Düşdi kâim-mağâm için târih

Fâtih-i Âl-i Başra İbrâhim (H.1076-M.1665)” (288.Şiir)⁸¹

Basra isyanlarının savunma yönünü anlatan bu şiirde, Kurna’da bulunan İbrahim Paşa’nın kahramanlığı anlatılmaktadır. Buna göre asi olan Basra valisi altı ay İbrahim Paşa’nın bulunduğu kaleyi topla tüfekle dövmüştür. Ancak İbrahim Paşa askeriyle, altı ay boyunca burasını gece gündüz savunmuştur. Daha sonra payitahtın yardımıyla gelen barış sonrası İbrahim Paşa rahat bir nefes almıştır. Miladi 1665 yılını veren şair, İbrahim Paşa’yı Basra Fatih’i olarak nitelendirir.

“Tâc-i İslâm u hâdimü’l-Harameyn

Böyle bir pâdişâh-ı gerdûn-câh

(...)

‘Azim-i Başra Muştafa Pâşâ

Oldı tevfiğ aña olup hem-râh

Oldı serdâr-ı hâş u ‘âm-ı sipeh

Kâr-ı dîde o şîr-i nuşret-gâh

Bâlyemez toplar ile kıldı sefer

Balyemez dime bir belâ-yı siyâh

Yedi pâşâ vü bunca begler ile

Başra üzre varup o ‘âlî-câh

⁸¹ Aysel Eğri, a.g.t., s.263-264.

İricek nehr-i şâlihe ‘ asker
Düşmenüñ çevresin kuşatdı sipâh

Kesilüp anda biñ Cezâyirlü
Buldı bir bir cezâların nâ-gâh

Gördi bu hâli Başra pâşâsı
Kurna elden bu kez gider didi âh

Oldı ser-‘ askere mu‘în û zahîr
‘Avn-i Rabbâni anda bî-eşbâh

Kurdu şahtü’l Arab’da tâ cisri
Böyle deryânuñ üzre eyledi râh

Zekiye şatından itdiler yürüyüşü
Aldılar Kurna’yı ki hâh nâ-hâh

Kırdılar ‘askerini her ne ki var
Bu imiş ‘Mâ kütibe bi emri’l-lâh’

Bir dem içre kesildi on biñ baş
Lâle-reng oldu bu zemîn-i siyâh

İki kulle düzildi başlardan
Tenleri oldu pây-mâl u tebâh

Düşdi bu vehme Başra pâşâsı
Arslanuñ yanında n’ide rubâh

*Çaresin bes firara kıldı qarâr
Yollayup önce malın ol güm-râh*

*Şandı kaçmağla kurtulur serine
Öz eliyle şavurdı hâk-i siyâh*

*Dîde dutsağı oldu doruğda
Oldı güyâ dahîl-i ülke-i şâh
(...)*

*Leşker-i Rûm'a kim koyar qarşu
Her biri bir zinâd-ı âteş-gâh
(...)*

*Başra vü Kurna fetih olinmağla
Oldı hürrem kamu 'ibâdullâh
Fâtih-i Başra Muşafâ Pâşâ
Aña vâcip du'â ola her gâh*

*Pâdişâh ile ber-devâm olsun
Devr kılduğça sâl u sâ'at u mâh*

*Ƙıldı bu fetih Hikmeti târih
Kurna fetih oldu di bi-gavn-i ilâh (1068-1658) ” (284.Şiir)⁸²*

Hikmeti, şiirine başlarken dönemin padişahı için “İslam'ın tacı” ve Mekke-Medine'nin hizmetkârı” ifadelerini kullanmaktadır. Şiirin devamında “Sultan Mehmet” in adını zikretmesi ve şiirin sonunda Kurna'nın fetih tarihi olarak, Miladi 1658 yılını vermesinden anlıyoruz ki bu padişah IV. Mehmet'tir. Şair padişah için bu

⁸² Aysel Eğri, a.g.t., s.255-258.

sözleri söylerken dönemin isyancı Basra yöneticisi için ise, padişahın korkusundan bir kurnazlık yapamayacağını söylemiştir. Bunun bir sebebi de padişahın Basra'ya düzenlenecek sefer için Mustafa Paşa'yı âmil kılmasıdır.

Mustafa Paşa askerinin başına geçerek, “balyemez” toplarıyla sefere çıkar. Şair bu topların adına bakıp küçümsenmemesini ister, ona göre bu toplar birer siyah beladır. Şair sefere yedi tane paşa ve onlarca beyin katıldığını söylemektedir. Osmanlı askeri önce Cezayirlilerin üzerine yürümüş, düşmanın çevresini kuşatmış ve bu fitneyi ortadan kaldırmıştır. Basra paşası bu durumu görünce Kurna'nın elinden gideceğini anlamıştır. Artık Osmanlı ordusu Kurna'ya yönelmiştir; ancak Kurna'ya ulaşmaları için Irak'ın güneyinde Dicle ve Fırat'ın birleşmesi ile oluşan “Şattularap”⁸³ nehrini geçmeleri gerekmektedir. Bunun için ise nehrin üzerine bir ağaç köprü kurulmuş ve böylelikle nehir geçilmiştir. Köprüyü geçen Osmanlı askeri Kurna'ya varmış ve burayı almıştır. Yalnız bu çarpışma çok zorlu olmuştur. Basra paşası, Osmanlı'ya gücünün yeteceğini düşünerekten savaşta ısrar etmiş ve askerinin kırılmasına sebep olmuştur. Şair bu zorlu savaşta on bin kişinin öldüğünü hatta bu kişilerin kellesinden iki kulenin dizilebileceğini söylemiştir. Öyle ki siyah zemin kırmızıya boyanmıştır ama savaş Osmanlı kazanmıştır. Şair bu durumu aslanla savaşan tilkinin haline benzetmiştir. Sonunda çaresiz kalan paşa kaçmaya karar verir. Şaire göre bu boş bir umuttur çünkü kaçmayla kurtulamayacaktır. Osmanlı askerinin elinden kurulmak kolay değildir.

Netice de Basra ve Kurna fethedilmiştir. Mustafa Paşa, Basra Fatih'i olmuştur. Son beyitlerde şair, padişah IV. Mehmet'in saltanatının devamını dileyerek, fethin tarihini vermiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta, şiirde verilen tarih konusudur. Bu şiirde Mustafa Paşa'nın Basra'yı fetih tarihi olarak Miladi 1658 yılı verilmiştir. Oysaki daha önce vermiş olduğumuz Diyarbakırlı Mâlî'nin Basra fethi ile ilgili şiirinde tarih olarak Miladi 1668 yılı verilmiştir. Tarihi kaynaklara göz attığımızda ise Diyarbakırlı Mâlî'nin şiirinde geçen tarihin gerçek olduğu görülmektedir. Çünkü 1667 yılında Bağdat valisi Kara Mustafa Paşa, Basra valisi

⁸³ Mustafa L. Blge, “Şattularap” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.381., (Erişim Tarihi 12.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380226.pdf>

Hüseyin Paşa'nın çıkarmış olduğu isyanı bastırarak, asayişini sağlamıştır.⁸⁴ Ancak burada daha önce de belirttiğimiz gibi, bu bölge çeşitli fitneler ile hep karıştırılmıştır. Hikmetî'nin birazdan inceleyeceğimiz bir başka şiirinde de yine buradaki isyandan ve bu isyanın bastırılmasından şair bizi haberdar edecektir. Basrada ki bu isyanın tarihini ise şair bize Miladi 1669 olarak vermektedir. Buradan ise o tarihlerde, belli zaman dilimleri arasında irili ufaklı birçok isyanların çıktığını ve bu isyanların bastırılması için bu bölgeye seferler düzenlendiğini çıkarmamız mümkündür. Nitekim aşağıdaki şiirinde şair Basra'nın iki defa fetedildiğini söyleyerek, bu durumu açıklığa kavuşturmuştur.

(...)

Bu burç-ı evliyâdan ki tâ Basra'ya

Çılup 'adlin ecri aqup âb-vâr

Ne hoş Basra bulmuşken emn ü emân

Re'âya sipehle k'olup sâz-kâr

Ki hâkim-i Basra-yı Yağyâ-yı dîn

Olup bâ'is-i fitne encâm-ı kâr

'Adû-yı kühen ger vire bûy-ı dost

Haqîkatde olmaz aña i'tibâr

Dilerdi ele Basra'yı kabzına

Ki pür-mekr ü hîleydi ol hîle-kâr

Olup Basra'dan nâ-gehân nâ-bedîd

Nice gizlü râzı olup âşikâr

⁸⁴ Yusuf Hallaçoğlu, "Bağdat" Maddesi, s.434., (Erişim Tarihi 12.10.17), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040359.pdf>

Yağup (her) bir beyâbânuñ i' râbını

Ki her bir gürûhu hezârân hezâr

Güç ile başup Başra'yı nâ-gehân

Re'âyâ vü 'asker olup der-kenar

Kişinüñ yine kendiye itdügin

İdemez yoğulsa bu 'âlem ki var

Dutup Başra yolın gelüp Kurna'ya

Ne mümkün ki Kurna ola der-hişâr

Meğer üç yürüş ol kavm-i şûm

Ki her bir yürüşde bulup inkisâr

'Adûya ki bir dem göz açdurmayup

Olan Kurna'da 'asker-i nâ-medâr

O olup anlaruñ kabri şağtı'l-'Arab

Kırıldı dökildi şağt-ı şumâr

Kılıçdur kuli evliyâburcınıñ

Cedel kılmada her biri bir zırâr

Fesâdın kamu hâkim-i Başra'nuñ

İşitdükte pâşâ-yı şâhib-vağar

Rikâb-hümâyunâ i' lâm idüp

Ki Yağyâ olup 'âşi vü fitne-kâr

İrüp hükmi-i ‘âlî vezire ki tiz
Kırup düşmeni de kökinden qopar

Vezîr-i münîre irüp bu haber
Meded-cûy ki önce varup şîr-vâr

Yol üzre olan düşmenüñ ekşerin
Kılıçdan geçürüp kıilup târumâr

Vezir-i dilîre cidâl-i cedel
Yañınca ne mümkün ki kılsun qarâr

Tevekkül kıilup Hazret-i Hâlık’a
Refîkî olup himmet-i çâr-yâr

Dağı ya Rum’a gelmeden pâşâlar
Faqad kıldı kendi siyehle güzâr

Dağı Kurna’ya yetmeden maqđemi
Kıilup ‘askeri birle Yahyâ firâr

Beterdür dimişler ki biñ qarğıya
Ki bir taş irince olur târumâr
Şehen-şâhumuz devletinden müdâm
Ola düşmenüñ dâyimâ hâk-sâr

İki def’ adur fetğ idüp Başra’yı
Ki şemşîr-i ‘adlün eyâ şehriyâr

‘Adû ser-nigûn oldı di târihin

Hemîşe ola devletûn pâyidâr (H1080-M1669)” (285.Şiir)⁸⁵

Dönemin padişahı IV. Mehmet’e övgüsüyle başlayan şiir de padişah efsanevi kahramanlar Rüstem, İskender ve Cemşid’e benzetilmiştir. Fetihlerin babası diye ifade edilen padişah Bağdat’tan Basra’ya adaletiyle hükmetmiş ve buralara huzur getirmiştir. Ancak bu huzuru dönemin valisi Yahya paşanın fitne ateşi bozmuştur. Yahya paşanın niyeti Basra mülkünün tamamını alıp buralara hâkim olmaktır. Bu yüzden zor kullanmaya ve çeşitli hilelere başvurmuştur. Şair burada “kişi ne ederse kendine eder” diyerek, Osmanlı’nın bu isyan karşısında harekete geçtiğini haber etmektedir. Osmanlı ordusu Kurna’ya gelmiştir ve şairin deyiimi ile Şattularap düşmanın mezarı olmuştur. Düşmanın çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Yalnız bu fitne çok büyümüştür bu yüzden Osmanlı’nın isyanı bastırmak için gönderdiği paşalar Anadolu’ya dönüyorken tekrar Kurna’ya gelmişlerdir. Bu geri dönüş haberini alan Yahya Paşa ise askeriyle birlikte kaçmıştır.

Son beyitlerde şair devleti için dua ederek Basra’nın iki defadır fethedildiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise ikinci fethin tarihini Miladi 1669 olarak vermektedir.

3.10.Cevrî

*“MERHÛM SULṬÂN MURÂD-I ĞAZÎ BAĞDÂDI FETHİ İDÛP
GELDÛKDE DİNİLÛP VIRİLMÜŞDÛR*

(...)

İdüp şikeste vü ġam-nâk kalb-i a’dâyı

Nişât-ı feth ile mesrûr u şâdmân geldi

Huceste Fâtiḥ-ı kişver-küşâ ki nuşret ile

Dönüp ‘Irâḳ-ı ‘Arabdan ṫarab-künân geldi

Zihî ‘adû-küş-i ḳahir ki ferr ü şevket ile

⁸⁵ Aysel Eğri, a.g.t., s.258-260.

Çeküp livâsını ħurşîd-veş 'ıyâr geldi
Yegâne şaf-der-i şâhip-ķırân mesnedine
Bu salţanatla ne Sâm ne Ķahramân geldi
Cenâb-ı ħazret-i sultân MURÂD-ı Ķâzî kim
Zaferle hem-reh ü nuşretle hem-'mân geldi
O pâdişâh-ı felek-rütbe kim şukûhundan
'Ülûvv-i devlet-i bed-ħvâha kesr-i şân geldi
İrince ħıttâ-ı Bağdâda berķ-ı şemşîri
Derûn ħasma-ı ħam-ı merg-i nâgehân geldi
Olinca leşker-i derya-ħuruşu mevc-engîz
'Adûya sâhil-i ħayretde bim-i cân geldi
Ķuşatdı 'askeri eţrâf-ı ħal'ayı ħûyâ
İħatâ eyledi bir baħr-ı bî-girân geldi
Olundı cenge 'azimet o deñlü müddet kim
İrişdi 'avn-ı ħudâ fetħine zamân geldi
Burûc-ı ħal'ada yer yer sipâh-ı düşmenden
Dem-i veħada şadâ-yı amân amân geldi
Virildi ruşsat o dem luţf-ı pâdişâhîden
Ĥisârdan çıkup orduya Mîr ü Ĥan geldi
Eħerçi 'özri müfid oldu ħanlaruñ ammâ
Cünûd-ı münhezimüñ 'ahrına ziyân geldi
Kemân-ı tîr-keş ü şemşîr der-miyân geldi
Görince düşmeni âlât-ı ħarb ile ol dem
Ķuzât-ı 'askere cünbişleri girân geldi
Çekildi tîg u tîr 'niyyetü'l ħazâ' diyerek
Maħall-i ma'rekeye cümle ħaziyân geldi
Ķırıldı firķa-i bâħi kesildi kelleleri
Esir olanları bi-seyf ü bî-sinân geldi
Dikildi nuşret ile burc-ı evliyâyâ 'alem

Bu fet̃hi tehniyete fevc-i kudsiyân geldi
İşitdi şâh-ı ‘Acem bu peyâm-ı cân-gâhı
O demde hâtırına fikr-i hânümân geldi
Hezâr havf ile râh-ı gürîzi tutdı velî
Hayâline ne Horâsân ne İsfahân geldi
Ne semte gitdi ise yol yañıldı ol güm-râh
Ne şehre geldi ise zâr u nâ-tüvân geldi
Çıkup giderse ‘aceb mi hudûd-ı ‘âlemden
Ki dâr-ı mülk-i ‘ademden aña nişân geldi
Ayâ Tehemten-i Ğâzî ki cûy-ı tîĝuñdan
O dem ki çeşme-i çeşm-i ‘adûya kan geldi
Derûnı âteş-i sûzan-ı havf ile pür olup
Zemîne kaatre-i eşki şeref-feşân geldi
İdince ‘adl ile ıslah-ı ‘âleme niyyet
Żamîr-i řab’uña esrâr-ı âsümân geldi
(...) ”(K. VII) ⁸⁶

Ordusunun başında Bağdat seferine çıkan Sultan Murat, bu seferden arzu ettiği sonucu alıp zaferle dönmüştür. Cevrî, Sultan’ın gelişini oldukça çoşkulu bir kaside ile anlatmıştır. Ancak başlıktan anlaşılacağı üzere, Sultan Murat bu şiir yazıldıktan kısa bir süre sonra vefât etmiştir.

Hükümdar’ın zaferle dönüşünü büyük bir sevinçle karşılayan İstanbul ve Anadolu halkı bu fetihden hoşnuttur. Irak seferi amacına ulaşmıştır. Ancak bu sefer sırasında verilen mücadele kolay olmamıştır. Sultan Murat evvelâ Bağdat’ın etrafını kuşatmıştır. Sabırla yapılan hazırlıklardan sonra ordu savaşa hazır hale gelmiştir. Yapılan hücum sonunda, kale burcunda bulunan düşman askerlerinden “aman” sesleri yükselmiştir. Artık Allah’ın izniyle fetih yakındır. Çünkü gaziler gaza niyetiyle kılıçlarını ve oklarını çekmişlerdir. Düşmanın tümeni dağıtılmış, esirler

⁸⁶ Hüseyin Ayan, Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/ - Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981, s.74-76.

kılıçsız ve mızraksız olarak alınmıştır. Böylelikle Bağdat alınmış ve bu haber Acem Şahı'na ulaşmıştır.

Cevrî daha sonraki beyitlerde Sultan Murat'ı överek, yeryüzüne gelen tüm padişahlardan üstün olduğunu ifade etmiştir. Bağdat fethini yazdığı bu şiirle hikâyeleştirdiğini söyleyen şair bu yolla Şehnâme'ye atıfta bulunmuştur.

“TÂRİH-İ FETH-İ BAĞDAD

Hzret-i Sulţân Murâd ol husrev-i şâhib-ķırân

Kim ider rezmin görenler Rüstem-i Destânı yâd

Ol şehensân-ı zafer-yâver ki mansûr itdi Hâķ

Her ne dem kim eyledi ķaşd-ı ğazâ ‘azm-i cihâd

Deşt-i Bağdâda irince devlet ü İclâl ile

Ķopdı gerd-i leşkerinden her tarafda gerdibâd

Ķutdı şahrâyı şerâr-ı na’îl esbân-ı sipâh

Oldı reşk-i âsumân-ı pür-kevâķib ol sevâd

Geldi istikbâle ceyš-ı nuşret ü cünd-i zafer

Ķıldılar fermânına hûkm-i ķaderle inķiyâd

Pîş-ĝâh-ı ķal’aya itdi şalâbetle nüzûl

Başladı cenge ķılup ‘avn-ı Hudâyâ istinâd

İrdü çün kim erba’in-i kâmile eyyâm-ı harb

Feth-i bâb itdi cenâb-ı hâzret-i Rabbü’l ‘ibâd

Ceng ile Bağdâd alınmaz dirler iken ‘âķıbet

Žarb ile fetħ eyledi řâhenřeh-i Rüstem-nijâd

Geçdi cümle ‘asker-i şâh-ı ‘Acem şemşîrden

Oldı Nehr-i Dicle ğarķ-ı ħun-ı erbâb-fesâd

Himmet-i sırr-ı İmâm-A ’zam oldı kâr-ger

‘Âlem-i ma’nâda itdükte bu emre ictihâd

Ķabza-i teşhîre ğirdi seyf ile mülk-i ‘Irâķ

Dest-i ħükm-i râfîzîdân çıķdı yek-bâr ol bilâd

Şavlet-i Sulţân-ı Ğâzî dâyimâ efzûn olup

Ķuvvet-i baĥt-ı cihân-ğirin ide Mevlâ ziyâd

Ŧoldı eţrâf-ı cihâna müjde-i fetħ u zafer

N’ola olsa ĥâş u ‘âmuñĥâtırı mesrûr u şâd

Ĝuş idüp CEVRÎ iderken vech-i târiĥini ĥayâl

Eyledi ĥâtif bu beyti gevher-i ğuş-i fü’ad

‘Asker-i şâhı düşünce fethine târiĥ olur

Aldı Baĝdâdı ‘adûdan ceng ile Sulţân Murâd” 1048 (T. VII)⁸⁷

Sultan Murat Han’ın yaptıĝı savaşı görenlerin hatırına Rüstem’in Destan’ı gelmektedir. Sultan gaza kastıyla cihata azmettiĝi için Allah ona zaferi hak kılmıştır. Bu gaza için asker Irak çöllerinde kamp kurmuştur. Baĝdat’ın alınması zor bir yer olduĝu Sultan Murat tarafından bilinmektedir. Hatta şairin deyişi ile “Baĝdat savaşı ile alınmaz” fikri herkesçe mâlumdur. Ancak Allah’ın izniyle yapılan savaş sonucu

⁸⁷ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.288.

Bağdât savaş ile alınmıştır. Yalnız bu savaş çok etin geçmiştir. şair Dicle Nehri'nin kan rengine boyandığını ifade etmiştir. Irak mülkü kılıç ile alınarak Râfızilerin hükmü sonlandırılmıştır. Son beyitte Bağdat'ın Sultan Murat tarafından savaşarak alındığı söylenmektedir.

Cevr, Divânın içerisinde Bağdat'ın fethine birçok kez yer vermiştir. Bunu yaparken kimi zaman, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, müstakil şiirler yazmıştır; kimi zaman ise bazı şiirlerin içinde Bağdat'ın fethine atıfta bulunmuştur. Cevr'nin bu şekilde kaleme aldığı birden fazla şiiri vardır:

*“KİT'A DER 'TA'RİF-İ MERHM CENNET-MEKÂN SULTÂN MURÂD
HAN
(...)
Ber gel kuvveti ol husrev-i heft-i klmn
Bir nice kuvvet olunmiş aña Hağdan ihsân
Evvelâ Kuvvet-i dâniş ki ne 'ilmi dilese
Luş u mâ'nâsını bir lahzada eyler iz'ân
şâniyâ kuvvet-i himmet ki ne maşsd itse
Getrr şrete bir ânda sipih-r-i gerdân
Kuvvet-i baht-ı hmâynı olunmaz ta'bir
Gerçi hrşd gibi olmada âşârı 'ıyân
Bu fthât-ı 'âzime hep o kuvvettendir
Feth-i Bağdâd yeter bu söze şâhid el-'ân
(...)” (K.XL) ⁸⁸*

Cevr yazmış olduğu kasidede Sultan Murat'ın vasıflarını vmştir. Padişahın övülen vasıflarından bir tanesi de acı kuvvetidir. Sultan Murat'ın kuvvetine şahit olarakta Bağdat'ın fethini göstermiştir.

⁸⁸ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.136.

“TÂRÎH-İ ĞURÛŞ BÂ-FERMÂN

Feth idüp Bağdâdı Ğâzî Murâd Han

Çün Diyâr-ı Bekri kıldı müstaķar

Anda atdı altı dirhem bir tüfenk

Bu ğurûşa eyledi ğarby eşer

‘Add olındı otuz üç buçuķ zirâ ‘

Ṭûl-i meydân-ı nişânı ser-be-ser

Didiler târîhini idüp dü’â

Ḳuvvetiñ olsun mezîd ey nâm-ver 1048” (T.XVII) ⁸⁹

Bu tarih kıt’asında Sultan Murat’ın tüfekle havaya atılan madeni paraya nişan aldığını yazmaktadır. Bu olayın geçtiği yer ise Diyarbakırdır. Sultan Murat Han, Bağdat fethi dönüşü burada konaklamıştır. Şair Bağdat’ın fethini şiirin başında haber etmektedir.

“TÂRÎH-İ ḲAPUDAN-ŞUDEN-İ MERḤÛM SİLÂḤ-DÂR PAŞA

Süleymân-ı zamân Sulṫân Murâd ol ḥusrev-i ğâzî

Ki oldı Âl-i ‘Oşmân içre nâmı Fâtiḥ-i Bağdâd

Silâḥ-dâr u vezîri Muştafâ Paşayı devletle

Ḳapudan eyledi baḥra görüp zâtında isti’dâd

(...)” (T.XXIX) ⁹⁰

Bağdat Fatihi olarak anılan Sultan Murat Han’ın Mustafa Paşa’yı Kaptan-ı Derya yaptığını bildirmektedir.

“ḤAREM-İ HÛMÂYÛNDA OLAN SİLÂḤ-DÂR ODASINA TÂRÎḤDÛR

Menba‘-ı feyz-ı kerem Ḥazret-i Sulṫân Murâd

Ki odur Ḥusrev-i Cem-câh u Sikender-dârât

⁸⁹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.295.

⁹⁰ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.301.

*İltifât ile Siyâvüş Ağaya ‘izzet idüp
Kendüye itdi silâh-dâr u muşâhib bi ’z-zât*

*Feth-i Bağdâd ile geldükde o şâhenşeh-i dîn
Bu cemîlü’l-eşerûn oldu vücûdı işbât
(...)” (T.XXXI) ⁹¹*

Yapımı tamamlanan Silâh-dâr odası için düşünülen bu tarih kıt’asında yine Bağdat’ın fethine atıf vardır.

Cevrî Divanın’da Bağdat’ın fethine yapılan atıfların yanı sıra yine adı verilmemiş olan bir fetihten söz edilmektedir. Divanda yer alan on üçüncü kaside de Sultan Mehmet’in övgüsünü yapan şair, on beş beyitlik bu kasidenin on ile on üçüncü beyitler arasında bizleri padişahın döneminde gerçekleşen bir fetihten haberdar etmektedir:

*“Muzaffer pâdişâh-ı nâm-ver kim baħr ile berde
‘Adûsı ħâk-sâr-ı ğarķ-ı baħr miħnet ü ğamdur
Kaçurdu ħavf-ı tîĝı her taraftan ceyš-i küffârı
Ki Şimdi cây-ı emn oldu gerek sâħil gerek yemdür
‘Aceb nuşret naşib oldu Tonanma-yı Hümâyûna
Bu fetħi görmedi çeşm-i zemâne bir nice demdür
Ser-efrâz eyleye dâyîm livâ-yı devletin mevlâ
Ki zîrâ kalb-i pâkinde ğazâ emri muşammemdür
(...)” (K.XIII) ⁹²*

⁹¹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.302-303.

⁹² Hüseyin Ayan, a.g.e., 84.

3.11.Nâ'îlî Kadîm

“Der-merdh-i fâtiḥ-i Bağdâd Pâdişâh-ı şîr-dil Sulṭân Murâd Hân
Ġazâ mübârek ola ey şehinşeh-i ğâzî
Kı ‘âlemüñ saña telvîz olındı iḥrâzı

Zamân-ı ‘azmüñe Ḥaḫḫuñ bu iḳtizâda imiş
Zuhûr-ı ‘âṭıfet-i bi-dirîĝ ü enbâzı

Kı ola fâtiḥ-i ma‘mûre-i ‘Irâḳ-ı ‘Arâb
‘Uluvv-ı ḳadr ile nâm-ı bülend-pervâzı

Dike burûcına a‘lâm-ı nuşret ol ḫısnuñ
Cuyûş-ı ma‘reke-ârây-ı ceng-perdâzı

Berâber eyleye hâke burûc u dîvârın

Hücûm-ı ‘arbede-i ğaziyân-ı ser-bâzı

(...)

Zuhûr edince bu âşâr bildi şâh-ı ‘Acem

Bu fetḫüñ olmış ezelden Ḳazâ mühim-sâzı

Zimâm-ı ḫıḳmeti teslîm-dir hemân elüñe

Netice-i ser ü kâr-ı hezîmet-âĝâzı

Olur mu ḫiç saña düşmen ittiḫâz etmek

Şeh-i ‘Acem gibi rûbeh-nihâd-ı keç-bâzı

Kebûter-i ḫarem olsa ḫalâşa yer bulamaz

Gören senüñ gibi bir şîr-pençe şehbâzı

*Olur kemân-ı Tehemten-i kebâde destinde
Sürünce düşmene ol eşheb-i sebük-tâzı*

*Hemân sa‘âdet ile ‘âzim-i Şıfâhân ol
Kurup memalik-i şarğa otâğ-ı iğrâzı*

*Olur mı râh-zen-i râst-kârî-i ‘azmüñ
‘Adûy-ı bed-güherüñhîle-i çeb-endâzı*

*Budur ümîd ki âşâr-ı şaṭvetüñkaçıra
Cezire-i ‘adem-âbâda ol dağal-bâzı*

*Budur ümîd ki iğbâl-i nuşretüñle ricâl
Zamîne eyleye Bağdâda taht-ı Şîrâzı*

*Yeter memalik-i şarğa hemân ‘aşâkir-i Rûm
Urunca rahşına her biri zaḥm-ı mihmâzı*

*Şeh-i esed-menişâ ola şîr-şavletinüñ
Ser-i hezâr-‘adû nim-loḫma-i âzı*

*Bu iktidârı gören sende yâd eder mi dahî
Bu ‘arşa-gehde Nerîmân-ı nâveg-endâzı
Hirâs-ı karuñ ede bî-silâḫ u bî-cevşen
Kemîn-nişîn-i laḫid ol gürûh-ı nâ-sâzı*

*Sen ol ḫalîfe-i şâḫib-zuhûrsun ki urur
Yanuñca biñ қаза vü kudretüñ tek ü tâzı
(...)*

Du‘âya başla ki evşâf-ı şeh ne mümkündür

Teğaddüm eylese encâma nazmuñ âğâzı

Niteki sehl ola mülk-i hayât-ı düşmeninün

Hişâr-ı burc-ı bedenden tarîk-i itrâzı

Hemîşe zîver-i ezkâr-ı kudsiyân ede Hâk

Du‘ây-ı devlet-i Hâkân-ı düşmen-endâzı

Zafer mülâzimi nuşret gulâm-ı bârgehi

‘Kazâ mu‘îni kader yâver-i meded-sâzı’’ (K. VIII)⁹³

Şair bu kasidede Sultan Murat Hân’ın Bağdat zaferini kutlamaktadır. Bu fethin, Padişah’ın bir hakkı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü yüce Allah bu zaferi Murat Hân’a nasip etmiştir. Bundan sonra Irak ve tüm Arap mülkleri Murat Hân’ın emri altındadır. Burada bulunan kalelerin burcuna zafer bayrağı dikilmiştir. Mağlubiyet haberi Acem Şahı’na ulaştığında, Şah bunun ezelden yazılmış bir kader olduğunu bilmiştir. Şair bu noktada düşmanın hezimete uğradığını söylemektedir, Şah’ın Murat Hân’a denk olamayacağını ifade etmektedir. Murat Hân’ın yiğit ve kahramanlığı rakibinin çok çok üzerindedir.

Şair bundan sonra ki hedefin İsfahan olmasını istemektedir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi; düşmanın Bağdat’ı almak için yeni hilelere başvuracak olmasıdır. Bu yüzden Bağdat’ın güvenliği sağlanmak zorundadır. İkincisi ise Kızılelma ülküsüdür. Bağdatla yetinmeyen şair Doğu ülkelerinin fethini ister. Bu fetih için ise Anadolu askerleri yeter, demektedir.

Nâ’îlî, şiirin devam eden kısmında yine fetih arzusunu dile getirmektedir. Aynı zamanda İslam Halifesi olan cihan Sultanı Murat Hân’ın komuta ettiği ordumuzun karşısında hiçbir gücün duramayacağına inanmaktadır.

⁹³Halûk İpekten, a.g.e., s.60-63.

Son olarak du‘aya başlayan şair, düşmanın başarısız olmasını isterken; düşman karşısında askerimizin nice zaferler kazanmasını yüce Allah’tan niyaz etmektedir.

3.12.Nef‘î

“DER SÎTÂYİŞ-İ SADR-I A’ZAM HUSREV PAŞA ALEYHİRRAHME

Âferîn ey alem-efrâhte serdâr-ı dilîr

Safder-i kal’a-güşâ saf-şiken-i kişver-gîr

Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse

Zûr-ı bâzû ile böyle bir hisârı teshîr

Bârekallâh zihî devlet-i feth ü nusret

Levhaşallâh zihî âtîfet-i hayy-ı kadîr

Gulgul-ı kûs-ı zafer tutdu cihânı o kadar

Cünd-i ervâh ü melek birbirin etdi tebşîr

Başladı gûş edicek Sûre-i fetha Cibril

Eyledi Hızr ile İlyâs du’a vü tekbîr

Hayradır niyyet-i endişe-i pâkin ne acep

Düşse tedbirine elbetde muvafik takdir

Bir seferde bu kadar hidmete kim kâdirdir

Fikr olursa burada mât olur ehl-i tedbir

Eser-i adl ü mükâfât-ı adâletdir bu

Bu kadar ancak olur hak bu ki hükm-i te’sîr

*Yürü feth eyle ne İrânı ko ne Tûrânı
Gam yeme “eyyedekallâhü ta’âlâ ve nasîr”*

*Bu adâletle bu ikbâl-i bülend ile sana
İt’ikâdım bu ki hîç olmaya bir feth-i asîr*

*Sen hemân cümle umurunda adâlet eyle
Gayriye müşkil olan sana olur emr-i yesîr*

*Evvelâ firka-i erbâbı dile lutf eyle
Eşkîyâ kısmını öldürmede etme te’hîr*

*Eşkîyâ luffunu zîrâ unuttur bir demde
Ehl-i dil böyle eder medhini ammâ tahrîr*

(...)

*Arz-ı hâli ko du’â demleridir ey Nef’î
Az olur kıymeti zîrâ sözün olunca kesîr*

*Tâ ki serdâr-ı cihân-gîr-i sipâh-ı encüm
Eyleye âlemi bir günde ser-â-pâ teshîr*

*Sadr-ı devletde sa’âdetle ser-efrâz ola hem
Ede düşmenlerini kahr-ı İlâhî tahkîr*

*Eksik olmaya ser-i düşmen-i bed-bahtından
Sâye-i perr-i Hü mâ yerine zahm-ı şemşîr (K.40)”⁹⁴*

⁹⁴ Metin Akkuş, Nef’î Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s.177-180.

Hüsrev Paşa, Bağdat'ı İran'dan almak için görevlendirmiştir. Ancak kendisi direk Bağdat'ı almak yerine öncelikle İran'dan bazı kaleleri almıştır.⁹⁵

Hüsrev Paşa'yı bu fetihlerden dolayı başarılı bulan Nef'î, verilen mücadeleyi övmüştür. Hatta bu fetihlerin Hayber'in fethinden bu yana görülmediğini söylemiştir. Gelen zafer haberinin ardından zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Hz.Cebrail (a.s.) Fetih Sûresi'ni okumuş, Hz.Hızır ve Hz. İlyas du'a ve tekbirlerle eşlik etmiştir. Tüm bunlar fethin hikmetleridir. Allah'ın yardımı bu kadar açıkken, ordumuza düşen görev tüm İrân mülkünü fethetmektir.

Şair, daha sonra, alınan bu bölgelerin adaletle yönetilmesi nasihatinde bulunur. Ancak devlete karşı duran eşkıyanın da hemen öldürülmesi gerektiğini söyler. Çünkü eşkıya kısmı yapılan iyiliği çabuk unuttur, eğer canları bağışlanırsa ilk fırsatta devlete asi olur.

Fetihleri öven ve düşman mülkünde bundan sonra yapılması gerekenler hakkında nasihatler veren Nef'î, Hüsrev Paşa'yı övgüye geçmiştir. Paşa'nın akıllı, adaletli ve kuvvetli olduğunu söylemiştir. Şaire göre Paşa, bu devlet için büyük şanstır.

Hüsrev Paşa'nın övgüsünden sonra, şair kendi meramını anlatmaktadır. Sanatını övmektedir. Son olarak ise du'a bölümüyle şiirine son vermektedir.

3.13.Nev'î-zâde Atâyî

“Der-sitâyîş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme ve’l-gufrân

(...)

İrişdi gûş-ı Sürûş’a sarîr-i bâb-ı fütûh

Açıldı dest-i zaferle kilîd-i genc-i murâd

Takallüb eyleyicek Ka‘beteyn-i bîm ü ümîd

⁹⁵Mesut Gün, Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2002, s.143.

Yed-i mü'eyyid-i takrîrden görildi küşâd

Pür oldı gulgule-i şevk ile devâ'ir-i dehr

'Irâk'dan 'aceb âvâze eyledi üstâd

Sabâ getürmese bu müjde-i revân-bahşı

Niçün nisâr olınurdu yolında müşg-i ziyâd

Ne müjde 'arse-i mezkûm u nakşa-ı masdûr

Ne müjde âh-ı belâ-keş teneffüs-i nâ-şâd

Ne müjde râhat-ı rûh u devâ-yı haste-dilân

Ne müjde kuvvet-i kalb ü kıvâm-ı hayy-ı cemâd

(...)

Sebât-ı pâ-y-i semendin görünce meydânda

Bilindi kim nic'olurmuş cibâlınden evtâd

Tahammül eylemege tâbiş-i mehâbetine

Misâl-i berf ola yah-beste burc-ı seb'-i şedâd

Müseccel oldı zamân-ı zafer Kur'ân'ında

Zemîn-i mülk-i 'Acem'de hasâd ehl-i fesâd

Metâ'-ı cânı kesâd üzre idi a'dânuñ

Hele varup kapu açdı hadeng-i saht-güşâd

'Aceb mi âh-ı derûnı şerer-feşân olsa

Tokındı seng-i dil-i hasma hançer-i pûlâd

*Revâne itdi Revân'ı hayl-ı seyli girdârın
Kuşatdı her yaña handekler eyledi îcâd*

*'Azâb için küre-i âteş itdi a'dâya
Şu dem ki top-ı hevâyîden oldı hışmı ziyâd*

*Tokındı sadme-i şâhî yıkıldı kalb-i 'adû
Bozıldı leşker-i düşmen alındı ehl-i fesâd*

*İrişdi kal'aya çün top-ı savlet-i kahrı
'Aceb degül yakasın yırtup eglese feryâd*

*Meger ki makdem-i şâhîden eyledi müjde
Yolında her nesi var ise eyledi ber-bâd*

*Degül tezelzül-i bârû segirdi hep bedeni
Zafer nişâneleri itdi kal'ayı dil-şâd*

*Kadimî bendesi olmaklığa dirildi hemân
Tevâzi' eyledi pervâz-ı burc-ı hâk-i nihâd*

*Dinildi fethine tevfk-i Hak ile târîh
Revân'ı döge döge aldılar be-vefk-i murâd*

*Fütûh-ı hazret-i şâh-ı cihâna fâl tutup
'Irak'dan idelüm nagme-i mübârek-bâd*

*Kalem geçürmez iken sözde hiç kâfiyeyi
İnlemesün mi ya Sultân Murâd ile Bagdâd*

*Bu feth-i bâba ki mâh-1 saferde oldı zafer
Tamâm-1 sâle dek eyler fütûhı istitrâd*

*Cem-iktidâr şehâ hüsrevâ cihân-gîrâ
Eyâ hüceste-zılâl Cenâb-1 Rabb-i ‘ibâd*

*Sen ol Sikender-i devr-i zemânesin ki olur
Peyâm-1 ma ‘deletüñle Revân-1 Kısra şâd*

*Sen ol Tehemten-i sâhib-kırân-1 ma ‘rekesin
Ki bozılır yed-i kahruñla sûret-i Bihzâd*

*Sen ol güzîde-halefsin ki dürr-i medhüñden
Güher-tırâz kıla cân kulagını ecdâd*

*‘Ulüvv-i şânuña nisbet menâkıb-1 eslâf
Olur nümûne tamâm-1 merâtib-i a ‘dâd*

*Cihân-nümâ-yı celâlüñde câm-1 manzaradur
Olan Sikender’üñ âyînesine pîş-nihâd*

*Benân-1 dest-i güher-bârda retîme-sıfat
Gören o mühr-i Süleymânı nigîn eyler yâd*

*Kıbâb-1 mülk-i ‘Acem savletüñle efgende
Harâbezâr-1 sitem re’fetüñle efgende*

*Hücûm-1 pençe-i kahruñ açar demür kapuyı
Misâl-i hamle-i Haydârdur pençe-i pûlâd*

'Acem'de de komayup feth-i cedd-i a'lâñi
Revân-ı Hazret-i Sultân Murâdı kılduñ yâd

Siyâh-ı mühre-i dâg-ı derûnidur hasmuñ
Eger ki şeş-dere-i mihnet içre görse güşâd

'Adû Revân ile Toprak Hisârın aldurdı
'Aceb mi cân u tenin nâr-ı gayret itse remâd

Cüzûr-ı tâc-ı serin togradı Kızılbaş'ıuñ
Refâfizuñ kökini kesdi tîg-i berk-nihâd

Guzât-ı gürz-i girân ile başına kakdı
O turfâ tâcını çün mîh-i âteş-i cellâd

Sarîr-i şeh-per-i nâvek nevâ-yı na'ra-ı merd
Misâl-i nagme-i sâz u sürûd-ı hayl-i cerâd

Emân ile şu ki, buldı necât kahruñdan
Yıkık gönüllerini lutfuñ eyledi âbâd

Revân'ı cân gibi hıfz eyledüñ bedenlerde
Kıyâmet olsa 'aceb mi teceddüd-i ecsâd

Şikâf-ı handeki zahm urdı püşt-i mâ'îye
Tokındı burc-ı beden rûy-ı mâha saldı sevâd

Misâl-i sürme-i dîde kala kenârında
Eger o handeke toprak süreydi sarsar-ı 'Âd

*Eger ki her birine konsa âteş-i Nemrûd
Hezâr lagm ile bir hıştı olmaya ber-bâd*

*Kef-i kifâyetüne geldi minnetullaha
Nigîn- mülk-i Süleymân kilid-i best ü güşâd*

*Misâl-i hadde-i haddâd safha-ı bâbı
Burûc-ı küngüresi resm-i şedde-i Şeddâd*

*Kanı o mülhid-i sûfi-nijâd-ı Irânî
Nesebde nakd-i zebâd hasebde ibn-i Ziyâd*

*Çerâğı gerçi yakar Şeyh Erdebîli'den
Velîk pertev-i nûri şerer-i şerr ü fesâd*

*Şereng-i ni'met-i millet semûm-ı gülşen-i dîn
'Acîn-i zındıka vü Rafz-mâye-i ilhâd*

*Ne fâ'ide ide şâh-ı velâyete nisbet
Çü nâ-halefdür olur dîvden beter evlâd*

*Neseb gibi hasebi de nasîb-i a'dâdur
Misâsı devlet ü dîne tekâbül ile tezâd*

*Unutdı mı kılıcın Hân Selîm-i kakhârûñ
Ki bûy-ı hûn getirür dahi ol taraftan bâd*

Ne tâc kaldı ne hod tâclı harâb oldı

Ne tîg çaldı hele Çaldıran'ı itsün yâd

Tarîk-i terk-i tecerrüd tutup firâr itdi

Masaffâ tevbe idüp oldı fâ'iz-i irşâd

Bir iki kez tokınup mevkib-i Süleymânî

Sipihre çıkdı figân-ı emân u nâle-i dâd

Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de

Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd

Alındı kişveri mânend-i şahs-ı Tebrîzi

Görinmedi gözine hiç hem-ser ü evlâd

Revâ budur gözedüp râh u resm-i âbâyı

Şeh-i 'Acem tuta pend ü nasihat-ı ecdâd

Kalenderâne çalar kande varsa yuf borusın

Ne sûd eylese biñ kerre nây ile feryâd

Işıklığı koyup añsun cenâb-ı şeyhini

Ki oldı her birisi mürşid-i tarîk-i şidâd

Başını hırkaya çeksün görünmesün tâcı

Ki tîr-i kahra hedefdür nişâne-i ilhâd

Gurûr tâcını terk eylemezse hâzırdur

Tabanca-ı kefi 'Osmâniyân-ı şîr-nihâd

Hemîşe kabza-ı tîg-i belâ be-dest-i kader

Hadeng-i tîr-i kazâdur kemân-ı isti'dâd

'Atâyî bende-i dîrînedür cihân-dârâ

Kapuñ kuli olalı oldı gussadan âzâd

(...)

Du'âya başlayalum kim zamân-ı nusretdür

Fütûh birbirine lâ-büd eyler istimdâd

Hemîşe tâ ki mürekkeb dem-i bahârîden

Güşâde ide çemende tilâl-i goncayı bâd

Hemîşe tâ ki gülidtânda ola şehr-âyîn

İrince perk-i seherden peyâm-ı feth ü güşâd

Müdâm nagme-i bezmüñ nevâ-yı feth ü zafer

Nesîm-i gülşen-i 'azmüñ dem-i mübârek-bâd

Nefîr-i hâb ola sâz-ı sürûr-ı baht-ı 'adû

Sarîr-i bâb-ı fütûh ola nagme-i senc-i 'ibâd (K.21)"⁹⁶

Nev'î-zâde Atâyî yüz yirmi altı beyitlik bu uzun kasidesinde Sultan Murat Hân'ı övmektedir. O'nun özellikle Bağdat üzerine yaptığı başarılı sefer şairi oldukça etkilemiştir. On altıncı yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin dünyada söz sahibi güç olmasının ardından on yedinci yüzyıl sorunlarla başlamıştır. Bu iki yüzyılı yaşayan ve ikisi arasındaki farka şahit olan şair, Sultan Murat Hân'ın geçmişteki başarılarına benzer başarılar elde etmesini heyecanla karşılamaktadır. Çünkü o dönemde yaşayan Türk Milleti'nin hafızası tazedir. Elde edilen her zafer milletimizde büyük sevinçlere

⁹⁶ Saadet Karaköse, Nev'î-zâde Atâyî Divânı [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194357/nevi-zade-atayi-divani.html], T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.85.

yol açmaktadır. Nitekim şair, yazmış olduğu kasidenin çeşitli yerlerinde geçmiş zaferlere atıfta bulunmaktadır. Sultan Murat Hân, ecdadının izinde gitmektedir.

Klasik kaside formatında şiirine başlayan Atâyî, yaptığı girişten sonra Padişah'ın verdiği mücadeyi anlatmaktadır. Sultan Murat Hân, güçlü, akıllı, adaletli bir padişaktır. O'nun kahramanlıkları evsanevî şahsiyetler olan Cem'i, İskenderi ve diğerlerini geçmiştir. Vezirleri de birer hüner ehlidir. Askerleri ise aslan parçasıdır.

Padişah, Acem mülküne doğru sefere çıkmıştır. Kısa bir zaman sonra fetih müjdesi gelmiştir. Ne mutlu ki Acem mülkünü askerlerimiz fethetmiştir. Zaten bu çelik pençeli neferlere hiçbir kalenin dayanması mümkün değildir. Bundan sonra da fetihler devam etmelidir. Çünkü tehlike geçmemiştir, fitne her zaman ortalığı karıştırabilir.

Savaşın taktiği hakkında da bilgi veren şair, Revan etrafında hendeklerin kazıldığını söylemektedir. Daha sonra kale topraklarla dövüldü, demektedir. Bu hücumla çaresiz kalan düşman teslim olmuştur. Kalan düşman askeri feryat ede ede bozguna uğramıştır. Revan böylelikle Safavilerden alınmıştır.

Osmanlı-Savafî mücadelelerinin on yedinci yüzyılda en çetini IV. Murat zamanında olmuştur. Atâyî'de on yedinci yüzyıl şairidir. Bu yüzden bu şiirin IV. Murat'a itafen yazıldığı düşünülebilir. Ancak şair, şiirini başlıktan da anlaşıldığı üzere merhum padişaha yazmıştır. Oysa tarihi bilgilere göre Atâyî, IV. Murat'tan önce vefat etmiştir. Nitekim şair şiirini III. Murat'a itafen yazdığını şu beyitlerle göstermektedir:

“Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de

Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd”

Daha önce de dediğimiz gibi şair, on yedinci yüzyılda yaşamasına rağmen, on altıncı yüzyılın sonlarına doğru gelen zaferleri büyük bir heyecanla karşılamaktadır. Bu tarihler artık Osmanlı'nın parlak zamanlarının sönmeye başladığı tarihlerdir. Şair ise gelen her zaferin geriye dönüş için bir umut olduğunun farkındadır.

“Târîh-i Feth-i Revân Bâ-Hücûm-ı Sultân Murâd Hân

Hezâr şükr-i hüda kim yine şehen-şeh-i Rûm

‘Acem memâlikine saldı nâr-ı kahr ile tâb

O şeh ki olsa çehinde şerâre-i gazabı

Felekleri küre-i nâr ile ider pür-tâb

Revân’ e itdi revân seyl-i fîl-i cerrârın

İhâta eyledi vardı misâl-i hendek-i âb

Alup o hısn-ı hasîni ‘azimet itdi hemân

‘Acem diyârını tâ kim ide harâb u yebâb

Ümîd odur ki salup bir kulin Safâhân’a

Misâl-i rûh-ı revân ola hükmi ‘âlem-tâb

Açup demür kapıyı zûr-ı pençe-i kahrı

Kılâ‘-ı hitta-ı Şervân’e ola nusret-i bâb

Berâ‘at oldı bu cânına konmaga hasmuñ

Açıldı kutlu kapu oldı fâl-i fethü’l-bâb

Yıkıldı kişver-i şâhuñ Herât u Gazvîn’i

Dahi ne günlere saklar ‘aceb o hâne-harâb

‘Atâyî hamd ü senâ eyleyüp didi târîh

Revân’dan açdı kapu ol miftahü’l-ebvâb (1040) (T.24)”⁹⁷

⁹⁷ Saadet Karaköse, a.g.e., s.278.

Anadolu hükümdarı Sultan Murat Hân, Acem mülküne sefere çıkmıştır. Acem mülkünde ilk hedef Revan'dır. Revân çetin bir kale olmasına rağmen burası alınmıştır. Şair bundan sonra Isfahan'ın da hedef olmasını ümit etmektedir. Hiç kuşku yok ki padişahın kahır pençesi demir kapıları açacaktır. Bu kuvvetin karşısında kaleler bir bir düşecektir. Nitekim şair Revan'ın düşmesi ile Şah'ın askerlerinin bozguna uğradığını ve Revan'dan sonra sıranın Herât ve Gâzvin gibi şehirlere geldiğini söylemektedir. Çünkü Revan yeni fetihlere açılacak olan kapının anahtarı konumundadır.

“Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Revân

Sad-bâr-ı şükr ü minnet aldı yine Revân'ı

Hâkân-ı rub'-ı meskûn Sultân Murâd-ı Râbî'

Ol hüsrev-i zamâne İskender-i yegâne

Şâh-ı sûtûde-kevkeb mâh-ı huçeste-tâlî'

Mâlik-rikâb-ı a'zam sâhib-kırân-ı âlem

Müsta'zibü'l-menâkıb müstagrîbü'l-vekâyî

Magribden oldı çün kim râyât-ı 'azm-i şârik

Rûz-ı kıyâmuñ anda âyâtı oldı şâyi'

Îrân-zemînden irdi ser-hadd-i hâverâne

Tâb-ı şu'a'-ı kahrı mânende-i talâyî'

Sultân Murâd-ı Sâlis feth itmişidi anı

Ma'mûr idi mesâcîd meftûh idi cevâmî'

Âb-ı revân-ı handek tahr-ı süminde gâbir

Necm-i simâk-ı râmih burc-ı bedende lâmî'

*Burcında nesr-i tâ'ir perrin dökerdi geçse
Aña vusûli hasmuñ gafletle oldu vâki'*

*Mânend-i dahme-i Cem itdi tılısm-ı muhkem
Sad-güne şekl-i münker oldu duhûle mâni'*

*Gördükde şehr-yârı burc-ı beden yir öpdi
Def' eyledi 'adûyı âhen-beden müdâfi'*

*Habb-ı tüfeng-i 'asker hasmın işin bitürdi
Tohm-ı ümîd-i âmâl olmadı ya'ni zâyî'*

*Ma'mûr idüp o hısnı bir sûr itdiler kim
Agyâre mâni' olup efrâdı oldu câmi'*

*Âb-ı revân yanında serv-i bülende beñzer
Her bir menâr-ı mevzûn zîbende-i cevâmi'*

*Cem' oldu ehl-i sünnet mahv oldu resm-i bid'at
Ma'mûrdur ma'âbid pür-nûrdur savâmi'*

*Tenvîr-i müdde'âya şâh-ı cihân-penâhuñ
Dîdârı nûr-ı sâtı' şemşîri nass-ı kâtı'*

*Cidd-i bezîr-güvâruñ şâd eyledi Revân'ın
Şenlikler itdi 'âlem zeyn oldu hep mecâmi'*

Didi bu feth ü nasruñ târîhini 'Atâyî'

Aldı yine Revân'ı Sultân Murâd-ı Râbi' (1040) (T.25)''⁹⁸

Şair şiirin ilk beyitinde ve son beyitinde, Revan'ın alan padişahı özellikle belirtmektedir. Bu kişi IV. Murat'tır. Atâyî sözü geçen fetihe oldukça sevinmektedir. Çünkü Revan'ı daha önce III. Murat'ta fethetmiştir. Bu bölge III. Murat zamanında bayındır hale gelmiştir. Ancak bu fetih kalıcı olmamış ve Revan yeniden elden çıkmıştır. Şair, Revan'ın düşman elinde olduğu süre zarfı içerisinde bakım yapılmadığını söylemektedir. Osmanlı'nın elinden çıkan Revan artık bakımlı bir yer değildir. Revan'ın eski ihtişamlı haline dönmesi yine bir Osmanlı fethi sonunda olmuştur. Bu defa Sulatn IV.Murat Revan'ı fethetmiştir. Düşman buradan defedilmiş, asker gerekeni yapmıştır. Revan'ı yeniden fetheden Murât Hân burada ecdadı gibi imâr çalışmalarına başlamıştır. Şair merâmı ifade için “Efradını câmi, ağyârını mâni” deyimini kullanmıştır. Yani girişilrn imar hareketinde gereken ne ise o yapılmış, lüzumsuz şeyler dışarıda bırakılmıştır.

“Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Revân

Hâkân-ı bü'l-megâzî Sultân Murâd-ı Gâzî

Cemşîd-i bî-mu'âdil Dârâ-yı bî-müdânî

Şâh-ı 'Acem'den aldı bir hısn-ı üstüvârî

Kim anda burc-ı bârû zâtü'l-burûc-ı sâni

Su kulesine anuñ öykünmek istemezdi

Olmasa burc-ı âbı ger işidür Revân'ı

Kahr-ı şeh-i cihândan cân kurtarursa düşmân

Bu şevka müjde virsün Şirvân u Nahcivân'ı

⁹⁸ Saadet Karaköse, a.g.e., s.278-280.

*Neyler bu kâr u bârı sûfi-i Erdebîlî
Hâk-i 'Irak'ı itsün kakku'l-kudûm-ı şânî*

*Gerçi yakar çerâgı şâh-ı 'Acem safiyden
Olsaydı şem'-i dîni tâc ola şem'dânî*

*Şeh-nâme-gûy olup hep bu feth için efâzıl
Vasf-ı menâkıbında harc itdiler me'ânî*

*Kendin hisâba katup didi 'Atâyî târîh
Şâh-ı 'Acem'den alduk döke döke Revân'ı (1040) (T.26)''⁹⁹*

Sultan Murat Acem Şahi'ndan zorlu bir kale almıştır. Murat Hân'a kahramanlık bakımından ne Cemşid ne de Dârâ eşdeğerdır. Bu büyük kahraman Revan'ı Acem Şahi'ndan almıştır. Şair bu şekilde Şirvan ve Nahcivan'ın da alınmasını istemektedir.

Atâyî, bu şiirinde İrân'ın efsanevi kahramanlarına ve onların kahramanlık destanı olan Şehnâme'ye sık sık atıfta bulunmuştur. Aslında onların bir hikâye olduğunu söylemektedir. Gerçek kahramanın Sultan Murat'tır.

*"Ve-lehu
Hân Murâd ol şehen-şâh-ı gâzî
Aldı tîg-i gazâyı çünkü kola*

*İtdi kahr-ı Refâfız'a niyyet
Saldı ehl-i gazâyı sag u sola*

*Evvvelâ feth idüp Revân mülkin
Fâl tutdı bu fethi girdi yola*

⁹⁹ Saadet Karaköse, a.g.e., s.280.

Umaruz açılup diyâr-ı ‘Acem

Nûr-ı İslâm ile derûnı tola

De düşünce didüm aña târîh

Feth-i bâb-ı Revân mübârek ola (1040) (T.27)”¹⁰⁰

Murat Hân eline kılıcı alarak bir gazaya girişmiştir. Kızılbaş’ı kahretme niyetiyle gaza ehlini üzerlerine yollamıştır. Önce Revân alınmış, böylelikle fetih yolu açılmıştır. Yeni hedef ise Acem mülkünü İslam’ın nuruyla doldurmaktır. Âtâyî, son beyitte de Revan fethinin tarihini vermektedir.

3.14.Râmî

“Der-şitâyiş-i şadr‘ azam Husrev Pâşâ

(...)

İdince muṭrîb-ı ḳânun-ı devlet perdesin taḫrik

Tarâb-engiz-i ‘adl itdi şsfâ mazlûm-ı mehcûrî

İdince ḫükmini ḫikmet-nevâz-ı ma‘delet eyyâm

Ḥarâb-âbâd-ı dünyâ oldı bir iḳlim-i ma‘mûrî

Berâber eyledi vezninde ef‘âl-i ḳazâyâyı

Olup hep naşb-ı âmâlin yine merfû‘-ı mecrûrî

Süleyman-ı ‘adâlet ni‘ metinden ṭolıcaḳ dünyâ

Pür itdi dâne-i pes-mandesinden ḫâne-i mûrî

Yine bir tâze revnaḳ buldı dünya serteser şimdi

Unıtdurdı revâc-ı intizâmı ‘ahd-i kâfûrî

¹⁰⁰ Saadet Karaköse, a.g.e., s.280-281.

Odur naḡ^ʿ-i ğazâda ŧehsüvâr-ı kiŧver-i merdi
ŧecâ^ʿ atle nola ihyâ iderse rezm-i Timûn

Zamânında ʿ adûdan ħavf çekmez mülk-i ʿ Oŧmânı
Zılâl-i tiĝı oldu sedd-i İskender gibi sûrı

Murâd itse virür Mıŧır ü Yemen gibi vezâretle
Bir ednâ bendesine ŧâh-ı Rûmuñ taħt-ı lâhûrı

Ne âŧafdur bu kim gelmez cihâna hergiz aħrânı
Selâtin-i cihanbân oldu hep maĝlûb u maħhûrı

İdüp ʿ azm-i sefer mülk-i ʿ İraħ üzre sa^ʿ âdetle
Livâsı oldu ğuyâ nuŧretüñtuĝrâ-yı menŧûrı

Bir iki beytile maħŧûd odur kim eyleyem tebŧir
Odur zirâ ki Baĝdâduñ bugün seffâħ u manŧûrı

Yazan üŧtâd-ı kâmil böyle yazmıŧ ŧâlî^ʿ i sa^ʿ din
Olur elbette ĝalib cünbiŧ-i iħbâl-i mevûrı

Çeküp ʿ Oŧmâniyânuñ ʿ askerin Baĝdâdı fetħ eyler
Yapar ammâ muħaddem ŧehr-i Zevli ħal^ʿ a-i zûn

Alınca ħal^ʿ a-i Baĝdâdı çoħ sa^ʿ y-ı beliĝ eyler
Olur maħbûl-i ŧâhenŧâh-ı ʿ âlem sa^ʿ y-ı meŧkûrı

Kilid-i Ka^ʿ be vü ŧam u Halebdür ħal^ʿ a-i Baĝdâd
Alur mât eyleyüp fetħinde anuñ ŧâh-ı maĝrûrı

*Ser-i a‘yân-ı surheser dizilür nizeye yir yir
Olurşahrâ-yı rezmünşanki anlar la‘l-i menşûrı*

*Gelür pâyına başı hân-ı hânân-ı kızılbaşuñ
Girer zencirine ‘unq-ı esiri şâh u destûrı*

*Oyunlar oynaya kim mât ola destinde şâhiler
Sürüp ferzâne na‘-ı rezme çün esb-i silahşûrı*

*İdüp tedbil-i suret şâh havfindan firâr eyler
‘İmâret-hâne-i mergin olur elbette mezdûrı*

*Qalur tâ haşre dek mecrûh-ı zaħm-ı darb-ı tiğinden
Oñulmaz cism-i nâ-pâkinde zirâ zaħm-ı nâsûrı*

*Olur âhir qalender hanqâh-ı derd ü mihnetde
Miyânında olup tennûra âteş hâne tennûrı*

*N’ola fetħ itse Bağdâdı o ‘Abbâsi ‘alemlerle
Odur gencine-i fetħ ü fütûhuñ rükn-i gencûrı*

*Degüldür himmet-i vâlâsı ka ‘il fetħ-i Bağdâda
İder zamm Rûma elbetde Şıfâhân u Nişâbûrı
Buña da kâ ‘il olmaz katl-i ‘âm eyler kızılbaşı
Yağında ref ider dünyadan âşâr-ı şer ü şûrı*

*Ne serdâr-ı Aristo-‘aql olur kim devr-i âhirde
Umûr-ı nazm dünyaya denilmez bezl-i maqđûrı
(...)*

*Ne kâfirdür ki yokkalbinde şefkat merd-i mazlûma
Müselmân görünür ammâ ki baksañ şekl-i menfûrî*

*Şorar yokkırdı Şâm ehlin o zâlim tiğ-i zulmile
Dımışk ehlinüñ oldı ‘aşrımızda şanki Timûrî*

*Mişâl-i mâr-ı aşferdür soğar her gördigin kâfir
Başın ez sengile derkâr idüp bâzû-yı pür-zûrî*

*Ser-i bî-devletin kes dâdını al Şam ehlinüñ bir bir
Revâ gör zamanuñda yıka ol şehr-i mebrûrî*

*Ğazâdur turma sultânım meded mel‘ûnı katl eyle
Meserret-bağş-ı adlûñle sevindür qalb-i mekdûrî*

*Eger def eylemezseñzulmeti derkâr idüp ‘adlûñ
Vücûdum mülkini yıqmağda eyler şarf-ı mağdûn*

(...)¹⁰¹

Râmî bu kasideyi Husrev Paşa için yazmıştır. Husrev Paşa’yı uzun uzun övmüştür. Dünya’yı bir hastaya benzeten şair, Husrev Paşa’nın bu hasta âleme can verdiğini ifade etmektedir. Onun gelmesi ile dünya bir neşeye kavuşmuştur. Karanlık aydınlığa kavuşmuştur. Felek dahi zevkinden dans etmiştir. Artık gaflet uykusundan uyanılmıştır. Âlemi süsleyen, adaletli ve kabiliyetli bir vezir gelmiştir. O, Anadolu’nun kıymetli bir şahsiyeti iken şimdi dünyada dahi şöret kazanmıştır.

Hüsrev Paşa’nın zamanında Osmanlı mülkü düşmana karşı bir korku yaşamamaktadır. O öyle bir vezirdir ki dünya da benzeri yoktur. Irak üzerine sefer

¹⁰¹ Fatma Zehra Kavukçu, Râmî Dîvânı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, s. (Metin Bölümü) 51-56.

düzenleyerek Bağdat'ı almıştır. Bağdat kalesi ki Halep, Şam ve hatta Ka'be'nin kilididir. Şair burada birkaç defa şah, mat, vezir ve kale sözcüklerini kullanarak, savaş meydanını satranç oyununa benzetmiştir. Satranç, Divan Edebiyatında sıkça kullanılan bir terimdir.

“Aslı şatrançtır. Sadreng diye de bilinir. 64 kareye ayrılmış bir satıh üzerinde taşlarla oynanan bir oyundur. Klâsik satrançta taş sayısı 32 olup bunların yarısı siyah yarısı kırmızı ve beyaz olurdu. Satrancın eski eğlence hayatında önemli bir yeri vardı. Bu nedenle satranç terim ve deyimleri şiirlere konu olmuştur. Şâh, vezîr (ferzâne, ferzend), fil, at, kale (ruh) ve piyon (piyâde, beydak) adı verilen taşların çeşitli hareketleri, bir savaş meydanını ve o savaşta yapılan atakları andırır. Önleri açık olduğu zaman şâh, bir kare düz ve çapraz, vezir, istediği kadar düz ve çapraz, fil yalnız çapraz, kale de yalnız düz gider. Piyonlar düz gidip çapraz taş alırlar. At ise iki kare yana, bir kare öne veya geriye “L” şeklinde ilerler.”¹⁰²

Şair, ayrıca bu bölgede yaşayanların “kızılbaş” olarak nitelendirildiğini bize hatırlatmaktadır. Yalnız bölgenin zulüm altında olduğunu söylemektedir. Çünkü şaire göre burada farklı bir İslam anlayışı hakimdir. İslamî yaşam ve hukuk kuralları burada bozulmuştur. Dıştan Müslüman gibi görünsede, münafıklık ve kâfirlik bu coğrafyayı etkisi altına almıştır. Kurtuluş ise buraların fethindedir.

Son üç beyitte kasidenin tamamlandığını söyleyen şair, devletin bâkî kalması için duâ etmektedir.

“Târîh-i feth-i Bağdâd der-zamân Hâfız Aḥmed Pâşâ

Ḥamdüllillah sa'âdetile gelüp

Mülk-i Bağdâda Âşaf-istihkâk

Ya'ni serdâr-ı ekrem ü a'zam

¹⁰² İskender Pala, a.g.e., s.391.

Hâfız-ı saltanat ale'l-ıtlak

Şadr-ı ʿâli semiy-i peygamber

Mâlik-i genc-i hikmetü'l-esrâf

İtdi deryâ-şifat ʿasâkir ile

Şehr-i Bağdâdı Dicle-veş igrâk

Urdı zencir-i hışma sûrı tamam

Cünd-i Rûm oldu âteşin-eşvâk

Devlet-i pâdişâh olup gâlib

Şâh-ı gümrâh oldu tâkâtı tâk

Yaʿni Sulţân Murâd-ı ʿadil kim

Rûz u şeb rûyına felek müştâk

Minnet Allaha kim zamânında

Girdi zencir-i hükmine aʿnâk

Nice gitmiş memâliki bir bir

İtdi tekrâr mülkine ilhâk

Bâ-huşûş evvelâ ʿIrâk-ı ʿArab

Kim odur müdn-i râbiʿ-i âfâk

Kılıcıyla alınca âsaf anı

Oldı gamdan helâk ehl-i nifâk

İtdi Râmi su 'âl târîhin

Didiler fetḥ olındı yine 'Irâḳ''¹⁰³

Şiirin başlığında Hâfız Ahmet Paşa'nın Bağdat'ı fethettiğini haber eden Râmî, şiirin sonunda da bu fethin tarihini vermektedir. Osmanlı askerini denize benzeten şair, tıpkı Dicle Nehri'nin Bağdat'a hâkim olması gibi, askerimizinde Bağdat'ta düşmanı boğduğunu ifade etmektedir. Anadolu askerinin hışım zinciri, Bağdat şehrine ateşten bir gerdanlık olmuştur. Sultan Murat'ın zamanında burası Osmanlı'nın hükmü altına girmiştir. Böylelikle daha önce elden çıkan yerler tekrar sınırlarımıza katılmıştır. Hâfız Ahmet Paşa'nın kılıcı ile kazandığı zafer karşısında nifâk ehli gamdan helâk olmuştur.

“Der-rücû'-ı Sefer-i Bağdâd

Bağdâda varup 'âsâkir ile

Hep mâl ü menâlüm oldı berbâd

Ammâ ki ziyaret itme

Ġam çekmeden itdi cânı âzâd (k.5)''¹⁰⁴

Bağdat seferinin neticelenmesi ve dönüşünü iki beyitle anlatan bu şiirde, askerın zafer kazandığı ifade edilmektedir.

“Der-Me'nus-Şoden-i Eyyâm-ı Hışâr-ı Bağdâd

Bağdâdı kuşatdı âşâf-ı Rûm

Eyyâm-ı hışârı oldı efzûn

Girdâb-ı belâya düşdi herkes

Ye's oldı nüfûsa şoñra mazmûn (k.33)''¹⁰⁵

Anadolu askeri Bağdat'ı kuşatmıştır. Bağdat kalesi fazlası ile güçlü bir kaledir. Bu yüzden asker önce ümitsizlik içinde bela girdabına düşmüş sonra toparlanmıştır.

¹⁰³ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 129-130.

¹⁰⁴ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 116.

¹⁰⁵ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 121.

3.15.Sıdkî Pâşâ

“Der-Vaşf-ı Sultân Murâd Hân Gâzî
Müjde ey dil ki yine irdi sürûr eyyâmı
Cân-fezâ oldu neşât-âleminin hengâmı

Şaykal-ı ‘ıyş tarab pâs-ı derûnı giderüp
Sildi mir ‘ât-ı gönülden keder-i âlâmı

Habbezâ rûz-ı neşât-âver-i gam-fersâ kim
Ola âhengi şafâ-bahş-ı sürûr-encâmî

Felek-i kec-hareket kıldı mükâfât-ı sitem
İstikâmet revîşin buldı gibi Behrâm’ı

Eylesün Zühre-i zehrâ yine âheng-i semâ‘
Çarh-ı nüh-dâ ‘ireniñ raqşa girüp ecrâmı

Ki yine oldu Revân Kal‘ası ‘niñ fetihî ile
Reşk-fermâ-yı ümem tañtana-i İslâmî

Nice şükr eyleyelim ni‘met-i bî-minnetine
Nice zıkr eyleyelim Hâk ‘dan olan in‘âmı

Ki bu ihsân ile dünyâyâ ziyâfetler idüp
Şâd kâm itdi bu in‘âm ile hâş u ‘âmı

Şâh ‘Abbâs-ı hiyel-pîşe anıñ tarhında
Harc idüp nice nice hendese-i iqdâmı

Hayli mi'c mâr-ı hüner-sencini Efrencân 'nî
Cem' idüp tarhına itmiş idi istihdâmı

Burc u bârûsın anîñ şöyle metîn itmiş idi
Ki hiçe saymaz idi gürz-i girân-ı Sâm 'ı

Şöyle muhkem idi dervâze vü dîvârı kim
Rîh-i şarşar ile şarşılmaz idi endâmı

Der ü dîvârını ol deñlü metânetle görüp
Kâf'a baş egmez iken kulle-i rûyîn-fâmı

Meterisler kurup eţrâfına cünd-i İslâm
Şevk ile naşb idüp a' lâm-ı zafer-encâmı

Şol kadar dögdiler ol hısn-ı felek-peykeri kim

Yıqılıp 'ırz-ı vaqârı eylediler hükkâmı

(...)

Kal'a teslîmi ile irdi kimi i' zâza

Buldı pâ-bûs-ı şehen-şehle kimi ikrâmı

Şeh Murâd Hân-ı felek-kevkebe kim iqbâli

Cem ü Dârâ'yı ider dergehiniñ huddâmı

Başlayım vaşfına ol şâh-ı 'azîmü 'ş-şânîñ

Pür-güher eyleyeyim sâmi' a-i eyyâmı

O güzîde güher-i dûde-i 'Osmânî kim

Kudsîyân cevher-i zâtına ider ikrâmı

O şehen-şâh-ı 'aâtâ-bağş u kerem-güster kim

Kem-terîn bendesine bende ider Behrâm'ı

(...)

Rûm'dan şevket ile 'azm-i Kıvılbâş idecek

Pây-dâr olmadı şâh-ı 'Acem'in aqdâmı

Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden

Oldı âvâze-i kûpâl-i ğamıñ ser-sâmı

Şît-i qahrıyla kaçup taht-ı 'Acem'den Kısırâ

İhtifâ kişveriniñ oldı şeh-i nâ-kâmı

İşidüp velvele-i rezmini lillâhi'l-ğamd

Ne imiş bildi 'Acem ğulgüle-i Ervâm'ı

Serverâ pâdişehâ şâh-ı 'Uğârid-ğalemâ

Ey sevâd-ı rağamıñ 'îd-i sürûr ağşâmı

Vân ümîdinde iken kaçdı Revân'dan Rüstem

Sa'y-i bî-fâ'ideniñ böyle olur fercâmı

Hağ-ı zerle bu fetih-nâmeyi itse yaraşur

Şebt-i evrâğ-ı felek kilik-i çader erçâmı

Kâşki Hind ile Kirmân'ı da teşhîr itseñ

Çünkü çekdiñ 'Acem'in fetihine tîğ-ı şâmî

Şevk ile nice fetih-nâmeler itsem inşâd

Gösterüp şafha-i dehre hüner-i aqlâmı

(...)

Şıdk ile kaldır elin başla du'âya Şıdkî

İrdi pâyâna sühan buldı kelâm itmâmı

Tâ ki feth eyleye sultân-ı serîr-i şubhuñ

Her seher hışn-ı şebi cünd-i şafağ-a' lâmı

Her günüñ feth-i cedîd ile ola 'îd-i sa'îd

Devletiñde idelim nice nice bayramı

Tâ ebed şevket ile taht-ı sa'âdet üzre

Cümle evkâtıñ ola 'ayş u şarab hengâmı (K.4)¹⁰⁶

Müjde ki gönül yine mutluluk gününe ulaşmıştır. İçimizin pası giderilip cilâlanmış, gönül aynasından keder silinmiştir. Şimdi sevinçten Zühre semâda feleğin dokuz katında raks etmelidir. Çünkü Revan Kalesi yeniden fethedilmiştir.

Çok şükredip, Allah'ı çokça zikretmek lazımdır. Revân'ın fethi büyük bir nimettir, yeryüzünde büyük bir ziyafettir. Şair daha sonraki beyitlerde Şâh Abbâs'ın bir sahtekâr olduğunu ifade etmekte ve Şâh'ın sağlam olan kalesine güvendiğini söylemektedir. Ancak Osmanlı askeri kararlıdır. Hemen kalenin etrafına siperler kazmışlardır. Daha sonra toprakla dövülen kale fazla dayanamamıştır. Şâh'ın sağlam kalesi Osmanlı askeri karşısında aciz kalmıştır. Tüfenklerden çıkan alev topları düşman askeri için cehennem müjdecisi olmuştur. Böylelikle kale teslim alınmıştır.

Sultan Murât ile İrân Şahı'nı kıyaslayan şair, Sultan Murat'ın daha üstün olduğunu söylemiştir. İran Şâh'ı hezimet haberini alınca kaçmıştır. Sıtkî Paşa'ya göre İran Şahı'nın gözü Van'dadır. Ancak savaş başlayınca Van'ı almak bir yana elinde ki Revan'ı da kaybetmiştir.

¹⁰⁶ Mehtap Erdoğan, Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011, s.188-192.

Sıtkî Paşa, duâya başlamıştır. Fetihlerin devam etmesini, her sabah şehirlerden kaleler alınmasını istemektedir. Her gün yeni fetihler olsun ve bizler o gün bayram edelim, demektedir. Sonsuza kadar devletin mutlu bir şekilde yaşamasını istemektedir.

3.16.Gani-zâde Nâdirî

“KAŞİDE-İ FETHİYYE BERÂY-I ŞADRA‘ZAM NAŞUÛ PAŞA

Nedür bu tañtana-i câh u tımçurağ-ı celâl

Ki berr ü bahre ziyâ şaldı neyyir-i iğbâl

Zihî müsâ‘ade-i devlet-i şehen-şâhî

Hoşa muvafağat-ı fazl-ı îzid-i müte‘âl

İrişdi velvele-i kûs-ı nuşret eflâke

Nüvîd-i emn ü emân itdi dehri mâlâ mâl

Fiten ğunûlde sipâh u ra‘iyyet âsûde

Zevâl-i dağdağ-a-i cengden cihân hoş-hâl

‘Adû bilince kıyâmın kıyâmet-i rezmün

Kefen be-gerden olup itdi hâhiş-i efdâl

O kîne-ver ki kızılbaşa hâkim olduğda

Mülûk-ı milket-i İrânı eyledi pâ-mâl

Kemâl-i ‘acz ile şimdi olup harâc-ı güzâr

Anuñla eyledi tañlîş-i cân u hıfz-ı ‘ıyâl

Anı şu mertebe ‘ankâ-yı himmet itdi zebûn

Ki döndi tâc-ı hurûsa serinde efser-i âl
Kazâ yürütmedi şâhîleri bu devr içre
Çü anlaruñ kıızılı çıkdı eyledi ibtâl

Cihânda kalmadı bir ‘azm-i rezm ider şâhî
Meger ki şâhî-i pûlâd-ı ejdehâ timşâl

Şu deñlü cins-i kıızılbaşa düşdi nekbet kim
Ferahla dilde olan kanlu başa irdi zevâl

Ġamından oldu ser-i şâha âteşîn mısmâr
O tırfa efser-i hümret-nümâ-yı sem‘a-mişâl
(...)

Müşîr-i memleket-ârâ Naşûh paşa kim
Süm-i semendine serkeşler eyledi rû-mâl

O nerre-şîr-i ‘adû-gîr-i pür-şalâbet kim
Peleng-i çarha urur pençe âfitâb mişâl

Felek serâçe-i fazlında havz-ı hoş tedvir
Güneş hadîka-i ‘adlinde murğ-ı zerrîn-bâl
(...)

Şufûf-ı haşma çekilse duhân-ı top u tüfeng
O târ u pûde olur çöb-i nîzesi minvâl

Şu deñlü ma‘deleti eyledi za‘îfi kavî
Ki oldu gerden-i şîre du-şâha süm-i gâzâl

Meger ki aña kalem aşladı hadenginden

Dıraht kıadd-i ‘adû oldı bâr-ı derd ile dâl

Terâzuyile yürürse ‘aceb degül zer-tâb

Ki hergiz itmeye devrinde kimseyi idlâl

Nesîm-i ‘âtıfetinden irişse bir nefha

Cehîmi gülşen iderdi hamîmi âb-ı zülâl

(...) (K:26)”¹⁰⁷

Kaside, Sadrazam Nasuh Paşa’yı övmek için yazılmıştır. Şairin tasvirleri bir düğün yerini andırmaktadır. Şiirde bayram havası hâkimdir. Ortada büyük bir sevinç vardır. Bu sevinç hem Nasuh Paşa’nın sadrazam olması hem de İran’a karşı elde edilen üstünlüktür. 1611 yılında Kuyucu Murat Paşa’nın vefatından sonra sadrazamlığa Nasuh Paşa getirilmiştir. Paşa aynı zamanda İran ile yapılacak barış için yetkilendirilmiştir. Nihayet 1612 yılında Nasuh Paşa Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı’nın aldığı yerler Osmanlıda kalacak, Safavîler her yıl Osmanlı’ya iki yüz ipeği vergi olarak verecektir. Nasuh Paşa bu antlaşma ile padişaha, “Şah sizin kölenizdir”, demiştir.¹⁰⁸

Şair, bu durumu Nasuh Paşa’nın başarısı olarak görmüştür. O’nu kutlamak için bu kasideyi yazmıştır. Nasuh Paşa’nın vasıflarının övüldüğü kasidede, Acem mülküne hükmedildiği ifade edilmektedir. Paşa askerleri ile Kızılbaş’a üstünlük kurmuştur. Düşman bu güce karşı koyamayacağını anlamıştır.

“KAŞİDE-İ DİĞER FETHİYYE-İ NAŞUH PAŞA

Merhaba ey şadr-ı ‘âlî-kadr gerdûn-âsitân

Hayr-mağdem ey muzaffer âsaf-ı şâhib-kırân

¹⁰⁷ Numan Külekçi, Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Divânı ve Şeh-nâmesi’nin Tenkidli Metni, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, s.176-179.

¹⁰⁸ Remzi Kılıç, “Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), s.124-134., (Erişim Tarihi: 28.03.2018), <http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda>.

*Cünbiş-i raḥşuñla lerzân oldı mihr-i ḥâveri
Şanki cevlân-ı şabâdan ditredi berk-i ḥazân*

*Na'ra-i kûsuñla tâk-ı çarḥa düşdi ğulġle
Nesr-i vâki' tâyir oldı Nesr-i tâyir lâ-mekân*

*Şâh-ı taḥt-ı Işfahânı pâ-y-mâl itdün diyü
Ḥâk-ı râhuñ oldı çeşm-i câna kuhl-ı Işfahân*

*Mâcerâ-yı Kayşer ü Pervîz üñ alduñ kinini
Geldi emrûñle 'Acemden Rûma Genc-i Şâyegân*

*Şanma râhuñ pür şerâr-ı na'l idi vaqt-ı raḥîl
Raḥş-ı 'azmûñ cünbişinden ḥâke düşdi kehkeşân*

*Ejdehâ-peyker 'alem üzre per açdı şukḫası
Virdi anlar pîçiş-i simurg u ejderden nişân*

*Döndi ol lîmûne kim ḥâk içre saḫlarlar anı
Gird-i ḥaylûñde şu resme âfitâb oldı nihân*

*Gökyüzün tutdı hezârân bayraḫ-ı cünbiş-nümâ
Ġuyıyâ anlarla ebrî kâġıd oldı âsümân*

(...)

*Şadr-ı 'azam server-i 'âlem ser-efrâz-ı ümen
Ḳâhir-i şâh-ı 'Acem fermân-revâ-yı kâm-rân*

*Oldı çün nâmuñ Naşûḫ a' dâya virdüñ tevbeyi
İtdi tebliġ-i naşîḫat oldı şemşîrûñ zebân*

*Kân-1 luḡfun gevherinden âfitâb eyler hicâb
Dest-i ḡahruñ ḡançerinden Ḡahramân ister emân*

*‘Ahd-1 mes‘ûduñ şabâḡü’l’ıyd ḡalk-1 rüzgâr
Zât-1 maḡmûduñ tırâz-1 dâmen-i aḡır-zemân*

*Âsümân-âsâ dönerdi ḡaşre dek kûy-1 zemîn
Ana ursañ fi’l-meşel ḡavs-1 ḡuzahdan şavlecân*

Bâb-1 ‘adlûnde olur bir sâ’il-i zencîr-keş

Bâz-güne tâcını keşkül idüp Nûşîrevân

(...)

Ḡolçaḡuñ gördi ucından ḡûn-1 düşmen aḡmada

Sînesin çâk itdi anuñ ḡayretinden nâvedân

Geçdi lâf-1 salḡanatdan şehriyâr-1 surḡ-ser

Oldı çün kim şârım-1 raḡbü’lisânüñ dermeyân

Beklesün şimden girü varsun çırâḡ-1 ceddini

Türbesinde eylesün tâcın ḡılaf-1 şem‘dân

Kelle-i düşmen degül alduñ firâvân ḡarbuza

Ḡâk-1 ocaḡlarla olinca bostân

Tiḡ-i sîr-âbuñ ocaḡına şu koydı anlaruñ

Lâcerem yir yir duḡân-1 âh ile çıḡdı fiḡân

Serverâ ḡâyetde muḡtel oldı ḡâl-1 mülk-i Rûm

Luḡ idüp ŧâh-ı cihâna eyle tafşîlin beyân

Bâ-ḡuşûŧ ehl-i kemâli ḡâke yeksân itdiler

El-amân ehl-i fesâduñ fitnesinden el-amân

(...) (K.27)''¹⁰⁹

Gani-zâde Nâdirî, Nasuh Paŧa'nın başarısını kutlamak için kendisine bir kaside daha sunmuŧtur. Paŧa zafer kazanmıŧ birisidir. Doğu'nun gûneŧi atının hareketiyle titremiŧtir. Bu tıpkı hazan yaprağının sabâ rûzgarının değmesi ile titremesi gibidir. Fetih davulunun sesi feleğin kubbesine ulaŧmıŧtır. Isfahan tahtının ŧah'ı ayaklar altına alınmıŧtır. Tıpkı bir ejderha gibi kanat açılmıŧ, ŧah bu durum karŧısında sararmıŧ, limona dnmüŧtür. Binlerce bayrak gökyüzünde bir cümbüş oluŧturmuŧ, sanki bir ebru sanatı icra edilmiŧtir.

Paŧa'nın geliŧi ile fesat ehli bozguna uĖramıŧtır. Düşman askerine tövbe ettirilmıŧtir. Bu nasihatın dili ise kılıçla olmuŧtur. Paŧa düşmana ne kadar sert ise mazluma o kadar yumuŧaktır. Hatta öyle ki adalette ünlü hükümdar Nûŧrevân'ı geçmiŧtir. Nûŧrevân, İnan'ın Sasâniyân sülalesinden adaleti ile ün salmıŧ bir hükümdardır. Bağdat yakınlarında Medâyin adlı yerde bir saray yaptırmıŧtır. Bu sarayın içine bir çan astıran hükümdar, çanın ucuna zincir baĖlamıŧtır. Adalet için saraya gelen halk bu zinciri çekip çanı çalmaktadır. Amaç ise Nuŧrevânı haberdar etmektir.¹¹⁰

Nasuh Paŧa bu ŧekilde dosta güven, düşmana korku salmaktadır. Mazluma karŧı bu kadar adaletli davranırken, zalimin kanı kılıcından akmaktadır.

“ḡamdüli'llâh Muŧtafa paŧa-yı ‘âlî-menķıbet

ḡâkim-i Bağdâd olup Kisrâ-veŧ itdi ‘adl u dâd

Kiŧver-i Bağdâda virmıŧken zemâne iḡtilâl

ŧâh-ı devrân itdi defe-i fitne vü ref'-i fesâd

¹⁰⁹ Numan Külekçi, a.g.t., s.179-182.

¹¹⁰ İskender Pala, a.g.e., s.362.

*Ol müşîr-i müşteri-tedbîri vâlî eyleyüp
‘Adlile Bağdâdı itdi ğayret-i zât-ül-‘imâd*

*Âb-ı fazlından muţarra oldu serv-i ma‘delet
Bâd-ı ‘adlinden sa‘âdet goncesı buldı küşâd*

*Ol emîn-i halk u me‘mûn-ı Hudâ hâkim olup
Zıll-ı Yezdâna hılâfet kıldı ber-vefk-i murâd*

*Oldı çün ol memleket bâğ-ı bahâr-ı ma‘delet
Didiler târîh için Bağdâda şimdi bâğ-ı dâd Sene: 1012 (T.4)”¹¹¹*

Çok şükür ki Mustafa Paşa, Bağdat hâkimi olmuştur. Böylelikle İran Şâh’ı döneminde boy gösteren fitne sona ermiştir. Paşa’nın buraya hâkim olması ile Bağdat mamur olmuştur. Mustafa Paşa, fazilet suyu ile adalet ağacı can bulmuş, adalet rüzgârıyla mutluluk goncacı açılmıştır. O’nun gelmesi ile memlekete bahar gelmiştir.

3.17.İsmetî

*“ Târîh-i feth-i Bağdâd
Hâk eyleye sultân-ı cihân Hân Murâduñ
Hemvâre çerâĝ-ı gül-i iqbâlini rûşen*

*Bağdâdı yine kuvvet ile eyledi teşhîr
Ber-geşte olup qahrı ile devlet-i düşmen*

Şebt eylemege vaqt-ı sa‘îdüñ bu cihâduñ

¹¹¹ Numan Külekçi, a.g.t., s.293.

Feyz istedigün ‘İşmetiyâ fazl-ı Hudâdan

Tebrîk-i ğazâ eyleyüp ol zıll-ı ilaha

Hâfif dedi târîhini fethiñ müteyemmen 1048 (T.2)”¹¹²

Şair, duasında “Yüce Allah, Murat Hân’ın gelecek gülünün çirasını aydınlık etsin” demektedir. Çünkü Murat Hân Bağdat’ı yeniden kuvvet ile almıştır. Düşman askerini kahretmiştir. İsmetî, Bağdat’ın fethinden duyduğu mutluluğu ifade ederek, Sultan Murat’ı bu gazadan dolayı tebrik etmektedir.

“Hudâ i‘zâz edüp Sultân Murâd-ı dâd-mu‘ tâdı

Semend-i devletine etdi pâ-y-endâz Bağdâdı (Diğer şiirler:16)”¹¹³

İsmetî tek beyitlik bu şiirinde yine Bağdat’ın alınışını haber etmektedir.

3.18.Fehîm-i Kadîm

“Bârekallâh ey nesîm-i müjde-i iqbâl-i feth

Oldı feyzüñden cihânuñgonca-i kalbi küşâd

Müjde mi ya nağme-i Dâvûd-ı bezm-i sünniyân

Müjde mi ya zîbağ-ı gûş-ı dil-i ehl-i fesâd

Müjde ammâ müjde-i feth-i der-i Dârü’s-selâm

K’aldı anı pâdişâh-ı Rûm-ı İskender-nijâd

Dâd-ger Dârâ-yı pür-dil Kâhramân-ı darb u harb

Rüstem-i şâhib-ı kırân Sultân Murâd-ı Cem-nihâd

¹¹² Halûk İpekten, İsmetî Dîvânı -Ediston Kritik-, Baylan Matbaası, Ankara 1974, s.33.

¹¹³ Halûk İpekten, a.g.e., s.118.

*Feth-i Bağdâd'a 'azîmet eyleyüp iğbâl ile
Cân ile itdi cenâb-ı 'avn-i Hakk'a istinâd*

*Merkad-i pâk-i İmâm-ı A'zam'ı ihyâ için
İtdiler cümle güzât-ı ehl-i İslâm ictihâd*

*'Asker-i İslâm tertîb-i ricâlü'l-gâyb ile
Eyleyüp ma'nâ yüzinden birbiriyle ittihâd*

*Râfizi'ye girdiler tîr-i kazâ-te'sîr ile
Bûse-cây-ı hançer oldu sîne-i ehl-i 'inâd*

*Nîm-cünbîş itmeden ebrû-yı şemşîr-i güzât
Kelle-i şî'î olurdu pây-ı esbe bûs-dâd*

*Tâb-ı hun-ı surh-serden şu'le-i şemşîrden
Âl fânûs oldu gûyâ kulle-i seb'-i şidâd*

*Rûy-ı dehri itdi gül-gün-pûş sefid-i âb-ı tîğ
Reşk-i reng-i 'arız-ı hubân oldu ol sevâd*

*Ehl-i 'ısyâna kıyâmet-bâr olup behr-i ecel
Şu'le-gâh-ı dûzah oldu tâb-ı hûndan ol bilâd*

*Bâd-pâ esbâna pâmâl oldu düşmen 'askeri
Görmemişdür böyle bir tûfân-bâdı kavm-ı 'Âd*

*Öyle bir hışn-ı haşîni erba'inde itdi feth
Himmat-i merdân ile sultân-ı hâliş-i' tiğâd*

*Olsun ol zıll-ı Hudâ'nun dâ'im âsûde-ğâl
Sâyesinde bendegân-ı Hazret-i Rabbü'l-ibâd*

*Eyledüm teklif târîhin Fehîm-i sâhire
İtdi bir beyt-i mu'ammâ resm ile ben zârı şâd*

*Ta'miyeyle mışra'-ı sâînden olunca hisâb
İki vech ile çıkar târîhi bî-naş u ziyâd*

*Mâlinı yağma idüp Fettâh Hân oldu girift
Zorla Bağdâdı aldı leşker-i Sulţân Muâd 1048 (k. VIII)"¹¹⁴*

Allah mübarek etsin, fetih müjdecisi rüzgârın feyziyle dünyanın kalp goncası açılmıştır. Bu müjde Anadolu Padişahı'nın Bağdat'ı alışı müjdesidir. İmam-ı Azam'ın kabrini canlandırmak için gaziler savaşmıştır. Düşman olan Rafizilerin sineleri hançerlerin öptüğü yer olmuştur. Kelleleri atlarımızın ayakları altına serilmiştir. Kızılbaşın kanı al renkli bir fanus gibi görülmüştür. İsyancılara o mekân cehenneme dönmüştür. Atlarımızın hızı ile ayaklar altında kaldılar. Ad Kavmi dahi böyle şiddetli bir rüzgâr görmemiştir. Halis inançlı padişah bu zorlu kaleyi kırk gün içinde, askerleri ile ele geçirmiştir.

Şair on yedinci beyitte düştüğü tarihi tarif etmiştir. On sekizinci beyitin ikinci mısrası hesap edilince tarih eksiksiz çıkar, demiştir.

Son beyitte, malı yağma edilen Fettâh Hân'ın yakalandığı ve Bağdat'ın alındığı haber edilmektedir.

*“Hazret-i Sulţân Murâd ol dâver-i iğlîm-i Rûm
Kim ğazâsı fî-sebîli'l-lâh Hağ'dur rehberi*

¹¹⁴ Tahir Üzgör, Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi- Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.290-292.

*Feth-i Bağdâd'a 'azîmet eyleyüp zi'l-ħiccede
Gösterse tâ râfizi'ye dest-bürd-i Ğaydar'ı*

*Erba'inde itdiler maħşur o Ğısn-ı a'zamı
'Asker-i sünnî reh-i dînde koyup cân u seri*

*Bir kavî ceng itdiler kim itmemişdür 'âlemüñ
Behmen ü isfendiyâr u Ğahramân-ı şaf-deri*

*Bu kıtâli fikri derdi anuñ için Zâl-i çarĞ
Eyledi pinhân 'ademde Rüstem-i cengâveri*

*Cüy-ı Ğun-ı lâle-reng-i düşmen-i Nu'mân'dan
Oldı gül-ğün-ı şakâyık günbed-i nîlûferî*

*Geçse başından n'ola bu Ğavf ile şâh-ı 'Acem
Cümlesi geçdi kılıçdan leşker-i bed-aĞteri*

*Evsat-ı şa'bânda cebren âĞır feth-i bâb
İtdi manşûrû'l-livâ ĞaĞĞ ol şeh-i dîn-perveri*

*Ğarf-ı menķût u Ğurûf-ı Ğayr-ı menķût 'add olup
Mülhem-i Ğaybî olup tab'-ı Fehîm'üñ yâveri*

*Sâl-i 'azm-i ceng ü feth'e didiler târiĞ için
Cebr ile Bağdâdı aldı ehl-i Rûmuñ serveri 1048 (k.IX)"¹¹⁵*

¹¹⁵ Tahir Üzgör, a.g.e., s.292-294.

Allah yolunda gaza eden Sultan Murat'ın rehberi Hak Teâlâdır. Murat Hân, on ikinci Arabî ayı olan Zilhicce'de, Râfîzilere Hz.Alî'nin üstünlüğünü göstermek için yola çıkmıştır. Kırkıncı günde Sünni askerleri din yolunda başlarını ortaya koyarak, kaleyi almışlardır. Düşman askerlerinin hepsi kılıçtan geçti. Sonuç olarak Şaban ayında fetih kapıları açılmıştır. Anadolu'nun padişahı Bağdat'ı kuvvet ile almıştır.

3.19.Ereğlili Türabi

“ Târîh Berây-ı Cığal-zâde (Maḥmûd)

Vardı feth itdi ‘Irâkı o vezîr-i pür-cûd

Olsa ‘izzetle nola nâm-ı şerîfi Maḥmûd

Açdı şemşîr ile Bağdâdı idüp emn ü emân

Ḍarb-ı tîğîn işüdüp tân mı helâk olsa ḥasûd

Bu şecâ‘at aña mûriş-i pederdür şâhâ

Şaklasun anı ḥaṭardan o Ḥudâ-yı ma‘bûd

Gelûn ey ehl-i şafâ aña du‘âlar idelüm

‘Ömrini devletini artura ol Ḥayy-ı vedûd

Nola dinilse kudûmına Tûrâbî târîh

‘Rûm-ili oldı hele şimdi maḥâm-ı Maḥmûd’ sene 1021 (T.47)’”¹¹⁶

Türabî bu şiiri vezir Cığal-zâde için yazmıştır. Çok cömert olan vezir Irak'a varıp orayı fethetmiştir. Bağdat'ı kılıç ile alıp burayı emniyetli bir hale getirmiştir. Kılıcının darbesini işiten düşman helâk olsa haktır. Şair vezire duâ etmek için şafâ ehline çağrıda bulunmaktadır. Bu duâ, Paşa'nın ömrünü ve gücünü artırması yönündedir. Son beyitte şair, Bağdat'ın alınışına tarih düşerek şiiri tamamlamıştır.

¹¹⁶ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137.

“Diger

Vezîr-i pâdişâh Maḥmûd Pâşâ

Yine özge maḥkam itdi ‘Irâkı

Nedür bu ṭabl u kûs u ḥaşmet ü câh

Sikender görmedi bu ṭumturâkı

Murâdâtın Ḥudâ itsün müyesser

Cihânda görmeye hiç iftirâkı

Türâbîyâ müdam eyle du‘âyı

Güzeller meclisinde ola sâkı

Olup luṭf-ı İlâhî dindi târîḥ

Irâkı cây-ı Maḥmûd itdi Bâkı’ sene 1021 (T.48)”¹¹⁷

Padişah’ın veziri olan Mahmut Paşa, Irak’ı yine kendi makamı yapmıştır. Bu fetih öyle gösterişli olmuştur ki, böylesi bir hâli İskender dahi görmemiştir. Şair bu zafere sevinirken, dünyada birliğimizin hiç bozulmamasını istemektedir. Daha sonra kendine seslenen şair duaya devam edilmesi gerektiğini söylemektedir. Son beyitle bağlantı kurulacak olursa şair Irak’ı güzeller meclisi olarak görmektedir. Bu mecliste ise sâkı olarak Osmanlı’nın devamlı olarak kalması lazımdır.

“Târîḥ-i Berây-ı Mezbûr

Naşuḥ Pâşâ atup tîr-i murâda urdı umâcın

Ḳızılbaşuñkılıçla başını ṭar eyledi tâcın

Vezîr-i pâdişeh yeñdi geçerken şâh-ı lu‘bet-bâz

‘Acem ferzendirün bir lu‘b ile mât itdi leclâcın

¹¹⁷ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137-138.

*Getürdi hâtıra sulţân-ı Rûmuñ nehb ü târâcın
Geçüp terk eyledi şâh-ı ‘Acem yağma vü târâcın*

*Olupdur şadr-ı a‘zam ber-murâd it ki ‘âlemde
Felekden yüce kııl yâ Rab anuñ iklîl-i ser-tâcın*

*‘Kılıç havfiyla râm oldu Tûrâbî bu târîh
‘Naşûh Pâşâ ‘Acemden zûr ile aldı ele bâcın’ sene 1021 (T.154)’¹¹⁸*

Muradını kılıcı ile vuran Nasuh Paşa, o kılıç ile Kızılbaşın kellesini almıştır. Padişah’ın veziri bir oyun ile satranç oyununun ustası olan Acem Şah’ını mat etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken kelime “Leclâc”tır. Leclâc:

*“Satranç oyununu icâd ettiği sanılan kişi. Kelime olarak “engel” ve
“kumarbaz anlamları varsa da daha çok satranç ile ilgili anlamı
kullanılır ve satranç terimleri ile birlikte anılır. Leclâc, gerçekte
satrancı icât etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sisa’nın icât ettiği bu oyunu
İran’a getirip yaymıştır. Satranç İran’da da geliştiği için mucidi Leclâc
sanılır. (...)”¹¹⁹*

Savaşı satranç oyununa, Acem Şahı’nı ise bu oyunun mucidine benzetilmiştir. İşte Nasuh Paşa, böylesi bir üstadı mat etmiştir. Şiirin sonunda fethin tarihi verilmiştir. Tûrabi, bu tarihin kılıç korkusuna köle olduğunu ifade etmiştir. Nasuh Paşa, Acem’e zor kullanmıştır.

*“Diğer Târîh
‘Ömri dâyim Naşûh Pâşânuñ
Biñ yaşasın cihânda hem-çün Nûh*

¹¹⁸ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.203-204.

¹¹⁹ İskender Pala, a.g.e., 286.

*Oldı serdâr-ı Âl-i Oşmânuñ
Düşmenüñkâlibında kalmadı rûh*

*Ƙana ğarƘ eyleyüp kızılbaşı
Ola destinde tîĝ-i feth ü fütûh*

*‘İş ü ‘işret idüp cihân içre
Tura dâyim elinde câm-ı şabûh*

*Tîĝ ile geldi aña mühr-i şerîf
Eşkıyâ oldı cümleten mecrûh*

*Ey Tûrâbî du‘âmuz itdi eşer
Oldı devlet kapuları meftûh*

Dindi serdâr olunca bu târîh

‘Fecere kıldı tevbehâ-yı Naşuh’ sene 1021 (T.155)’¹²⁰

Şair, Nasuh Paşa'nın ömrü dâyim olsun ve Nûh Peygamber gibi dünyada bin yaşasın, demektedir. O, Osmanlı'nın serdârı olunca düşmanın bedeninden ruh uçmuştur. Kızılbaşı elindeki fetih kılıcıyla kana bulamıştır. Paşa'ya bu yetki mühürü kılıç ile gelmiştir ve eşkıyanın tümü yaralanmıştır. Tûrabi, dualarının kabul olduğunu ve devlet kapılarının açıldığını belirtmektedir. Bu tarih o serdar olunca söylenmiştir. Günahkârlar Nasuh tövbesi etmiştir.

3.20.Neşâtî

“DER SİTÂYİŞ-İ SULȚAN MURÂD HÂN

Gezse dünyayı n'ola müjde ile bad-ı nesim

¹²⁰ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.204.

Aldı Bağdadı yine padişeh-i heft iklim

Bareka 'llâh zihî rûh-efzâ kim

Eyledi âlemi başdan başa handân u besîm

Levhaşa 'llâh zihî kuvvet-i bâzû ki felek

Yiridür her ne kadar itse bu fethe ta'zîm

(...)

O şehensâh-ı muzaffer ki revâdur itse

Yed-i iqbâline eflâk zimâmın teslîm

O şehensâh-ı Süleymân-revîş-i devran kim

Görse reşk eyler idi tarzına Sultân Selîm

O şehensâh-ı felek-mesned-i meh-çâker kim

Medhîni böyle ider mu'cize-guyân-ı nâzîm

Şâh-ı seyyâre-haşem husrev-i hurşid-âlem

Dâver-i pâk-şiyem şâhib-i tâc u dihim

Kahraman-kevkebe Sulţân Murâd-ı gâzî

Ki ider havf-i hucûmı dil-i a' dâyı dü nim

Dâdger dâver-i yektâ ki revâdur itse

Dâğ-ı emriyle cebîn-i meh-i tâbânı vesîm

Nüktever şâh-ı suhan-perver-i nâzuk-dil kim

Luţf-ı güftârını idrâk idemez fehm-i hâkim

*Zîr-i kadrinde felek sâye-nişîn-i hoş-hâl
Devr-i ‘adlinde cihân muğtenem-i nâz u na‘îm*

*Fikr-i feyz-i kef-i cûdı sebep-i dil-şâdi
Yâd-ı kahr u gâzabı bâ‘isi şad renc-i elîm*

*Fer-i iqbâli ile halk-ı cihân hurrem ü şad
Havf-i şemşîr-i ilr fitne vü âfet pür-bîm
(...)*

*Eyleyüp böyle nice fetih ile dil-şâd Hudâ
Eylesün taht-ı sa‘âdetde ser-efrâz muķîm (K.9)”¹²¹*

Lâtif rüzgâr müjde ile dünyayı gezse ne olur, çünkü yedi iklimin padişahı Bağdat’ı yeniden almıştır. Bu fetih âlemibaştanbaşa mutlu etmiştir. Bazu kuvvetiyle yapılan bu fethi felek ne kadar hürmet etse yeridir. Yeryüzü öyle bir neşe bulmuştur ki Na’im gülistanı dahi kıskanmıştır. Güneş ve ay şevk içindedir. Zühre de eline sazi olarak bu cümbüşe katılmıştır. Bu devirde zevk ve sefa öyle büyüktür ki Sultan Selim bile görse bu manzarayı kıskanır.

Kahraman Gazi Sultan Murat Han’ın hücum korkusunu yaşayan düşman mahvolmuştur. Ayrıca, Murat Han’ın devri adalet devridir. O, dünya halkını mutlu etmiştir. Fitneciler ise kılıcının korkusunu yaşamamıştır. Neşâtî, bu şekilde Sultan Murat’ı şiir boyunca övmüştür. Şiirin sonun da ise devlet için dua etmiştir.

3.21.Ahmet Nâmî

“BAĞDÂD FETHİNDE DİNİLMÜŞDÜR. İDÛÂL VE İÛRÂC BE-ÛARÎK-İ
TA‘MİYE VUÛU‘I VÂÛÎ‘ ŞUDE
*Hazret-i Sulţân Murâd-ı Ğâzî himmet eyleyüp
Haşm-ı dîne ‘askerin hem-kâr-ı mirrîh eyledi*

¹²¹ Mahmut Kaplan, a.g.e., s.130-133.

Hep Kızılbaşı kırup ref eyleyüp Bağdâddan

Ümmet-i Aḥmedle âbâd itdi târîḥ eyledi(H.1048/M.1638)(T.4)”¹²²

Sultan Murat Gazi himmet edip, din düşmanlarına askerini yollayarak bizleri mutlu etmiştir. Kızılbaşı Bağdat’tan def ederek Muhammed ümmetini âbâd etmiştir.

3.22.Sâbrî Mehmed Şerif

“TÂRÎḤ BERÂ-YI FETH-İ REVÂN

Şâhenşeh-i şâhibkırân Keyḥusrev-i İrân-sitân

Dârâ-yı İskender-nişân İskender-i Dârâ-nijâd

Çırdı kızılbaşı tamâm aldı ‘adûdan intikâm

Yâ ‘avn ḥay lâ yenâm fer şemşir cihâd

Kesdi teberrâyilerün ‘ırkın ‘Alîlik eyledi

Şiddîk ü Fârûkuñ o şeh rûḥ-i revânın etdi şâd

Minnet Cenâb-ı Ḥaḳka kim ey ḳâhir-i şâh-ı ‘Acem

Feth u zaferle ber-murâd etdi seni Rabbü’l-‘ibâd

Olunca tûb-ı şavletüñkal ‘a ber-endâz-ı Revân

Feryâd-senc-i el-amânoldı ‘adû-yı bed-nihâd

Bir haftada aldûn Revân gibi ḥişâr-ı muḥkemi

Bir erlik etdûn kim kodun Rüstem gibi ‘âlemde ad

Şimden gerü meftûḥdur saña der-i mülk-i ‘Acem

¹²² Ahmet Yenikale, Ahmet Nâmî Dîvânı, s.296., (Erişim Tarihi: 15.03.2018), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti>, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Etmış Hudâ şemşîrini destinde miftâhü'l-murâd

Ne Hân Süleymân eyledi bu kârı ne Sulţân Selim

K'etdüñ bu gûne al'ayı miftâh-ı tîgüñle küşâd

Ben bu azâ-yi ekberüñŞabrî dedüm târihini

Aldı kılıç ile Revânı 'azm edüp Sulţân Murâd 1035(T.1)"¹²³

İran Şahı ile yapılan cihatta Kızılbaş kırılmış ve düşmandan intikâm alınmıştır. İrkını üstün gören düşman yenilmiştir. Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in şehri mutlu olmuştur. Allah'ın izniyle fetih gerçekleşmiş, Acem Şahı ise kahrolmuştur. Revan gibi zor bir kale bir hafta içinde alınmıştır. Sultan Murat bu kahramanlığı ile âleme Rüstem gibi bir nam salmıştır. Bundan sonra Acem mülkü Osmanlı'ya açılmıştır. Allah, Acem mülkünün anahtarını sultan Murat'a kılıç olarak vermiştir. Bu başarıya ne Süleymân Hân ne de Sultân Selim ulaşmıştır.

Sabrî bu büyük gazanın tarihini vermiştir. Sultan Murat, azmedip kılıç ile Revân'ı almıştır.

“TÂRİHİ BERÂ-Yİ FETH-İ AL' A-İ BAĞDÂD-I BEHİŞT-ÂBÂD

Şeh-i kişver-küşâ Sulţân Murâd ol hân-ı azî kim

Şadâ-yı kûs-i fethi gûş-pîrâ-yı bilâd oldu

Şikâra düşmeni 'anka-yı nuşret bâl ü per açdı

Nidem kim devlet ile râyet-efrâz-ı cihâd oldu

Şeh-i Haydar-azâ kim ufl-ı bâb-ı al'a-ı Bağdâd

Ruh-ı ibâline miftâh-ı tîgiyle küşâd oldu

¹²³ Hasan Kasır, Sabrî Mehmed Şerif Divânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s.321.

*Zihî şâhib kırânî kim kemine şadme-i qahrı
Şikest-endâz-ı tâc ü taht-ı şâh-ı bed-nihâd oldı*

*Muhaşşal evliyânunñ himmetiyle bir ğazâ etdi
Ki rûh-ı Bû Hanîfe cân-ı ‘âlem gibi şâd oldı*

*Gül-i maqşûd açıldı bir nesîm-i nuşret esdi kim
Teberrâyilere tûfân-ı bâd-ı kavm-i ‘ad oldı*

*Bu feth ü bu ğazânunñ Şabriyâ târih-i vâlâsın
Dedim ki pâdişâh-ı mülk-i ‘âlem ber-murâd oldı 1042 (T.2)’’¹²⁴*

Gazi Sultan Murat Hân’ın askerinin çaldığı fetih davulunun sesleri şehirlere ulaşmıştır. Anka kuşu gibi kanat açılmıştır. Hz.Ali (r.a) gibi Bağdat Kalesi’nin kapısı açılmıştır. Sözüün kıyası bu fetih evliyanın yardımıyla olmuştur. Bir yardım rüzgârıyla arzu gülleri açılmıştır. Kızılbaş bir tufan ile Ad kavmi gibi olmuştur. Şair sonunda bu fethin tarihini vermiştir.

¹²⁴ Hasan Kasır, a.g.t., s.322.

4.LEHİSTAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR

Bu yüzyılın başları Osmanlı-Lehistan arasında bir barış antlaşmasına sahne olmuştur. I.Ahmet dönemine denk gelen 1617'de Lehler'in isteği ile 27 Eylül günü barış antlaşması imzalanmıştır.¹²⁵

II. Osman döneminde Lehlerle ilişkilerde bozulmalar olmuştur. Bunun sebebi olarak Osmanlılar, sahillerine saldıran Kazakları kışkırtan devlet olarak Lehistanı görmüş; Lehistan ise sürekli topraklarına saldıran Kırım Hanları'nı kışkırtan devlet olarak Osmanlıyı görmüştür. Bu tarihlerde başlayan Otuz Yıl Savaşlarının Avrupa'da karışıklıklara sebep olmasından yararlanmak isteyen Genç Osman Lehistan'a sefer düzenlemiştir. 12 Ocak 1621 de alınan sefer kararı sonucu harekete geçilmiş fakat aynı yılın Eylül ayına kadar gerçekleşen çarpışmalardan bir netice alınamamıştır. Bu sırada Lehler barış teklifinde bulunmuştur. Yapılan barış antlaşmasına göre Hotin, Osmanlı Devleti'ne bağlı Boğdan Voyvodalığı'na bırakılmıştır.¹²⁶

Mutabakata varılan bu barış antlaşmalarına rağmen Lehler ile olan mücadele devam etmiştir. Bu mücadelelerden birisi olan Kamanıçe kalesine sahip olma arzusu iki devleti tekrar karşı karşıya getirmiştir. IV. Mehmet döneminde Osmanlı Devleti kaleye taarruz etmiş, sekiz gün süren kuşatmanın ardından Türk askeri ana tabyayı ele geçirip buraya bayrak dikmişlerdir. Bundan iki gün sonra diğer bir burcu ele geçirmek üzereyken kaledekilerin beyaz bayrak çektiği görülmüş ve 27 Ağustos 1672'de kale tamamıyla alınmıştır.¹²⁷

Şairler bu başlık altında toplanan şiirlerde yukarıda verilen tarihi bilgilerle örtüşen şiirler yazmışlardır. Lehistan ile yapılan savaşları anlatan şiirler daha çok II. Osman ve IV. Mehmet çevresinde toplanmıştır. Kamanıçe kalesinin fethi ve Hotin seferleri şiirlerin ana konusu olmuştur. Özellikle sefere bizzat katılan II. Osman ve başarılı fetihler yapan IV. Mehmet şairler tarafından övülmüştür. Padişahların savaşçı yapıları ön plâna çıkarılmıştır.

¹²⁵ Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.287.

¹²⁶ Bilgehan Pamuk, a.g.e., 291-292.

¹²⁷ J.Von Hammer, a.g.e., s.375.

4.1.Fevzi

"Târîh-i Feth-i Kamânçe
Sultan Mehemmed rükn-i din serdar-ı ceş-i müslimin
Şehen-şeh-i ruy-ı zemin ol mihr-ban-ı bahr u ber

Çün kıldı 'azm-i rezm ile etrafa saldı bezm-geh
Âmâde kıldı hep sipeh tevfi̇k u nusret râh-ber

Bakmadı za'b u sahtına kasd itdi kralun tahtına
Kondı Kamânçe altına top ile gönderdi haber

Hısnı hisâra aldılar merdâne cenge taldılar
Âfâka lerze saldılar ceng-âverân-ı germ-ser

Onıncı günde nâ-gehân irdi sadâ-yı Alamân
Çıkdı Resûl-i düşmenân aldı emân selem-eser

Ey husrev-i encüm-hadem v'ey Dâver-i Dârâ-haşem
Bir kal'a feth itdün bu dem her taşı bir hısna değer

Sad bâreka'llah cengüne akdâmuna âhengüne
Kim tig-i nâm u nengüne asdun kemerine güher

Hem ol Hudâ-yı bî-nazir zıllına olup dest-gîr
Sevk itdi sana bir vezîr 'akl-ı nev ü hâdî-'aşer
(...)

Bin seksan üçde rây-gân aldı Kamânçe kal'asın
Sultan Mehemmed Cem-sipeh sâhib-kırân-ı ceng ver

(H.1083) (175.Şiir)"¹²⁸

Kamençe kalesinin fethine düşürülen bu tarihte, Fevzi, Sultan IV.Mehmet'in cengâverliğini övüyor. Tarihi gerçeklikle örtüşen bir bilgiyle kalenin on gün sonra alındığını haber ediyor. Müslümanların serdarı olan padişah, Leh kiralının tahtını bu fetih ile sallamıştır. Osmanlı ordusunun çok iyi savaştığını anlatan şair, savaş esnasında yerin göğün inlediğini söylemektedir.

Kamençe kalesinde bulunan halkı "Alaman" diye nitelendiren şair, düşmanın onuncu güne girerken aman dilediğini anlatmaktadır. Bundan sonra yine fetihden dolayı övdüğü padişaha; "Aldığın kalenin her bir taşı bir kale değerindedir." Demektedir.

4.2.Sahhâf Rüşdî

"Târih-i Berâ-yı Feth-i Kamañçe Sultan Mehmet Han Gazi

Sultân-ı mülk-i bahr ü berr Gâzi Mehhemmed Hân kim

'Azm-i cihâd itse olur fethh ü zaferle kâmyâb

Kasd-ı gazâ ile idüb hısn-ı Kamañçe fethüne

'Azm itdi çün sadd-şevk ile mânend-i seyr-i âftâb

Şâhâne bir ceng itdi kim 'âlem-pesend idüb ana

Gül-bâng-ı tahsin ile pür oldı sipihr-i nüh-kıbâb

Bu feth-i hoş-âsâr için dest-i duâyı kaldırub

Peygâm-ı hayra muntazır olmış iken heb şeyh ü şâb

Müjde idüb hâtif hemân ol dem didi târihini

¹²⁸ Özer Şenödeyici, Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.302-303.

Aldı Kamañçe kal'asın cengle şâh-ı Cem-i cenâb

(M. 1672) (T.1)^{m.29}

Karaların ve denizlerin sultanı Mehmet Han, azim ile giriştiği bir cenk sonrası zafer ile dönmüştür. Bu fetih, Allah yolunda gaza inancı ile yapıldığı için padişah şahane bir şekilde savaşmıştır. Bundan dolayı da alem ona hayran kalmış ve hep bir ağızdan tekbir sesleriyle gökyüzünü doldurmuşlardır. Bu fethin sevinciyle eller semaya dua için kalkmıştır. Şair şiirine son verirken Kamañçe kalesinin alınışını tarih düşerek bu müjdeli haberi tekrar ediyor.

"Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Kamañçe

Şeh-i Cem debdebe-i Gâzi Mehemmed Hân râbi kim

Sadâ-yı heybeti gûş-ı sipihre velvele saldı

Kamañçe hısnını Lehden bi-hamdî'llâh alub âhir

Felek dil-h'âhı üzre yine kûs-ı daulın çaldı

Felekde bu gazâ-yı nev yazılsa zer-kalemlerle

Mahall çün safha-i âlemde nâmı haşre dek kaldı

Bu fethhi gûş iden erbâb-ı tab u ehl-i dil çün kim

Düşüb endîşe-i târihe bahr-i hayrete taldı

Dedi Rüşdî dahî ol demde böyle fethüne târih

Kamañçe kal'asın Sultân Mehemmed rezm ile aldı

(M.1672) (T.2)^{m.30}

¹²⁹ Hatice Ekici, Sahnâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Balıkesir 2006, s.279.

¹³⁰ Hatice Ekici, a.g.t., s.280.

Sahhâf Rüşdî, düşürdüğü bu iki tarihte kalenin alınmasında Sultan Mehmet'in etkin bir rol oynadığını ifade eder. Lehler'in elinden alınan kale için zafer davullarının çalındığını söyler. Artık bu zafer altın kalemlerle yazılmadılır ki kıyamete kadar namı kalacaktır. Çünkü bu zafer öyle büyük bir zaferdir, bu yüzden kalenin fethini duyan hayret içerisinde kalmıştır.

4.3.Kadrî

Kâdri Divanı'nın içerisinde yer alan üçüncü tarihte Hotin seferinde şehit olan Budin beylerbeyi Mehmet Paşa'dan söz edilir. Buna göre Mehmet Paşa kazanabileceği bir savaşı destek gelmediği için kaybetmiştir.¹³¹

“Alduñ iy dehr-i deni bunca perî-ruhsâra

Bâ'ış oldun bu kadar âh u figân u vâhâ

Her biri bir gül-i nev-hâste-i tâze iken

Beñzedürsin ruḡ-ı renginini berg-i kâha

(...)

Bâ-ḡuşûş ol gözimüñ nuru Muhammed Şâhı

Nisbet itdi bâña şaldı anı қаşr-ı câha

(...)

Yumdı çeşm-i siyeh-i mestini bu mezbeleden

Açdı çün dîde-i cânı kıbeli'llâha

Mürğ-i rûhı çekilüp eyledi 'azm-i lâhût

Ḳafes-i tenden uçup 'âlem-i 'izz ü câha

(...)

Ağlayup didi anuñ târiḡini Ḳadrî-i zâr

Vay ḡayf oldı biñ otuzda Meḡmed şâha (H:1030-M:1621) (T.3)¹³²

¹³¹ Mehmet Külahlıoğlu, Kadri Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, s.XXXIX.

Baştan sona derin bir üzüntünün hâkim olduğu şiirde şair, Mehmet Paşa için “âh” etmektedir. Paşa ve askerleri birer taze güldür ancak bu üzücü olaydan dolayı ruhlarının renkleri solmuştur. Oysaki Mehmet Paşa, şairin deyimiyle “göz nuru”dur. O’nun yüzüne bakan asla ayın ve güneşin ışığına ihtiyaç duymamaktadır. İşte bu büyük insan artık siyah renkli gözlerini kapatıp, gönül gözünü açmıştır. Ruhu bir kuş gibi çekilerek ten kafesinden çıkmış ve manevî aleme uçmuştur. Paşayı çok sevdiğini ifade eden şair, ağlayıp inleyerek bu şehadetin tarihini vermektedir.

4.4.Şeyhülislam Yahya

“(…)

Kızılırmaga döndü Torlu suyu

Dem küffârla olup hûnîn

Leh diyârında eyledi icrâ

Hükmünü tîg gibi şâh-ı güzîn

Kılıcından âdû âmân diledi

Fitneden berr ü bahr oldu emîn

Ola a’dâya gâlib-i mutlak

Dâimâ Pâdişâh-ı rûy-ı zemîn

Hak yânında kabûl ola Yahyâ

Halk-ı âlem çün eyledi tahsîn

Bu gazâ-yı mübâreke târîh

Oldu ‘Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn’ 1030/1620” (T.1) ¹³³

¹³² Mehmet Küllahlıoğlu, a.g.t., s.230-231.

¹³³ Rekin Ertem, a.g.e., s.255.

Düşman ile yapılan savaşı ve gelen zaferi anlatan şair, savaşın boyutunu anlatmak için bölgede bulunan Torlu adlı bir derenin düşman kanının rengi ile boyanarak “Kızılıрмаğa” döndüğünü ifade eder. Osmanlı ordusunun kesin zafer ile neticelendirdiği savaşta, Leh diyarında padişahın hükmü kılıç gibi keskin bir etkiye sahip olmuştur. Düşman, Osmanlı padişahının kılıcı karşısında aman dilemiştir ve böylelikle fitne son bulmuştur.

Şair, bundan sonra başka zaferlerin kazanılması için dua etmektedir. Son beyitte ise “*Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn*” kelimeleriyle “Fetih” suresine atıfta bulunmaktadır.¹³⁴

4.5.Nef’î

“KASÎDE-İ ÂLİ’L-ÂL DER TA’RÎF-İ CİHÂD-I SULTÂN OSMAN

Âferîn ey rüzgârın şehsüvâr-ı safderi

Arşa as şimdiden tîg-i süreyyâ-cevheri

Pâre-i elmâsdır seng-i fesânı n’eyler ol

Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ-gevheri

Ser-firâz etdin livâ’ül-hamd-i dîn-i Ahmedi

Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydârı

Tîgına n’ola yemîn eylerse rûh-ı Murtazâ

Bir gazâ ettin ki hoşnûd eyledin peygâmberi

Eyledin bir hamlede berbâd mülk-i düşmeni

Gerd-i rahşın gerçi kim sedd etdi râh-ı sarsarı

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını

¹³⁴ Hayrettin Karaman, a.g.e., “Fetih” Sûresi 1. ve 3. Ayetler, s.503.

Ditredi Behrâm elinden düşdü zerrîn-haçeri

Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın

Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî

Gamze-i hûbân gibi cârî ucundan yine hûn

Böyle kalırsa eger yek-reng eder bahr u beri

Belki gark-ı bahr-ı hûn olurdu fülk-i dil gibi

Etdiğince tîg-ı hûn-efşân ile cevlân-geri

(...)

Bir acep deryâdır ordû-yı hümâyûnun senin

Kim habâb-ı ber-kârar olmuş ana her çâderi

Mevc-i pey-der-peydir ol bahra sipâh-ı saf-be-saf

Bir neheng olsa n'ola her top-ı ejder-peykeri

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola

Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri

Gün gibi tenhâda çıksan tîg ile meydâna sen

Kâr-ger düşmez sipâh-ı düşmenin şûr u şeri

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi

Karşı durmaz sana şimden sonra bu ikbâl ile

Düşmenin ger Kahrâman olsa ser-â-ser leşkeri

Böyle âgâz eylesin şimdengeri elkâbına

Câmi'î nüh-kubbe-i kevnin hatîb-i minberi

(...)

Şâh-ı vâlâ-rütbe Osmân Hân Gâzî kim felek

Görmemiştir böyle bir şâhenşeh-i cengâveri

Şehsüvâr-ı âlem-ârâ kim revâdır olsa ger

Na'l u mîh-ı rahşî çarhın âftâb u ahteri

Safder-i kişver-güşâ kim cenge çıkdıkça olur

Cebre'îl 'innâ fetehnâ' -h'ân-ı tîg u miğferi

(...)

Başla şimden sonra ey Nef'î du'â-yı devlete

Bir du'â et kim ola hüsn-i kabûlün mazharı

Eyleye tâ Husrev-i sâhib-kırân-ı şark u garb

Eşheb-i zer pâlehang-i subh ile cevlân-geri

Hakk ser-efrâz eylesin râyât-ı dîn ü devletin

Kande azm eylerse olsun feth ü nusret rehberi

Eyledikçe azm-i meydân-ı gazâ evvel kadem

Pây-mâl olsun yolunda düşmen-i dînin seri (K. 14)¹³⁵

Nef'î, bu kasidede II. Osman'ın Lehistan seferini kutlamıştır. Bu sefer sonucu elde edilen zaferi büyük bir başarı olarak görmüştür.¹³⁶

¹³⁵ Metin Akkuş, a.g.e., s.90-94.

¹³⁶ Tulga Ocak, "Ölümünün 350.yılında Nef'î", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985, s.14.

Şair, Sultan Osman'a "Aferin ey rüzgâr hızıyla at kullanan kahraman" diyerek şiire başlamıştır. O'nun bileme taşı elmas parçası gibidir, bundan dolayı cevheri yüksek olan kılıcı çarha çekmemelidir. Görüldüğü gibi şair burada istiare yoluyla "çarh" mazmunu kullanmıştır. Kâfir karşısında Hz.Ali gibi Hz.Muhammed (s.a.v.)in dinini yüceltmıştır. Yapmış olduğu bu gazayla Hz.Peygamber'i hoşnut etmiştir. Bir hamle ile düşman mülkünün üstesinden gelmiştir. Gökyüzünde gördüğün yıldızı yeni ay sanma, o Behram'ın elinden düşürdüğü altın hançerdir. Sultan'ın kılıcından o kadar kan dökülmüştür ki nilüfer tepesi yâkut kâsesine dönmüştür.

Senin ordun bir acayip deryadır. O denizde askerinin dizi dizi dalga olmuştur. Her ejder topunun yüzü bir timsahtır. Askerlerin birer tufan dalgası gibidir, kâfir askeri bu dalgadan kaçmaktadır. Padişah elinde kılıç ile gün gibi meydana çıksa, düşman askeri karşısında aciz kalır. Artık sana kimse karşı duramaz; düşman askeri birer Kahraman dahi olsa senin karşısında bunun bir kıymeti yoktur. Felek, Osman Gâzî gibi bir cengâveri görmemiştir. Düşmanın saflarını yaran yiğit meydana çıktıkça, Hz.Cebrail (a.s.) "innâ fetehnâ" okumaktadır.

Nef'î, şiirin sonlarına doğru devlet için dua etmektedir. Bu fetihlerin devamını istemektedir. Yapılan gazalarda, düşman askerinin kellelerinin ayaklar altına alınmasını, istemektedir.

4.6.Nev'î-zâde Atâyî

"Sa'âdetlü Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh Hazretleri Sefere Gitdükde Virilmişdür

'Azm-i rezm idüp şeh-i kişver-güşâ-yı kâm-yâb

Sarsar-ı kahriyle saldı cân-ı hasma ıztırâb

Geldi ol demler ki enfâs-ı du'â-yı ehl-i hâl

Hükmin izhâr eyleyüp ola felekden feth-i bâb

Esdî ol bâd-ı sehergâhî ki dest-i lutf ile

Eyleye ruhsâre-i maksûddan ref'-i nikâb

İrdi ol günler ki sûr-ı pür-sürûr idüp guzât
Nev- 'arûs-ı fethe hûn-ı hasm ola gül-gûn-hizâb

İtdi a 'dâ-yı zagân girdâra kasd-ı intikâm
Her dil-âver şeh-per-i terkeşle mânend-i 'ikâb

Küre-nây-ı remze âheng oldı kûs-ı heft-cûş
Kâse-i tanbûra döndi yankılandı nüh-kıbâb

Deprenüp gark-ı şecâ'at merd-i remzüñ sînesi
Ceng-i harbîden hurûşân oldı mânend-i rebâb

Nîzeler sûzen-veş itdi çarh-ı atlasdan güzâr
Âsterdür şukka gûyâ riştedür târ-ı şihâb

Nevk-i rümh itdi kalem-kârı sipihrüñ safhasın
Hatlarıyla levh-i usturlâba döndi âfitâb

Virdi hakkâ kim Süleymân bârgâhından nişân
Fîl-i çengîlerle bebr-i ser-keş ü Şîrân-ı gâb

Kûh-ı kûhân üştür-i ser-mest kim tutdı yükin
Virdi germiyyet-i zer surh aña çün sahbâ-yı tâb

Çıkdı bir 'asker ki olmaz kemterîn saffi anuñ
Gelse âlây ile Cemşîd ü Cem ü Efrâsiyâb

Kıldı ol deryâ gibi 'askerle 'azm-i haymegâh
İtdi bürrân içre bahr-ı sebzêârı pür-habâb

*Döndi şem‘-i şu‘leye altun ‘alemlle ol sûtûn
Hayme-i zengâr-ı zerrîn-felek-i sîmîn-tınâb*

*Oldı dest-i nusretle altun göbeklü bir siper
Hayme-i zengâr-ı zerrîn felek-i sîmîn-tınâb*

*Hargeh-i gerdûn-nişân öñinde gûyâ tuglar
Oldı kapmaga hamâm cân-ı a‘dâyı sehâb*

*İtdi orduyı ihâta top-ı gerdûn-kûblar
Hak bu kim özge tılısm oldı o genc-i pür-kıbâb*

*Cân bulur kazdıkcâ gûyâ ejder-i efsurdedür
Utına degseñ ider her biri bir şehri harâb*

*Hasma karşu dâ‘imâ atlamaga durur hemân
Zabt için zencîre çekmiş hüsrev-i mâlik-rikâb*

*Saff-ı âhen-pûş-ı ceysin sedd-i İslâm eyledi
Bârekallah dâver-i Cem-kadr İskender-cenâb
(...)*

*Hazret-i Sultân ‘Osmân Hân-gâzî kim virür
Gerd-i süm-i eşhebi çeşm-i nücûma fer ü tâb*

*Ol şehen-şâh-ı felek hargâh-ı ‘âlf-câh kim
Tîg-i âteş-tâbı eyler zümre -i bed-hâhı âb*

Ol şehen-şâh kim salup tabura top-ı haşmeti

Kabr-i kâfir-veş ider handekleri cây-ı ‘azâb

*Ol şehen-şeh kim ider deryâda hûn-ı hasm ile
Zevrakın câm-ı şarâb u güllesin yir yir hibâb*

*Ol şehen-şeh kim kılur sahrâda nûr-ı kahr ile
Hayme-i hasmı fişek çadırları gibi harâb*

*Berk-i âteş-tef-i kahrı hürmen-i a‘dâya nâr
Bahr-i gevher kefi tîgi ravza-ı İslâma âb*

*Köhne çârûb-ı deri şeh-per-i fark-ı Keykubâd
Kemterîn ferrâşesi tâc-ı ser-i Efrâsiyâb*

*Viridi sıyt-ı top-ı gerdûn-kûbı çarha zelzele
Saldı reşk-i tab‘-ı gevher-rîzi bahre ıztırâb*

*Pençe-i kahrıyla hokkâ oldı nevk-i hâmesi
Fitne-bend ü dehr-i dûn müşkil-güşâ-yı şeyh ü şâb*

*Bend-i kahrı ger mesîl-i fitneyi sedd itmese
Yürimez kalurdı devrinden bu köhne âsiyâb*

*Bezın-âsâ pençe-gûr olurdı gâh idmân için
Lîk yokdur pençe-i hürşîdde ol deñlü tâb*

*‘Âleme bast itdi yolıyla bisât-ı re’feti
Çarh-ı keş-rev nola ser-keşlikden itse ihtisâb*

*Kimseden hiç kimse bir kişverde incinmiş degül
Kat‘-ı Nîl-i Mısr‘da ola meger kim şekker -âb
(...)*

*Vakt-i rezm olsa olur her bir bendesi bir şîr-i ner
Hasm-ı mekkâr olur ol dem bere-i âhû-şitâb*

*Bahs idem dirse başın yir düşmen-i hayvân-sıfat
Kulları hasma sunar mânende-i şîrân-ı gâb*

*Birbirine urup a‘dâyı ider kanın revân
Nitekim gavgâ-yı mestânda sebûlarla şerâb*

*Dâne-rîz olur şecerde yarılup gûyâ enâr
Tamladukca nîzede fark-ı ‘adûdan hûn-ı nâb*

*Ehl-i küfri kâfir-i murtâz-veş perrân ider
Nâr-ı kahrı lagm idüp dîvâr-ı hasma salsa tâb*

*Kâlib-i düşmen nişân olmuş seped gibi olur
Karşu korsa tîrine meydânda hengâm-ı ‘itâb*

*Tîg-i cevher-dâr ile dest-i gevher-bâr ile
Düşmeni nâ-yâb iden dünyâyı eyler behre-yâb
(...)*

*Mülhem ol dem ‘azm-i şâhîde bu beyt-i hûb ile
İki mısrâ‘ı iki târih olur itdüm hisâb*

*Eyledi Sultân ‘Osmân yine âheng-i cihâd
Açıla mülkini olup ‘avn-i Hak‘dan feth-i bâb*

Feht idüp her kişveri şemşîr-i âteş-tâb ile

‘Âlemi zîr-nigîn itsün misâl-i âfitâb

Nân u ni‘met der-yemîn esbâb-ı şevket der-yesâr

Feth ü nusret hem-‘inân ikbâl-i devlet hem-rikâb (K.2)’’¹³⁷

Padişah askerleri ile savaşa azmederek istedikleri sonucu almışlardır. Kahrının kasırgası düşmanın canına acı vermiştir. İslâm ehlinin duası ile felekten ona bir fetih kapısı açılmıştır. Çaylak tarzındaki düşman ile intikâm kastıyla gaza edilmiştir. Bu tarz beyitlerle şiire giriş yapan şair, Padişah’ın ve askerlerinin kahramanlıklarını anlatırken; Cemşid, Cem, Efrâsiyâb, İskender gibi efsanevî kahramanların adını anmıştır. Efrâsiyâb:

“Alp Er-Tunga’nın Şehnâme’deki adıdır. Mâverâünnehir’de hüküm sürmüş olup Turan’ın en büyük hakanlarından. İran topraklarının tamamını Pişdâdiyân sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar, Şehnâme’de geniş şekilde ele alınmıştır. Efsanevî bir kişiliği olan Efrâsiyâb, Büyük İskender’den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.”¹³⁸

Şair şiirin ilerleyen bölümlerinde, savaşa katılan asker sayısı hakkında da bilgi vermektedir. “Derya gibi” benzetmesi ile alıyoruz ki bu sefere çok fazla sayıda asker katılmıştır. Diğer savaş sahnelerinde gördüğümüz gibi bu savaşta da toplar önemli bir yer tutmuştur. Atılan toplar, hendekler içindeki düşman askerine cehennem azabı yaşatmıştır. Şair aynı zamanda bu seferin sebebini de açıklamıştır. Sebep; düşmanın fitne ateşini yakmasıdır. İşte o küfür ehli ateş çukurlarına atılmayı hak etmektedir. Zaten düşman askeri, İslâm askerinin kılıcına karşı koyamamaktadır.

¹³⁷ Saadet Karaköse, a.g.e., s.26-31.

¹³⁸ İskender Pala, a.g.e., s.135.

Sultan Osman, yapmış olduğu cihât ile fetih kapılarını açmıştır. Şair ise yamış olduğu bu uzun kasidede fethi övmüştür. Artık sıra halini arz etmeye gelmiştir. Padişah'tan lütûf beklediğini söyleyen şair ayrıca kendi sanatını övmüştür.

“Berây-ı Tehniyet Vezîr İskender Paşa

Gazâ mübârek ola ey mücâhid-i ekber

Bu resmi görmedi hâbında Tugrul u Sencer

(...)

Zihî-peyâm-ı revân-bahş-ı nusret-i islâm

Hoşâ safâ-yı pey-â-pey nüvîd-i feth ü zafer

Zemîni zelzele-nâk itdi top-ı gerdûn-kûb

Pür oldı velveleden tâk-ı günbed-i ahdar

Açıldı şeh-per-i ‘ankâ-sıfat livâ-yı vegâ

Yüridi râ’yet-i zerrîn-i ejdehâ-peyker

Gören tutuşdı hayâl itdi bir neyistânı

Gelince nîzede pervâze al bayraklar

Sahîl-i esb ü sadâ-yı nefir ü na‘ra-ı merd

Zemîne ra‘şe virüp gûş-ı çarhı eyledi ker

Vezîr-i pâk-güher kalb-i ‘asker üzre turup

Misâl-i kal‘a-ı gevher-nigîn idi ‘asker

Yegâne saf-der-i düşmen-rübâ-yı hasm-efgen

Sütûde Âsaf-ı fermân-revâ-yı şâh-nazar

Cihân-penâh-ı melâ'ik sipâh-ı düşmengâh

'Adû-güdâz-ı nesak-sâz-ı ma' delet-güster

(...)

Şu dem ki eyledi ser-hadd-i mülke darb-ı hıyâm

Kılup düşmen-i dîne bırakdı havf u hazer

Lehûñ siyeh-dili Bogdân ile olup yek-dil

Ol eşkıyâ iki başdan yürüdiler yek-ser

Bucakda gaşber-i nâkıs-vücûd ile bir olup

Şerâr-ı şerleri hadd-i 'adûdan itdi güzer

Temevvüc eyledi deryâ-yı fîten ü âşûb

Telehhüb eyledi nîrân-ı harb ü darb u zarar

Yürüdi millet-i İslâma togrı taburı

Ne yirde konsa güdâz-âne hark idüp yer yer

Tuyup bu hâli o çâbük-süvâr-i 'âlem-gîr

Yirinden eyledi ılgar ile o lahza sefer

Dili alındı şikest oldı düşmen-i hod-kâm

Dil almaga varıcak her dil-âver-i saf-der

Ayak tozıyla göz açdurmadı koyuldı hemân

Duhân içre şerer gibi cûş idüp 'asker

'Adûyı tahta-cebe sikke-sûret itmiş idi

Sarardı havf ile beñzi misâl-i sikke-i zer

*Kütük âlâyı ile bir mîşezâr idi düşmen
Üşürdi kırmaga ol mîşezârı tîg ü teber*

*Görince miskab-ı elmâs-ı nâvekinî
Delindi havf ile kalb-i ‘adû-yı bed-gevher*

*Varınca düşmene tûmâr-ı tîri nâme-misâl
Zirih-cebe anı gözden geçürdi ser-tâ-ser*

*Görenler anı sanur dâme urdı mâhîdür
Urınca cevşen-i pûlâda âb-gûn hançer*

*Perenginüñ yirini tutdı nevk-i ser-tîzi
Külüngi döğdisi ile delindi çün migfer*

*Şu deñlü indi ser-i hasma âhenîn-kûpâl
Ki oldı migfer ile kârgâh-ı âhenger*

*Bucak o ma‘reke de yok hisâba sayılıp
Vücûd-ı gaşberi hurd itdi derbet-i şeşper*

*Bırakdı ‘askeri anı firâra yüz tutdı
Komaz alur bucağı gördi kim dil-âverler*

*‘Adûnuñ üstine ebr oldı yagdı top u tüfenk
Şu resme kim idemez dûd-ı âhı çarha güzer*

*Tahammül itmeyüp âhir bu darba düşmen-i dîn
Derûn-ı handek-i tâbûda girdi ser-tâ-ser*

*Tılısm-1 genc idi gûyâ ki handek-i pür-âb
Öñince top-1 şerer-bârı hıfz için ejder*

*Otu yitişdi gıdâsın atışdurup seheri
'Aceb getürdiler itdi tüfeng-i ceng-âver*

*Mecâl virmedi âhen-dilân-1 şîr-hücûm
Hisâr u handeki bir demde oldı zîr ü zeber*

*Şikârgâh-1 emîrâne oldı ol tâbûr
Tokâd içindeki heyvâna döndi kâfirler*

*Kesüp 'adûyı kılıç nîze-dil uzatmagla
Bozıldı 'asker-i a'dâ alındı ser-'asker*

*Duhân-1 top ile zünbûr-1 hasmı def' itdi
Tüfengle şehd-i müşebbek gibi delindi siper*

*Bozup o leşkeri büstân-1 harbüze-mânend
Dökildi kaldı yire top u gülle vü migfer*

*Dikildi nîzeye Leh konsalarınıñ başı
Niteki çûblara büstânda kelle-i har*

*Bunuñ gibi nice ser-'askerân-1 gerden-keş
Yüz urdı hâke kodı cümle pây-1 esbine ser*

O sedd-i râh gidince akın salup yir yir

Yüridi seyl-i revân-veş Tatâr-ı gâret-ger

Fişek hisârı gibi yandı nice kal‘aları

Guzâta sûr u sürûr oldu hasma nâr-ı sakar

Yanup künişt ü kütüb-hânesi harâb oldu

‘Aceb mi râhib-i bed küfri okısa ezber

Misâl-i zülf-i bütân oldu deste deste esîr

Kemend ile o şikâr-efgenân-ı deşt-i zafer

Satıldı kimisi orduda kimi ma‘reke

Hezâr şükr-i Hüdâ kalmadı ‘adûdan eser

‘Adû-şikâr vezîrâ kemend-i kahruñdan

Sıkıldı cümle feşârîlik eyleyen ebter

Ezelde kevkebe-i bahtuñuñ eserleridür

Sipîhr-i kîne-veri var ise iden çenber

Niçe kralı kılup darb-ı tîg ile teshîr

Hezâr-ser-keşi kahr ile eyledüñ bî-ser

Bu ana dek nice baş agrısı gören düşmen

Çıkardı migferini zen gibi bağlanup çenber

Varur tırâş ider âhir serini tahtında

Senüñ ki tîgüñe baş egmeye krâl eger

Deli kraldan alsun nasihatı zîrâ

Kadîmî dilde meseldür delüden uslu haber

Tamâm-ı mülket-i küffârı bahr-i zulmete dek

Musahhar it yûri mânend-i hüsrev-i hâver

Süyül-ı hayl ile bahr eyle deşt-i Kıpçakı

Meyân-ı mülket-i a ‘dâya var bırak lenger

Semend-i mevkib-i şâhen-şehi taşırğamasun

Garaz harâc ise her mülke bir kuluñ gönder

Garanbaş itse hizebrân-ı bebr-pûşânuñ

Görince kan kaşanur hasm nitekim ester

Delüleriñ soyınup girse ‘arsa-ı rezme

Yanında top-ı ‘adû gûy-ı savlecâne döner

Nice zamân idi kim intizâr-ı müjde ile

Kapuda idi kulagum misâl-i halka-ı der

Yapışdı gûşuma tebşîr için bihamdillah

‘Ale’s-sabâh-ı peyâm-âverî huçeste haber

Bu ‘akd-i gevheri biñ şevk ile nisâr itdi

Berây-ı müjde ‘Atâyî-i menkabet-güster

‘Adû küşâsını kişver-güşâ-yı ‘âlem iden

Beni de eyledi sâhib-kırân-ı mülk-i hüner

(...) (K.15)¹³⁹

İskender Paşa'yı büyük mücâhit olarak nitelendiren şair, Paşa'nın yaptığı seferi kutlamaktadır. Lehistan üzerine yapılan bu seferin başarılı olduğunu bize ilk beyitin ikinci dizesi anlatmaktadır. Zira bu başarıyı Tuğrul Bey ve Sultan Sencer rüyalarında dahi görmemişlerdir. Tuğrul Bey:

“Selçuklu İmparatorluğu'nun kurucusu olan Selçuk Bey'in oğludur. XI. yy.da hüküm sürmüştür. Hayatı karışıklıklar ve saltanat savaşlarıyla geçmiştir. Cesareti, büyük kumandanlık kabiliyeti ve zekâsı ile ünlüdür. 70 yaşında vefat etti (1063). 25 yıl hükümdarlık ederek Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. (...)”¹⁴⁰

Sencer ise Büyük Selçuklu Devleti'nin altıncı hükümdarıdır. O'nun döneminde Selçuklular gösterişli bir devir yaşamışlardır.¹⁴¹

Atâyî, savaş sahnesinden kesitler vermiştir. Atılan topların etkisiyle yeryüzünde zelzele oluşmuştur. Al bayraklı mızrakalı gören düşman dehşete kapılmıştır. Paşa'nın etkisi ile asker düşmana karşı büyük bir üstünlük kurmuştur. Takip edilen beyitlerde Paşa'nın üstün vasıfları övülmüştür.

Lehler, Boğdan ile ittifâk kurmuştur. Eşkîya şimdi iki baştan üzerimize yürümektedir. Bu şekilde İslam milletini tehdit etmişlerdir. Haberi alan askerimiz vakit kaybetmeden düşmanın karşısına durmuştur. Kahramanlarımız ayaklarının tozuyla düşmana göz açtırmadan, duman içinde kıvılcım gibi coşmuştur. Düşmanın bu korkuyla rengi atmış, benzi sararmıştır. Bu korkuyla onlar firar ederken, askerimiz işgâl edilen yerleri kurtarmıştır. Üzerine top ve tüfek yağın din düşmanları baştanbaşa tabut derinliğine gömülmüştür. Düşman kılıç ile kesilmiş, siperleri tüfenk ile delinmiş ve taburları top ile dağıtılmıştır. Leh asilerinin kelleleri mızraklara dikilmiştir. Bu tıpkı çölde diken kellesi gibidir.

¹³⁹ Saadet Karaköse, a.g.e., s.73-79.

¹⁴⁰ İskender Pala, a.g.e., s.460

¹⁴¹ İskender Pala, a.g.e., 399.

Sonuç olarak askerimiz, düşman karşısında büyük bir üstünlük kurarak savaşı kazanmıştır. Şair bundan sonraki beyitlerde Leh kiralının durumunu, düşman askerinin bozgununu anlatmaya devam etmektedir. Ayrıca askerimizden, şiirin bir bölümünde “deliler” diye bahsetmektedir. Daha sonra sanatını öven şair, son olarak devleti için dua etmektedir.

Atâyî, İskender Paşa için yazdığı bu kaside dışında yine Paşa için bir de tarih kaleme almıştır. Bu tarihte İskender Paşa'nın başka bir gazasından bahsetmektedir:

“İskander Pâşâ'ya

Feth eyleyüp geçen sene tâbûr-ı düşmeni

Alduñ 'arûs-ı memleketin erlik eyledüñ

Hayber-misâl kal'a-ı sahtını bu sene

Aldukda derb-ı dest ile haydarlık eyledüñ

Râm idüp anı leşker-i deryâ-misâl ile

Kaydâfe-i 'adûya Sikenderlük eyledüñ (T.30)”¹⁴²

Şair, İskender Paşa'nın iki yılda iki zafer kazandığını belirtmektedir.

“Târîh-i Gazâ-yı Leh

Sultân-ı cihân eyledi çün 'azm-i cihâd

Leh mülkini kıldı atınuñ cilvegehi

Ol şâh-ı ser-efrâz-ı kadr-kudret kim

Hurşîde salar zıllını perr-i külehi

Rûm illerine sâye-i re'fet saldı

¹⁴² Saadet Karaköse, a.g.e., s.281.

Mânend-i Süleymân kurulup bârgehi

Meydâna tûg u ‘alem kıldı hırâm

Gülzâr-ı safâda nitekim serv-i sehî

Zerrîn-‘alemi gün gibi olup lâmi‘

Mahv itdi hemân şa‘şa‘a-ı mihr ü mehi

Bir toz kopara ‘arsada inşâ’allah

A‘dâ gözini tîre ide gerd-i rehi

Rûbeh gibi çok hîleler itdi düşmen

Harguş-sıfat yatdı tuyup ‘azm-i şehi

A‘dâya göz açdurmasa şâh-ı ‘âlem

Çeşm-i emelin kör ide gerd-i sipehi

Târîhin anuñ lafzen ü ma‘nen didiler

Sultân-ı cihân kıra biñ otuzda Leh‘i (1030) (T.10)’’¹⁴³

Cihân Hükümdarı cihat için azmetmiştir. Leh diyarı atının oynaş yeri olmuştur. Anadolu’ya merhametinin gölgesini salmıştır. Süleyman gibi divanını kurmuştur. Sancak ve bayrağını meydana dikmiştir. Şair askerın savaş meydanında başarılı olmasını ve kopacak olan toz bulutuyla düşmanın gözünün önünün kapanmasını istemektedir. Düşman tilki gibi hileler yapmıştır fakat Padişah’ın azmi karşısında tavşan gibi yatmıştır. Son beyitte gazanın tarihi verilmektedir. Şairin deyişi işe bu tarih Hicrî bin otuz yılıdır.

¹⁴³ Saadet Karaköse, a.g.e., 270-271.

“Târîh-i Diger

‘Azm-i rezm eyledi sultân-ı cihân

Leh ‘inâd eyler ise eblehdür

Evliyâ ile melâ’ik cümle

Şeh-i dîn-perver ile hem-rehdür

Ya ‘ni hâkân-ı zamân ‘Osmân Hân

Ol ki na’l-i sümi reşk-i mehdür

Niçe karşı tura hasm-ı bed-kâr

Şâhumuz şîr ü o bir rûbehdür

Ey ‘Atâyî bu cihâda târîh

Oldı Leh üstine ‘azm-i şehdür (1030) (T.11)”¹⁴⁴

Cihânın Sultan’ı savaşa azmetmiştir, eğer Leh kıralı inat eder ise ahmaklık etmiş olacaktır. Evliya ve meleklerin cümlesi dindar Sultan ile yoldaştır. Düşman zamanın Hâkân’ı Osman Han karşısında duramamaktadır. Çünkü Osman Han bir aslan, düşman ise ancak bir tilkidir. Atâyî son beyitte Lehistan üzerine yapılan seferin tarihini vermektedir.

“Târîh-i Diger

Vardı Leh üstine hüsrev-i gâzî

Hasma el-hak güzel virildi cevâb

Kal‘a-ı âhenîn iken tâbûr

Yollar açıldı miftahü’l-ebvâb

¹⁴⁴ Saadet Karaköse, a.g.e., s.271.

‘Âkıbet sulha virdi mâ-melekin

Cânın itdi halâs u hâne-harâb

İki mısrâ ile didüm târîh

Eyü feth oldu biñ otuzda bu bâb (1030) (T.12)”¹⁴⁵

Kahraman Gazi Leh üstüne sefere çıkmıştır. Bu düşmana karşı verilen güzel bir cevap olmuştur. Böylelikle Leh’in demir kalesinin kapılarını açan kilide giden yol açılmıştır. Şair son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.7.Hâşimî

*“SULṬÂN ‘OṢMÂN LEH KÜFFÂRINA İTDÜĞİ ĞAZÂYA OTUZ ALTI
BEYİTDÜR HER MIŞRA‘I TÂRÎḤ OLMAĞLA YETMİŞ İKİ TÂRÎḤ
OLUR*

Ḥamdüli’llâh k’idüp iḥsân u ‘inâyet Bârî

‘Avn-i Ḥaḫ kâr-ı mücâhidlerüñ oldu yâri

Ḳıldı iḥsân çü dil-âverlere kâm-âver cûd

Cûd idüp şâhı esîr oldu Leh’üñ küffârı

Bir âlây müfsid-i bî-‘âr umünâfiḫ vâlih

Bir âlâydur k’ola âdâb-ı şafâdan ‘ârî

Ḳomamaḫ istedi Leh mülkine o bezli dîn

Redd idüp ‘asker-i sulṭân-ı nigû eṭvârı

Ṭuna mânendi Leh’e aḫdı yıḫup oldu tamâm

¹⁴⁵ Saadet Karaköse, a.g.e., s.272.

Şu gibi pâdişeh-i ‘âdilûn emri cârî

Dîn için eyü cihâd eyledi Sulţân ‘Osmân

Ol şehen-şâh bugün oldu mücâhid sulţân

II

Çıldı sulţân-ı cihân bendelere fermânı

Yine merdân-ı cihân esbi tutup meydânı

Aldı Sulţân oğı nev-menzil aşup Tuna suyun

Dil-i ‘adâyı delüp reşk ile yer peykânı

İricek nâvek-i sulţânı dile şevkınden

Bil Leh ol dem çıkarur burç-ı bedenden cânı

Nesi var ise koyup kaçdı dilâ hem küfre

Çıkmadı cenge degül kel başına dermanı

Şoñunu şanmadı cehlini göre küffârûn

Haç bu kendülere pek düşmen idüp küffârûn

İrüp a‘ dâya anı kîn ile menkûb itdi

Pây-ı ffile serini Lehli leked-kûb itdi

III

Dâr-ı İslâm’a çıkup gelmiş iken îmâna

Her Çazağ-dîni ezüp döndi bugün şeytâna

*Bu ki İslâm'ı kıoyup mürted ola bed bil hep
Gel Kazak-cinsi başın kes dime gel imâna*

*Kazak efsâdı olup uydı varup şeytâna
Virdi esbâbını emlâkini Leh tâlâna*

*Oldı başına belâ haqqı o biñ baş haqqı
Leh-i bed ser-keş olup 'âşî ola sultâna*

*Baş alam diyü ölüp kimisi meydânda qalır
Cân virüp kimisi dún qalmadı başa câna*

*Cânla ol ki şehîd oldı ola cennet-cây
Cünd-i İslâm-ı kavıyy eyledi bil-cûd-ı Hudây*

IV

*Minnet Allâh'a pes İslâm'a çü oldur Hâdî
Bu seferlerde ide 'askere bu imdâdı*

*Şükr-i bî-hadd idelüm Bârî'ye cân ile bugün
'Adl ile aldı çü şâh düşmen-i dînden dâdı*

*Ehl-i heycâda o bed topa tutulmuş maymûn
Oldı şimdi ki döge döge Şehuñ minkâdı
(...)*

*Şeh idüp luţfi o vîrânları âbâd oldı
O sitemden Leh amân buldı gör âzâd oldı*

*Şâh fermân-ı ıtonanma idicek mülk-i cihân
Zeyn olup cûd ile bil gül gibi oldu handân*

*Nice ‘âlem ne ıtonanma bu Sitanbûl’a gelüp
Devr-i hükminde şafâ buldı şafâ gördi cihân*

(...)

*Şâha cân ile du‘â eyler isem n’ola hemîn
Reh-revân ıuruğ-ı Hağ aña didi âmîn*

VI

*Kâr-ı dâd ile bu dünyâda o şeh var olsun
‘İzz u iclâli aña devlet ile yâr olsun*

(...)

*Tâ ‘adûsına ide kaçd o mücâhid Sultân
Devleti tâli‘ola kevkebi bî-dâr olsun*

Bil ki her mışra‘ı ‘azm-i Leh’i kıldı îmâ

Bu hisâbı biñ otuzda yazalum Hâşimî’ya (1030/1620) (Mu.2)”¹⁴⁶

Hâşimî, şiirin başlığında bu musammatın yetmiş iki dizesinin Lehistan ile yapılan savaşa tarih olduğunu, ifade etmektedir.

Çok şükür ki Yüce Allah askerimize yardımcı olmuş ve Leh küffârı esir alınmıştır. Bir alay din düşmanı arsız asker, Osmanlı’yı Leh mülküne koymamak için direnmiştir. Ancak Osmanlı askeri Tuna gibi Leh diyarına akarak buraya hakîm olmuştur. Sultan Osman bu gazada büyük başarılar sağlamıştır.

¹⁴⁶ Ayşe Bulan, Hâşimî, Hayatı,Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, s.69-72.

Artık ferman cihan hükümdarındadır. Okunun yeni menzili Tuna Nehrini aşmaktadır. O'nun okunun ucu düşmanın kıskançlıktan gönlünü delmektedir. Sultan'ın oku şevkinden gönüle erince, Lehlerin canı çıkmaktadır. Leh hükümdarı bu hali görünce firar etmiştir. Artık savaş için mecali kalmamıştır.

Şair şiirin üçüncü bölümünde Kazaklar'ın durumuna değinmiştir. Buna göre Kazaklar daha önce İslam ile müşerref olmuştur. Toprakları İslam toprağıdır. Ancak şaire göre Lehler'e uyararak Padişah'a isyan etmişlerdir. Kâfirle yaptıkları iş birliği sonucu Sultan'ın gazabına uğramışlardır.

Din yolunda verilen bu uğraş başarıya ulaşmıştır. Sultan, tıpkı ecdâdı gibi aman dileyenlere merhamet etmiştir.

Bir donanma ile sefere çıkıldığını söyleyen şair, bu donanmanın İstanbul'a döndüğünü ifade etmektedir. Yapılan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Bundan sonra şair devletin varlığı için dua etmiştir. Şair son olarak bu yetmiş iki dizenin tamamının Lehistan zaferinin tarihi olan bin otuz yılını verdiğini ifade etmektedir.

4.8.Şu'ûrî

*“Târîhberây- ı Feth- i Kâl' a- i Kamanıçe Be -Şadr- ı Az' am Aḥmed Pâşâ -zâde
Şâhen-şeh-i mu' azzam Sulṭân Meḥemmed ol kim
Şemşîr-i şu' le-pâsı pür-nûr mihr ü mehden*

*‘Azm eyledi cihâda ‘izz ü sa' âdet ile
Aḥz ide intiḳâmı a' dâ-yı rû-siyehden*

*İtmişdi Leh Kralı cehlile naḳz-ı ‘ahdi
Nehzat-heverdi fi'l-ḥâl şevketle taḥt-gehden*

Kamanıçe Kâl' ası' na olduḳda ḳahr-endâz

A‘dâyı tıtdı lerziş-i yek-ğamle-i sipehden

Ser-geşte ıaldı kâfir bulmadı câ-yı imdâd

Ne Moska vü Fireng‘den ne Mâcar u ne Çeh‘den

Âşaf-nazîr-i devrân Şadr-ı mu‘azzam anuñ

İılsun Hudâ vücûdın me‘mûn bed-nigehden

Çeşm-i ‘adûya itdi dünyâyı teng ü tîre

Merdâne-re‘y ü himmet gösterdi şâh-rehden

Didi Şu‘ûrî hâtif taşsîn idüp melekler

Gûşe nidâ-yı fetîi irişdi felekten

Dört rûkni düşdi oldı târîhi lafz u ma‘nen

‘Fetî oldı Kamaniçe Biñ seksen üç‘de Leh‘den‘

(T.2) Fî sene: 1083’’¹⁴⁷

Bu tarih IV. Mehmet döneminde Lehistan‘dan alınan Kameniçe Kalesi için düşürülmüştür.

Yüzü kara düşmandan intikam almak için bir cihât fikri oluşmuştur. Leh kiralı cahillikle Osmanlı‘ya karşı harekete geçmiştir. Ancak kiralı Kamaniçe Kalesi‘nde uğradıkları bozgunla korkudan bir titreme tutmuştur. Bununla birlikte Lehler‘e ne Ruslar‘dan ne Macarlar‘dan ne de Frenkler‘den yardım gelmemiştir. Büyük vezir Ahmet Paşa, dünyayı düşmanın gözünde dar ve karanlık bir yer yapmıştır.

¹⁴⁷ Murat Güler, Şu‘ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.48-49.

Şu‘ûrî fethin tarihi olarak Hicrî bin seksen üç yılını vermektedir. Bu fetih nidâsının feleğin kulağına ulaştığını ve meleklerin bunu beğendiğini ifade etmektedir.

“Târîh -i diger: Berây - i Feth - i Qal‘a-i Qamaniçe Be-Defter-dâr Pâşâ-zâde
Hâzret-i Sultân Mehemmed Şehr-yâr-ı taht ü baht
Niyyet-i hâlişla idüp fî sebîli’llâh gâzâ

Leh Qıralı eyleyicek nağz-ı ‘ahd ef‘âlini
Qamaniçe Qal‘ası’nuñ fethini gördi sezâ

‘Asker-i İslâm’la itdi ihâta qal‘ayı
Olmadı on gün kadar küffâr ile ceng ü vegâ

Teng ü târ itdi cihânı başına kâfirlerüñ
Şu‘le-i dūd u şerâr-i top olup dûzağ-nümâ

Qal‘ada haşr u qarâra qalmayup tâkatleri
Zâr u feryâd ile idüp el-emâna intimâ

Hâzret-i Şadr-ı mu‘azzam kân-ı hilm ü ‘âtifet
Qahramân-ı gîr ü dâr u Rüstem-i zor-hicâ

Nâle vü giryânların gördükde idüp merhamet
Hâzret-i Şâh-ı cihândan eyledi ‘afv u recâ

Çün emân virildi ol dem qal‘ayı teslîm idüp
Eylediler hâke rû-mâl katlden bulup rehâ

(...)

Bu Şu‘ûrî fikr iderken fethinüñ târîhini

İki mısrâ‘ düşdi olup herniri târîh aña:

‘Kamaniçe alınıcağ müjdesin hâtif didi ’

Zorla feth eyledi Sulţân Mehemmed hâliyâ’

(T.3) Fî sene: 1083’’¹⁴⁸

Sultan Mehmet Hân hâlis bir niyet ile gazaya çıkmıştır. Leh kiralı ahdinin gereği olarak bir iş tutmak için harekete geçince, Kamaniçe Kalesi’ni kaybetmiş ve lâyığını bulmuştur. Düşman ile on gün kadar savaşılmış, dünya onlara kederli ve karanlık olmuştur. Sonunda askerimiz ile mücadele gücü kalmayan düşman feryat ve figân ederek af dilemişlerdir. Bu yalvarışları gören Paşa, büyüklük göstererek Allah’ın izniyle onların canını bağışlamıştır. Kale teslim olunca İslam askeri sınırlarını aşmadan kaleyi almışlardır. Paşa almış olduğu güzel tedbirler ve marifetiyle savaşı kazanmıştır. Şair şiirin sonunda kalenin fethinin tarihini vermiştir.

*“Târîh - i diger: Berây-i Feth - i Kal‘a-i Kaminiçe Be-Muşaḥib Pâşâ- zâde
(...)*

Ḳaminiçe Ḳalâsı ’nuñ fethini emr idicek

İtdi maḥşûr u beste menfezini rehûñ

Ḳal‘a erbâbı degül ol Rüstemâne ḥamleden

Oldı dehlîz ‘adem-i ḥavfdan yeri Ḳavm-i Çeh’üñ

El-emân feryâdı çıqdı âsmâna kâfirûñ

Ḳal‘aya merdâne gördükde hücûmın sipehûñ

Ḳal‘ayı teslim idüp fi’l-ḥâl ‘adû-yı bed-nihâd

‘Afv olundı ḥûnları ol ḳavm-i bed-rû siyehûñ

¹⁴⁸ Murat Güler, a.g.t., s.49-50.

Bir ehad çıkdı Şu'ûrî didi kim yaz târîhin:

'Kamaniçe Kal'ası'nı aldılar zecren Leh'ün'

(T.4) Fî sene: 1083"¹⁴⁹

Şair Şiire Sultan Mehmet'in övgüsüyle başlamaktadır. Daha sonra Mehmet Hân'ın Kamaniçe Kalesi'nin fethi için emir verdiğini ifade etmektedir. Yapılan hamle ile yok olma korkusu yaşıyan Çeh Kavmi, kalenin kuytu yerlerine gizlenmiştir. Askerimizin hücumuyla kâfirin feryatları göğe yükselmiştir. Siyah yüzlü kavmin askerleri kaleyi teslim edince canları bağışlanmıştır.

Şu'ûrî son beyitte düştüğü tarih ile Kamaniçe Kalesi'nin düşmandan zorla alındığını söylemektedir.

*"Târîh- i diger: Berây-i Feth-i Kal'a - i Kamaniçe
Hâzret-i Sultân Mehemmed Şehr-yâr-ı Şarķ u Ğarb
Nuşreti lîk rikâb itmiş aña Rabb-i Mücîb*

*Kamaniçe Kal'ası teshîrine fermân idüp
Zâr u giryân oldu kâfir saşvetin görüp mehîb*

*Yeñi-çerîğâziyânı kal'a dört cânibin
Câ-yı cenge 'âdet üzre itdiler hafr-i 'acîb
(...)*

*Şarf idüp feth-i hişâra himmet-i merdânesin
Kal'a-i a' dânuñ itdi re'y ü tedbîr-i muşîb*

*Kethudaâ-yı Ceyş-i İslâm oldu ser-ğayl-i ğuzât
Luţf-i Hakk itmiş vücûd-ı pâkini böyle necîb*

¹⁴⁹ Murat Güler, a.g.t., s.50-51.

*Çün yazılmış her birinüñ kabza-i şemşîrine
Câhid ü 'Naşrun mine'llâh'âyet-i 'Fethun qarîb'
(...)*

*El-emânı evc-gîr oldu içinde kâfirüñ
Secde-gâh oldu kapû-dânı başına her rekîb*

*Çünkü on gün oldu ârâma kâfirde mecâl
Çaldı nâkûs bâng-i 'aczi oldu işkeste Şalîb*

*Çal'ayı teslîmden özge bulmayup fikr-i hâlâş
Tutmada zeyl-i emânı oldu cümle nâ-şekîb*

*Çal'ayı teslîm ile sağ olanı buldı emân
Görmemişdi çeşm-i gerdûn böyle bir feth-i ğarîb*

Hamd idüp Haqq'a Şu'ûrî didi târîhin o dem:

Çamanîçe fethi oldu Ehl-i İslâm'a naşîb

(T.5) Fî sene 1083"¹⁵⁰

Doğunun ve Batı'nın hükümdarı Sultan Mehmet Hân, Kamanîçe Kalesi'nin alınması için ferman vermiştir.

Fermanı alan Yeniçeri askerleri savaş için harekete geçmişlerdir. Şair burada bize Yeniçerilerin savaş düzeni hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre kalenin etrafını kuşatan Yeniçeriler, buralara acayip çukurlar açmaktadır. Savaş öncesi yapılan bu hazırlığa şair bir anlam veremediğini ifade etmektedir. Bunun eskiden gelen bir adet üzerine yapılan davranış olduğunu söylemektedir.

¹⁵⁰ Murat Güler, a.g.t., s.51-53.

Savaş hazırlığı yapan ve girdiği gazada başarılı olan askerimiz övülmektedir. Askerimiz din yolunda savaşan kalbi temiz kimselerdir. Bu yüzden Cenab-ı Hâk askerimize yardım etmiştir. Bu asker o kadar iyi niyetlidir ki savaş sonunda teslim olan düşman askerine zarar vermemiştir.

Kamanîçe'nin İslam ehli tarafından fethedildiğini söyleyen şair, Allah (c.c.)'a şükretmektedir.

*“Târîh-i diger: Berây-i Feth-i Qal‘a-i Kaminîçe
Cenâb-ı Hâzret-i Sulţân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ kim
Dil-i küffâr-ı Rûm’a murğ-ı qahrı velvele şaldı*

*Cihâda dâyimâtab‘-ı şerîfi mâyil olmaqla
Macâr u Nemçe vü Efrenc’i feth itdi havle kaldı*

*Qamânîçe ki âb-ı rû-yı Mülk-i Leh idi hâlâ
Alup zör ile küffâra murâd üzre kılıç çaldı*

*‘Aceb midür Şu‘ûrî feth ola añâ âsân
Ki her bir bendesi ceng içre gûyâ Rüstem-i Zâl’dı*

*Didi hâtif irince ‘avn-i Vehhâb oldı târîhi:
‘Qamançe Qal‘asın Sulţân Mehemmed zor ile aldı
(T.6) Fî sene 1083¹⁵¹*

IV. Mehmet Hân, kahır kuşu ile Anadolu düşmanlarının gönlüne telaş salmıştır. Gücü ile yaptığı savaşlarda Avusturya, Macar ve Efrenc illerini fethetti. Kamanîçe Leh mülkünün yüzüsu idi ancak, burası zorla alınıp muratlarına kılıç çalınmıştır.

¹⁵¹ Murat Güler, a.g.t., s.53.

Yüce Allah, Vehhâb ismi ile Sultân Mehmet öncülüğünde Kamanıçe'yi Osmanlı Devleti'ne nasip etmiştir.

4.9.Sükkerî

“ Yine kâyim-makâm-ı âşaf-ı sulţân-ı deryâ-dil
Neheng-i Bahır-ı ‘Ummân-ı şecâ‘at Muştafâ Pâşâ

Sa‘âdetle olup ser-dâr-ı ekrem cünd-i İslâma
Kazağ küffârınıñ dâr u diyârın itmege yağmâ

Muvâfık nûzgâr-ı himmet-i evtâr ile bir gün
Muht-ı gazveye keştî-i ‘azmin şaldı bî-pervâ

Açıldı bâd-bân-ı şukka-i râyât-i firûzi
Şalındı Hızr u İlyâs-ı zaferle ol dil-i dâna

Taşup seyl-i bahâr-ı fetğ u nuşret Hışn-ı ‘Ummâna
Bulandırdı anı tûfân-ı bâd-ı şarşar-ı heycâ

Aküp cûlar gibi çrâfına ol kal‘a-i sahtuñ
Dil-âverler derûnın itdiler deryâyı hûn-âlâ

Girüp ortaya gavvâşân-ı bahır-ı ceng ü rezm âhır
Ne var ise çıkardılar kenâra gevher-i zîbâ

Pey-â-pey lağma-i şemşîrden hep cümle keğ geçdi
O gird-âb-ı veğâdan taşra bir dil çıkmadı gûyâ

*Kırıldı cümle küffâr akdı seyl-i mevc-i hûn-âlûd
Kızıl kana boyandı şâh-ı mercân oldu her hârâ*

*Degül şemşîr-i hûn-bâr-ı gûzât ol hûn-i düşmende
Yüzer mâhî-i merg-i bî-amân-i zümre-i a'dâ
(...)*

*Añılsun tâkıyâmet SÜKKERÎ dillerde târîhî
'Kılıçla aldı 'Ummânı kılıçla Muşafâ Pâşâ'
H. 1085 M. 1674 (T.1)''¹⁵²*

İlk beyitte yer alan bahr, derya ve timsah gibi kelimelerden anlıyoruz ki Mustafa Paşa bir deniz seferine çıkmıştır. İkinci beyitte ise bu seferin yönü açıklanmıştır. Mustafa Paşa, İslam askerinin başında Leh etkisinde isyana kalkışan Kazaklar'ın üzerine gitmektedir. Hedef Umman Kalesi'dir. Hızır ve İlyas, askerimizin rehberi ve duacısıdır. Kalenin etrafına su gibi akan leventlerimiz, orayı kan gölüne çevirmişlerdir. Bir dalgıç ustalığında denize dalar gibi savaşa giren askerimiz, karaya inciler çıkararak başarılı olmuşlardır. Düşman kırılmış ve mekân kızıl kana boyanmıştır. Bu savaşta kılıcımızdan düşmanın kanı akarken, kâfirler çaresiz bir şekilde denizde balık gibi yüzmektedir. Donanmamız, onlara cehennemi yaşatmıştır.

Devletin bekâsı için dua eden şair, bu savaşın büyük bir gaza olduğunu ifade etmektedir. Hatta öyle ki gözler daha önce böyle bir savaş görmedi, demektedir. Şiirin sonunda Mustafa Paşa'nın Umman'ı aldığı tarih verilmektedir.

4.10.Behçetî Hüseyin Efendi

*"KASÎDE-İ DER VAŞF-I BİRÛN ÂMEDEN SULTAN-I DERYÂ DİL BE-
TESHİR-İ KAL' A-I KAMANİÇE*

Bi-ğamdillâh yine 'avm-i kemâl-i lutf-ı mevlâdan

Ğazâyâ niyyet-i pâk oldu şâdır şâh-ı vâlâdan

¹⁵² Eda Tuncer, a.g.t., s.113-114.

Çıkup kurdı sa'âdetle otağın şahn-ı şahrâya
'Azîmet kıldı istimdâd idüb bârî-ta'âlâdan

Kuruldu haymeler naşb oldu tûğ-ı serv-i bâlâlar
Nişân virdi bu rengiyle zemîn firdevs-i a'lâdan

Alâyiyle çıkup dünyâyı kıldı garğ-ı zîb ü fer
Göründi mehçe-i râyâtı berter necm-i şu'râdan

Göründükçe miyân-i şakçalarda mehçe-i râyât
Kamerdür zâhir olmuş şandılar gûyâ süreyyâdan
(...)

Şehirden çıktı bu hâletle ol mihr-i zemîn-peymâ
Kamençe üzre şaldı şa'sa'a tîğ-i şaf-ârâdan

İdüp tayy-ı merâhil vardı ol hışm-ı felek-sâya
'Adûnuñ kesdi 'ırkın tîğ-ı şîr-i hûn-pâlâdan

Dögüldi dūd-ı ateşbâr topı kal'anuñzâhir
Hadeñg-i âh çıkmışdı sipihre hayl-i a'dâdan

Kuşatdı kal'anuñ eṣrâfin ol ceş-i muzafferle
Şadâ-yı tobdur tutdı cihânı zîr ü bâlâdan

Ne kal'a a çerha peyveste bürüc-ı hayret-efzâsı
Yeri vardur eger berter disem çerh-i mu'allâdan

Ne kal'a ol kadar muhkem-i metîn çerh-fersâ kim
Metânetde anuñ pervâsı yoğdur şûr u gavgâdan

Ne al' a k h-s r-1 b -s t n- s  ki kesmiŒd r
Meg k-i hevl-n kin dest-i udret se g-i h r dan

okuz g nde o h Œn  darbla feth eyley p aldı
ıkarđı zulmet-i k fri o h Œn-1 ferd   yekt dan

Alup ol h Œn  zamm-1 m lk-i isl m itd gi yitmez
H c m itd gi m lki hep ala h Œm-1 t v n dan

Bunu  gibi nice h Œn-1 met ni feth id p aldı
Œad -y1 el-am n olunca Œadır h Œm-1 r svadan

Bu istil y1 g rdi m lke geldi v fir eliler
ır l-1 bed-fe' l-i t re-baht-1 n -Œek b dan

İdince Œulha raĒbet eliler o da am n virdi
Fer gat eyley p ol firanu  m lkini yaĒm dan

Zaferle eyledi d r 'l-ar r-1 devlete 'avdet
Cih n  eyledi behcet-fez  bu feth-i 'uzm dan

Bu g ne yazdılar evŒafını levh-1 dil   c na
O Œ h-1 ' lem n g h olanlar nazm-1 inŒ dan

Sipehs l r-1 nuŒret H srev-i s hipır n- Œavlet
ıkarđı leŒker-i bid d   zulmi m lk-i z b dan

Sikender baht   dil ferm n-rev -y1 maŒrı u maĒrib
Ki nevk-i t Ēi aldı b y-1 h n  r y-1 b -c dan

Cihângîr-i muzaffer-şehriyâr sohbet-i yâver kim

Zamânında cihân âsûdedür ızhâr-ı şekvâdan

Şeh-i Cem-câh ü meşreb Husrev-i ferhunde-kevkeb kim

Revâdur dinse rûşen bahtı hurşîd-i mücellâdan

Ebü'l-feth-i mağâzî Hazret-i Sulţân Mehemmed kim

Cihâna gelmedi zâtı mülûk-i mülk-i pîrâdan

(...)

Sen ol İskender-i âyine-dilsin nevk-i şemşîrûñ

Güzel hall itdi aqđ-i çerhi Eflâtûn-ı dâñâdan

Sen ol şâh-ı cihânsın bî-tereddüd feth idüb aldı

Çamenîçe gibi muhkem kal'ayı haşm-ı eşrârdan

Sañâ bir emr-i müşkil qalmadı 'âlemde el-hâşıl

Cihânı eyledüñ ferhunde hükm-i 'adli icrâdan

(...)

Hüdâ tîgin kilîd-i kufl-i ebvâb-ı kıla' itsün

İdüp kendin muzaffer her ğazânı 'âlem-ârâdan

Füzûn idüp Hüdâ 'ömrin 'adû-yı âba kıandırın

Miyânında olan âb-ı dem-i tîğ-i mücellâdan (K:7/71)"¹⁵³

Hamd olsun ki Padişah temiz bir niyet ile gazaya karar vermiştir. Çadırını çöle kurarak Allah'tan yardım istemiştir. Kurulan çadırlar ve çekilen yüksek boylu

¹⁵³ Ahmet Ölmez, Behcetü Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni- Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, s.282-287.

tuğların görüntüsü Firdevs bahçelerine benzemiştir. Dünya süse ve ışıltıya boğulmuştur. Yıldız kümesi gibi yükseklerde duran bayrak üstündeki hilâl görünmüştür. Bayrak üzerinde o hilâli gören, Süreyya yıldızından oluşan bir ay gördük, sanmışlardır. Birbirinin ardı sıra iki tarafa dizilmiş asker deniz dalgasına dönmüştür.

Bu itişam içerisinde şehirden çıkan Padişah, askerini Kamanıçe üzerine salmıştır. Kale ateş saçan topraklarla dövülmüş, ortalığı toprakların düştüğü yerden çıkan duman kaplamıştır. Birçok düşmanın âhı gökyüzüne çıkmıştır. Zafer kazanan asker kalenin etrafını kuşatmış, top sesleri dünyanın altını üstünü inletmiştir. Kamanıçe kalesi zorlu bir kaledir. Askerimiz dokuz gün içerisinde bu zorlu kaleyi almış ve küfrü buradan defetmiştir. Yalnız burasının İslam mülkü olması yetmez daha nice fetihler olmalıdır. Nitekim daha önce de bunun gibi çok zorlu kaleler alınmıştır.

Savaşta ağır yenilgiden sonra Kırıl elçilerini göndermiştir. Aman dileyen Kırıl, barış istemiştir. Osmanlı'nın üstünlüğünü kabul eden Kırıl ile barış yapılmıştır.

Kamanıçe'nin fethini öven şair, daha sonra Sultan Mehmet'in övgüsüne başlamıştır. "Fetihlerin babası" diye adlandırdığı Padişah'ın vasıfları yüceltilmiştir. Şaire göre Sultan Mehmet, adaletli, güçlü ve akıllı bir hükümdardır. İşte böylesi bir hükümdardan lütûf bekleyen şair, kendi vaziyetini padişaha bildirmiştir.

*“KAŞİDE DER-VAŞF-I MUZAFFER-GEŞTEN ŞÂH-I ÂFÂK Ü
MÜSTAĞAR-ŞÜDEN MÜLK-İ KAZAK*

Âferîn ey taht-ı Rûmuñ şâh-ı encüm leşkeri

Mihre ursun dest-i bahtuñ tekme-i zûr-âveri

Hağ muzaffer eyledi iğbâr-ı düşmen-gîriñi

Qande kim teşhîre ‘azm itdüñ ise bir kişveri

Eyledüñ rûşen çerağ-ı dîn-i pâk-i Ahmedi

Olduñ ol âyine-i mihr-enverüñ rûşen-gîri

*Ser-firâz oldı sûtûn-ı râyet-i naşr-âyetüñ
Mehçe-i a‘lâm-ı bahtuñ oldı çerhuñ zîveri*

*Şundi dest-i bahtuña tuğrâ-yı iqbâl-i felek
Dökdi hâk-i pâyiñe zıll-ı hü mâ bâl ü peri*

*Oldı rif‘at pâye-i ednâ-yı kaşr-ı himmetüñ
Buldı devlet istikâmetle derüñde çâkeri*

*Tîğ-i hûn-âlûdla zehr-i âb içürdüñ düşmene
Sâkıyâ kahrüñ bu resme kıldı devr-i sâğarı*

*İktizâ itse dem-i cevlânda gâhî zîb için
Esbüñe pâ-pûş iderdı çerh-i tâc-ı Kayşeri*

*Yâr-i dîn eylemiş kayım o deñlü ‘âlemüñ
Bemedür dergâhuña şâhân-ı zerrîn-efseri*

*‘Azm-i cezm itdükçe tedmîr-i ‘adûya her zamân
Bir hücûmuñ gösterür şad dest-bürd-i Hayderi*

*Kâse-i sitem semendüñle şirâr-i na‘lidür
Evc-i çerh-i nuşret ü fetüñ hilâl ü ahteri*

*Bâd-bân-ı keştî-i fetü ü zaferdür râyetüñ
Zer-rikâbuñdur o keştîñ meger kim lengeri*

Eyleseñ tahtîk bahtine felek pür-şûr olur

Gösterür hem şûriş-i deryâ-yı rûz-ı maşşeri

Atılan her top-ı berç u ra‘d-i çerç-i cenkdür

Kim yakar her na‘rası bir âteş-i sûz-şekeri

Şadme-i top ü tûfengiñden döner tâ haşre dek

Başı döndi çerçuñ olursa ‘aceb mi serseri

Gökde mâh-ı nev degül gülzârda sûsen degül

Çekdi a‘dâña zafer arz u semâdan hanceri

Çerç idüp fânâsunı zerrîn ider meyl-i sefer

Tâ çerâgânuñda ızhâr eyleye zîb ü ferî

Hem vire destine cevzânuñ o dem tîr ü kemân

Eyleye Behrâm ile taḥvîf ḥaşma rehberi

Çak olur şıyt-ı çekâçâkından eḫbâḫ-ı felek

Çekdügince düşmen-i dîn üzre tîg-i miğferi

Öyle virdüñ gûşmâl elḥamdülillâh ḥaşma kim

Bir yire gelmez daḫî eczâ-yi ‘aḫl-i leşkeri

(...)

Fitne bir yirde görünmez oldı devrinde meger

Kûşe-i ebrû-yı dilber gibi nihândur yeri

‘Adli bir gâyetde kim vaḫşet-serây-i çerçda

Şayd-ı şâhbâz itmege şeh-per açar kebg-i deri

*Tâcidârâ serverâ şâhen-şehâ dîn-perverâ
Ey sipîhr-i haşmetüñ mihr-i ‘adâlet esferi*

*Gerçi yokdur ruşsat-ı taşdi‘ ammâ neyleyin
Sünbül-i vaşfuñ komaz taħrîk ider dânişveri*

*Peyrev-i Nef‘î olup tûl ihtiyâr itsem nola
Nazmuma beñzer anuñ da ekşerî nazm-ı teri
(...)*

*Tâki bir tîğ ile hırşîd-i felek nâ-bûd ide
Bir hücûm itmekle yüzbiñ necm-i çerh-i berteri*

*Her hücûmı tefriķa-endâz-ı kalb-i haşm olur
Eyledikçe eşheb-i iķbâl ile cevlân-geri*

Şubh-ı rûşen gibi tîğın eyledikçe âşikâr

Mihr gibi ğarķ-ı hûn olsun o dem haşmuñ seri (K. 14)”¹⁵⁴

Behçeti Hüseyin Efendi, bu kasideye Kazak mülküne başarılı bir sefer yapan Osmanlı askerini överek başlamıştır. Allah’ın izniyle düşman yenilgiye uğratılmıştır. Hz.Muhammed (s.a.v.)’in temiz dininin mumu yakılmıştır. Felek geleceğin güzel olacağını müjdeleyen mührü eline sunmuş, ayağına hümâ kuşunun kanadının gölgesini düşürmüştür. Hüma kuşu Divan Edebiyatı için önemli bir sembol olmuştur. Devlet kuşu ve talih kuşu olarak bilinen bu kuşun Çin veya Okyanus adalarında yaşadığına inanılmıştır. Eski devirlerde meydana uçurulan hümâ kuşu kimin kafasına konarsa o kişi padişah olarak seçilmiştir. Bu yüzden diğer adı devlet kuşudur. Gölgesinin dahi birinin başına düşmesi o kişinin ileride padişah olacağına işarettir. Edebiyatımızda bir baht açıklığının sembolüdür.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.316-320.

¹⁵⁵ İskender Pala, a.g.e., s.216.

Sultan Mehmet'in kan bulaşmış kılıcı düşmana zehirli su olmuştur. Yaptığı hücum ile Haydar gibi savaşmıştır. Haydar kelimesinin manası arslandır. Bu kelime Hz.Ali (r.a) için kullanılır. Allah'ın arslanı Hz.Ali (r.a) düşman ile döne döne savaşmaktadır.¹⁵⁶

Savaş esnasında atılan top ve atış yapılan tüfek sesleri feleğin dahi başını döndürmüştür. Düşmana verilen ders onları yola getirmiştir.

Şair kasidenin devam eden bölümlerinde Sultan Mehmet'e övgülerini sunmuştur. O'nun kahramanlıklarını uzun uzun anlatmış, devrinde fitnenin kökünün kazındığını ifade etmiştir. Ayrıca hükümdarın ne kadar adaletli olduğundan dem vurmıştır.

Behçetî Hüseyin Efendi, sanatını da övmeyi ihmal etmemiştir. Nef'î'nin yolundan gittiğini ve şiirinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra tekrar savaşa dönen şair, düşmanın kellesi kana bulansın diyerek, şiirini sonlandırmıştır.

*“KASİDE DER-VAŞF-I MUŞTAFÂ PÂŞÂ VÜ TESHİR-KERDEN EV-
KAL‘A-İ‘ UMMÂN BERÂ*

Hezârân âferîn ey şâh-ı dehrüñ şadr-ı zî-şânı

Mu‘iyn oldı Hüdânuñ himmeti fetḥ itdüñ ‘Umman’ı

Yerin od eyledüñ a‘dâ-yı dînüñ maḥz-ı ‘adl itdüñ

Bu tedmîri .üdü ol firḳaya görmişdi erzânı

Daḥî bundan ziyâde himmet olsun mı cihân içre

‘Adû-yı bed-fe‘âlüñ olmadı yaraya derbânı

Hücum-ı seyf ile gâzîler aldı büre-i bârusın

Diküp râyât-ı dîn-i rûşen-i maḥbûb-ı sübhânî

¹⁵⁶ İskender Pala, a.g.e., s.199.

Seher kim olmuş idi Hüsrev-i hâver dahî 'âzim
Çeküp fethine bu hışnuñ livâ-yi mihr-i raşsânı

Sipîhr-i bürcüne encüm gibi 'asker su'ûd itdi
Unutdurdı temâşâ-yı nücûm-ı çerh-i gerdâni

Yüründi her taraftan eylediler ta'ma-i şemşîr
Muğîk-ı tengnâ-yı kal'ada erbâb-ı 'ısyânı

Hezârân yirde oldı küştelerden peşşe pür-sadâ
Eger tahtîre cârî olsa seyr eylerdi 'Ummân'ı

O deñlü ordılar seyf-i hücûm cevher-i îşârı
O güne çekdiler a'dâ-yı dîne tîğ-ı berrânı

Olup mecrâ-yı seylâb-ı dem-i a'dâyı bed-aşker
Derûn-ı kal'a 'ummân gibi şaldı mevc-i tuğyânı

Otağın seyr idüp ol dem kıyâs itdüm ki ejderdür
Fedâ itmîş ser-i a'dâyı aña luğf-ı yezdânî

Ta'âlallâh gazâ ancak olur olursa 'âlemde
Mübârek ola ey erkân-ı dînüñ sâhib-'unvânı

Bir iş itdüñ ki Âşaf oldı hayrân kâr-ı tedbîrüñ
Anı hem itmemişdür zûr-kârüñ bir cihânbanı

Virildi şânıña kal'a-güşâ-yı nuşret-ârâyı
Şunuldu bahtıña cenk-azmâ-yı şalağ-ı peymânı

Muzaffer eylesün her bir gazâ-yı ‘âlem-ârâda

Mu‘în olsun her işinde Hüdânuñ luḡ ü ihsânı

Cemâl-i baḡtı pür-ḡande civân-ı ‘ömri nâzende

Nüvîdi müjde-i fetḡ ü berîdi ‘avn-i rabbânî (K.24)’¹⁵⁷

Şiir Mustafa Paşa’yı kutlayarak başlamaktadır. Bu kutlamanın sebebi ise yine ilk beyitte açıklanmıştır. Buna göre Paşa Umman Kalesi’ni feth etmiştir. Şair, Mustafa Paşa’nın düşmanı bir ateşe attığını söylemektedir. Gaziler kılıçla düşmana saldırarak, Allah’ın sevgili dininin bayrağını aydınlık olarak dikmişlerdir. Askerimiz gökyüzüne yıldız gibi yükselerek, daha önceki yıldız seyrini unutturmuştur. Ordumuz kılıç hücumu ile din düşmanlarını hezimete uğratmıştır. Otağında duran Paşa, tıpkı bir ejder gibidir. Cenab-ı Hâk’ın lütfuyla düşmanın kafası kendisine feda olmuştur. Gazan mübarek olsun ey dini bütün kişi, yaptığın işi kimse başaramamıştır.

Şair daha sonra şiirin kalan uzunca bölümünde Mustafa Paşa’yı övmektedir. Gazaların devamını ve bu gazaların zaferle sonuçlanmasını istemektedir. Yeni fetih isteği ve yapılan dualarla şiir sonlandırılmıştır.

*“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KAL‘A-İ KAMANİÇE EZ-YED-İ
MÜEYYED-İ SULTÂN-İ CİHÂN-BÂN MEḤEMMED ḤÂN-İ ĞÂZÎ*

Cenâb-ı ḡazret-i sultân Meḡemmed ḡân-ı ġâzî kim

Münevverdür cebîn-i devleti nûr-ı Muḡammed’dan

O şâḡib-seyf kim fetḡ itdi mülk-i dehri himmetle

Meded gördi ne semte gitdi ise dîn-i Aḡmed’dan

Hem itdi kişver-i ‘âlemde devletle cihângîri

¹⁵⁷ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.364-368.

Hem oldu behre-ver zât-ı şerîfi baht-ı sermedden

Çamançe kal'asın geldi kuşatdı ceş-i nuşretle

‘Adû gördi hücum-ı kahrı tedbîr-i müeyyeden

Alındı tabyesi darb ile hayret başdı a‘dâyı

Görüp top ü tûfengün cünbüşin ceş-i ser-âmedden

Hemân miftâhı teslim eylemekdür gördiler çâre

Ki lâ-büd kurtuluş yok bu serencâm-ı mü’ekkedden

Bürûc-ı kal‘aya kim çıkdı ol dem ‘asker-i İslâm

Ezanlar okudılar bañg-ı tekbîr-i muvaḥḥadden

Derûn-ı kal‘a taldı nûr ile hep çıkdılar küffâr

Şu‘â-‘ı dîn-i islâm-ı pür-envâr-ı müebbedden

Gelüp bir hâtif-i gaybî didi ey Behçeti târîḥ

Çamençe mü‘min-i nûr oldu emîn şeh Meḥammed’den

1083-1672 (T.1)”¹⁵⁸

Gazi Sultan Mehmet Hân zamanın mülkünü fethetmiştir. Nereye varsa Hz.Muhammed (s.a.v.)’in dininden yardım görmüştür. Allah’ın yardımıyla Kamançe kalesi kuşatılmıştır. Bunu gören düşman sağlam tedbirler almıştır. Yapılan hücum ile düşmanın tabyası dağıtılmıştır. Düşman top ve tûfengin sesinden hayret içerisinde kalmıştır. Kurtuluşun olmadığını gören düşman kalenin anahtarını teslim etmiştir. Kalenin burcuna çıkan İslam askeri ezanlar okumuştur. Diğer askerler tekbir getirmiştir. Kalenin içi Allah’ın nuruyla dolmuştur. Behçeti son beyitte Kamançe Kalesi’nin alındığı tarihi vermiştir.

¹⁵⁸ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.395.

“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KILÂ‘-İ KAZÂK EZ-TE’YÎD-İ SULṬÂN-İ
ÂFÂK

Ḥazret-i ḥân Mehemmed ğâzî
İtdi yine sefere sa’y-i cezîl

Der-miyân eyledi tîĝ-i ‘azmi
O cihân-gir-i ḥudâvend-i cemîl

Vardı himmetle Kazaĝ milketine
Mihr-veş itdi bürûce taḥvîl

Şaldı bir şadr-ı zafer hem-rehini
Bir yana oldı nice fetḥa delîl

Birini daĝî şalup bir semte
İtdi ol daĝî zaferle taḥsîl

Şaldı bir şadrını da ‘ummâna
Kâfiri itmek için ḥâr ü zelîl

Oldı serdâr-ı ğazât-ı dîne
O zafer-küster-i bi-mişl ü ‘adîl

Bildirüp kâfire ḥaddin cümle
Oldı maḥhur ‘adû-yı ber-tadlîl

Behceti didi o sâle târîḥ
Ḥamdü lillâh fütûḥât-ı celîl

1085-1674 (T.4)”¹⁵⁹

Hazreti Mehmet Gazi Hân yeni bir sefer için çokça çalışmıştır. O güzel hükümdar kılıç azmini ortaya koymuştur. Kazak mülküne bir güneş gibi doğmuştur. Yoldaşlarını fetihler için etrafa salan hükümdarın bu hamlesi zaferlerle sonuçlanmıştır. Böylelikle yoldan çıkmış düşmana haddini bildirmiştir. Behçeti bu zaferin tarihini son beyitte vermiştir.

“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KAL‘A-İ ‘UMMÂN EZ-YED-İ MÜEYYED-İ
HAZRET-İ KÂYİMMAKÂM MUŞTAFÂ PÂŞÂ

(...)

Olup tedmîrine me’mur kıldı re’yile himmet

O hışnı târ u mâr itdi urup seyf-i cihân-ârâ

Dağı bundan ziyâde ihtimâm olmaz cihân içre

O hışnı aldı hem bir haftada hem eyledi yağmâ

Debîr-i çerh işitsün bu peyâm-ı behcet-efzâya

Bu gûne cylesün evşâfını eflâkde inşâ

Müşîr-i fitne-bend ü kal‘a-gîr ü sâhibü’t-tedbîr

Vezîr-i ma‘delet-perdâz ü şaf-ârây u Asaf-râ

Olunca zîver-i gûş-i cihân bu kal‘anuñ fethi

İdüp tahsîn o şadruñ himmet-i vâlâsına mağzâ

Urunca pençe-i şîrâna yazdum Behçeti târîh

Niheng-i seyf ile ‘ummânı alduñ Muştafa Pâşâ

¹⁵⁹ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.397.

1085-1674 (T.6)”¹⁶⁰

Behçetî Hüseyin Efendi'nin, Mustafa Paşa'nın Umman Kalesi'ni fethetmesi üzerine yazdığı bir başka şiiirdir. Şair, ilk beyitlerde Paşa'yı övmüştür. Daha sonra şiirin başlığında da belirttiği gibi sözü Umman Kalesi'nin fethine getirmiştir. Umman Kalesi'nin çok zorlu bir kale olduğunu ifade etmiştir. Bu zorlu kaleyi, Mustafa Paşa yapmış olduğu hücumlarla tahribata uğratmıştır. Bir hafta içinde bu sağlam kaleyi ele geçirmiştir.

Behçetî, şiirin sonunda düştüğü tarihi, arslan pençesi gibi vurunca, diye tabir etmektedir. Mustafa Paşa'nın Umman'ı kılıç ile aldığını ifade etmektedir.

“TÂRÎH-İ DÎGER FETH-İ KAL‘A-İ ‘UMMAN ‘AN - YED-İ VEZÎR-İ ‘ÂLÎ
-ŞAN MUŞTAFÂ PÂŞÂ-YI VÂLÂ-MEKÂN

Hazret-i kâyim-makâm-ı Âşaf-ı şâh-ı cihân
Ya‘ni şâhib ma‘delet destûr u serdâr-ı güzîn

Kal‘a-ı ‘ummânı me‘mur oldı talan itmege
Eyledi el-ħağ ‘aceb tedbîr ü huş rây-ı zerîn
(...)

Virdiler ħâr u ħas-ı küffâra dûzaħda ħarâr
Ĥağ ġazât-ı dîni itsün dahil-i huld-i berîn

Tâ‘ma-ı şemsîr idüp küffârı yıkdı kal‘asın
Ol vezîr-ı şâhibü’t-tedbîr ü şadr-ı kâm-bîn

Ģuş-zed olunca ħerħa bu ġazâ-yı ekberi
‘Âlemi şâdân idince luğf-ı rabbü’l-‘âlemîn

¹⁶⁰ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.398-399.

Behçeti'ye geldi ol dem hâtif-i ğaybî didi

İki mısra' dan işit târîhini ey çerh-i sîn

1085-1674 (T.7)''¹⁶¹

Mustafa Paşa, cihân padişahının sevgili veziridir. Bu vezir Umman Kalesi'ni fetih ile görevlendirilmiştir. Paşa, denizin ortasındaki derinlik gibi bela tufanı salmıştır. Kîninin kılıcı denizdeki balık kadar çok olmuştur. Bu hâl düşmana cehennemi yaşatma isteğidir. Allah, kâfir karşısında, din yolunda savaşılanları üstün kılmıştır. O tedbir sahibi vezir böylelikle düşmanın kalesini yıkmıştır. Felek bu büyük gazayı duyunca âlemi bir neşe salmıştır. Behçetî Hüseyin Efendi, son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.11.Nâî

“TÂRÎH BERÂY-I FETH-İ KAMANİÇE

Bir seher feyz-i beşâretle sürüş-ı Raĥmân

Eyledi 'âlemi ferhunde vü şâd ĥandân

(...)

Ne beşâret ĥaber-i feth ile zîbende zemîn

Ne beşâret eşer-i naşr ile tâzende zamân

Şâhib-i tuĝ zafer ĥusrev-i nuşret-efser

Seyf-i meslûl-i Ĥudâ Ĥân-ı Muĥammed Ġâzî

(...)

Az müddetde fütûhât-ı keşîre mazhar

Oldılar 'izz ü sa'âdetle o şâh-ı devrân

Feth-i Uyvar (u) Varaĝ ĥışn-ı Girid ü Yanova

¹⁶¹ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.399-400.

İnhizâm-ı Macar u Nemçe vü Erdel Boğdan

*Yine bir feth-i cedîd ile müşerref olduñ
Görmedi böyle gâzâ çeşm-i selâtin-i cihân*

*Kâfire var mı mağar şimdi sağardan gayrı
Birbirini başarak gitse revâ dûzahiyân*

*Düşmen-i dîne göz açdırmayup urdun kılcı
Kimi küşte kimi bergeşte kimi nâle-künân*

*Düşmene ‘arşa-i pehnâ-yı zamân teng oldu
Kalmadı cây-ı mağar kâfire illâ nîrân*

*Ey şehensâh-ı Sikender-der ü Rüstem-çâker
Mazhar-ı feyz-i Hudâ sâye-i nûr-ı Yezdân*

*Sen gâzâ itmede küffâra cihân âsûde
Cân u dilden nice olmaz saña ‘âlem kurbân*

*Geldi hengâm-ı du‘â Nâlî derûn-ı dilden
Kıl du‘â eyle recâ dergeh-i Hağdan her ân*

*Da ‘imâ dergeh-i vâlâ-yı hümâyûnında
Ola feth ü zafer ü nuşret ü devlet der-bân
(...)*

*Hâtif-i gaybî beşâretle didi târihin
Aldı Lehden Kamanıçeyi şehensâh-ı cihân*

1083 (T:27/22)”¹⁶²

Hz.Cebrail bir başarı haberiyle tüm âlemi neşeye boğmuştur. Bu öyle bir başarıdır ki kötü olan zamanda yeryüzünü İrem bağı gibi cennet bahçesine çevirmiştir. İnsan ve melek Allah’ın feyzine mazhar olmuş, yeryüzü hayat bulmuştur. Bu başarı sesinin verdiği lezzeti, bir udun vermesi imkâsızdır.

Hazreti Sultan Mehmet Hân, Allah’ın kınından çekilmiş kılıncı ve zafer tuğunun sahibidir. O, Sührâb, Giv ve Rüstemden üstündür. Sührâb:

*“Zaloğlu Rüstem’in bir Türk kızından olan oğludur. Babasını tanımadan annesinin yanında büyümüştür. Babası ile bir savaşta karşılaşmışlar ve birbirlerini tanımadan dövüşmüşlerdir. Sührâb galip gelmek üzereyken Rüstem bir hîle ile onu öldürmüştür. Ancak tam can vereceği sırada baba oğul oldukları anlaşılmış.”*¹⁶³

Sultan Mehmet daha önce Uyvar, Girit ve Yanova Kalelerini almış, Avusturya, Macaristan, Erdel ve Boğdan askerlerini dağıtmıştır. Şimdi yeni bir fetih olmuştur. Dünya sultanlarının gözü böyle bir fetih görmemiştir. Kâfire şimdi cehennemden başka mekân yoktur, ona lâyıktadır. Din düşmanına göz açtırmadan kılıç vurulmuş, kimisi ölmüş kimisi feryâd figân etmiştir.

Kazanılan zafer şairi ziyadesi ile mutlu etmiştir. Fethi öven şair, daha sonra devleti için dua etmiştir. Bunun yanında yeni fetihler istemiştir. Son beyitte ise Lehistan’dan alınan Kamanıçe Kalesi için tarih düşürmüştür.

“TÂRÎH-İ DİĞER BERÂY-I KAMANİÇE

Ĥan-ı nevâl-i kerem eyledi âfâkı sîr

Neyyir-i burc-i zafer kıldı cihânı münîr

¹⁶² Bahattin Kahraman, a.g.e., s.135-137.

¹⁶³ İskender Pala, a.g.e., s.411.

Husrev-i Rüstem-hücûm şâh-ı ‘adâlet-rüsûm

Hâzret-i Rûm Hân-ı Muḥammed çü şîr

Ol şeh-i ‘âlî-nijâd eyledi ‘azm-i cihâd

Lehden alup çok bilâd leşkerin itdi esîr

Dögdi Kamanıçeyi aldı tokuz günde kim

Görse metânetde deyr olmaz o hışna nazîr

Böyle gâzâ görmedi çeşm-i hezâr-ı felek

İtmedi ışgâ daḥi gûş-ı şağîr ü kebir

Hâzret-i şâhenşehûn baht-ı hümâyûnidur

Feyz-i Haḫ eyler müdâm aña ‘asîri yesîr

Ey şeh-i nuşret-ḫarîn ḫusrev-i rûy-ı zemîn

Gâzî-i sultân-ı dîn şâh-ı ‘adâlet-maşîr

Rüstem ü Sâm olsa ger eyler emânı siper

Tîḡuña başın eger Güstehem ü Erdşîr

(...)

Oldı bu hışın-ı ḫaşın fetḫine târîḫ-i tâm

Aldı Kamanıçeyi zûr ile şâh-ı dilîr 1083 (T.28)”¹⁶⁴

Nâlî, Kamanıçe Kalesi’nin alınması üzerine ikinci bir şiir kaleme almıştır. Şiirine, zafer burcunun yıldızı âlemi nurlandırdı, diyerek başlamıştır. Anadolu hükümdarı Mehmet Hân, bir arslandır. Yaptığı gaza ile Lehlerden birçok yerler almış ve

¹⁶⁴ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.137-139.

askerlerini esir etmiştir. Kale dövülerek dokuz günde alınmıştır. Feleğin bin tane gözü vardır, fakat daha önce böyle bir savaş görmemiştir.

Sultan Mehmet Hân'ın karşısında Rüstem ve Sâm dahi olsa, kılıcına boyun eğmek zorundadırlar. O, şehirlerin hükümdarıdır. Doğu ve Batı hükmü altındadır. İnşallah haşredek yücelttiği devlet yaşayacaktır.

Şair, hükümdar ve devlet için yaptığı duaların ardından, Kamanıçe Kalesi'nin fetih tarihini vermiştir.

4.12.Sâbir Mehmed

*“TÂRÎH-İ FETH-İ DİYÂR-I LEH Zİ-SEYF SULTÂN MEHEMMED HÂN
ĠÂZİ RAHİMEHU'LLÂH*

*Hâzret-i Sultân Mehemmed hân-ı ğâzî kim odır
Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn u Emîru'l-Mü'minîn*

*Habbezâ şâhib-ı kırân-ı millet-i islâm kim
Dâim eyler beyz-i şamsâm ile hıfz-ı beyz-i dîn*

*Eyledi bizzât ol sultân-ı Efrîdun-ı haşem
‘Avn-i Haqla kaşr-ı tevsî'-i bilâdı müslimîn*

*Leh diyârın ‘asker-i islam ile teşrif idüp
Çün Kamanıçe kal'asına vardı ol sultân-ı güzîn*

*Nice kal'a şanki kûh-ı Kâfdır her kulesine
Sedd-i İskenderden istihkâmda biñ kat raşîn*

*al'a ammâ görmemişdür 'arsa-i 'âlemde hiç
Çeşm-i seyyâhân-ı 'âlem böyle bir şehr-i metîn*

*Şehri bir yek-pâre seng üstinde 'âlî söyle kim
Yanına irmez nigâh-ı dîde-hây-ı dûr-bîn*

*Pâd-şâhun yer götürmez 'askerin çün gördiler
aldılar hayrân u ser-gerdân gürûh-ı müşrikin*

*Şâh-ı heft-iqlîm el ha himmetin der-kâr idüb
Ol felek-sâ al'ayı bir heftede aldı hemîn*

*Satvet-i şâhib-ırânisinden oldu bi'l-fürûz
Leh kıralı sâlik-i râh-ı gürûh-ı şâgarîn*

(...)

*Rûşen eyle dîdeni bu mışra'-ı târîhile
Leh diyârın cebr idüb 'adâdan aldı şâh-ı dîn*

*Şâd olup ben de didüm bu mışra'ı târîh için
Eyledi Sulan Mehemmed dâr-ı küfri derç-i dîn*

H.1083-M.1672 (T.3)"¹⁶⁵

Hazreti Sultan Mehmet Hân, müminlerin emiridir. Ne hoş ki İslâm dininin ve milletinin koruyucusu olmuştur. İslam askerini Leh diyârına gönderip, Kamanıçe Kalesi'ne varmıştır. O kale ki her kulesi Kâf dağı gibidir ve İskender'in setinden sağlamdır. Böyle sağlam bir kale dünyada görölmemiştir. Ancak padişahın askerini gören müşrik topluluğu bu manzaya hayran kalmışlardır. Yedi iklimin Sultan'ı Mehmet Hân kaleyi bir haftada Leh kıralından almıştır.

¹⁶⁵ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.33-34.

Düşülen tarih mısrası ile gözler aydınlanmıştır. Sultan, Leh diyarını zorla almıştır. Bu zafer karşısında mutlu olduğunu ifade eden şair, Sultan Mehmet'in din düşmanlarını yendiğini söylemektedir.

5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR

Osmanlı ile Ruslar arasında ciddi anlamda ilk mücadeleler bu yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Mehmet Paşa 1642 yılında, Don (Rus) Kazakları'nın eline geçen Azak Kalesi'ni tekrar almak için harekete geçmiştir. Don Kazakları'nın geri çekilmesi ile bu kale tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.¹⁶⁶

"1678-1681 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1678'de Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması imzalanmıştır. Bahçesaray Antlaşması Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan ilk resmî antlaşmadır"¹⁶⁷

Sırasıyla I.İbrahim ve IV. Mehmet dönemlerinde gerçekleşen ve 17.yy.'ın artık sonlarına denk gelen bu mücadeleler ilerleyen tarihlerde de devam etmiştir.

Şairler bu bölümde ağırlıklı Çehrin ve Azak gazalarını ele almıştır. Karadenizde yer alan ve Osmanlı Devleti için özel bir statüde olan Kırım Hanlığı, Rusya ile yapılan savaşlar esnasında Osmanlıya yardım etmiştir. Şairler bu yardımlardan dolayı Kırım Hanlarını övmüşlerdir. Rus halkı için ise şiirlerde genellikle "Moskov" kelimesi kullanılmıştır.

5.1.Sahhâf Rüşdî

"Târîh-i Feth-i Çehrin

Fethini gûş eyleyüb Rüşdî didi târihini

Mustafâ Pâşâ döküb seyfiyle aldı Çehrini

(H.1089- M.1678) (T.67)¹⁶⁸

"Târîh-i Diger Berây-ı Feth-i Çehrin

Gûş idünce fethüni Rüşdî didi târihini

Cenk kahr ile bozıldı kâfirin Çehrini heb

(H.1089- M.1678) (T.68)¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.311.

¹⁶⁷ İsmail Adıgüzel, Tarihın Pusulası, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015, s.118.

¹⁶⁸ Hatice Ekici, a.g.t., s.314.

Düşürülen birinci tarihte Çehrin'i Mustafa Paşa'nın kılıç zoruyla aldığını söyleyen şair; İkinci tarihte "Çehrin" kelimesi ile tevriye yaparak, düşmanın çehresinin bozulduğu ifade etmektedir.

5.2.Rehâyî

"Rehâyî hamd u şükr idüp didüm fethine tâñhi

K'alındı luğf-ı Hağ'dur döge döge kal'a-i Çehrin

1089/1678 (T.13)¹⁷⁰

Rehâyî, Dîvânında bir beyitlik tarihi ile Çehrin zaferini konu almaktadır. Şair bu zaferden dolayı Allaha şükretmektedir ve Çehrin kalesinin Allah'ın bir lütfu olarak döve döve alındığını söylemektedir.

5.3.Cem'î

"Zıll-ı Hudâ pâdişeh-i bañr über

Ma' delet-ârâ şeh-i Rüstem-sitiz

Feth-i Azak kaçdına ' asker şalup

Çopdı ser-i hasma yine rüstahiz

Satvet-i şemşir-i şehensâh ile

Zehresi a' dânuñ olup rîz rîz

Çal' ayı terk idüp o hayl-ı gürâz

Oldı gürizinde başd-ı üft ü hîz

¹⁶⁹ Hatice Ekici, a.g.t., s.314.

¹⁷⁰ Fatih Yerdemir, Rehâyî Divanı İnceleme -Metin-Dizin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.132.

Bu haber-i feth güşâd eyledi

Rûy-ı cihânı çü gül-i hânde-rîz

Yazmağa bu müjdeyi Cem'î-i zâr

Deste alınca kalem-i müşk-bîz

Hâtif-i gaybî didi târîhini

İtdi 'adû hışn-ı Azağ'dan girîz (T.20) 1052/1642'¹⁷¹

Allah'ın gölgesi ile korunan padişah bu sayede denizlerin ve karaların hükümdarı olmuştur. O, Rüstem gibi adaletli bir yöneticidir.

Azak kalesinin fethi için bu bölgeye asker gönderen padişah, şairin benzetmesi ile burada kıyamet gibi şiddetli bir günün yaşanmasına sebep olmuştur. Bir anda hamle yapan ordumuzun ezici üstünlüğü ile düşman askeri bozguna uğramıştır. Düşmanın kaleyi kaçarak terk etmesi sonucu gelen bu zafer haberi ile dünyadanın yüzünde gül gibi gülücükler dökülmüştür. Bunun sebebi ise Cem'i'nin misk kokulu kalemi ile bu fetihi müjdelemesidir. Son beyitte ise fethin tarihi verilmektedir.

5.4.Dürrî

“Târîh-i Azağ

Açdı tab-ı pâdişâhı geldi miftâh-ı Azağ (1124)” Târîh-i Azağ¹⁷²

Dürrî tek mısralık bu tarihte, padişahın mührünün Azak kalesine anahtar olduğunu söylemektedir. Bu deyişle fethi müjdelemektedir.

5.5.Âşık Ömer

“Asker-i İslâma kuvvet enbiyâ sancağıdır

¹⁷¹ Birgül Koparan, a.g.t., s.207.

¹⁷² M.Ziya Bağrıaçık, Dürrî ve Dîvanındaki Tarih Manzumeleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, s.203.

*Yazılı ‘innâ fetahnâ’ câna cân sancağıdır
Niçe takrir eyleyeyim âteş-i âhla onu
Kâğıdım yandı Resûl-i kibriyâ sancağıdır*

*Ey yezîdî destini çek dîni dîvâr etmişiz
Seyfimiz arşa asuban tâ ki izhâr etmişiz
Tâ elest kâlû belâdan dîni ikrâr etmişiz
Dinimiz dînin yolunda Kerbelâ sancağıdır*

*Serfûrû kıldı senin gibi niçe serkeş kral
Bizdedir heybet şecâat bizdedir sırr-ı Celâl
Hazret-i nûr-ı Hudâ’nın ey adû-yı bed-fîâl
Evvela hırkası bizde sâniyâ sancağıdır*

*Der ki Ömer pâdişâhın ömrü olsun hem mezîd
Dinimiz hak kalbimiz pâk kesmeyiz Hak’tan ümîd
Çehrin’i feth eyledikte kaçtı tabur-ı pelîd
Mu’cizâtı ol Muhammed Mustafâ sancağıdır” (45.Şiir)¹⁷³*

Peygamberler sancağı İslâm askerine kuvvettir. Fetih sûresi, cana yazılmış olan can sancağıdır. Bu ifade göstermektedir ki, milletimizin asker ocağını “Peygamber Ocağı” olarak görmesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Peygamber sevgisini dile hetiren şair, âh ateşi ile büyük Peygâmbere’i andıkça kâğıdım yanıyor, demektedir.

Düşmana “yezîdi” diye seslenen şair, elini dinimizin üzerinden çek yoksa kılıcımızla karşılık veririz diye meydan okumaktadır. İslam dini ta Kâlû Belâ’dan kabul edilmiştir. Bu yolda Kerbela sancağı ile yürünmektedir. Allah’ın Celâl sıfatının sırrı bizdedir. Bu sırrı bilemeyen nice başıbozuk kiral gaflete düşmüştür. Düşman askeri bozguna uğratılmıştır.

¹⁷³ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.358-359.

Âşık Ömer, padişahın ömrü uzun olsun, demektedir. Hâk dinine inanan bu temiz kalpli kişiler Allah'tan ümitlerini kesmemektedir. Bu güç ile Çehrin fethedilmiştir. Düşmanın rezil taburu dağıtılmıştır. Bu Muhammed Mustafa'nın mucize sancağıdır.

*“Pâdişâhâ hizmetinde gezdik anca kuru yaş
Dîn için yelmek bize Hak'tan verilmiştir maâş
Otuz altı gün olunca şöyle girdik düşmene
Görmemiştir kimseler hîç böyle bir ceng ü savaş*

*Çıktı küffâr cânibinden bunca bin çârh-ı felek
Çok velîler bu gazâda sundular tîğa bilek
Çok şükür geçti duâmız müstecâb oldu dilek
Yaktılar âteşleri kalmadı bir taş üzre taş*

*Cân u dilden sığmıp Vehhâb'a serdengeçtiler
Sundular el tîğ-ı âteş-tâba serden geçtiler
Kavşurup tîğlarını hûnâbâ serden geçtiler
Kelle-i a'dâyı kıldılar buluttan ter-tırâş*

*Pâdişâhâ kıl donanma dostların şâdân ola
Kanda kim gitsen delilin âyet-i Kur'ân ola
Söylene dillerde adı bir zamân destân ola
Kal'a-i Çehrin gazâsı her gazâyâ oldu baş*

*Sene bin seksen dokuzda târihin yazdı Ömer
Kendi gördü hem dahı görenlerden haber
Bu size yetmez mi ibret ey adû-yı bed-güher
Gördünüz mü pâyidâr oldu mu ummân İzberaş” (622.Şiir)¹⁷⁴*

¹⁷⁴ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.461-462.

Aynı zamanda bir asker olan şair, padişahın hizmetince uzun süre bulunduğunu ifade etmektedir. Yıllarca aç tok demeden din yolunda yürümenin Allah'tan kendisine verilen bir ödül olduğunu söylemektedir. Çehrin gazasında otuz altı gün savaş olmuştur ve böylesi bir mücadele daha önce görülmemiştir. Feleğin çarhından binlerce düşman çıkmıştır. Bu savaşta çok velîler eline kılıç almıştır. Şükür ki dualar kabul olmuş ve düşman mülkünde taş üstünde taş kalmamıştır. Canı gönülden Allah'a sığınan gaziler bu yola başlarını koydular. Başlarından geçen bu insanlar nice düşman kellesi aldılar.

Savaşa bizzat katıldığını ve diğer katılanlardan da haberler aldığını söyleyen şair, tarih olarak bin seksen dokuzu vermektedir. Bu savaşın zorluğuna bir kez daha değinen şair, Çehrin gazasının destan gibi anlatıldığını ve her gazaya baş olduğunu anlatmıştır.

“Hîle bâbından kurup Moskov niçe yüz bin dolap

Ya’ni der kim bendedir tâc-ı ser-i Efrasiyâb

Azm-i gümrâh eyleyip çekti tabûrun bî-hesâb

Yaka yıka gitti mülkü ederek külden harâb

Çün beşâret erdi devri han-ı a’zam kâmyâb

Cem’-i asker kılmak için saldı her etrâfa tâb

Geldi gündün güne yaklaştı adû-yı bed vakur

Kılmak için incikden çün karadan sedden ubûr

Kendi edip alayını çekti vü kıldı azm-i ur

Gırr u gâsı her kapıya saldı bir bölük tabûr

Gele onlar edeler dâr u diyârı sedd-i bâb

Onun-ıla ola İslâm askeridir inkılâb

Bir tabûru ibtidâ geldi ribâta rû-be-rû

Onu bir milce uzun yoldur iki etrâfi su

Bir taraftan asker-i İslâm dahı edip gulû

*Bir iki üç hamleden yüz döndürüp kaçtı âdu
Başına kâfirlerin aksine döndü âsiyâb
Niçesi cenkte kırıldı niçesini gark etti âb*

*Bir cevâbım zâhir ü bâtın budur âkillere
Bu meseldir ser fedâ ilmi ile âmillere
Hak verir insâf-ı gayret ba'zı fâillere
Lütfu çok Bârî zebûn etmez dîni bâtıllara
Bizdedir Seb'al-mesânî bizdedir ümmü'l-kitâb
Mu'cizât-ı Ahmed-i mürsel duâlar müstecâb*

*Seyr edenler işitenler dediler her tâze pîr
Böyle bir cenk olmamıştırduralı heft serîr
Kana kana böyle kana girmemiştir tîğ u tîr
Sağ olanı gitti cânsız cânlısı oldu emîr
Hamdülillâh ey Ömer def oldu serden ıztırâb
Bî-hesâb öldü âdû cân bir cehennem ter-türâb” (84.Şiir)¹⁷⁵*

Rus ırkının hilekâr ve sahtekâr halleri tasvir edilmiştir. Bunu bir deyimle ifade eden şair “yüz bin dolap çevirdi” demiştir. “Dolap çevirme” gizli kapaklı iş yapanlar için kullanılan bir deyimdir. Eski konaklarda mahremiyet esasına dayalı olarak tertib edilen dolapların işlevi; haremlik ve selâmlık arasında eve gelen misafirler için yapılacak hizmet esnasında devreye girmesi şeklindedir. Bu gibi yerlerde ev ahâlisi bu dolapları ilan-ı aşk için yani işlevinin dışında bir amaç içinde kullanmıştır. İşte “dolap çevirmek” deyimini buradan gelmektedir.¹⁷⁶ Bu şekilde hileleri olan Moskov kırılı, Efransiyâb'ın başının tacı bende bulunuyor, demektedir. Gücün kendisinde olduğunu savunan Moskov kâfiri, hiçbir kânun tanımadan etrafı yakıp yıkmaktadır. Bu zulme son vermek isteyen İslâm askeri hazır olup kâfirin karşısına çıkmıştır.

¹⁷⁵ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.151.

¹⁷⁶ İskender Pala, İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı yay., 86-88. Basım, İstanbul 2014, s.71-72.

Yapılan hamlelere karşılık veremeyen düşman kaçmaya kalkmıştır. Gökyüzü başlarına ters dönmüş, kimisi savaşta ölmüş kimisi ise suda boğulmuştur.

Görenler ve duyanlar böyle bir savaşa şahit olmamıştır. Ok ve kılıç kana bulanmıştır. Şükür olsun ki baştan kaygı gitmiştir. Düşman askerinin canı artık cehennemdedir.

“Hamdüllilâh zâhir oldu mu ’ciz-i peygamberi

Gâziler dîn aşkına arslana döndü her biri

Şâd u mesrûr oldu cümle ehl-i İslâm askeri

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Lütf u ihsân eyleyüben ol ganî Perverdigâr

Eyledi Moskov çerisin her birini târumar

Gâziler seyfinden oldu cânları nâra süvâr

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Gözümüz yaşına bakıp ol yüce Sultân ’ımız

Feth-i nusretler müyesser eyledi Sübhân ’ımız

Hamdüllilâh gâzi oldu Sultân Ahmed Han ’ımız

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Yüzümüzün karasına bakmayıp Rabb-i Celîl

Ol Muhammed hürmetiyçün etmedi bizi rezil

Ayak altında koyup kâfirleri kıldı zelîl

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Ger kanatlansa karınca erişir elbet zevâl

El-amân çağırdı cümle ol lâin-i bed-ffâl

Ey Ömer lutf etti İslâm leşkerine Zü ’l-celâl

Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi" (1358.Şiir) ¹⁷⁷

Çok şükür ki Peygamber'in mucizesi gerçek olmuştur. Din aşkıyla savaşan gaziler arslana dönmüştür. Moskov'un fethini nasip eden Allah, İslam ehlini sevindirmiştir. Yapılan savaşta düşman mülkünün tarumar edildiğini söyleyen şair bu gazaya bizzat Sultan Ahmet'in de katıldığını ve "Gâzi" olduğunu da haber etmektedir.

Yüce Allah, kullarının yüzünün karasına bakmamış ve Hz.Muhammed (s.a.v.)'in hürmetine onları rezil etmemiştir.Kâfir askeri ayak altına alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla Moskov'un fethi nâsip olmuştur.

5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit

"BERÂY-I SELÎM GİRÂY HAN-I KIRIM

Eya şehinşeh-i gazi ğaza mübarek-bad

Huceste feth ü mağâzî tebâreku 'llahe ecâd

‘Adûya ‘arza kılup dest-bürd-i Kerrârı

Añıldı Ğazve-i Hayber kadar bu feth ü güşâd

Çekince düşmen-i bî-dîne darb-ı Settârı

Şadâ-yı ra‘d degül çıkdı göklere feryâd

Aşıldı küngüre-i âsümâna şemşîrûñ

Anuñ kılâğısıdur şanma berķ-i şâ‘iķa-zâd

Nişân-ı tabla-i mihri deler geçer tîrûñ

Kemân-hâne-i zer-dûzdan bulursa güşâd

‘Âdû-yı devlete bir güşmâl virdüñ kim

¹⁷⁷ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.877.

Degül hilâl kulağ çekdi çarh-ı bî-bünyâd

‘Urûk-ı düşmen-i bî-dîne şöyle girdüñ kim

Derûn-ı sîne-i a‘dâya hançer-i pûlâd

Fezâ-yı ma‘rekede itdigün muhâlâtı

Ne pûr-ı Zâl-ı Zer eyler ne zâde-i Güşvâd

O Rüstemâne celâdetleri o hâlâtı

Gören muhârebe-i Heft-hânı itmez yâd

‘Adu halâş idemez naqd-i cânı destüñden

Toğuz düğümde dügerse bu çarh-ı sifle-nihâd

Ne ihtimâl şavuşmağ haden-i şeştünden

Pes-i felekde siperlense düşmen-i bî-dâd

(...)

Dilîr-i Sâm-nazar sâm-ı Erdeşir-güher

Selîm-han-ı Süleymân-zafer hidiv-cevâd

Hulâşa-ı neseb-i hânedân-ı Çingîzî

Sülâle-i şeref-endûz-ı dûdmân-ı Kubâd

O pâdişâh-ı gazâ menkabet ki tîğından

Dem-i muhârebe Rüstemler eyler istimdâd

(...)

Zihî hidiv-i ‘aliyyü’l-himem ki diğkat idüp

Ûç ayda iki gazâ eyledi be-vefk-i murâd

*Sipihir gibi kurup megr ü hîle dollâbın
Gelürken üstine çarh-ı felekle ehl-i fesâd*

*Sikenderâne metânetle sinesin gererek
‘Adûya sedd olur ol kûh-pâre-i pûlâd*

*Esince bâd-ı ‘inâyet mehebb-i nuşretten
Tozıtdı tâbûrını Moskovuñ mişâl-i remâd*

*Bucağ bucağ kaçurup ol la‘îni qahren leh
Yağup memâlikin itdi konağ konağ ber-bâd*

*‘Inân-ı ‘azmini ‘atf itdi soñra Üskübe
Elinde hançer-i nuşret belinde tîğ-i cihâd*

*Qıyâmeti koparup başına melâ‘înüñ
Cihâna gelmemişe döndi ehl-i bağy ü fesâd*

*Demed demed idüp a‘dâyı dâs-ı şemşîri
‘Aceb ki düşdi şitâ faşlına zamân-ı haşâd*

*Yed-i mü’eyyed-i himmetle ehl-i islâmuñ
Giden memâlik ü büldânın itdi istirdâd*

*Mişâl-i hançal-ı Bû-Cehl hâke urdı anı
Gelince rezmine karpuz didikleri ırğâd*

*Bürîde kelleler oldı kabağ gibi gâlâtân
Bozulmuş ‘arşa-ı bûstâna döndi şahın-ı cihâd*

*Yedi kırâl idüp iltizâm-ı bâc ü harâc
Niyâz-ı şulh ile kapuñda eyleye feryâd*

*Recâ-yı ‘ahd ü emân ile yalvarup vireler
Nice huşûn ü memâlik nice kılâ’ vü bilâd*

*Hezâr ‘izz ü şerefle taht-ı devletde
Cihânda han olasin ber-çarîk-i istibdâd (K.7)”¹⁷⁸*

Bosnalı Alaeddin Sabit, bu şiiri Kırım Hân’ı Selim Girây için yazmıştır. Yaptığı savaşı Hayber’in fethi ile ilişkilendirmiştir.

“İslam tarihinde Hayber. 7. yılda (628) Hz. Peygamber'in yönettiği savaştan dolayı meşhur olmuştur. Medine'den çıkarıldıktan sonra Hayber'e yerleşen BeniNadir yahudileri. Suriye ve Irak bölgelerinden gelen ticaret yolu Dûmetülcendel'den geçip Hayber yoluyla Medine'ye ulaştığından kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturuyorlardı. Diğer taraftan Mekkeli müşriklerle birlikte müslümanlara karşı büyük bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Bu arada Gatafanlılar'a da gitmişler ve onlara yapacakları yardım karşılığında kendilerine Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vereceklerini söylemişler, ayrıca Fezareliler ve Beni Süleym ile civarda yaşayan diğer Arap kabilelerinin de tamamını aynı şekilde Medine'ye karşı bir cephede toplamışlardı. Hayberli yahudilerin Mekkeliler'le ve Medine'yi çevreleyen kabilelerle yaptıkları bu ittifakın hedefi, Hz. Peygamber'i Medine'den uzakta savaşa zorlayarak onu az sayıdaki sahabiden teşekkül eden ordusuyla birlikte ortadan kaldırmak ve başsız kalan şehir üzerine her yönden hücum ederek geri kalanları kılıçtan geçirip İslam gairesinden ebediyen kurtulmaktı. Onların bu faaliyetleri sonucunda Hendek Gazvesi vuku buldu (5/627). Böylece yeni kurulan İslam devleti için kalıcı bir tehdit haline gelmiş olan yahudilerle

¹⁷⁸ Turgut Karacan, a.g.e., s.180-184.

başa çıkabilmek amacıyla Resûiullah, Hudeybiye'de Kureys'le onların istedikleri şartlar üzerine anlaşarak ileride çıkacak bir müslüman-yahudi savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan sonra Hayber'e sefer düzenleme hazırlıklarına başladı ve henüz bir ay dahi geçmeden 1500 kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı. Sahba'ya geldiğinde Hayberi i yahudilerin müttefikleri olan Gatafanlılar yolunu kesmek istedilerse de Resûiullah'ın onların bölgesine doğru yönelmesi üzerine mallarını ve mülklerini korumak için geri döndüler ve bir daha yerlerinden ayrılmaya cesaret edemediler. Müslümanlar ise üç gün Recl' de kaldıktan sonra Hayber'e ulaştılar. Hz. Peygamber'in gelişinden haberdar olan Hayberiler ona karşı koymaya hazır dılar. Çeşitli rivayetlere göre 20.000 veya en az 10.000 savaşçısı vardı; ayrıca müstahkem kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları da boldu. Şemsüleimme es-Serahsi, Hayber'in her kalesinin üçer hisarla tahkim edilmiş olduğunu ve bunların karşısında her türlü askeri gücün çaresiz kaldığını yazar (Şerfhu's-Siyer'l-kebîr, ı. 72-73). Eski adlar şimdi unutulduğu için tarihçilere göre ilk önce zaptedilen Naim Kalesi'nin nerede olduğu bilinmemektedir. Daha sonra Hz. Ali'nin olağan üstü çabasıyla şehrin içindeki Kamûs Kalesi arsından da sırasıyla ve bazıları barış yoluyla Şık, Netah, Ketlbe, Vatlh ve Sülalim kaleleri alındı.”¹⁷⁹

Hayber'in fethi ve Hz.Alî (r.a.)'ın burada gösterdiği kahramanlıklar Divan Şiirinde sıkça işlenen bir konudur. Özellikle gaza, fetih ve kahramanlık konulu şiirlerin çoğunda muhakkak Hayber bahsi geçmektedir. Bu şiirde de şair, Selim Girây Hân'ın savaşçı vasfını ve yaptığı fetihleri överken Hayber'e telmihte bulunmuştur. Hân'ın üç ayda iki gaza yaptığını ve Moskov'un taburunu dağıttığını söylemektedir. Düşmanı bucak bucak kaçırıp, şehirlerini yakmıştır. Bu arada şair düşmanın zor durumunu anlatırken çeşitli benzetmeler kullanmıştır. Buna göre düşmanın bostanı bozulmuş, düşman askerinin kelleleri kabak gibi yuvarlamıştır. Moskov askeri bu yaşadığı kıyametle sanki hiç dünyaya gelmemiş gibi olmuştur. Şair bundan sonra da övgülerine devam etmiştir.

¹⁷⁹ Muhammed Hamîdullah, “Hayber” Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.21-22., (Erişim Tarihi: 01.04.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c17/c170012.pdf>

Bu övgülerden sonra şair durumunu arzetmiştir. Otuz aydır Edirne’de zor şartlar altında yaşadığını bildirmiş ve Hân’dan yardım istemiştir.

“*KAŞÎDE BERÂY-I İBRÂHÎM PAŞA*

(...)

Vezîr-i a‘zam İbrâhîm Paşa-yı mu‘azzam kim

Söyündürdi mezâlim âteşin zehr-âb-ı sâîûrî

O şadr-ı bende-perver kim bulurdu câh-ı Pervîzî

Eger kim bir gedâ-yı bî-ser ü pâ olsa manzûrî

Olurdu belki müstagnî-i iqbâl-i Süleymânî

Gireydi dest-i mûr-ı ‘âcize bir kıt‘a menşurî

Hemân kim şadra geçdi hüsn-i tedbîr ile def‘ itdi

Cihânun rû-nümûd olmışken âşâr-ı şer ü şûrî

Mebâdî-i zafer kim böyle e‘traf-ı memâlikden

Bi-‘hamdi ‘İlâh dîrûda başladı peygâm-ı mesrûrî

Bu heb te ‘şîr-i yümn-i şadr-ı gâzîdür ki a‘dânun

Alındı büsbütün orduyle râ ‘yât-ı meksûrî

Nühustîn âyet-i te ‘yîd-i kudsîdür ki qahr itdi

Diyâr-ı Bosna serhaddindeki küffâr-ı mağrûrî

Ne himmetdür bu kim oturduğı yirden suhûletle

Bu deñlü iş görüp ref‘ eyledi bu emr-i mağzûrî

*Kemâl-i ihtimâm eyler umur-ı dîn ü devletde
Ola tevfiķ-i Rabbânîye mazhar sa‘y-i meşkûrı*

*Civârında olan serhadd-i islâma ‘umûm üzre
Ağır ‘askerle gönderdi birer ser-dâr-ı manşûrı*

*Ne ‘asker her biri Rüstem kadar meydân-ı heycâda
İder izhâr-ı tîğ ü nîze-bâzı vü silahşörî*

*Ne ‘asker böyle bir cem‘iyyet-i kübrâya ‘alemde
Ne Zü’l-ķarneyni dehrüñ ķâdir olmuşdur ne Tîmûrı*

*Huşûşa hayret-efzâyende-i ‘aķl-ı hod-ârâdur
Donanma-yı hümâyûn-ı cedfide şarf-ı maķdûrı*

*Bu eyyâma gelince çıkmamışdur mişlî deryâya
Firengistân degül serhadd-i zulmât oldı maķşûrı*

*Hele bir hiķmet itdi hânedân-ı Âl-i ‘Oşmâna
Ki hoşnûd oldı ervâķ-ı şehinşâhân-ı mağfûrı*

*Ümîd oldur ki fâzıl-ı Hâķķ ile tîğ-ı cihân-gîri
Kemîne-bende-i dergâh ide Ćâsâr-ı memkûrı*

*Dü-şâķ-ı ribķa-i teslîme vaz‘ı gerden itmezse
Getürsün kelle-i bî-devletin bir ‘abd-i me’mûrı*

(...)

Cihânı fetķ idüp zamm eyleye taķt-ı şehinşâha

Diyâr-ı Çîn ü iklîm-i Hıfâ vü mülk-i Lâhûrî (K.21)”¹⁸⁰

Bosnalı Sabit yazmış olduğu bu kaside ile İbrahim Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşa değinmiştir. Paşa, Bosna yakınlarındaki düşmanın üzerine büyük bir kuvvetle yürümüş ve onları bozguna uğratmıştır.¹⁸¹

İbrahim¹⁸² Paşa'ya övgülerini sunan şair, O'nu birçok efsanevî kahramana benzetmiştir. Hatta bazen, yaptığı bu fetih ile o kahramanları geçtiğini söylemiştir. Bu büyük kahramanlardan birisi Zülkarneyn, yani İskender'dir. Zülkarneyn “iki karn sahibi” anlamına gelmektedir. Bu “karn” sözcüğü “boynuz, zaman, perçem, topluluk” gibi anlamlara gelmektedir. Savaşçılığı ve ordusunun çokluğu ile anılmaktadır. Rivayete göre ordusu ile ölümsüzlük suyunun aramaya gitmiş bu suyu veziri olan Hızır bulup içmiştir. Büyük bir kahraman olan İskender dünyanın birçok yerini fethetmiştir. Edebiyatımızda İskender'in kahramanlığından bahseden müstakil İskender-nâmeler vardır.

5.7. Birrî Mehmet Dede

“Sultan Ahmed’e Medhiyye

(...)

Hamduli’llâh himmet-i sulţân-ı ‘adl âyîn ile

Leşker-i İslâmuñ oldı her biri şîr-i jiyân

Hamduli’llâh düşmen-i dînüñ yaķasın müslimîn

Pençe-i ķahr ile tutdılar mişâl-i ķahramân

Hamduli’llâh oldı bu demlerde a‘dâ ğarķ-ı hûn

Şaçdı ķânın düşmenüñ meydâna tîĝ-ı hûn-feşân

¹⁸⁰ Turgut Karacan, a.g.e., 231-234.

¹⁸¹ Turgut Karacan, a.g.e., s.79-80.

¹⁸² İskender Pala, a.g.e., s.236-237.

Devlet-i sultân-ı Aḥmet Hân-ı gâzîde bu dem
..... oldu vird-i her zebân

Ṭoldı yer gök şevk-ı fetḥıyle zihî nûr-ı server
Oldı bir gül-bâng ḥamdiyle zemîn u âsmân

Tîğ-ı ğamla hâme olmış idi
Feyz-ı şevk-ı fetḥ ile buldı yine tâze zebân

Dil baña dir bu ğazâ-yı ekberüñ şevkıyle gel
Eyle bir fetḥiyye olsun nâmı

Bu fütûḥâtı beyân it şöyle kim yâd eylesun
Rûh-ı sultânı eyle nefsüñ cidâlin şûfiyân
(...)

Himmet-i sultân-ı ‘âlîşân ile hâlâ añâ
Bir ğazâyı ekbere tevfiḳ virdi müste‘ân

İtdi bilmezlik ile Moskov kralı naḳz-ı ‘ahd
Kâfir-i bî-dîn fehmi itmez nedür ‘ahd u amân

Geldi ḥaddin bilmeyip âheng-i ceng için la‘în
İrdi serḥadde tıyuldu bu havâdiş nâ-gehân

Hükm-i sultân-ı cihânıyla o şadr-ı şaf-şiken
Çekdi leşker düşmen-i dîn üstüne oldı revân

Ḥamdulillâh ‘asker-i islâma yok ḥadd ü hısâb
Mümteni‘dür ‘addı ‘âcizdür beyânında zebân

Ṭûlî ‘arzı altı sâ‘at yer tuta bir leşkerüñ
Fıkr olunsun eylemek kâbil mi miqdârîn beyân

Ġarķ olup fikre dir ordû-yı humâyûnî gören
Mevc-i hîz olmuş yatur heybetle baħr-i bî-girân

Ḳıl taşavvur baħr-i ‘ummân aķsa ger bir cânibe
Sedd olur mihîç añâ bir şey degül mi bu ‘ıyân

Nice tursun böyle sîlâbuñ öñüne hâr u ħas
Ĥâ’il olmaz cünd-i manşûre gürûh-ı düşmenân

Ġâziyâne pâdişâhuñ etmegi olsun ħalâl
Her biri cân oynadı ħaķķa gözetdi ħaķķ-ı hân

Ĥâzır olsaydı eger şâhibķırân-ı selef
Anlara ta‘lim iderdi rezmî bu ceng-âverân

Ḳavm-i küffâruñ âçıkdan vardılar tâburîna
Ḳılmadı kimse siper ardundan hiç kendîn nihân

Âyaĝî tozıyla ĝâziler idüp âheng-i ceng
Oldı ħaşm-ı ħâki-şâruñĥali ĝâyetde yamân

Birbiri şad hezârân sa‘d u naħs oldı ħarîn
Görmedi çeşm-i felek bu vaķte dek böyle ħırân

Olmamışdur böyle ħarb u zârb olmaz bir daħı
Ḳan götürdi gövdeyi mânende-i seyl-i revân

Bezm-i rezm içre eyler her bir ‘adûyî tîg iki
Her iki bir olmağa iqdâm-ı tâm eyler sinân

Küştelerden şahın-ı meydâna yığıldı püşteler
Rezm-gâh içre çukur yerler ser-â-ser taldı kan

Birbirine döktiler kıldılar üç tâburi yer
Ekşer-i küffâr öldi tu‘me-i seyf u sinân

İstimâlet virdigince şadr-ı a‘zam hazreti
Rüstemâne ceng idüp sine gererdi gâziyân

Bir gazâyı ekber itdi luğf-ı haqqıyla o kim
Haşre var nice sezâ dillerde olsa dil-sitân

Ey ‘aceb gelmiş midür dünyâya böyle bir dağı
Şaf-şiken bir Âşaf-ı ceng-aver-i Rüstem-nişan

Câris itdi ‘âleme Moskov kıraluñ cengde
Zarb-ı tîg ile o mel‘un çağırttı el amân

Terk idüp cengi koyup top u tûfengi ‘âkıbet
Hâk-i pâyine ânuñ yüz sürmekçiün atdı cân

El amân başduñ ise boğazlama luğf it diyü
Geldi düşdi hâki yüz sürdi huzûruñda heman

Kal‘alar teslim idüp yüz biñ niyâz eyle o dem
Mâl u erzâkına var ise virüp kırtardı hân

*Münhezim ‘asker ile geçdi kılıç altından ol
Böyledür xânun odur resm-i reh-i ceng-âverân*

*Çehre-i nâ-pâkine böyle topınca ordılar
Yüz tutup ‘azm itdi geldiği yola nevha-künân*

*Gûşmâl-i Âl-i ‘Osmânî ne imiş añladı
Kulağı çıñlar bu ceng añladığıınca çok zamân*

*Çün suhan ehline söz düşdi bu fethi her biri
Dil-güşâ nazmıyla üstâdâne kıldılar beyân*

*Qasr-ı vâlâ merâma çıkmagıçün ânlar
Mıstar-ı evrâk-ı nazm-ı dil-keş oldı nerd-bân*

*Aldı şâdî şabrumı haddüm degülken ben dağı
Söz arâsına girüp küstâhlık itdüm bu ân*

*Fârisân-ı ‘arşa-ı nazma kıilup serrâçlık
Ol gürûh-ı pür şükûhuñ yânına düştüm yayân*

*Eyledüm gerçi bi kadriñtaka bir fethiyyecik
Lîk yok kudret ki ‘arz itmek için olam revan*

*Âsitân-ı devlete lâ-büdd varırsın ey şabâ
Al getir bu şafha-i nazmî çü berg-i gül hemân*

(...)

Hak bize bu fethi gösterdi aña târihdür

Vârif virub didi çâsârâmân (K.4)''¹⁸³

Birri Mehmet Dede bu şiiri Sultan Ahmet'i övmek için yazmıştır. O'nun padişah olması ile İslam dini canlanmış ve İslam askeri kendine gelmiştir. Kahramanlar din düşmanlarının yakasını kahr pençesi ile tutmuşlardır. Düşman kanında boğulmuş ve kılıcımızdan düşmanın kanı saçılmıştır. Bu fetih ile yer ve gök nurlanmıştır.

Moskov kiralı haddini bilmeden hareket etmiştir. Padişah bu densizliğe cevap vermek için emir vermiştir. Cihan hükümdarının hükmüyle düşman saflarını yaran yiğitler meydana inmiştir. Çok şükür ki İslam askerinin karşısında bir set duramamaktadır. Bu hâli anlatmada dil çaresiz kalmaktadır. Umman denizi her yöne aksa dahi bu sorun askerimizi yine de durduramayacaktır. Düşman topluluğunun böylesi bir gücün karşısında durması imkânsızdır. Öyle ki gâziler ayağının tozuyla savaşa girip düşman taburunu aldılar. Feleğin gözleri bu zamana kadar böyle bir savaş görmemiştir. Bundan sonrada böyle bir savaş olması zordur zirâ kan gövdeyi götürmüştür. Ölülerden tepeler oluşmuş, savaş meydanı içersinde oluşan çukurlar kan ile dolmuştur. Sadrazamın bir işareti ile meydanda büyük bir harp olmuş, Moskov kiralı bu cenkte aman dilemiştir. Savaşı terk edip, topunu tüfeğini bırakmıştır. Moskov kiralı, Sultan Ahmet'in huzuruna gelip canının bağışlanmasını dilemiştir. Kalesini teslim eden kiral, Osmanlı'nın ne olduğunu anlamıştır.

Şaiir, şiirin geri kalan bölümünde sanatı övmüştür. Bu gaza için küçükbir fethiyye yazdığını ifade etmiştir. Daha sonra durumunu anlatarak Padişah'tan kıymet beklemiştir. Son olarak devlet için dua etmiş ve fethin tarihini vermiştir.

5.8. Ahmet Nâmî

*“MERHÛM KEN'ÂN PAŞA ÖZÜ FETHİNDEN GELDÜKDE VIRİLÜP Bİ-
NİHÂYE İN'ÂMLARI GÖRİLMİŞDÜR*

¹⁸³ Rasih Erkul, Birri Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, s.186-193.

*Hoşâ 'îd-i ferağ-bahş u sürûr-ı luğf-ı Yezdânî
Hoşâ hengâm-ı şâdî kim irüpdür 'îd-i kurbânî*

*Hoşâ rûz-ı tarab kim 'âbidân u 'âşiyânı hep
İdüpdür âşinâ-yı baħr-ı rahmet cûd-ı Rabbânî*

*Hoşâ 'îd-i şafâ eyyâm-ı ferhunde dem-i 'işret
Hoşâ âyîn-i dîn ü ğayret-i neng-i müselmânî
(...)*

*O memdûh-ı cihân-ârânûñ ihsân-dîde-i keffî
Olup görmüştüm ihsânını hem luğf-ı firâvânı*

*O gevher- senc-i genç-i dâniş ü tedbîr-i kişver kim
Anuñ haqqına dirler hep zamânûñ nükte-sencânı*

*Felek-rütbe der-i Ken 'ân Pâşâ-yı melek-ħaşlet
Müsellemdür aña tedbîr ü âyîn-i cihân-bânî
(...)*

*Şafağ şanman görinen dökdüğü dem düşmenüñ kanın
Düşüpdür çarħ-ı mînâ üzre 'aks-i tîğ-i bürrânı*

*Degüldür mâh-ı nev şemşîrini gördükde ħavfindan
Bırakdı tırnağını gice çarħuñ şîr-i ğarrânı*

*Bir âşaf kim degül mendüħ-ı ħalk-ı 'âleme tenhâ
İderler vaşfin anuñ kudsiyân-ı 'arş-ı rûħânî*

*Benüm zann itdügüm bu itmemüştür perveriş daħı
Aña hem-ser bir âşaf ħânedân-ı âl-i 'Oşmânî*

Ne tozlar opara a' dâ-yı dîn ü devlet üzre gör

Hele girsün eline mühr-i 'âlem-gîr-i sulţânî

Cihâd-ı ekbere bil bağlayup fetĥ ü zafer birle

Çeküp 'asker ne İrânı koya ne mülk-i Tûrânı

Huşûsan bu yakînde pâdişâh-ı dîn-i İslâma

Ne hizmet eylemişdür bezl idüp mâl-i firâvânı

Özü eţrâfını a' dâ-yı bed-kirdâr almışdı

Müselmânlar arardı hep ser-i râh-ı perîşânı

Sürüp rahşın o semte çekdi şemşîr-i dil-âvîzin

Ser-i a' dâyı meydânında kıldı gûy-ı çevgânî

Ĝazâ-yı ekber idüp aşdı zerrîn şeşperin 'arşa

Felekde seyr idenler şandılar ĥurşîd-i rahşânî

Yıķup bünyâd-ı zulm-i eşkiyâyı eyledi berbâd

Binâ-yı üstüvâr-ı 'adl ile oldı yine bânî

Nizâm u intizâm-ı mülki serĥadde idüp icrâ

Yapup bir al' a odı ĥayr-âşâr-ı cihân-bânî

Necâtı yine tîĝinden aleb ılsa n'ola a' dâ

Bulunmaz cây-ı maĥlaş geşt iderse râh-ı imkânı (K.24)¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ahmet Yenikale, a.g.e., s.78-81.

Şiire Paşa'nın övgüsü ile başlayan şair, O'nun eşsiz kişiliğinden söz etmektedir. Askerlerinin kendisi hakkında iyi şeyler söylediğini belirtmektedir. Paşa adaletli ve zeki bir insandır. Aynı zamanda da büyük bir cengâverdir. Paşa'nın düşmandan döktüğü kanı görenler onu şafak sanarlar. Kılıcını gören arslan korkudan kükremeyi bırakır.

Paşa din ve devlet düşmanlarına karşı çok savaş yapmıştır. Büyük cihâta bel bağlayıp askeri ile İran ve Turan ülkelerine saldırmıştır. İslam dinine çok hizmetler etmiştir. Özi Kalesi'ni alması bu hizmetlerden biridir. Çünkü buraya sahip olan din düşmanları halka zulüm etmişlerdir. Paşa bu zulme son verip eşkıyayı buradan sürmüştür. Sonunda bu bölgeye huzur ve güven gelmiştir.

5.9. Sâbir Mehmed

“TÂRÎH-İ FETH-İ ÇEHRÎN

Âşaf-ı ‘ahd Muştafa paşa

İtdi ma‘mur hâne-i dîni

Ya‘ni düstûr-ı a‘zam-ı devrân

Saff-ı rezmûn o kûh-ı temkini

Çünkü serdâr-ı kâm-kâr oldu

Aldı yanına ‘asker-i dîni

Eyledi Moskovîn diyarına ‘azm

Ceyş-i İslâma virdi tezyîni

Pür idi çünkü şıdğ-ı niyyetle

Kalb-i pâk-i şecâ‘at-i egîni

Ehl-i küfrün taburların aldı

Ƙırdı ol siyâh-ı pür-kîni

Bir ğazâ itdi kim unuttırdı

Ƙosova vü Mohâc cengini

Bu ğazâ ile Seyyidü'l-beşerüñ

İtdi hoşnûd rûh-ı pâkini

Dîde-i ehl-i küfr görmedi hîç

Böyle bir dest-bürd-i rengini

Hâsılı girdi bir 'aceb şekle

Moskovîñ ol kıral-ı ...bîni

(...)

Mümteni zan iderdi halk-ı cihân

Bir iki yılda fetih-i çehrîni

Bir iki günde eyledün meftûh

Böyle bir hışn-ı kûh-ı pâyini

Çünkü sen-pençe-i veliyy-i ni' am

Gülşen-i fetihüñ oldı gül-çîni

Ben dahî şâd olub didüm târîh

Âşaf-ı vaqt yıkdı Çehrîni

H.1089-M.1678 (T.4)¹⁸⁵

¹⁸⁵ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.35-36.

Vezir Mustafa Paşa din hanesini bayındır hale getirmiştir. Çünkü o ordunun başına serdar olup, İslam askeri ile Rus topraklarına gaza niyetiyle gitmiştir. Küfür ehlinin taburunu alarak büyük bir başarı sağlamıştır. Hatta öyle ki bu savaş Kosava ve Mohaç muharebelerini dahi unutturmuştur. Şair burada geçmişteki bu iki büyük zaferi hatırlatmış, Mustafa Paşa'nın başarısını yüceltmıştır. Nitekim kâfirin gözleri böyle bir gazayı görmemiştir. Moskov kiralı bu hezimet karşısında acayip bir şekile bürünmüştür.

Çehrin zorlu bir kaledir. Cihan halkı bu kalenin ancak bir iki yılda alınacağını zannederken, askerimiz büyük bir başarı göstererek kaleyi bir iki günde almıştır. Şair bundan sonra mutluluğunu dile getirmiş ve fethin tarihini yazmıştır.

6.AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR

Denizlerde yapılan uzun süreli mücadelelerin ilk ciddi safası Kandiye için olmuştur. Sadrazam'ın Kandiye'nin alındığı haberini sultan IV. Mehmet'e iletmesinin ardından, sultanın emriyle Osmanlı mülkünde üç gün üç gece şenlik yapılmıştır (3 Ekim 1669).¹⁸⁶

Kandiye'nin fethinden sonra sırasıyla Koyun adaları (Spalmadori) ve Sakız adası alınmıştır. Sakız'ın alınması için çok uğraşan II.Ahmet'in vefatı üzerine bu ideal II.Mustafa tarafından da devam ettirilmiştir. Adalar Denizi seferine çıkan II.Mustafa 1695 yılında önce Koyun adalarını sonra Sakız adasını fethetmiştir.¹⁸⁷

Venedik ile yapılan uzun savaş döneminin bir diğer safhası ise Ayamavra adasıdır. Fatih döneminde İstanbul'un fethini takiben alınan Ayamavra adası, çeşitli dönemlerde birçok kez el değiştirmiştir. Son olarak 1684 tarihinde Venedikliler şehri topa tutmuş ve burayı işgal etmiştir. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile ada tamamen Venedik idaresine bırakılmıştır. Daha sonra 1715'te Osmanlı buraya tekrar hâkim olsa da şehir yeniden elden çıkacaktır.¹⁸⁸

Şairler bu yüzyıl içerisinde Akdenizde verilen mücadeleye büyük önem vermişlerdir. Sadece başarılar değil başarısızlıklarda şiirlerde işlenmiştir. Özellikle Nazîf'in, Ayamavra'nın kaybedilmesi sonucu bir "âh" ile şiirine başlaması önemlidir. Öte yandan Akdeniz savaşlarının temelinde Girit vardır. Şairler Girit için birçok şiir yazmışlardır. Kandiye kalesi ve Sakız adası şairlerin şiirlerinde yer verdiği diğer yerlerdir.

6.1. Nazîf

Âh ki Ayine-i çarh-ı derun-ı tireden

Eyledi bu vech ile ru-yı meşekkat zuhur

¹⁸⁶ J.Von Hammer, a.g.e., s.372.

¹⁸⁷ J.Von Hammer, a.g.e., s.385-387.

¹⁸⁸ Machiel Kiel, "Ayamavra" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040147.pdf> (Erişim Tarihi:15.11.2016) s.195.

*Gussa delil olduğı sal-i gam-engizde
Nakz-ı vifâk eyledi ceys-i Firenk-i kefur*

*Serhad-i Bahr-i Sefid hısn-ı Ayamavra kim
Bend-i kilid-i yem-i Rum idi bi-sek ü zur*

*Nahiye zımmileri tabi'-i Efrenc olub
Oldı fûruzân o dem nâyire-i ser ü sur*

*Ol sene şa'bânının hâmis ü 'ısrını kim
Yevm-i ehad idi ol yevm-i meşekkat 'ubur*

*Gâfil iken müslimin aldılar ol kal'ayı
İtdi gönülden bu gam gâret-i sabr u sürur*

Didi Nazif ol gamın mısra'-ı târihini

Aldı Ayamavra'yı cünd-i Firenc-i 'akur (1095) "(T.5)"¹⁸⁹

Ayamavra'nın kaybedilmesi haberine bir "âh" ile başlayan Nazîf, duyduğu eleme dile getirmektedir. Verdiği bilgilere göre Ayamavra fethedilince oradaki "gafil" halk Müslümanlıkla tanışmıştır. Şimdi ise alçak düşman Ayamavra'yı yeniden almıştır.

Ayamavra'nın Osmanlı için öneminden de bahseden şair, bu bölgeyi Akdenizin kilit yerlereinden birisi olarak nitelendirmektedir. Sonuç olarak Frenkler yani Avrupalılar buraya göz dikmiş ve ne yazık ki Ayamavra'yı Osmanlı'nın elinden almıştır. Nazif son beyitte ise bu gamla dolu günün tarihini vermektedir.

¹⁸⁹Murat Darıcık, Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, s.349-350.

6.2. Nâci Ahmed Dede

"Târîh Berây-ı Kandiye

Nice şükürin idelüm 'âleme lütf etti Hudâ

Böyle feth ü zaferün şânına lâyıkk hakkâ

Düşdi bu hâturuma eyledim imlâ Nâci

Kandiye fethine târîh rızâ-ı Mevlâ (T.3)¹⁹⁰

Kandiye kalesinin fethine tarih düşülen bu şiirde zaferden dolayı Allah'a şükredilmektedir. Nâci Ahmed Dede, Allah'ın izniyle fethin gerçekleştiğini ve kendisinin de tarih düştüğünü söylemektedir.

"Târîh Diger Berây-ı Feth-i Kandiye

Şâhid-i nazmı kabâ girmedin itdüm târîh

Ahmet Efendi'ye miftâh mübârek olsun(T.4)¹⁹¹

Kandiye kalesinin fethini oldukça sade bir şekilde haber ettiğini ifade eden Nâci Ahmed Dede, zaferi "miftah" yani "anahtar" kelimesi ile müjdelemiştir. Şair'in, "Ahmet Efendi" diye bahsettiği kişi ise kuvvetle muhtemel, kuşatmanın başındaki isim olan Fazıl Ahmet Paşa'dır.

6.3. Şerif Nehcî

"23

Kim yürüyüp böyle gelen bî-gümân

Kûh-ı girân seng-i şalâbet-çarîn

Kal'aların yıkup ider târmâr

¹⁹⁰ Yılmaz Kırıktaş, Nâci Ahmed Dede Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s.203.

¹⁹¹ Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.204.

Olsa da dîvârı eger âhenîn

‘Acz ile âhîr didiler el-emân

Kalmadı çün zerrece cây-ı kemîn

‘Avf-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü cândan emîn

Dâdger o âver-i din-i pervârâ

Ey olun islâma zahîr ü mu‘în

Mu‘cîze-i Aḥmedi idüp zuhûr

Yârî kılup ‘avn-ı cihân âferîn

Ḳandiye ḳal‘asını fetḫ eyledüñ

Kandiye bir böyle ḥisâr-ı metîn

İtdüñ arıdup şanem ü şirkden

Deyrlerin ma‘bed-i ehl-i yaḳîn

(...)

‘Âlem-i envâra tutup itdi gûş

Bu zafer ü fetḫ-i ‘azîmüñ yaḳîn

Hâtif-i ğaybî didi târîḥini

Naşr-ı ‘azîzâne-i fetḫ-i mübîn (1080)”(T.23)¹⁹²

¹⁹² Neslihan İlknur Koç, 17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, s.373-374.

Şiire Kandiye kalesinin zor bir kale olduğunu anlatarak başlayan şair, kalenin duvarlarının demirden bile olsa Osmanlı ordusunun bu kaleyi yıkıp, târumar edeceğini söylemektedir. Zira askerimiz saldırmış ve düşman askeri aman dilemiştir. Bu sayede fitne ateşi sönmüş ve İslam askeri başarıya ulaşmıştır. Yalnız şiirin devamında bu fethin kolay olmadığını, Kandiye kalesinin zorlu bir kale olduğunu yeniden hatırlatan şair, verilenbüyük mücadelenin ardından düşmanın bu kahırla ağladığını ifade etmektedir. Böylelikle bölge şirkten arındırılmıştır. Şair bu “Ahmet’in mucizesi” diyerek zaferi kutlamıştır. Daha sonra ordumuz ve askerimiz için dua eden şair, yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

6.4. Fevzi

"Kandiye Fethine Târihdür

(...)

Âsaf -1 saltanat-1 Gâzî Mehemmed Hânı

Bâzu-yı devlet ü dîn Hazret-i Ahmed Paşa

(...)

Kandiye kal'asını aldı Frencden âhir

Sikkeyi mermere kazdurdı cihânda hakkâ

Ne 'astl kal'a bu bir genc-i mutalsamdur kim

Oldı sevdâsı helâki nice İbn-i Sînâ

Ne beden bellü ne dîvâr cebel-vâr ancak

Her taş kulle vü her kulesi gerdün-âsâ

Gaym-1 yek-pâre idi dûd-1 kebûd-1 topı

Ra'd zann eyler idün atılacak subh u mesâ

Seng ü humbâraları 'ayn-1 kazâ-yı mübrem

Lagm-1 nâ-gâhı ise zelzele-i rûz-1 cezâ

*Mazgal topı cehennem deresi penceresi
Tâbyanun her biri bir kal'a-i Şeddâd-binâ*

*Hendekı hurfe-i nîrân u şarampû vü hatı
Ka'rını firka-i küffâr idinmiş me'vâ*

*Hey'et-i vaz'-ı esâs göricek İklîdis
Eyledi şekl-i arûsîyi o sâ'at peydâ*

*Böyle bir hısn-ı metîn olmaya dünyâda dahı
Böyle bir feth-i mübîn itmeye bir kal'a-güşâ*

*Fethine bir nice sadr eyledi himmet ammâ
Nur-ı hurşîde ber-â-ber mi olur tâb-ı sühâ*

*Bârek-Allah zehî feth ü zehî fâtih kim
Şimdi teshîr-i memâlikde anılmaz Dârâ*

*Zây-ı sâ'ible idüp berr ile bahri teshîr
Nâm-ı şânına bekâ mansıbın eyledi ibkâ*

*Mâl ile cân ile sa'y eyledi dîn gayretine
İki 'âlemde ide sa'yını meşkûr Hudâ*

(...)

Kasd-ı târîhle hâtif didi Fevzî müjde

Eyledi kandiyeyi feth Ahmed Paşa (H.1080) (173.Şiir)¹⁹³

¹⁹³ Özer Şenödeyici, a.g.t., s.297-301.

Ahmet Paşa'nın başarılı bir savaş sonucu Kandiye kalesinin feth edildiğini anlayan bu şiir de Fevzî, kalenin çok önceden kuşatma altında olduğunu anlatıyor. Uzun süren uğraşlar sonucu kaleyi almayı başaran Ahmet Paşa övülüyor.

Şaire göre, Firenklerden alınan bu kale ahirete kadar Osmanlı mülkü olacaktır. Fetih sikkesi mermere kazınmıştır, doğru olanda budur. Kandiye'yi tılsımlanmış bir hazine olarak gören şair bu yolda nice İbn-i Sina gibi kişilerin helâk olduğunu söylemektedir. Bilindiği gibi döneminin en ünlü tıp bilimcisi ve hekimi olan İbn-i Sînâ'ya, devrin hükümdarları büyük bir izzet ve ikramda bulunmuşlardır. Yapılan her sefer esnasında İbn-i Sînâ'yı yanlarında bulundurmuşlardır. İbn-i Sînâ Hemedan'a yapılan böyle bir sefer sırasında, daha önce yakalanmış olduğu kulunç hastalığı yüzünden, vefat etmiştir.¹⁹⁴ Şair böylesi bir tarihi gerçekliğe telmih yoluyla atıf yaparken aslında Kandiye kalesinin uzun süren kuşatmasını ve bu yolda helak olan sayısız kişiyi bize anlatmak istemiştir. Kandiye o kadar zorlu bir kaledir ki duvarı ve bedeni belli değildir, yüksek bir dağ şeklindedir. Her taşı bir kule kadar büyüktür ve her kulesi dünya kadar büyüktür. Bu yüzden kale sabah akşam top ile dövülmekte, çıkan sesler ise gök gürültüsü hissi vermektedir. Lağamcıların yaptığı saldırılar ise zelzele etkisi vermektedir. Düşmanın sığındığı yerler ise bu saldırılara karşı koyacak sağlamlıktadır. Gözetleme kuleleri, tabyaları ve kazdığı hendekler onları korumaktadır. Ancak bu denli sağlam olan ve uzun zaman direnen kâfir askeri Osmanlı askerinin azmine dayanamamış ve yenilmiştir. Ahmet Paşa'nın sayesinde büyük bir zafer kazanılmıştır. İslam âlemi rahat bir nefes almıştır.

"Târîh-i Dîger Beray-ı Feth-i Kandiye

Kıldı sa'âdetle çün kandiye üzre sefer

Pey-rev-i Hak hazret-i sadr-ı semiy-i habîb

Bedraka-i fırka-i 'asker-i İslâm olup

Bahri bile geçdiler nasr ile 'feth-i karîb'

¹⁹⁴ Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.321., (Erişim Tarihi: 03.11.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c20/c200202.pdf>

Heş sad u sî rûz ceng olınuş 'âkıbet
Düşmen emân didi vü minbere çıkdı katıb

Fevzi di târîh ü sad hamd ü senâ eyle kim
Kandiyenün fethini eyledi Mevlâ nasîb (174.Şiir)¹⁹⁵

Allah'ın yardımıyla, Osmanlı yani İslam askerlerinin Kandiye' yi aldığı ifade ediliyor. Yapılan sefer sonucunda düşman askeri aman dileyerek yenilgiyi kabul etmiştir. Fevzi son beyitte fethin tarihini vermiştir.

6.5. Hikmetî

“Târih-i feth-i Girid Be-dest-i Sulţan Mehemed Han Gâzi
(...)

Âl-i ‘Oşmân’a dayanmaz dem-i harbinde şehâ
Kal’a-i düşmen eger kim ola fulâd u hadîd

Muttaşıl meyl-i gâzâ kılsa n’ola leşker-i dîn
Zindedür dîn-i mübînüñ düşen uğrında şehîd

Dağı küffâr ile olmamış idi böyle cedel
Çekdi otuz yıla bu maḥmaşa-i rezm-i şedîd
(...) (284.Şiir)¹⁹⁶

Girit’in fethinin tamamlanması münasebetiyle yazılan bu şiirde, zaferi kazanan Sultan Mehmet Han’ övülmektedir. Gazi Sultan, kılıcını din yolunda kullanmıştır. Düşman çetin çıkmıştır ancak kaleleri demirden ve çelikten dahi olsa, Osmanlı askerinin karşısında bunun faydası olmayacaktır. Savaş çok uzun sürmüştür ancak düşen her şehit askerimizi diri tutmaktadır bu yüzden savaş aralıksız sürse dahi

¹⁹⁵ Özer Şenödeyici, a.g.t., s.301.

¹⁹⁶ Aysel Eğri, a.g.t., s.255.

yorgunluk belirtisi ortadan kalkmaktadır. Bu işin sırrını çözümeyen düşman şaşkına dönmüştür. Şairin anlattığına göre savaş otuz yıl sürmüş ve bu irade karşısında düşman pes etmiştir.

6.6. Nâci Ahmed Dede

Bu şiirde Nâci Ahmed Dede, Sultan II. Mustafa'nın Koyun Adaları için yapılan savaşa katılmamasına rağmen onu bu savaşta gaza yapıyormuş gibi tasvir eder.¹⁹⁷

"Der-Sitâyiş-i Şâh-ı Cihân Sultân Mustafâ Hân Ma'a-Târîh

(...)

Ol semiyî-i Fağr-i 'Âlem hâfız-ı dîn Mustafâ

Pâdîşâh-ı bağr u ber şâhib-kırân-ı pür-sehâ

Cedd-i emcâduña sebkat eyledüñ bu gazvede

Hağ Te'âla dest-gîr ü yâveruñ oldı şehâ

Tu'me-i şemşîr-i ser-tîzüñ olub â'dâ-yı dîn

Oldılar dûzah-mağar tâ cümleten bî-iştibâ

Hamle-i evvelde alduñ düşmenuñ tâbûrını

Dest-bürdüñ gördiler kâfirler ey şîr-i vegâ

Bir gazâ itdüñ ki memnûn eyledüñ Peyğamberi

Görmemişdür mişlini 'âlemde bir kimse mehâ

Bu cihâd-ı ekberüñ dünyâda vü 'uğbâda hem

Göstere ecr-i cezilin Hâlık-ı şubğ u mesâ

¹⁹⁷ Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.27-28.

Şarḳdan tâ ġarba dek Hızr-ı zaferdür pey- revüñ

‘Azmüñe düşmen ṭayanmaz ey şeh-i İskenderâ

(...)

Ḳande bu ḳande cenâb-ı ‘izzetüñ medḥ eylemek

Ey kerem kâni ḳuşura ḳalmayub luṭf eyle tâ

(...)

Nâciyâ ehl-i ma‘ârif didiler târîḥini

‘Ḥamdü-lillah kevnüñ oldı tâc-dârı Muştafa’(Sene H.1106)’(K:3/18)¹⁹⁸

Şiir II. Mustafa için yapılan övgülerle başlamaktadır. Bu övgünün sebebi ise altıncı beyitte karşımıza çıkmaktadır. Burada padişahın bir gazaya katıldığı ve kazandığı başarıyla şanı büyük ecdadına layık bir padişah olduğu anlatılmaktadır. Din düşmanı kâfir askerlerine karşı büyük bir mücadele verilmiştir. Yapılan ilk ani saldırıda düşmanın taburu ele geçirilmiştir. Şair bu saldırıdan sonra padişaha seslenerek, yaptığı gaza ile Peygamber’i memnun ettiğini söylemektedir. Padişaha “İskender” diye seslenen şair, padişahın gösterdiği azim karşısında doğudan batıya hiçbir düşmanın dayanamayacağını ifade etmektedir. Din ve devlet onun zamanında yeniden şeref bulmuştur.

Şair bu noktadan sonra padişaktan af dilemektedir. Çünkü ne kadar da kalemini oynatsa onu ve zaferini övmekte yetersiz kalacağını ifade etmektedir. “Ben nerde seni övmek nerde” diyerek bu acziyetini iletmektedir. Şiirin sonunda ise zaferden dolayı yazdığı bu kasidenin tarihini vermiştir.

6.7. Nazîf

Sakız'ın fethi.

(...)

Nokta-i dayire-i devlet-i İslâmiye

Oldı pergar-i nüh vüs‘at-dihi hükm devrân

¹⁹⁸Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.132-133.

*A 'ni sehzâde-i Sultan Muhammed Sultân
Mustafâ Han civan baft-ı se'âdet 'ünvân*

*'Âleme subh-ı cülus olıcak kevkebe bahs
Kevkeb-i nafs-ı 'adüv oldı o dem mahv ü nihân*

*Çignemisdi Sakız'ı bir nice dem agzın açub
Bogaza karsu 'adüv far-dehen ü seg-dendân*

*Kırdılar burnunu agzından alub Sakız'ı hem
Yümn-i Sultân-ı muzafferle cüyus-ı imân*

*İşidüb didi Nazif ol zaferin târifin
Fem-i Efrenci'den aldı Sakız'ı sah-ı cihân (1106) "T.24"¹⁹⁹*

Nazif, Osmanlı'nın İslamiyet Devleti olarak bir dairenin noktası gibi merkezde olduğunu ifade etmektedir. Devletin etksi büyüktür zirâ dünyaya bir pergel gibi hüküm salmıştır.

Padişahın dirayeti karşısında düşman bozguna uğramıştır. Sakız adası düşmandan sökülüp alınmıştır. Sakız'ın adını tevriyeli olarak kullanan şair, adayı düşmanın ağzında çiğnediği bir sakız olarak tasvir etmiştir. Türk askeri düşmanın burnunun kırarak ağzından sakızı almış ve "Sakız"ın düşman tarafından çiğnenmesine son vermiştir.

Nazîf bu şiirinin dışında donanmanın Akdeniz seferini anlatan başka bir şiir daha yazmıştır:

Akdeniz seferi ve düşman donanmasının alınması.

Bi-hamdi'llâh ki ism-i Zâhirin te'sir-i vâlasını

¹⁹⁹ Murat Darıcık, a.g.t., s.371-372.

Seh-i İslâmı gâlib itdi maglub oldu a‘dâsı

*Açıldı ‘ukde-i gam oldu ism-i Mustafâ sâhir
Zamân-ı ihtilâlin feth olub müskil mu‘ammâsı*

*Nesim-i yümn-i sultân zafer- ‘ünvân olub dergâr
Küşâde oldu bâh-ı dehrin ezhâr-ı temennâsı*

*Cihâda ‘âzim oldu emr-i sultân-ı muzafferle
Vezir-i merd Mısri-zâde İbrâhim Pâşâsı*

*Ne İbrâhim’dir kim yakdı nâra putların kırdı
Selâm ü berd olub Nemrudiyânın ana heycâsı*

*Zihi düstur-ı Rüstem zur-ı Manlur ü zafer makdur
Ki takdire muvâfik oldu re’y-i ‘âlem-ârâsı*

*Tonanma-yı hümâyun ile yem-i si-muri zâr oldu
Açıldı per ü bâl-ı båd-bân zir ü bâlâsı*

*Hep a‘yân tonanma ittifâkile idüb nühzât
Duçâr oldu Firengin kestiyan-ı kanberirâsı*

*Firenk-i bâz-gun-ı nireng bir reng oldu kim simdi
Siyeh-pus-ı nuhuset oldılar a‘lâsı ednâsı*

*Ne kara günlere kaldı Benü’l- Alfer temâsâ kıl
Tutusdı Akdenizde gök duhân içre tonanması*

*Atıldı tob-ı bahr-âsublar çun iki cânibden
Kızılelma'ya dek atdı 'adunun âh u eyvâsı*

*Kürekler çırpınub sevjile kestiler hücum itdi
Bu akdâmı görünce düşmenin bulandı lafrâsı*

*Olub pervâne laf laf gülleler pervâz iderlerdi
Yanınca sem'-ves kestilerin her çub-ı bâlâsı*

*'Aduya gülleler külliyyet ile kelle-kub oldu
Sikest oldu seyâtinin ser-i memlu bu surâsı*

*Gazât-ı din kim kenâr seng-endâz olurlardı
Melâ'ik recm iderler idi güyâ cünd-i hannâsı*

*Tahammül itmeyüb ta'viz-i tığa 'âkıbet nâ-çâr
Bozuldı ehl-i küfrün tıslım-ı tedbir-ârâsı*

*Kimi gark u kimi hark oldu kimin itdiler tesfir
Hezimetle hasâretle firâr itdi bekâyâsı*

*İlâhi cünd-i hakk-ı bahr ü berde gâlib it min-ba'd
Du-nım tığ-ı nisyân ola ekdâr-ı mezâyâsı*

*Tecelli eyleyince ism-i Rahmân'ın bu eltâfi
Kulub-ı evliyânın münceli oldu merâyâsı*

Nazifâ gark-ı bahr-i sükr olub didim o dem târif

Alındı lütf-ı Rahmân ile küffârın tonanması (1106) (T.25)¹²⁰⁰

Donanmanın Akdeniz' e yaptığı seferi anlatan bu şiirde şair, düşmanın perişan halini tasvir etmektedir. Düşmanın feryatları "Kızıl Elma" ya ulaşmıştır. Nazif, düşmanın bu halinden memnundur ve düşman donanmasının ele geçirilmesi haberini sevinçle karşılamaktadır.

Allah'a hamd ile başlayan şiirde zaferi kazandıran İbrahim Paşa övülmektedir. İbrahim Paşa'nın ismini kullanarak Hz.İbrahim (r.a.)'in putları kırmasına telmihte bulunan şair, paşanın o günlerde hüküm süren nemrutları yendiğini ifade etmektedir. Donanma ile birlikte Frenk illerine sefere çıkan paşa, düşmanı zelil etmiştir. Atılan toplarla birlikte her taraftan düşmanın feryatları işitilmiştir. Kürekleri çeken Osmanlı askeri taarruzuna devam etmiştir. Bu durumu gören düşman askeri şaşkınlık içerisinde düşmüştür. Aldıkları tedbirler işe yaramamıştır. Atılan toplar sonucu düşman askerinin kimisi suya düşerek boğulmuş, kimisi yanmış kimisi ise esir alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla düşman donanması alınmıştır. Osmanlı Devleti karada olduğu gibi denizde de hakimiyet kurmuştur. Son beyitte, kazanılan deniz zaferine tarih düşen şair zafer karşısında Allah'a şükürünü "şükür denizinde boğulmak" şeklinde ifade etmiştir.

6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî

*"DER SİTÂYİŞ-İ PÂDİŞÂH-I 'ÂLEM-PENÂHÂLLEDA'LLAHÜ
HİLÂFETE HÜVE EBKÂHÜ*

(...)

Âsumân-ı 'azamet Hân Mehemmed Gâzî

Mâlik-i mülk-i cihândâver-i nuşret- encâm

O Nerîmân-ı zamândur ki kemânun çekemez

Bâzû-yı himmet ile gelse eger Rüstem ü Sâm

²⁰⁰ Murat Darıcık, a.g.t., s.372-374.

*Lerziş-i kadd-ı zemîn haşıl olur pâyından
Her kaçan rahş-ı sebük-pâyına itse ikdâm*

*Ejder-âsâ dem-i şemşîri kaçan dem çekse
Cân-ı 'udvâna ider duzaği ol demde makâm
(...)*

*Devr-i 'adlünde senüñ 'add-i fütûşât itsem
Şafha-yı kevn ü mekânı pür iderdî erķâm*

*Cümleden Kandıyâyı kan ile yoğrulmuş iken
Top-ı kahruñla urup itdüñ anı süşt-i endâm*

*Kişver-i mişra vürüd itdüm o demde gördüm
Pür idi müjde-i fethüñle sebîl ül-'alâm*

*Nuşret ü fethüñe tâñh için erbâb-ı düvel
Eyledi bu kıluna her birisi bir ibrâm*

*'Âkıbet nâtıka-i nâdire perdâz-ı sühen
Başladı böyle ser-âğâz-ı sühende enzâm*

*Eyledi mu'cize-gûñûñ-i şekker-şikenüm
Tab'-ı mirâtüm ile nutka gelüb feth-i kelâm*

*Bâreka'llah zehîkevkebe-i 'Oşmânî
Ki divânñâne-i nüh-tâk-ı felekdür aña bâm*

*Mihr ü mehdür 'alem-i leşker-i encâm sipehi
Bu sipehdâra nice kevn ü mekân olmaya râm*

Şöyle teshîr-i kıza vü kader itmiş el-hâk

Muntazır her birisi emre itâ' atde gulâm

Eyledi 'âkıbet 'Osmânî-i şeh kişver-i heft

Nesebinde sorılır mülket-alâ yevm-i kıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder-küş anuñ şadrına

Eyledi 'âlemi şimşîr-i cihângîr-i benâm

Ya' ni hem nâm şehensâh risâlât-ı Hüdâ

Dâver-i Cem-ğaşem ü dâd-ger halk-ı enâm

İtdi Efreng'e sefer sâ' at-i eyvende o şeh

Çal' a-yı Kandıyâ'yı virdi Hüdâvend-i kirâm

Hâtif-i ğayb didi feth olıcak târihin

Hamdüllahi 'alî-naşr ceş-i İslâm

Sergüzeşt-i ğam-ı eyyâmumu da 'arz ideyüm

Tâbuñı genc-i meşakkatde dil eyler o hümâm (K. 1)²⁰¹

Tâlib Ahmed Bosnavî, elli bir beyitlik bu kasidesinde padişah IV. Mehmed'in Kandiyye kalesi fethinden söz etmiştir. İlk on beyitlik bir girişin ardından sonraki on dört beyitte padişahın savaşçı vasıfları övülmüştür. Söz bundan sonra asıl anlatılmak istenilen Kandiyye'nin fethine getirilmiş ve yirmi dört ile otuz yedinci beyitler arasında bu gaza ve fetih övülmüştür. Padişahı ve bu fethi öven şair daha sonra kendi övgüsüne geçmiştir. Son olarak devlet ve hükümdara yaptığı dua ile Kandiyye'nin fethini anlatan kasidesini sonlandırmıştır.

²⁰¹ Sercay Sorgun, Tâlib Ahmed Bosnavî Dîvânı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli 2009, s.1-5.

Sultan Mehmet Han, büyük bir kahramandır. O, kılıcını çekse yeryüzü düşmanlara cehennem olmaktadır. Padişahın kılıcı düşmanla çarpıştıkça daha keskin bir hâl almaktadır. Savaş esnasında attığı naralar gök gürlmesi gibidir, düşmanı sersem etmektedir. Şaire göre padişah, İkinci bir İskenderdir. Padişah o kadar azametlidir ki, onun çadırının üzerinde duran bayraklar birer ejderha gibidir. İşte bu hâl ile padişah Kandiye Kalesini vurmıştır. Padişahı, yine efsanevi bir kahraman olan Rüstem'e benzeten şair, onun öldürücü bir ejder gibi kılıcıyla her yeri fethettiğini söylemektedir. Son Peygamber olan ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in adaşı Sultan Mehmet, Cem gibi adaletli bir padişaktır. Çıktığı Avrupa seferinin ödülü olarak, yüce Allah ona Kandiye Kalesini vermiştir.

Şair, şiirin ortalarında devlet büyüklerinin kendisinden bu zafer için bir şiir yazmasını istediklerini söylemektedir. Böylelikle şiirin yazılış gayesini yine şiirinde bize vermektedir. Padişahı ve fethi öven şair, sözlerine kendini överek son vermiştir.

Kandiye'nin fethine tarih:

"Bâreka 'llâh zehî kevkebe-i 'Oşmânî

Ki dīvânḥâne-i nüh-ṭâḳ-ı felekdür aña bâm

(...)

Eyledi 'âkıbet 'Oşmânî şeh-i kişver-i heft

Nesebinde sorülür mülket eli yevm-i kıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder gûş anuñ şadrından

Eyledi 'âlemi şemşîr-i cihângîr yine râm

(...)

İtdi Efrenge sefer sâ'at-i eyvende o şeh

Ḳala-yı Ḳandiyâyı virdi ḥüdâvend-i kiram

Hâtif-i ğayb didi fetḥ olıcak târiḥin

Hamdüllahi ‘alî-naşr ceyş-i İslâm” (T.3)²⁰²

Talib Ahmed Bosnavî'nin yazmış olduğu bu tarih, daha önce vermiş olduğumuz kasidesinin özeti niteliğindedir.

Şair, feleğin dokuz katı Osmanlı'ya çatı olmuştur demektedir. Alemin bir yıldız ordusu vardır ve bu ordunun askerleri ay ile güneştir. Bu ordu tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu şekilde Osmanlı ordusuna atıfta bulunan şair, yedi iklimin Osmanlı Devletine bağlandığını söylemektedir. Padişahı Rüstem ve Cem' e benzeten şair, yüce Allah'ın Kandiye Kalesini, ona ödül olarak verdiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise İslam askeri olan Osmanlı ordusunun bu zaferinden dolayı Allah'a şükretmektedir.

6.9. Cem'î

“Azîz-i mısr-ı cihân Kâpudân Yûsuf Pâşâ

Ki itdi kendüye ihsân ile cihânı ‘abîd

Vezir-i şânî idüp anı nâmzed kıldı

Girîd cezâresini fethe pâdişâh-ı ferîd

Be-himmet-i şeh-i ‘âdil karîb ‘ahd içre

Ele getürdi anı görünürken emr-i ba‘îd

Şadâ-yı fetih irişüp çarh-ı çâruma andan

Yayıldı şeş cihete hem-çü pertev-i hûrşîd

Cenâb-ı Hâzret-i şâhib-ı kırân-ı devrâna

Gelince müjde-resân fetih-nâme ile berîd

²⁰² Sercay Sorgun, a.g.t., s.79-80.

Donandı gûşe-be-gûşe bilâd u heft iklîm
Bezendi sû-be-sû çârsû çü mücemmi‘-i ‘ıyd

‘Acûz-ı dehr yine eyledi Züleyhâ-veş
Bu devr-i Yûsuf-ı şânîde kesb-i hüsn-i cedîd

Girîd şarâbı ki memdûh idi unutturdu
Anuñsafâ-yı giriftin bu neşve-i câvîd

Yıkınca Hanya hişârını ol havâlî tamâm
Yed-i taşarrufa girdi be-‘avni rabb-i mecîd

Bu fetihî gûş idicek Cem‘î didi târîhin
Yıkıldı hışnı alındı biñ elli beşde Girid (T.24) 1055/1645²⁰³

Kaptan Yusuf Paşa'nın Girit fethini anlatan şiirde, şair paşaya "Dünya şehirlerinin azizi" diye seslenmektedir. Yusuf Paşa'nın isminden yola çıkan şair, "aziz" ve "mısır" kelimeleri arasındaki tenasüpten yola çıkarak, Hz.Yusuf'a telmihte bulunmuştur. Padişah onu fetih için ikinci vezir olarak yetkili kılmıştır. Yani anlıyoruz ki fetih için görevlendirilen ilk vezirden bu iş ona miras kalmıştır. Sonuçta fetih Yusuf Paşa gerçekleştirmiştir. Fetih müjdesi duyulunca altı yöne bir güneş ışığı gibi yayılmıştır. Böylelikle yedi iklim donanmış ve güzelliklerle bezenen yeryüzüne bayram gelmiştir. İşte bu şekilde tıpkı Züleyha gibi aciz olan dünya, ikinci Yusuf devrinde yine güzelliğine kavuşmuştur.

Hanya kalesi yıkılınca artık fetih tamam olmuştur. Şair şiirin sonunda Girit'in alınış tarihi olarak, bin elli beş tarihini vermiştir.

²⁰³ Birgül Koparan, a.g.t., s.211-212.

6.10. Kelim

“Târîh-i Girîd

Zihi Sikender-i kişver-küşa hıdv-i ferîd

Ki oldu yine zamânında böyle feth-i cedîd

Bu fethi görmedi gitdi ‘aceb mi kabrine

Şarâb-ı reşk ile ser-mest olursa ger Cemşîd

Ŧutar mişâl-i Süleyman o şeh cihânı ki var

Yanında böyle bir Âşaf-himen vezir-i reşîd

(...)

Bu sözle buldı o deñlü ferağ Kelîm-i hazîn

Ki rakşa geldi benânında hâme-i tesvîd

Bu gûne lafzan u ma‘nen düşürdi târîhin

Alındı ehl-i kıberden biñ elli beşde Girîd (T.1)²⁰⁴

Padişahı İskender’e, Osmanlı askerini de İskenderin ordusuna benzeten şair, yeni bir fetihten söz etmektedir. Bu yeni fethi acaba Cemşid görmüş müdür, diye soran şair onun kıskançlık şarabı ile şarhoş olacağını ifade etmektedir. Yine Padişahın Süleyman’a, vezirinin ise Asaf’a benzetildiği şiirde, bu iki kahramanın sayesinde dünya üzerinde hâkimiyet kurulacağı anlatılmaktadır. Bu fethi duyan Acem şahı ise artık memleketinden ne derece ümitlidir?

Fetih sözü ile ferahladığını bildiren Kelîm, kaleminin de coşarak raks ettiğini söylemektedir. Şiirin son beyitinde Girit’in kibir ehli kâfir düşmandan bin elli beşte alındığını düşüğü tarihle hatırlatmaktadır.

²⁰⁴ Ahmet Çelen, Kelîm Hayatı, Eserleri Ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.241.

6.11. Nehcî Mustafa Dede

“Âferin re’yine ey şadr-ı güzin

Kim olur kârger in-şâ’llâh

Çekdüğüñgayret-i dîni kimse

Çekmedi ne çeker in-şâ’llâh

Bir iş itdüñ ki Hudâ yâruñdür

Añılur bu hüner in-şâ’llâh

Himmeti cünd-i ricâlu’llâhuñ

Hep olur râh-ber in-şâ’llâh

Şaldıgun leşker-i din küffâra

Neler eyler neler in-şâ’llâh

İdeler dâr u diyâr-ı şûmın

Cümle zîr ü zeber in-şâ’llâh

Yıkalar komıyalar kal’aların

Hacer üzre hâcer in-şâ’llâh

Alınup cümle Girid yakında

Müjde-i fetih irer in-şâ’llâh

İrişüp peyk-i zafer gelmekde

Haber üzre haber in-şâ’llâh

Düşmen-i dînüñ olur devründe

Güni günden beter in-şâ'llâh

Hirmen-i şirk ü 'inâdı yek ser

Nâr-ı kahrûñ yakar in-şâ'llâh

Tünd-bâd-ı ğazabuñ aşlından

Küfr ü zulmi yıkar in-şâ'llâh

Havfdan cümle kırâlân-ı Frenk

Yir yir idüp hâzer in-şâ'llâh

İlçiler göndereler dergâha

Ser-fürû ideler in-şâ'llâh

Baş koyup hâk-i niyâza dökeler

Yine tâc u kemer in-şâ'llâh

Vireler bâc u harâc İslâma

Ne diseñ ol kadar in-şâ'llâh

Mülhim-i ğaybî nidâ eylemede

Ki senüñdür zafer in-şâ'llâh

(...)" (T.1)²⁰⁵

²⁰⁵ Üzeyir Aslan, XVII.Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhtetu's-Sâlikin Ve Hediyyetu'l-Mütereşşidin, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.190-192.

Nehcî Mustafa Dede, “İnşallah” redifli bu şiirine padişaha seslenerek başlamıştır. Padişahın verdiği kararlarla çevresini etki altına aldığını söylemiştir. Onun, din yolunda çektiği cefayı kimse çekmemiştir. Zira padişah o günlerde Girit’in fethi için düşmanın üzerine İslam askerini salmıştır. Şair, Osmanlı askerine dua ederek, düşmanın ülkesinin işgalini ve yine düşmanın esir edilmesini istemektedir:

“Kaleleri yıkılsın, taş üstünde taş kalmasın inşaallah. Yakında Girit’in tamamının alındığı müjdesi gelir inşaallah. Din düşmanlarının günü gününden beter olur inşaallah. Din düşmanı kâfirler kahr ateşinde yanar, küfür ve zulümlerini gazap yelin yıkar inşaallah. Tüm Frenk kralları korkusundan sakınırlar inşaallah. Dergâhına elçi gönderip, İslama haraç vereler inşaallah.”

Şair daha sonra, Osmanlı Develatine dua ederek, denizlere ve karalara hâkim olunmasını istemektedir. Bu devir Hz.Ömer’in adalet devri gibidir. Osmanlı’nın gölgesinde gam ve keder gitmektedir. Son olarak dokuz felekten geçecek bir dua oku atan şair, yüce Allah’tan devletin ömrünün uzun olmasını istemektedir.

“Cezîre-i Giridde kal‘a-i Kandiye fethine olan târîhdür.

Zıll-ı Hudâ şâh-ı memâliksitan

Gâzi-i bu’l-feth-i ‘adâlet-güzin

Hân Mehemmed ki şehân-ı cihan

Dergehinüñ bendesidür kemterin

‘Ömri füzun dâ’im ola mülki tâ

Ûura zemin devr ide çarh-ı berin

Kandiye fethine idüp ihtimâm

Şaldı vezîrin çü şâh-ı güzün

Âşaf u Cem-ğadr u Sikender-meniş

Şâhib-i ʿilm ü hüner ü ʿaql ü din

(...)

Hayl-i hizebrân ile itdi hişâr

Çalʿayı der-ğâl o şîr-i ʿarin

Pür-dil olup ʿasker-i İslâmiyan

Toldı hirâs ile dil-i müşrikin

Çann-ı halâş ile bilüp çalʿayı

Kendülere gerçi hişâr-ı haşin

Lîk bu temkîn ü hücûmı görüp

Bilmedi ol çavm çalâlet rehin

Kim yürüyüp böyle gelen bî-güman

Kûh-ı giran seng ü şalâbet çarin

Çalʿaların yıkup ider târmâr

Olsa da dîvârı eger âhenin

ʿAcz ile âhır didiler el-aman

Çalmadı çün zerrece çây-ı mekin

ʿAfv-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü candan emin

Dâdgerâ dâver-i din-perverâ

Ey olan İslâma çahîr ü muʿin

Mu'cize-i Aḥmedî idüp zuhûr

Yarı kılup 'avn-i Cihân-âferin

Ḳandiye ḳal'asını fetḥ eyledüñ

Ḳanda ya bir böyle ḥisâr-ı metin

İtdüñ arıdup şanem ü şirkden

Deyrlerin ma'bed-i ehl-i yaḳın

Ġayret-i din saña müselleḡ saña

Âferîn ey şadr-ı güzîn âferin

Ḳahruñ ile ağladı küffâr-ı şûm

Luḡfuñ ile güldi zamân u zemin

Ḥâşılı ey şadr-ı mükerrem budur

Saña ḥulûş ile du'âmuz hemin

Dâim ola nuşret-i Ḥaḳ reh-berüñ

Fetḥ ü zafer yâr u felek zîr-i zin

(...)

Hâtif-i ğaybî didi târîḥini

Naşr-ı 'azîz innehu fetḥ-i mübin [1080/1670]" (T.2)²⁰⁶

Allah'ın gölgesinde ülkeler şahı olan Sultan Mehmet Han, Kandiye'nin fethi için Asaf gibi bir veziri görevlendirmiştir. Bu vezir hünerli, akıllı, ilim sahibi ve dindar bir paşadır. Aslan kuvveti ile aniden yapmış olduğu saldırıyla o kaleyi almış ve aslan yuvası haline getirmiştir. İslam askerinin karşısında müşrik askerlerinin içi korku ile

²⁰⁶ Üzeyir Aslan, a.g.t., s.192-194.

ile dolmuştur. Gerçi onlar kalelerinin sağlamlığından oldukça emindir. Osmanlı askeri bu gerçeği bilerek hücum etmiştir ve sonunda kale düşmüştür. Zira, bu kalenin duvarı demirden dahi olsa askerimiz orayı yine de tarumar edecektir. Sonunda düşman askeri dağılmış ve aman dilemiştir. Böylelikle vezir Ahmet Paşa'nın mucizesi ortaya çıkmıştır. Şair böylesine zorlu bir kalenin olmadığından söz etmektedir. Paşa bu kaleyi almıştır ve orayı şirkten arındırmıştır. Şiirin sonunda Osmanlı Devleti için dua eden şair, son beyitte bu fethin tarihini vermiştir.

6.12. Siyahi Dede

“TÂRÎH-İ VÂLÎ-İ KIBRIS BÂBÂHASAN PAŞA

(...)

Bir mücâhiddür o kim devlet ü dîn uğrında

Harb u darb itmededür düşmen ile şubh u mesâ

Bindügi kılyon anuñ bir yedi başlu ejder

Balyimez toplarına karşı turmaz a'dâ

Ger neheng görse anuñkılyonuñı baır üzre

Hareket itdi şanur kal'a-ı kâfi güya

Tağılır ğayrı tonanması Frengüñ bî-reyb

Ki anuñ rehberi İlyâs u Hızırdur zîrâ

Venedik kâfirününhâli olur diger-gûn

İnşâ'Allâh-ı Te'âlâ be-'inâyât-ı Hudâ

Bâreka'llâh o durur şimdi neheng-i deryâ

Hıfz ide zâtını emvâc-ı belâdan Mevlâ

Serverâ medhûn ile kilik-i hüner-i destümde

Rûz u şeb durmaz ider hayr-ı şenânı imla

Vaşfuñ itmekde senüñtab‘-ı hüner endîšem

Dem-be-dem cûş u hurûş itmededür çün derya

(...) 1097” (T.3)²⁰⁷

Denizlerde Venedik ile yapılan uzun soluklu mücadelelerin kesintisiz sıcak çatışma şeklinde olmadığını Siyahî Dede'nin bu şiiri bize göstermektedir. Bir savaşı değilde, Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olarak atanmasını konu alan bu şiirde söz Venedik ile yapılan mücadeleye gelmektedir. Hasan Paşa'nın, Kıbrıs'a vali olarak atanmasını son derece olumlu karşılayan şair, onun bilgi ve becerisi ile Kıbrıs'ı kalkındıracağını söylemektedir. Rüstem'e benzeyen bu ilim sahibi paşanın atanması, şairine gelecekte daha umutlu olmasına sebep olmuştur.

Hasan Paşa'nın savaşçı vasıflarını öven şair, onun gece gündüz din uğrunda düşmanla savaşan bir mücahit olduğunu söylemektedir. Bindiği kalton yedi başlı ejderdir, düşman bu kalyondan atılan balyemez toplarına karşı koyamamaktadır. Kalyonu o kadar büyüktür ki onu deniz üstünde timsah görse hareket eden kale sanmaktadır. Frenklerin donanmasını dağıtır, çünkü rehberi Hızır ile İlyastır. Artık Hasan Paşa'nın Kıbrıs'a vali olmasıyla Venedik kâfirinin hâli de perişan olacaktır.

6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîçâre

"(...)

Bozcaâdâ cânibinden zâ'il oldı çün fesâd

Hamdü li'llâh kim du`âmız eyledi mevlâ kabûl

Eyleye Mevlâ hemîşe ehl-i İslâma nazar

Ehl-i şirkiñ dâ'imâ olsun sözi eyne'l –mefer

²⁰⁷Gülşah Cangöz, a.g.t., s.163-165.

*İnhizâmından `adûnuñ yine aldık bir haber
Hamdü li`llâh kim du `âmız eyledi mevlâ kabûl*

*Bozcaâdâya gelen kâfirler oldi münhezim
Oldılar ehl-i ğazâ doymalığile muğnetim*

*İntikâmı aldı a`dâdan Hudâ-yı munteķim
Hamdü li`llâh kim du `âmız eyledi mevlâ kabûl*

*Et nazar Bîçâre haķķın lutfı bî-pâyânına
Baķmadı kullarınıñ cürmi ile noķşânına " (53.Şiir)²⁰⁸*

Ege denizinin Çanakkale Boğazı'na yakın bir tarafında bulunan Bozcaada uzun yıllar boyunca Osmanlı ile Venedik arasında bir mücadele sahası olmuştur. Özellikle bazı Hristiyan grupların bu bölge içerisinde yaşaması, o insanları Venedik'in zaman zaman Osmanlı'ya karşı kullanmasına sebep olmuştur.²⁰⁹

Zâkirzâde Abdullah Bîçâre'nin bu şiirinden anlıyoruz ki o dönemde Venedik, Bozcaada üzerindeki etkisini devam ettirmek istemiştir. Bunun için ise o tarafta bir karışıklığa sebebiyet vermiştir. Bozcaada tarafından atılan bu fesat tohumu Allah'ın yardımıyla büyümeden önlenmiştir.Bozcaada'ya gelen kâfir askeri yenilgiye uğratılmıştır. Bu ise kulllarının eksikliğine bakmayan Allah'ın yardımıyla olmuştur.

6.14. Âşık Ömer

*“(...)
Hatt-ı hümâyun-ile tedbîr tedârik baktılar
Bellerine gâziler gayret kılıcın taktılar*

²⁰⁸ Fatih Ayar, Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'in Dîvânının Transkripsiyonu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s.54-55.

²⁰⁹ Cengiz Orhonlu, “Bozcaada” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.317-318., (Erişim Tarihi: 10.11.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c06/c060216.pdf>

*Kâfirin çekdirisin cebhânesini yaktılar
Şüphesiz erdi Hızır Hak'tan inayettir Sakız*

*Emr-ile tâsdik-i muhkem mü'mine kıldı dilek
Balmeyemez toplar sesinden inledi çarh-ı felek
Evliyâlar enbiyâlar erişip üns ü melek
Vakt-i asırda bize lutf (u) hidâyettir Sakız*

*Ey Ömer bu cengi işitenlere destân eder
Bin yüz altı senesinde târihin ayân eder
Hak taâlâ ümmet-i Muhammed'e âsân eder
İnşâallâh haşre dek bizde emânettir Sakız” (572/4)²¹⁰*

Sakız adası, feleğin çarhı üzerinde dönen, tabiri güzel olunmayacak güzellikte bir yerdir. Osmanlı ülkesi içinde bir cennet bağıdır. Ancak bu güzel yerde fitne baş göstermiştir. Bunun üzerine gâziler bellerine gayret kılıcını takıp, düşmanın cephanesini yaktılar. Feleğin çarhı balyemez toplarının sesinden inlemiştir. Evliyalar, enbiyalar ve melekler yardıma koşmuştur. Sakız muharebesi bir destan olmuştur.

Âşık Ömer, bu savaşın tarihini bin yüz altı olarak vermektedir. İnşallah kıyamete kadar Sakız, Müslümanlara emanettir.

6.15. Cevrî

*“DER-TEHNİYET-İ FETH U SÛR U SİTÂYİŞ-İ MERHÛM VE MAĞFÛR
SULTÂN İBRÂHİM HAN*

*Zihî baht-ı hümâyûn-ı şehinşâh-ı cihân-dâver
Ki itdi yümn-i te'siriyle dünyâyı hümâyûn-fer
Bu bahta olmadı mâlik Cem ü Keyhusrev ü Dârâ
Bu luţfa düşmedi mazhar Ferîdûn ile İskender*

²¹⁰ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.429-430.

*Bu ikbâli cihân göstermemişdür bir cihân-gîre
Felekden toğmamışdur bir cihândâr üzre bu ahter
(...)
Zâman-ı devletinde bir gâzâyâ eyledi himmet
Bu niyyet üzre kim hoşnûd ola Allâh u peygâm-ber
Firengistâna düşdi şu‘le-i şimşîr-i pür-tâbı
Yağup kahr ile küffâr-ı Girîdi itdi hâkûster
İki hışn-ı haşîni feth olundı ‘avn ü nuşretle
Ki her biri metânetde ‘adîl-i kal‘a-i Hayber
Ne Hayber her biri bir kûh-ı âhen kim murâd itse
Anı seyf-i kerâmât ile ancak feth ider Hayder
Bi-hamdî’llâh şehinşâhuñ dü’âsı müstecâb oldu
İrişdi ‘avn-ı rabbâni fütûhât eyledi ‘asker
Bu nuşretten olup halk-ı cihânuñ hâtırı mesrûr
Bu fethüñ müjdesi virdi şafâ dünyâyâ ser-tâ-ser
Huşûsâ pâdişâh-ı ‘âlemüñ tab’-ı hümâyûnı
Açıldı gül gibi oldu laţif ü hurrem ü hoş-ter
İdüp bir sûr-ı ‘âlî yümn ü ikbâl ü sa’âdetle
Şafâsından kulûb-ı ‘âleme taldı meserretler
Çıkardı bir dür-i pâki haremde ferr-i devletle
Muşâhib bir vezîr-i kâm-kâra eyledi hem-ser
Anı bu devlete lâyıq görüp damad idindi hem
Bu tekrim ile itdi ‘izz ü câh u qadrini ber-ter
Zihî damad-ı ‘âlî-şân-ı vâlâ-rütbe kim lâyıq
Ne ihsân eylese aña şehinşâh-ı kerem-küster
(...)” (K.XI)²¹¹*

²¹¹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.79-81.

Cevrî bu kasidede Sultân İbrâhim Hân'ı övmüştür. O'nun Osmanlı tahtına oturmasını büyük bir devlet olarak görmektedir. Hatta öyle ki Cem, Keyhüsrev, Dârâ ve İskender dahi böyle bir baht açıklığına sahip değildir. Çünkü Osmanlı'nın tahtı her kişiye nasip olamayacak kadar değerli ve kıymetlidir. O tahta ancak hak edenler oturabilmektedir. İbrâhim Hân ise Osmanlı mülküne hükümdar olmaya sonuna kadar lâyıktır.

Sultan, devleti yönettiği zamanda gazâlar etmiştir. Bu uğraşı Allah'ın ve Peygamber'inin hoşuna gitmiştir. Frengistan illerine ateş düşürmüş, kahır ateşi ile Girit kâfirini yakmıştır. Her biri Hayber kalesi gibi iki zorlu kale fethedilmiştir. Bu kaleler ki demir dağlar gibi kuvvetli kalelerdir. Kaleler ne kadar zorlu olursa olsun sonunda fet edilmiştir. Fetih haberi dünyaya yayılmış, halk mutlu olmuştur.

Şair bu noktadan sonra savaşı komuta eden vezir için övgüde bulunmuştur. Şairin dediğine göre bu Paşa keşfedilmiş bir inci tanesidir. Bu yüzden Osmanlı hanedanına damat bile olmuştur. O sadrazamlığı döneminde bu makama lâyık olmuştur. Fetihlerde bulunmuş nice kahramanlıklar etmiştir. Çok zeki bir kişiliğe sahiptir. Devrinde halkın herhangi bir şikâyeti olmamıştır.

Cevrî sözün sonuna gelirken, devletin bekâsı için dua etmektedir. Fetihbayrağı daha birçok kaleye dikilsin, demiştir. Devlet büyükleri içinde iyi temennilerde bulunan şair, ömürlerinin uzun olmasını istemiştir.

“MERHÛM-I MEZBÛRUÑ ŞEHÂDETİNE TÂRÎHDÛR

Şadr-ı dîn-dâr-ı velî-rütbe o hem-nâm-ı kelîm

Çün kapudanlık ile eyledi ‘azm-i deryâ

Niçe hizmetler idüp hışn-ı Girid üstüne

Hem gâzâ Hükmini her vech ile kıldı icrâ

Ceng-i deyâda şehîd oldu o gâzî âhır

Eyleye añâ Hudâ cennet-i ‘Adni me ’vâ

Çalem-i mebd-i küll fevtine yazdı târîh

‘Azm-i Firdevs-i ma‘âd eyledi Mûsâ Paşa” 1057 (T.XCVI)²¹²

Şair bu şiiri Mustafa Paşa'nın şehâdeti üzerine yazmıştır. O'nun kaptan-ı derya olduğunu ve denizlerde savaflara katıldığını belirtmiştir. Bu savaflardan biri de Girit üzerine yapılan seferde olmuştur. Paşa böyle bir seferde şehit olmuştur.

6.16. Bursalı Tâlib

“ TÂRÎH FETH-İ SAĞIZ

Eşer feyz-i cülûs-ı sa‘d-ı Sulţân Muştafâ ’dandır

Ki devletle geçince tahta bir feth-i ğarîb oldu

Zemistânda donanmâ-yı hümâyun çıkdı deryâya

Hudâ ’nîñ hikmetin seyr eyle bir sırr-ı ‘garîb oldu

Şavurdu âsumâna küllerin keştîleriñ bir bir

Yanar âteş gibi küffâra ol dem kim ğarîb oldu

Kimi yandı kimisi ğaynadı deryâya a‘dânın

Firâz oldu kimi ğeştinin kimi nişîb oldu

Muĥannâ oldu ĥûn-ı sürĥ-i düşmenden kefi deryâ

Bu dem mü ’minlere çün devlet-i keffî ’l ĥazîb oldu

(...)

Sağız bir duĥter-i ra‘nâ idi meshûr olup ğeçti

Bir iki gün eşîr-i dâm-ı âĝûş-ı raĥîb oldu

Velî râm olmadı ceng-i cedelle oldu ğâzîler

²¹² Hüseyin Ayan, a.g.e., s.335.

‘Arûs-ı gayret-i islâma bu da başka zîb oldu

(...)

Alıp hâme benân-ı fikrime ben daği ey Tâlib

Hisâb ettikte târîhin bu beyt-i dil-firîb oldu

Bi-hamdillâh olup imdâd-ı bâd-ı ‘avn-ı Yezdân’îñ

Yine Sakız dehân-ı pâk-ı islâma naşîb oldu (T.2)1106²¹³

Sultân Mustafa'nın kutlu cülusunun feyzi esmektedir. Çünkü tahta geçtiğinde bir fetih nasip olmuştur. Bir kış mevsiminde donanma sefere çıkmıştır ve düşmanın leşlerinin küllerini gökyüzüne savurmuştur. Düşmanın kimisi yanarken kimiside denizde kaynamıştır. Deniz düşmanın kanıyla kınalanmıştır. Sakız, büyülenmiş güzel bir kızdır. O güzel kız düşmanın kucağında bir iki gün esir olmuştur. Bu duruma razı olmayan gâziler cenge heves etmişlerdir. Allah'ın yardımıyla savaştan galip çıkmıştır. Çok şükür ki Sakız, İslâm'ın temiz ağızına nasip olmuştur. Şair bu fethin tarihini vermiştir.

6.17. Mehmet Adlı

“Kaşîde der-vaşf-ı Hazreti Sultân Mustafa Hân behcet-i Tahlîş-i Sakız ez-dest-i taşarruf-ı Venedik

(...)

Şimdengirü seferden ‘acz üşikâyet olmaz

Baht u sitâremizle hem-râh-ı ittifaķız

Teşrif ide huşûşâİskender-i zamâne

Bî-şübhe oldur ümmîd biz mazhar-ı vifâķız

Nice Sikender ü Cem nice cenâb-ı Rüstem

Dirse maħaldir ol şâh hâķân-ı ‘arş-ţâķız

²¹³ Melike Erdem, a.g.t., s.144-145.

Ol şâh-ı haşmet-ârâ ol şeh-süvâr-ı yektâ

Şâyestedir dir ise Şâyân nüh-revâkız

Sultân Muştafâ Hân mümtâz-ı Âl-i ‘Osmân

Ümmîd-i luţfi ile hoş-lehce-i sebâkız

Şâhenşeh-i sa‘âdet dânen-de-i nezâket

Ol ekremiñ deminde şanmañ zebûn-ı fâkız

Ol kahramânıñ olmaz ‘ahdinde oldur ümmîd

Ehl-i dile dimeklik âşüfte-i şikâkız

Kimdir bu demde bilsem şâkî-i hıcr ü firkat

Kim dir dem-i feraşda dil-şaste-i nifâkız

(...)

Allâha şükr ü minnet kitâb içinde bî-bâk

Mânend-i levş-i ħurşîd el-ķışsa yüzi akız

Tab‘u dilim ħuşûşâ tûtî-i zâr-veş der

Medĥ u sitâyîşiñle Ĥâkânî-i vişâkız

Deşt-i belâgat içre kim sedd olursa olsun

Ĥâr u ĥas-ı zamâne biz seyl-i inţilâkız

(...) (K.4)”²¹⁴

Mehmet Adlî, bu kasideyi Venedik tasarrufunda bulunan Sakız Adası’nın Sultan Mustafa Hân tarafından alınması üzerine yazmıştır. Şiirde savaşın içeriğinden ziyade bu fethin getirdiği sevinç işlenmiştir. Sadece şiirden dahi yola çıkacak olursak

²¹⁴ Seval Baltalı, a.g.t., s.41-43.

anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı Devleti için bir hayli zor geçmektedir. Şair fetihlerin durgun olduğu bir vakitte gelen bu zafere ziyadesi ile mutlu olmuştur. Bundan dolayı savaş safhalarını anlatmak yerine bu sevinci kaleme almıştır. Bu savaşın kazanılması ile Osmanlı üzerindeki ölü toprağını atmıştır. Şair artık ileriye daha umutlu bakmaktadır.

6.18. Sükkerî

*“Habbezâ fetih-i beşâret-bağış-ı tab’-ı rûzgâr
Merhabâ baht-ı bülend-i pâdişâh-ı kâm-yâb*

*Gönderüp bir âşaf-ı kişver-güşâ-yı ‘âdili
Eyledi efrâste-i râyât-ı horşîd-intisâb*

*Şarf-ı makdûr eyleyüp küffâr-ı cengi ‘âkıbet
İtdiler deryûze-i âzâdide böyle hîşâb
(...)*

*Feth olundı cümle-mülk-i pâk-i ser-hadd-i Girid
Eylesün hep halk-ı ‘âlem pister-i râhâda hâb*

*Hem- ‘inân olsun Muhammed Hân-ı Gâzî‘ azmine
Nuşret-i ‘innâ fetešnâ‘ hürmet-i “Ümmü’-l-Kitâb
(...)*

*Müjde-i fetihinde didi SÜKKERÎ târihini
‘Oldı Hışn-ı Kandıye şulh ile ey dil fetih-i bâb’*

H. 1080 – M. 1669 (T.3)”²¹⁵

Ne hoş ki rûzgâr fetih haberini getirmiştir. Sultan, âdil bir veziri askerlerine baş olarak göndermiş ve savaş fermanı vermiştir. Düşman ile gazaya girilmiş ve bu savaş

²¹⁵ Eda Tuncer, s.114-115.

zaferle neticelenmiştir. Girit fetholunmuştur. Artık insanlar rahat bir uyku yüzü görmüştür. Sükkerî almış olduğu fetih müjdesi ile bir tarih düşürmüştür. Kandiye kalesi barış ile fethedilmiştir.

6.19. Ganî-zâde Nâdirî

*“Zihî beşâret-i nuşret zihî nüvîd-i gâzâ
Ki mürdeyi dem-i ‘Îsâ gibi ider ihyâ*

*Nedür bu gûlgûle-i kürre nây-ı şavlet kim
Felek de aña kulağ çekdi gurra-i garrâ*

*Nedür bu tañtana-i kahr-ı pâdişâhî kim
Bırakdı cümle diyâr-ı Frengê vâveylâ*

*Ṭonanmayı çıkarup cânın aldı küffârûñ
Ṭonanma olsa serâser memalik içre sezâ*

*Ḳâdirgalar resen-i lengerin çeküp şandum
Ki mâr-ı sihri be-kâm itdi ejder-i Mûsâ*

*İki cenâhı iki tahta lâl e-zâr oldu
Ṭonandı her biri bayrağlar ile sertâpâ*

*Meger ki yelken ile Rûmilî dilâveridür
Açup filandırasin döşi üzre aldı cüdâ*

*‘Aceb degül ser-i küffâra saçsa âteşler
Sehâb-ı sürhü ‘azâb oldu anlara gûyâ*

*ızıl eliyle urur rûyına abancaları
Ki aldı yelkeni altına bahrı bî-pervâ*

*Fılandıra dümüdür oldu yelkeni sîmurg
adırğa aña şarılmış mehîb ejderha
(...)*

*Eger ki sinede şaklarsa kînesini ‘adû
Nefîy helâkine olur anuñ bir ejderhâ*

*Bu kâr-ı müşkili bir bendesine emr itdi
Kemâl-i himmet ile itdi ol daî icrâ*

*adırğa aşkar idi evc-i fezânuñ çeşmi
Süvâr olan apudana dinilse amza revâ*

*Muaddem ehl-i alâlûñtonanmasın işidüp
Varınca üstine anuñtayanmadı aqlâ*

*O demde Maltayı tahrîbe ‘azm-ı cezm itdi
İrişdi vaqt-ı seher aña itdi istîlâ*

*uyınca dâver-i kâfir ıup işârından
Nefîr-i ‘âm ile şahrada itdi ‘azm-ı vegâ*

*Zemîne velvele şaldı şadâ-yı op u tûfeng
Sipihri eyledi ser-geşte şiddet-i heycâ
arâretin göricek ceng içinde op-endâz
Yidürdi düşmene an arpuzun idüp ihdâ*

Meger ki gerden-i bedh'âha tavk-ı la'net idi

O halka halka tütünler ki top ider peydâ

‘Adû helâkine meşk itdi dahî kundağdan

‘Aceb mi cenge atılsa tüfeng-i cân-fersâ

Delindi fark-ı ‘adû şanki şîşe-i hammâm

Şehâb-ı dūd ile finduğ yağup tegerk-âsâ

Hudâ ‘inâyet idüp ‘akibet guzât-i güzîn

Şıyup gürûh-ı melâ‘îni itdiler rüsvâ

Ƙırup hışâra varınca o kavm-i mahzûli

Kimini bende çeküp kimin itdiler ifnâ

Ƙarasına tağılup ol cezîrenüñ‘ asker

Ƙutuldı merd ü zeni oldı memleket yağma

YıƘup keniseyi ot tıƘdı çâñına muhkem

Atıldı vardı aña çünki top-ı kal‘a-küşâ

Şalibi pârelenüp şanki çâr-mıh oldı

‘Aceb mi râhib-i deyre anuñla olsa cezâ

Şu deñlü yandı Ƙurâ-yı cezîre kim didiler

Yanar âta bir iken oldı bir dahî peydâ

Şehen-şehâ Ƙuluña eyle merhamet nazarın

İnanma haşma bi-haƘƘı Hudâ-yı bî-hem-tâ

*Hıyânet eylemedüm hıdmetüñde zerre kadar
Cenâb-ı hazret-i Hağ dur bu müdde'âya guvâ*

Semend-i tab'uma çarh itdi fazlumı pâ-bend

'Aceb degül beni geçdiyse bir har-ı ednâ (...) (K.14)²¹⁶

Aferin ki gazâ başarılı olmuş ve fetih gerçekleşmiştir. Bu haber sevinç ile karşılanmıştır. Şair, o kadar hoşnut olmuştur ki Hz.İsa'nın mucizesi olan, Allah'ın izniyle ölüyü diriltmesi olayına telmihte bulunmuştur. Bu haber insanlara can vermiştir. Padişah büyük bir başarı elde etmiştir. Frenk illerine bir yaygara düşürmüştür.

Donanma düşman askerinin üzerine gitmiş ve kâfirin canı alınmıştır. Bu sırada donanmayı tarif eden şair; kadirga, resen ve lenger kelimeleri arasındaki tenasüp yardımıyla daonanmayı ejdere benzetmiştir. Ancak bu ejder normal bir ejder değil Hz.Musa'nın mucizevî ejderidir.

Donanmanın iki tarafı bayraklarla donatılınca burası bir lalezâra benzemiştir. Devasa donanmamızdan düşmana ateş saçılmıştır. Donanmanın duruşu ile ilgili bize şair tarafından bir resim daha çizilmiştir. Buna göre filandıra bayrakları simurg kuşu, kadirgalar ise ona sarılmış bir ejderha azametindedir.

Böylesi bir güce daha önce kimsenin erişemediğini söyleyen şair, Malta üzerine sefer yapıldığını belirtmektedir. Bunu duyan düşman askeri kalesinden çıkıp kaçmıştır. Top ve tüfenk seslerinden yer gök inlemiş ve askerimiz galip gelmiştir. O kıymetsiz kavmin kalesine varınca çoğu askeri esir edilmiştir. Düşmanın çanına ot tıkanmıştır.

²¹⁶ Numan Külekçi, a.g.t., s.142-144.

6.20. Sıdkî Paşa

“Şeh-i serîr-i sa’âdet şehen-şeh-i ‘âlem
Hıdv-i Cem-‘azamet pâdişâh-ı heft-iqlîm
(...)
Hümâ-yı evc-i şeref pâdişâh-ı meh-ţal’at
Sipîhr-i mihr-i celâlet şehen-şeh İbrâhîm
(...)
İdince mülk-i Freng’e ğazâ için âheng
O pâdişâh-ı fetih-mesned ü zafer-dîhîm

Ser-i ‘adûya kıyamet kopup meşakkat ile
Virüp hişârı çekildi sa‘îre ehl-i cahîm

Nüvid-i fetih gelince hişâr-ı Hanyâ’nî
Dinildi târihi Şıdkî ‘zihî cihâd-ı ‘azîm’ 1054 (T.3)”²¹⁷

Ulu hükümdar İbrahim Hân yedi iklimin padişahıdır. O saadetle Osmanlı tahtına oturmuştur. Padişah olduktan sonra Frenk illerine sefer düzenlemiştir. Böylelikle düşmanın başında kıyametler kopmuş, kalelerini bırakıp kaçmışlardır. Bu kale Hanya Kalesi’dir. Sıdkî son beyitte Hanya Kalesi’nin fethine tarih düşürmüştür.

6.21. Nâlî

“TÂRÎH BERÂY-I FETH-İ KANDİYE
(...)
Müjde-i fetih ü ‘âleme virdi revnağ
Dilleri âb şıfat oldu kederden sâde

Fethini Kandiyenünkıldı müyesser Bârî

²¹⁷ Mehtap Erdoğan, a.g.e., s.266.

Dehri tezyîne revâ olsa cihân âmede

Bu kadar ‘îş u tarab feyz-i kudûmindandır

Hâzret-i hâfız Mısr-ı keremûñ dünyâda

Şâhib-i seyf ü kalem mâlik-i zer tuğ u ‘alem

Şadme-i kahrı virür Rüstem ü Sâmi bâda

Yâver-i salţanat u dîn ‘Alî Paşa kim

Kimse ‘ahdinde ğam u ğuşşa getürmez yâda

Nilde feyz-i terakķî karada fetĥ ü zafer

Seyr idüñ yümn-i kudûmın karada deryâda

(...)

Nâl târîĥ ola şâyed bu ki yaz Kandıyenüñ

Müjde-i fetĥini eyyâm-ı ‘Alî Paşada 1080 (T.22)”²¹⁸

Allah’ın keremiyle yeni bir fetih müjdesi gelmiştir. Müjdesi gelen fetih Kandiye Kalesi içindir. Kandiye Kalesi’nin fethini gerçekleştiren kişi Ali Paşa’dır. Zaten kendisi karada ve denizde başarılar elde etmektedir.

Şair bundan sonra Ali Paşa’nın ömrünün uzun olması için dua etmektedir. Son beyitte fethin tarihini vermektedir.

6.22. Sâbir Mehmed

“TÂRİĤ-İ FETH-İ KANDİYE VEZİR-İ A‘ZAM AĤMED PAŞA

(...)

Jeng-i ğamla pür iken rûy-ı merâyâ-yı kulûb

²¹⁸ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.131-132.

Ḳandiyê fethi olup mişḳale-i jeng-i zedâ

*‘ Âlemüñ ḥalkı şafâ-yı dil ile başladılar
Fâtih-i Ḳandiyeye eylemege ḥayr u du‘a*

*Ya’ni ol Âsaf-ı düşmen-şiken ü dost nüvâz
Seyf-i meslûl-ı Hudâ ḳulzüm-i zehḥâr-ı ‘aṭâ*

*Ser-i erbâb-ı fazîlet her burc-ı devlet
Âb-ı rûy-ı vüzerâ Rüstem-i rûz-ı hecâ*

*Ḳal‘a-i Ḳandiyeyi devlet ile feṭh itmege
Büleğâ’ her biri târiḥ dimişler ammâ*

*Cem‘ olup bir yere hep meşveret erbâbı gibi
Kûşe girân-ı felek zâviye dârân-ı semâ*

*Didiler cümlesi ta‘zîm-künân târiḥin
Aldılar kandiyeyi zûr ile Aḥmed Paşâ*

*Lev-ḥaşe’llâh zihî himmet-i zor-bâzû
Bâreke’llâh zihî ḳuvvet-i dest-i beyza*

*Ki olup peyrev-i ‘ilm-i ezeli her dem ider
Şafḥa-i ‘âleme mebsûr-ı ḳazâ-yı imzâ*

*Evvelâ ḳal‘a-i Uyvârı alup düşmenden
Mürde-i küfr olan yerleri itdi iḥyâ*

Bildürür Һaddini Һâsâr-ı sefeh-girdâra

Tîĝ-i ser-tîz ile ‘askerin itdi ifnâ

Қандије қал‘асının fetҺi gibi emr-i ‘âsîr

Görmemişdür dahî hiç dîde-i ҺarҺ-ı bînâ

(...)

Bildiler kim aña pür-Һâre bulunmaz nâ-Һâr

El-emân diyü hemân eylediler vâ-veylâ

(...) (T.6)”²¹⁹

Diĝer Şiirlerde olduĝu gibi bu Şiirde gelen fetih müjdesi ile başlamaktadır. Sadrazam Ahmet Paşa Kandiye kalesini fethetmiştir. Bir önceki Şiirde bu fethi Ali Paşa gerçekteŐirmiŐtir. Buradan da anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı devleti için oldukça hareketli geçmiştir. Aynı yerler birkaç defa el deĝiŐirmiŐtir.

Şair bu savaşta Ahmet Paşa’nın başarılı olduĝunu ve Kandiye’nin alındıĝını haber etmektedir. Ahmet Paşa bir kahramandır, zirâ daha önce de Uyvar Kalesi’ni düşmanın elinden almıştır. Böylelikle o düşman elinde ölü hale gelen yerleri canlandırmıŐtır.

²¹⁹ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.38-40.

7. DİĞER UNSURLAR

7.1. İsyancılar

Bu yüzyılda devleti uğraştıran en büyük sorunlardan birisi de hiç şüphesiz iç karışıklıklardır. Dışarıda birçok düşmanla çarpışan Osmanlı Devleti içeride de başta Celâlî isyanları olmak üzere birçok âsilik hareketleriyle mücadele etmiştir.

“ ‘Celal'e mensup’ anlamına gelen Celali tabiri, XVI. yüzyıl başlarında isyan eden Bozoklu Şeyh Celal'le ilgilidir. Celâlî isyanları başlangıçta. Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şii eğilimli Türkmen gruplarının Safevfler'in de tahrikiyle devlete baş kaldırmaları şeklinde ortaya çıkmış. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir mesele haline alarak değişik bir mahiyet kazanmıştır. Osmanlı devlet anlayışı, bu isyanları "hurüic ale's-sultan" olarak değerlendirmiş ve kaynaklarda bu ifade sık sık kullanılmıştır.²²⁰

Bozulan ekonomi ve sosyal sorunlar neticesinde bu eşkıyalık hareketleri giderek artmıştır. Geçen zaman içerisinde medreselilerin ve devlet kademesinde görev yapmış olan asker kökenli bazı kişilerin de isyan hareketlerine girişmesi ile Anadolu'da “Büyük Kaçkunluk” denilen devir yaşanmıştır. Kuyucu Murat Paşa'nın bu isyanlar karşısında aldığı sert önlemler neticesinde Anadolu'da bir müddet sükûnet olmuştur. Ancak II. Osman' ın katli sonucu Yeniçerilere düşmanlık besleyen Abaza Mehmet Paşa, Erzurum'da bir isyana kalkışmıştır. IV.Murat ve Köprülüler dönemlerinde âsilere karşı başarı sağlanmasına rağmen isyanlar ara ara devam etmiştir.²²¹

Şairler, “İsyancı” konulu şiirlerde daha samimi bir dil kullanmışlardır. İç huzurun kaybolduğunu anlatan şiirlerde dirayetli bir devlet adamı arayışı vardır. Çoğu şiirde Osmanlı mülkü bu devlet adamını bulmuştur ve ülkeye huzur gelmiştir. Şairlerin

²²⁰ Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyancıları” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.252. (Erişim Tarihi: 07.10.2017, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c07/c070156.pdf>)

²²¹ Mücteba İlgürel, a.g.m., s.253-254.

şiiirlerinde en çok işlediği isyanlar; Celâlî, Canpolatoğlu, Man’oğlu ve aşiret isyanlarıdır.

7.1.1. Bahtî

“Diger

Dü ‘âlemde bizüm sensin Hudâmuz

N’ola ‘arz olsa tapuña ricâmuz

Du‘â kılduk ki a‘dâ ola mağhûr

İlâhi sen kabûl eyle du‘amuz

Bi-ğakğ-ı âyet-i ‘nasrûn minellâh’

Ser-efrâz eyle her yirde livâmuz

Celâlî kavmini sen Zülcelâlün

Ğıra emrûnle tîğ-ı pür cilâmuz

Dağı sürğ-serânı eyle pâmâl

Bi-ğakğ-ı çâr-yâr-ı bâ-şafâmuz

‘Adû-yi dîn olana ğâlib olsun

Mu‘în ol Bahtîye ey pâdişâmuz”²²²

Bahtî, şiiirine Allah’a yakarak başlamıştır. İki dünyada da Rabbimiz sensin, dualarımızı kabul eyle Allahım, demektedir. Bahtî, daha önceki şiiirlerde de karşımıza çıkan “nasrûn minellâh” ayeti ile yine daha önce açıkladığımız üzere Allah’ın yardımıyla bir zafer istemektedir. Bu zaferin kime karşı istendiği ise dördüncü beyitte açığa çıkmaktadır. Buna göre şair “Celâlî kavmi” diyerek

²²² İsa Kayaalp, a.g.e., s.211.

Anadolu’da Celâlî başkaldırmalarının yeniden hortladığını söylemektedir. Allah’tan yardım isteyen Bahtî, kılıcıyla isyancıları kırmak istemektedir. Yine bu isyancıların yanında “sürh-serân” diyerek Kızılbaşları da karşısına alan şair, onların Celâlîler gibi ayakaltına alınıp, ezilmesini ister. Her ne olursa olsun, İslam halifesine başkaldırdıkları için, şair onları din düşmanı olarak görmektedir ve onlara karşı galibiyet istemektedir.

“Tevârih

Nice yıldur serhade irsâl-i serdâr eyledüm

Gerçi gördüm her birinün hizmeti a‘lâ dürür

Bir zamân âsûde oldum ‘askere ide nizâm

Kimseye qalmaz geçer çün bilürem dünyâ dürür

Mâyil oldum nice yıllar ire serhadde sükûn

Rezmi bezm itsünler anda nice bir gavgâ dürür

Ṭutdı râh-ı Kâ‘be’yi hâr-ı muğaylân-ı ‘adû

Anı ol yoldan gidermek devlet-i ‘uzmâ dürür

Hem Celâlî’den Karaman ü Sivas olsun halâş

Hâricî hazfi dahı lâzım çü bir ma‘nâ dürür

Rây-i şâib fikr-i şâkıbda vezîr-i bî-nazîr

Bulmadum aña bu kâr üzre ki müsteşnâ dürür

‘Âkıbet hâtif Murad Paşa içün idüp hiṭâb

Didi gönder serhade ol ‘aql ü dâna dürür

Hidmetünde hâşıl itmişdür senün rîş-i sefid

Bu murâdûñ ol Murâd'a ger vara dünyâ dürür

Bu sürûr üzre anı serhadde irsâl eyledüm

Sa' y idüpdür hizmetümde her ne kim evlâ dürür

Bahtiyâ baş eġdiren kaç'-ı harâca düşmeni

Oldı târîh haliyâ cehd-i Murat Paşa dürür (1015)''²²³

Bahtî, bu şiirine gerçek kimliğiyle yani bir padişah olarak başlamıştır. Padişah, uzun yıllardır sınır boylarına vezirlerini gönderdiğini ve gönderilen vezirlerin yapmış olduğu hizmetlerden memnun olduğunu söylemektedir. Paşalar, sınır hattında verdikleri mücadeleler ile bölgenin sükûn içinde olmasına vesile olmuş, padişahta bu durumdan dolayı bir hayli rahatlamıştır.

Ancak tüm bunlara rağmen fitne ateşi kendini göstermektedir. Şiirden yola çıkarak anlıyoruz ki “devedikeni” olan düşman Kâ'be yolunu tutmuştur. Yine, Celâli isyanı kendini göstermiş, isyancılar Karaman ve Sivas'ı etki altına almışlardır. İşte bu sorunları giderecek ve isyanı bastırarak olan güç ise devlettir. Padişahın devlet adına bu yolda güvendiği isim ise Murat Paşa'dır. İsyancıların bastırılması için devlet akli, yetenekli Murat Paşa'yı bu işe memur kılar. Sonun da padişah, paşayı sınıra tayin ettiğini söylemektedir. Murat Paşa ise azmiyle burada başarılı olmuştur.

7.1.2. Vecihi

“Der Medh-i Vezîr-i 'Azam Köprülü Meḡmed Paşa

Bi-ḡamdillilah olup dünyaya zâhir lütf-ı yezdânı

Meserretlerle doldırdı kulûb-ı ehl-i îmânı

Melekler bu peyâmı birbirlerine eyleyüp tebşîr

Felekler oldu bu tertîb ü nazmuñ deng ü ḡayrânı

²²³ İsa Kayaalp, a.g.e., s.224.

Nice mesrur u hândân olmasın dünya vü mâfihâ

Nice gül gibi ‘âlem itmesün ezhârî handânı

Harâb itmişdi seyl-âb-ı havâdiş bâğ-ı dünyâyı

İdüp bârân-ı âşûb ile cû-yı fitne-tuğyânı

Felekde ber-țaraf olmuşdı rû-yı dil görölmekten

Ser-â-ser kaplamıştı dūd-ı dil mir’ât-ı devrânı

Olup hâlî hazîne memleket fitneyle dolmuşdı

Halel bulmuşdı kânun-ı kadîm ü resmi-‘ Osmâni

Olup cem‘iyyet eşhâsla şûr u fiten zâhir

Muhaşşıl gelmiş idi bezm-i dünyâyâ perîşânı

Nizâm-ı mülk için her gûşede feyyâz-ı muțlakdan

Recâ eyler idi bir müşîr-i âsaf -iz‘ânı

Meded-kârî-ı ervâh-ı ricâl ullahâ qudsiyle

Kabûl itdi Cenâb-ı Haqq dua‘-i mest-mendânı

Bulup bir böyle şâhib-i ‘aql ü idrâki vezir itdi

Olinca kalb-i şâh-ı â‘mla ilhâm-ı Rabbâni

Ne şeh şâhen-şeh-i‘âlem-i mülk haslet Mesîhâ-dem

Revâdur Güstehem Rüstem derinde olsa der-bânı

(...)

Süleymân’dur disem lâyıkdur ol şâh-ı cihân-dârâ

Yanında şadr‘azâm gibi var bir Âsaf-ı şâni

Ne Âsaf bezm-gâh-ı devletüñ Behrâm-ı Cem kadri

Ne Âsaf rezm-gâh-ı 'arsa-ı fethüñ Nerîmânı

(...)

Şadâ-yı müjde-i feth ile tıoldı ser-be-ser 'âlem

Çekince fî-sebi-illâh 'adûya tîğ-i berrânı

Göz açmaya mecâli kalmadı 'adû-yı islâmuñ

Şaluñca şa'ş'a her cânibe şemşîr-i 'uryânı

Ne himmetdür bu kim deryâ-yı bî-pâyân-ı 'askerle

'Adû-yı dîne izhâr eyledi âşâr-ı tûfânı

Tonanmasın 'adunuñ bozmada görseydin tedbîrin

Pesend eyler idi 'âlemüñ müşgül-pesendânı

Budur zannum ki böyle dest-bürde olmadı kâdir

Ne dehrüñ Kahramân ü Neyrem'i ne Sâm ü destânı

Olup tedbîrine taqdîr-i Hallâk-ı ezel evfağ

Ne semte 'azm iderse lutf-ı Hağğ'la aldı meydanı

Hıram itdükçe tûğı târına bend olmada diller

Şalundukça 'adûya tîğ-ı tîzi almada canı

'Arûs-ı feth e gül-gûni tutuğdur rezm-gâhında

Cünûd-zer mağv-ı âhu kîse-cünûn dökdüğü kanı

N'ola tîr-i kaza te'sîri peykân-ı dem-âlûden

'Adû cânında şağlarsa mişâl-i la'l-i remânı

*Aña şemşîr-i kahrî giydürür bir sürh-gûn câme
Eger kim cism-i düşmenden nümâyân olsa üryânı*

*O deñlü mülki ma' mur itmede böyle çalursa ger
Bulunmaz genç-pinhân itmege bir künc-i vîrânı*

*Kerâmet oldıgında şübhe yok kim az zamân içre
Bu deñlü feth ü teshîr ile buldı şöhret ü şânı*

*Sürûr-ı şevk-ı hem-dest ü neşât-ı 'ayş-ı pey-der-pey
Gören eyyâmını şimdi şanur nev-rûz-ı sulţanı*

*Felek her gün döşer pâyına bir dibâ-yı zer-târı
Zemin üzre görenler pertev-i hûr zann ider añı
(...)*

*Celâlî ihtilâlin def' idüp 'adâyı kahr itdün
Yirine şimdi geldi ehl-i islâm olanuñ cânı*

*Bugün sensin iden tîğ ü kalem aḥkamını icrâ
Be-tevfîk-i ħudâ-vendî be-te'yidât-ı yezdânî*

*Ne ħudretdür bu kim feth eyledün 'Aden'i teveccühle
Ķalemle ehl-i tuğyânı ħılıçla kâfir-istânı*

*Şecâ'at sende himmet sende luḫ u merḫâmet sende
Seni bu denlü luḫfa mazhar itmiş feyz-i Rabbânî (...)* (K.4)²²⁴

²²⁴Gazanfer Aslantaş, Vecihî- Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.50-55.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi Vecihi, bu şiirini sadrazam Köprülü Mehmet Paşa için yazmıştır. Şiirin geneline baktığımızda bu övgünün daha çok Mehmet Paşa'nın içerde nizamı yeniden sağlamış olmasına binâen yapılmış olduğu görülmektedir.

Allah'ın lütfuyla iman ehli sevinçle dolmuştur. Çünkü daha sonra anlıyoruz ki Mehmet Paşa'a sadrazam olmuştur. Bu haber meleklerin katında dahi duyulmuştur. Bu tertib ve düzene melekler dahi hayran olmuştur. Öyle ki bu dönemde devletin otoritesi iyice kaybolmuştur. Kargaşa yağmurları ile fitne nehri azgın bir şekil almıştır. Fitnenin hâkim olduğu Osmanlı mülkünde devletin kanunları zarar görmüştür. İşte böylesi bir ortamda padişah çok isabetli bir karar ile Köprülü Mehmet Paşa'yı kendisine vezir etmiştir.

Şair, paşanın vezir olduğu haberini verdikten sonra uzun uzun padişahı ve paşayı övmüştür. Padişahı Süleyman'a, Köprülü'yü ise Süleyman'ın veziri ola Asaf'a benzetmektedir.

“Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziri ve İsrailoğuları soyundan gelen Âsaf b.Berhiye'den kalmadır. Bu iki kişinin ilm-i simyâ ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette İsm-i A'zam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getirten bu vezirmiş. Şâirler vezirleri överlerken onların 'sâhib-i tedbir' ve 'sâhib-i re'y' olduklarını bildirmek için bu kelimedden yararlanırlar. Şair bir vezireden söz açmışsa ona mutlaka Âsaf'lık yakıştıracak ve bunun için hâkimane “idare-i devlet”ten ,hüsn-i tedbir”den söz edecektir. Şaire göre Âsaf bir fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbir timsalidir. Hatta bu kelimenin edebiyattaki kullanışı o derece yaygınlaşmıştır ki artık vezirin adını anmaya bile gerek yoktur. Âsaf denilince hemen devrin veziri akla geliverir. Bu bakımdan son asırlarda Bâb-ı Âli'ye Bâb-ı Âsafî denmiştir. Âsaf telmih ve tenâsüp dolayısıyla hemen daima Süleymân ve hatem ile birlikte anılır.”²²⁵

²²⁵ İskender Pala, “Âsaf” Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.33.

Köprülü devrinde, âlem fetih müjdesi ile dolmuştur. İslam düşmanlarına göz açtırılmamış, keskin kılıçlar çekilmiştir. Baştan sona nizam ve tedbir abidesi olan vezir, düşmanın donanmasını da dağıtmıştır. O, gösterdiği bu azimle nice başarılar elde etmektedir, kılıcını salladıkça düşmanın canını almaktadır. Şaire göre bu işin içinde bir kerâmet vardır ki bu kadar kısa zaman içerisinde bunca fetih kolay bir iş değildir. Felek her gün onun ayağına sarı renkli kumaş döşemektedir, onu zemin üstünde gören güneş ışığı zannetmektedir.

Şair, vezir göreve geldikten sonra Celâli isyanlarının bastırıldığını söylemektedir. O, düşmanı kahretmiştir. Böylelikle İslam ehli olanın canı yerine gelmiştir. Şaire göre vezir kalem ve kılıç ustasıdır. Çünkü kendisi kalem marifetiyle, devlet içinde isyan çıkaranlara üstünlük kurduğu gibi kılıç marifetiyle Aden'i kâfirden almıştır. Bundan sonra şair, devletin varlığı için dua eder ve yeni fetihlerin olmasını ister.

7.1.3. Kadri

Kadri, bu şiirinde Hüsrev Paşa'nın Abaza isyanını bastırmasından bahsetmektedir.²²⁶

“Hamdüli’llâh yine külbe-i aḫzânumuza

Müjde-i şâdı ile peyk-i şabâ geldi yine

Ol dil-i reşk-i tarab-ḥâne-i bezm-i nâhîd

Gitdi endûh-ı belâ zevk u şafâ geldi yine

Gül-şen-âbâd-ı cinân oldı kudûmiyle cihân

Nev-bahâr-ı çemen-ârâ-yı ‘aḫa geldi yine

Şehr ü kü şiddet-i zulm ile ḫarâb olmuş idi

Şimdi bir ḫâkim-i ferḫunde-liḫâ geldi yine

²²⁶Mehmet Külahlıoğlu, a.g.t.,s.XXXIX.

*Ya‘ni paşa-yı kerem-kâr-ı ‘alî-sîret kim
Mazhar-ı luşf-ı Hüdâ kân-ı sehâ’ geldi yine*

*Biñ cihân şükr ü niyâz ile der-i devletüñe
Yüz sürüp Kıadrî-i pâkîze-edâ geldi yine*

*Didi bu târîhi ol bülbül-i gül-zâr-ı sühân
Bu ne dem kim gülîstan şafâ geldi yine (H:1040-M:1630) (T.2)²²⁷*

Kadrî, söze hüzün kulübesinde sevince neden olan bir haberin geldiğini ifade ederek başlıyor. Bu viran olmuş hâne içerisine gelen müjde ile belâ endişesi gidip zevk ve sefâ gelmiştir. Cihan, bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Çünkü şehir zulüm şiddetiyle harab olmuşken, dirayetli bir vezir göreve gelmiştir. O’nun devrinde bahar yeniden gelmiştir. Şair son beyitte, Hüsrev Paşa’nın bu gelişini tarih düşmüştür.

7.1.4. Şeyhi Mehmet

*“Hele bir fetğ-i mübîn oldu ki târiğ oldu
Arz-ı Rûm’dan abaza şıdğ-ıla çığdı gitdi. 1038” (T.1)²²⁸*

Şeyhi Mehmet bu tek beyitlik tarihinde Anadolu’da baş gösteren Abaza isyanının, bastırıldığını ifade etmektedir.

7.1.5. Nefî

*“DER MEDH-İ SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHMETÜ
VELGUFRA
Merhabâ ey pâdişâh-ı âdil-i âlî-nijâd*

²²⁷ Mehmet Külahlıoğlu, a.g.t., s.229.

²²⁸ Betül Dönmez Parlak, Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi’nin Divanı’nın İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.255.

Oldu teşrîfinle şehir-i Edirne reşk-i bilâd

*Devlet ü ikbâl ile dârü's-selâm olsun sana
Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına dârü'l-cihâd
(...)*

*Düşdü fark-ı bahtıma zill-ı Hümâ-yı saltanat
Nâ-gehânî eyledim devletle kesb-i infirâd*

*Ölmeden görmek nasîb oldu yine dîdârını
Etmesem şimdengeri n'ola gam-ı hicrânı yâd
(...)*

*Cân verir gûş etse Hallâk-ı Ma'ânî şî'rîne
Reşk eder görse hat-ı ta'lîkını rûh-ı İmâd
(...)*

*Bir gazâ etdin ki hiç etmiş değil bir pâdişâh
İşidip olsa n'ola Sultân Selîmin rûhu şâd*

*Bir gazâ etdin ki tahsîn eyledi âlem sana
Âferîn ey Husrev-i gâzî gazâ Ferhunde-bâd*

*Bir gazâ etdin ki memnûn eyledin peygâmberi
Belki Cibrîli dahi 'vallâhu a'lem bi'r-reşâd'*

*Katl edip ol fâsidi bozdun tılısm-ı fitneyi
Buldu bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd*

*İki hâ'in idi bunlar kim isâbet oldu pek
İkisinin dahi katli bir sebîl-i ittirâd*

*Birisi bu iblîsi pür-telbîs-i fettân kim müdâm
Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd*

*Bir de ol ifrît-i küfr-endiş-i kâfir-kîş kim
Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağy ü irtidâd*

*İkisi de tîg-ı kahrınla cezâsın buldular
Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd*

*Fitne bir yerde dahî baş gösterir mi gör nice
Gamze-i dilber gibi pinhân olur ehl-i fesâd*

*Belki dilberler kalur cümle hat-âver olmadan
Ol kadar râh-ı zühûr-ı fitne bulur insidâd*

*Ne memâlikde olur hiç ihtimâl-i ihtilâl
Ne adû bâc u harâcı vermede eyler inâd*

*Arşâ as şimdengeri şemşîr-i cevher-dârını
Anı ta'lik etmege lâyük değil seb'-i şidâd*

*Düşdü gerçi havf-ı tîgınla kulûba tefrikâ
Etdi ammâ dîn ü devlet birbiryle ittihâd*

*Sana şimdiden sonra yokdur hiç bir emr-i muhâl
Buldun i'lâ zabt u rabt-ı memlekette i'tiyâd*

*Devlete lâzım umûr oldu tamâm illâ hemân
Kaldı erbâb-ı tarik-ı ilmi etmek intikâd*

Ana da kâfidir ednâ iltifât-ı himmetin

Ne murâd eyler ki olmaz sendeki rüşd ü sedâd

Başla şimdensonra ey Nef'î du'âya sıdk ile

Tâ kabûl ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-ibâd (...) (K.26)''²²⁹

Nef'î bu kasideyi Sultan Murat'ın Edirne şehrine gelişi üzerine yazmıştır. Önce Edirne şehrine bu müjdeyi veren şair sonra kendi sevincini anlatmıştır. Saltanat kuşunun gölgesi başıma düştü diyen şair, Sultan Murat'ı bizzat gördüğünü ifade etmiştir. Sultan Murat'ın vasıflarını öven şair, kasidenin yirmi dördüncü beyitinde Hallâk-ı Ma'ânî ismine atıfta bulunur. Hallâk-ı Ma'ânî, İranlı şair Kemâleddîn-i İsfahânî'dir.

“Büyük Selçuklular ve Harizmşahlar'ın son dönem kaside şairleri arasında yer alan Kemaleddin babasıyla birlikte Irak üslubunun öncülerindedir. Şiirlerinde, ancak iki defa okunduğu takdirde anlaşılabilen ince manalara yer verdiği için kendisine "Hallakulmeanî" unvanı verilmiştir. Ancak kaside ve diğer şiirlerinde edebi sanatları gereğinden fazla kullanması sebebiyle Abdurrahman-ı Cami tarafından eleştirilm iştir. Şiirlerinde toplum hayatıyla ilgili bilgiler, dini çekişmeler, tasawufi ve hikmetli sözlerin yanında Moğol istilasının yarattığı huzursuzlukların da yansıtıldığı görülmektedir.”²³⁰

Bu isimden anlıyoruz ki şair kendi sanatını övmüştür. Sözü asıl yere getiren Nef'î, padişahın girdiği gazayı anlatmaya başlıyor. Sultan Murat, yaptığı gaza ile Peygamberi memnûn etmiştir. Bozguncuların fitne tılsımını bozup, fesat pazarını zarara uğratmıştır. Bu bozguncuların başı iki kişidir. Şairin haber verdiği bu iki kişi bulunup katledilmiştir. Böylelikle devlet, düzeni yeniden sağlamıştır. Sultan Murat'ın verdiği bu ceza, isyan niyetinde olan kişileri de sindirmiştir.

²²⁹ Metin Akkuş, a.g.e., s.126-129.

²³⁰ Adnan Karaismailoğlu, “Kemâleddîn-i İsfahânî” Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.233., (Erişim Tarihi: 03.04.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf>

Bilindiği gibi Nef'î bir kaside şairidir. Yaşadığı dönemde padişahların yanında iltifatını gördüğü birçok devlet adamına kasideler sunmuştur. Bu kasidelerde memduhların vasıflarını yüceltmiş ve hizmetlerini anlatmıştır. Vezirler içinyazdığı her kaside de genel olarak muhakkâk bir iki beyitte olsa onların savaşçı vasıflarına değinmiştir. Özellikle Kuyucu Murat Paşa'yı överken, Celâlî isyancıları ile yaptığı mücadeleyi anlatmıştır:

“(…)

Sikender def-i ye'cûc etmege sedd yaptı ammâ sen

Bozup bir nice seddi memleketden a'dâyı

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü

Bozar bir hamlede tîgîn düzülmüş nice alayı

Senin düşmenle peykâr etdiğin sâ'at kıyâmetdir

Günü mâh-ı âlemdir kim pür etmiş nûru dünyâyı

Livânı şem'a teşbîh eyleyenler bezm-i rezm içre

Sanırlar şu'ledir farkında ol nârencî vâlâyı

Acep def' etdin el-hak âb-ı tîg-ı tâb-dârınla

Sevâd-ı düşmen etmişken dimâğ-ı mülkü sevdâyı

Kim oldu gûşe gûşe fitne devrinde meğer hûbân

Külâhı gûşesinden göstere zülf-i semen-sâyı

Çıkardın eşkiyâyı mülk-i rûma verdin âsâyış

*Düşürdün kişver-i İrân-zemîne şûr u gavgâyı (...)*²³¹

²³¹ Metin Akkuş, a.g.e., s.135.

7.1.6. Râmî

“Der-sitâyiş-idevlet-i âl-i ‘Osmân şadr-ı ‘âzam Murâd Pâşâ

Ḥabbezâ serdâr-ı ekrem âşaf-ı şâhib-ķırân

Şadr-ı ‘âzam ķahraman- Rûm mehdi-i zaman

(...)

Berk-i şemşirinden eyler zerre-veş düşman firâr

Ṭâs-ı zerrin-miğferinden rezm olur âteş-feşân

Açdılar yir yir revâķ-ı âsumândan revzene

Düşmenile cengini seyr itmege ķuddûsiyân

Pâdişâhuñ aldı dâdın düşmen-i bedhâhdan

İtdi mülk-i âl-i ‘Osmânı yine dârü ’l-emân

Rûh-bağş oldu Mesihâ gibi rûkn-i devlete

Mürde bir merdüm-di gûyâ milket-i ‘Oşmâniyañ

Mülk-i Rûmı eyledi başdan başa fetḥ-i cedid

Eyledi mülk-i ‘Arab semtine irḥâ-yı ‘inân

‘Azm idüp evvel Ḥaleb şehrini fetḥ eyledi tamam

Cümle segbân eşķiyâsın ķırdı ol şâhib-ķırân

Âteş-i ķahrı eritdi Cânpulâdın cânını

İtdi bezm-i rezmine ķaddini şem‘-i bî-duḥân

Ķâmetin itdi ṭavilin şavlecân-ı ṭûp-ı ğam

Eyledi sermâye-i baḥt-ı sa‘id ol dem ziyân

Eylerdi rişin K alender oğlı havfindan tır ş
Han  h-1  alem i re oldu b -n m   niş n

C nd-i erv h-1 ric lullah ile  azm eyledi
H zr-1 nuşret oldu  nu la  in n-ender- in n

Eş ıy yı sordu hep  r n zemine serteser
Toldu eş  ş-1 cel lile zem n-i  şfahan

Oldu d ny  serr-i eşr r-1 cel l den emin
Himmet-i v l sı oldu   leme rahat-res n

 almadı g lz r-1 m lk-i  l-i  Osm n i re h r
Oldu g lz r-1 g l-i b -h r    n reş k-i cen n

  yle p k oldu memalik eş ıy dan c bec 
 almadı  ş r-1 ş r-1 fitneden herg z niş n

Himmetiyle feth olındı c mleten m lk-i  Ir k
T  ati  av ına girdi gerden-i gerden-keş n

Feth id p tekr r m lk-i  l-i  Osm nı tamam
M jde-i fethine zeyn oldu zemin    sum n

Heybetinden birbirine girdi c nd-1 sur -ser
Başına teng ş hu  sa f-1 k h-1 k nfek n

 or kusundan virdi a y n-1  Acem bir bir har c
Ş h-1 R ma oldılar hep bended n-1 dermiy n

*Bâde-i fitneyle olmuşdı cihân mest ü harâb
Herkes olmuşdı humâr-ı câm-ı gamla sergirân*

*Korğusından itdi tevbe sâkî-i câm-ı fesâd
Oldı ol hâli görüp ol dem sûrâhi hûn-feşân*

*Oldı ol dergâh-ı ‘âli gûyiyâ dârü ‘ş-şifâ
Oldı luğfi ehl-i derde bir tabîb-i mihribân
(...)*

*Haddini buldı kaside söz tamam oldı yeter
Gel kümeýt-i nazma Râmi itme irhâ-yı ‘inân*

*Cân u dilden şıdķıle eyle du‘â-yı devletin
Kim du‘â itmek olupdur ‘âdet-i nazm-âverân*

*Tâ ola serdâr-ı maşırık ‘asker-i eyyâmiyle
Fâtih-i iķkim-i Şâm u zâbiğ-ı mülk-i cihân*

*Haşre dek zıll-i oğâķ-ı devleti memdûd ola
Sâye-i ‘adli ola a‘yân-ı Rûma sâyebân”²³²*

Murat Paşa'nın Sadrâzam olması ile Anadolu'ya düzen gelmiştir. Fitnenin baş gösterdiği bir devir sona ermiş, güvenlik sağlanmıştır. Paşa'nın kılıcının korkusunda fitne askerleri Anadolu'yu terk etmiştir. Osmanlı hasta bir adam gibi görülürken, Mesih gibi can üflenmiştir. Öncelikle Halep şehrindeki isyan bastırılmış, eşkıya kırılmış ve burası fethedilmiştir. Anlıyoruz ki Halepte ortaya çıkan isyanın sorumlusu Canpolat'tır. Şair, Canpolat'ın yenildiğini, kahır ateşinde canı eridi, diyerek haber vermektedir.

²³² Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 40-45.

Canpolat'tan sonra bir başka isyancı Kalenderoğlu'ndan söz edilir. Diğer eşkıya başı gibi ondan da âlem içinde bir iz kalmamıştır. Paşa, Kalenderoğlu ile giriştiği mücadeleden başarı ile çıkınca İran mülküne yönelmiş ve buradaki fitnenin de başını koparmıştır. Böylelikle dünya celâli şerrinden emîn olmuştur. Osmanlı mülkü içerisindeki dikenler temizlenmiş, gül bahçesi olmuştur. Şehirler eşkıyalardan temizlenmiştir. Normalde Osmanlı Devleti'ne ait olan bu bölgelerde çıkan isyanın bastırılmasını şair ikinci bir fetih olarak görmektedir. Devletin gücünü gören Acem âyanları, Osmanlı hükümdarına vergilerini vermeye başlamıştır.

Fitne badesi ile dünya sarhoş olmuş ve sarhoşluk baş ağrısı yapmıştır. Bu duruma Murat Paşa son vermiştir. Şair bundan sonra Murat Paşa'yı uzun uzun övmüştür. Daha sonra kendi meramını dile getirmiş, Paşa'dan yardım istemiştir. Kasidenenin sınıra ulaştığını ve bittiğini haber eden Râmî, memduha dua ederek sözü tamam etmiştir.

“ Der-sitâyîş-i Hâfız Aḥmed Pâşâ serdâr şad der-Şâm

Şeb-i ğam maḥv olup şubḥ-ı meserret olıcaḳ peydâ

Der-i ḳaşr-ı şafâyı açdı nâgeh bâd-ı rûḥ-efzâ

(...)

İdüp taḳrîr bir bir ḥâlini Ma'n oğlunuñ şâha

Vuḳu'ı üzre i' lâm eyledi aḥvâli sertâpâ

İrince sem' -i şâhâ nâgehân peygâm-ı ' işyânı

Ṭutışdı âteş-i ḥışmile ol dem nilgün-i deryâ

Sipehsâlar idüp mesned-fürûz-ı vâli-i Şâmı

Neheng-i intikâm itdi sevâhil mülkine ḥâlâ

(...)

Gelüp cünd-i zafer-güster diyâr-ı Rumdan yir yir

Pür oldı cûş-ı leşkerden fezâ-yı dâmen-i gâbrâ

Ne ‘asker bezm-i rezm-i rüzgâra mâye-i şevket

Ne ‘asker mevkib-i İskendere sermâye-i ifnâ

Hurûc itmezden evvel Şamdan sûr-ı sa‘âdetle

Çaçup Ma‘noğlı oldu zıll-ı zâ‘il gibi nâ-peydâ

Bırakdı mâl u mülkin bindi geştiye firâr itdi

Çarârı kalmadı bir yerde havfindan nesîm-âsâ

Vücûduñ baħr-i ‘ummân-ı ğama şaldı o nî-mezheb

Düriziken varup oldu Frenk iklimine tersâ

‘Asâkir cenge hâzır-bâşiken ceng olmadı hergiz

Suhûletle sevâhil mülkin aldı cümle bî-pervâ

Çıla‘ vü ‘askerin berbâd idüp serdâr-ı haydâr-dil

Yağup yıkdı dürûzı hânümânun cümle sertâpâ

Perişân oldu genc-i devleti dürzi-yi nâ-pâkin

Kemâlinde zevâlin buldı çün mihr-i felek-peyma

Çıkınca şarşar-ı ğayret mehibb-i kahramâniden

Nigünsâr oldu geşti-i vücûd-ı düşmen-i bed-râ

‘Aceb mi âşafa tigün olursa çeşme-i nuşret

Zülâl-i fethile tıoldı serâpâ şîşe-i ğabrâ

Güli gülzâr-ı şâmuñ güldi açıldı zamanuñda

Oğur ol şevkile bülbül anuñçün nağş-ı nev-peydâ

‘Adûyî bed-serencâmuñ firâr itdi bihamdillah
İdüp geşti-i cismiyle belâ deryâsını me ‘vâ

Qılâ‘ı seng iken hâkister itdi âteş-i qahruñ
Hadid-i kuvvet-i kalbin eritdi tâbı mum-âsâ

Tagıtdı tûp-ı hışmuñ burc u bârâsın qılâ‘ın hep
İdüp hâkile yeksân darb-i âteşbâz-ı âteş-zâ

‘Înân-ı nuşret oldı zîr-i destüñ ‘aţf idüp ânı
Şikest itdüñ ‘adûyî serteser bi-ceng ü bi-pervâ

Görindi pertev-i tiğüñ sevâd-ı fitne-i ref‘ oldı
Tulu‘ itdi meger kim Şâma hırşîd-i cihân-âra

Sürüp mağrib zemine memleketden kovduñ a‘ dâyı
Frenk iklimine düşdi şerâr-ı âteş-i gavgâ

Qulâq çekdi felekde anı gördükde hilâl-i nev
Berât-ı fetühüne çekdi ‘Uţârid zer-nişân-ı tuğrâ

Yetişdi müjde-i fetih-i fütûhuñ Hüsrev-i Rûma
İdince nuşret ü fırsat müyesser hazret-i Mevlâ

Hudâ oldı mu‘inüñ hamdülillah kim sühûletle
‘Adûdan intikâm alduñ sevâhilde neheng-âsâ (...)²³³

²³³ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 45-48.

Hafız Ahmet Paşa, Şâm'a serdar olarak tayin edilmiştir. O vakite kadar Şâm'da gam gecesi hâkimken, Paşa'nın gelmesi ile sabahın aydınlığına kavuşulmuştur. Çünkü şehir bir eşkıyanın zulmü altındadır. Paşa bu hâli, padişaha bildirip, fitnenin ortadan kaldırılması için fermân almıştır. Şâm valisi olarak görevlendirilen Hafız Ahmet Paşa fitneyi bitirmek için harekete geçmiştir. Anadolu'dan gelen askerler ile fitnenin üzerine yürüyen vâli, başarılı olmuştur. Bu savaşta kahramanlık göstererek büyük başarı elde etmiştir. Şâm'da bir isyana girişen Ma'noğlu bu hâl üzerine kaçmıştır. Malını mülkünü dahi almayıp canının derdine düşmüştür. Korkusundan tıpkı bir rüzgâr gibi başıboş dolanmıştır. Yaşadığı gam ve korku öyle büyük olmuştur ki, Frenk iline kaçıp Dürzi iken Hristiyân olmuştur. Ma'noğlu'nun evi barkı yıkılmıştır. Dürzî isyanını tertip edenler perişan olmuştur. Şair, tekrar Şâm'ın Ma'noğlu elinde nasıl bir eziyet gördüğünü anlatmıştır. Hafız Ahmet Paşa, aldığı yetki ile bu isyanı bastırmıştır. Askeri ile birlikte hayırlı bir iş yapmıştır. Hafız Ahmet Paşa karşısında başarılı olamayacağını anlayan Dürzioğlu ardına bile bakmadan kaçmış ve Avrupa devletlerine sığınmıştır. Şair devletin bekâsı ve Paşa'nın başarısı için dua etmiştir.

“Der şitâyiş-i pâşâ-yı selef

Nice şerh eylesin âdem kemâl-i luğf-ı Mevlâyı

Ki hâkim eyledi Şâm-ı şerife böyle pâşâyı

Ne pâşâ çarh-ı nuşret âfitâb-ı maṭla'ı furşat

Yağar harrağa gibi tâb-ı tiği cism-i a'ḍâyı

Ne pâşâ şir-i dil şâhib-ı kırân serdâr-ı âlemgir

Halâs itdi 'adûdan tiğ-i hunhârile dünyâyı

(...)

'Adûyı nâ-bekârı eyledi nâ-büd ü nâ-peydâ

Ṭağıtdı âteş-i tiği düzilmiş nice âlâyı

Açıldı perde-i râz-ı ‘adû hengâm-ı heycâda
Hayâl-i zıll gibi maḥv eyledi pinhân ü peydâyı

Firâr itdi revâfizkalmadı nâmı dürüzinuñ
Bilâd-ı mülk-i sâhilde ḳomadı bir teberrâyı

Alınca tîg-i ḥunbârın eline şavlecân-âsâ
Fenâ şahnında tûp itdi ‘adûyı bî-ser ü pâyı

Tüfengüñ dudu âteşler şaçar ebr-i siyâh oldu
‘Adûya kürre-i nâr itdi rezm-i çarḥ-ı minâyı

O serdâr-ı ‘adû-fersâ ḳaçan kim ‘azm-i ceng itdi
Nice bi-dini ḳatlı itdi çeküp tîg-i mücellâyı

Sinân-ı cân-sitânın kim görürse cism-i a‘dâda
Şanur kim Kûhken-i tîşeyle deldi seng-i ḥârâyı

İdüp rencide evvel şâhı ‘isyân itdi Ma‘noḡlı
Veli ḥavfindan itdi şoñra mesken ḳa‘r-ı deryâyı

Yakup yıḳdı sarây-ı devletin âteş gibi ‘asker
Caḥim itdi aña deyr-i ḳamerde zîr ü bâlâyı

Biḥamdillah muzaffer oldu a‘dâ-yı bed-endişe
Şafâ-yı fetḥ u nuşret itdi ḥandân pîr ü bernâyı

Şeb-i zulmet gibi ref‘ oldu mülk-i şâhdan düşmen
Felek gûyâ ki aşdı çarḥa bir mir‘at-ı zîbâyı

*Tabîb-i tîgi a' dâya içürdi şerbet-i müşhil
Dimâğın mâl-ğulyâ-yı fesâd itmişdi sevdâyı*

*Şikeste-ğâl iken ħâlâ nesim-i şubğ-ı şevğinden
Bu peygâm-ı şafâ-encâmile geşt itdi dünyâyı*

*'Aceb mi ħükmin icrâ eylese a' dâ-yı bed-ğâha
Raşad itdi ħakim-i dehr aña tedvir-i tuğrâyı*

*Serâpâ şehr-i şâmuñ hep 'adû almışdı eţrâfin
'Arab mîrânı virmişdi 'inân-ı zulme irğâyı*

*'Aceb erlikler itdi herkese bildürdi miğdârın
Kimesne itmez oldı bir dağı merdâne da' vâyı*

*Zamânında penâhı ħalmadı bir yirde n'ola ger
Ziyâde ister olsa eşkıyâ dünyadan 'uğbâyı*

*Sevâd-ı fitne şâm-âsâ hüçûm itmez dağı Şâma
Nigehbân itdi aña tiğ-i mihr-i 'âlem-ârâyı (...)"²³⁴*

Allah'ın bu lütfunu insan nasıl şerh etsin ki Paşa Şâm'a vâli olmuştur. O öyle bir Paşa'dır ki kılıcı ile düşmanın cismini harraka gibi yakmıştır. Düşmanın kanlı kılıcından dünyayı temizlemiştir. Zamanın gözleri böyle birini görmemiştir. Bundan sonra bin yıl dünyaya böyle birisinin gelmesi zordur. Düşmana aman vermeden dizilmiş nice alayı kılıcının ateşi ile dağıtmıştır.

Eline kılıcını alan Paşa'nın ilk işi Şâm'ı eşkiyadan temizlemek olmuştur. Bunun için dürzilerin üzerine yürümüştür. Dürzilerin başı Osmanlı'ya direnememiş ve kaçmıştır.

²³⁴Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 48-51.

Tüfenkten çıkan dumanlar siyah bulutlar saçarak, savaş meydanının düşman için bir ateş küresi hâline getirmiştir. Paşa savaşa azmederek, nice din düşmanını bu şekilde öldürmüştür.

Ma' noğlı önce padişaha isyan etmiş sonra kaçarak denizi kendine mekân etmiştir. Çok şükür asker bu isyanı bastırmıştır. Düşman bu topraklardan karanlık gece gibi çekip gitmiştir. Sanki felek gökyüzüne parlak bir ayna asmış gibidir.

Kasidenin geri kalan bölümünde Paşa övülmüştür. Şair, Paşa'nın övgüsünden sonra durumunu anlatmıştır. Anlıyoruz ki Paşa, Râmî'nin hâmilîğini yapmaktadır. Bu durumun devam etmesi için Paşa'ya ricâda bulunmaktadır. Son olarak dua etmektedir.

“Lillahilhamd felek yine gelüp inşâfa

Eyldi cünbiş-i iqbâli sa'âdet-efzâ

Devlet-i şâh-ı cihân oldı 'adûya gâlib

Oldı mansûr u muzaffer yine şadrü'l-vüzerâ

Cümle 'âsilere ser-çeşme olan Ma' noğlı

Kâr u kesb olmuş idi kendine 'işyân u şekâ

Niçe yıllardı müsâ'iddi aña çarh-ı le'îm

Her ne eylerse mu'in idi kader-sâz-ı kazâ

Devlet el virmek ile düşdi dimâğına fesâd

Hükmine girdi kıyâs itdi tamamen dünyâ

Başladı itmege ânuñla hayâl-i bâtıl

Oldı zan eyledi kendini bir âdem gûyâ

Her taraf başladı taḥsin-i kıllâ' eylemege
Mülk için ceng ü cidâl eylemege bî-pervâ

Oldı aḥvâli şehensâh-ı felek dergâha
İtdügi vaz'-ı muḥâlifle serâpâ ilkâ

Bilicek ḥâlini sultân-ı mu'azzü'd-düvele
Ḳal'u ḳam'ını murâd eyledi beyne'l-a'dâ

Zimmet-i himmet-i şâhâne budur lâyıḳ kim
Böyle gerden-keş olan bulmaya hiç neşv ü nemâ

İtdi bir mu'temedü'd-devle dilâver ḳulını
Aña ta'yin ki tâ eyleye ḥükmin icrâ

Niçe bunun gibi ḥizmetleri sebḳat itmiş
Eylemiş niçe bunun gibileri bî-ser ü pâ

Kimdür ol âşaf-ı Cem-kevkebe Aḥmed Pâşâ
Âsumân-pâye hümâ-sâye vezir-i dâna

Gelmedi silsile-i devlet-i 'Osmânide
Ḥaḳ budur böyle dilâver-i hüner-âmûz-ı veḡâ

İtdi hem 'asker-i İslâma anı ser-'asker
İtdi hem vâli-i iḳlim-i 'Arab ser-tâ-pâ

Geldi devlet yine şâha o vâli-i güzin
Dikdi ḥışn-ı felege kevkebi zerrîn-livâ

Ba' dehu ' asker-i nuşret eşer-i ' Oşmâni
Her tarafından yürüyüp geldi mişâl-i deryâ

Mevkib-i sûr-1 sa' âdetle çıkup 'azm itdi
Kal' u kam'ını o bî-dinüñ idüp istid'â

Her taraf kûşe-nişinân-1 velâyet-perver
Nuşretin Hâkdan anuñ eylediler cümle recâ
(...)

İtdi Ma' noğlı ' Ali anda ' ale 'l-gâfle zuhûr
İşledi sûr-1 sa' âdet irişüp luţf-1 Hudâ

Geldi seg gibi o sekbâni ile âla şikâr
Bilmedi anı şikâr idecegin bâz-1 gâzâ

Yüridi üstine deryâ gibi ' asker fî 'l-hâl
Oldı âteşleri barût u tûfengin ıfâ

Bağr-1 ' ummâna dönüp lücce-i lem'ân-1 süyûf
Ser-i sekbân kesilüp döndi habâba güyâ

Yağayı viridi ele kendisi Ma' noğlı o dem
Kesdi şemşir-i Dimeşki ile cellâd-1 kazâ

Hâtif-i müjde-resân gördi kesildi başı
İtdi her cânibe âvâze-i tebşiri şadâ

Gör ne luţf eyledi elţâf-1 hudâvend-i ezel
Gör ne kâr eyledi üstâd-1 ' aceb-bâz-1 kazâ

Mağşad-ı ednâsı iken oldı naşib a' lâsı
Hüsn-i niyyetle şadâkat olıcağ râh-nümâ

Lillâhi 'lhamd olup anuñile fetḥ ü fütûḥ
Girdi hep kabza-i zabta bu kadar şehri ü qurâ

Devleti nekbete tebdîl olıcağ fahrüddin
Viridi ahkâm-ı kazâ vü kadere hüsn-i rızâ

Gördi yok çâre buña ḥaşm kavî baht-ı zebûn
Gerdiş-i çarḥ-ı muḥâlif reviş-i dehr-i cefâ

Terk idüp ehl ü 'ıyâlini firâr itdi hemân
Bulsa eylerdi o dem künc-i 'ademde me'vâ

Qaldı evlâdı felâket-zede zâr u nâlân
Kendi ḥavfile qalup künc-i ḥafâda tenhâ

Göricek ḥâlini Ma' oğlunuñ a' yân-ı dürûz
Oldı Şüf tağları başlarına zindân-ı belâ

Cümle a' yânı gelüp itdi itâ' at nâçâr
Felege her biri baş egmez iken bî-pervâ

Ber-ḳarâr olmağ içün tâ'ati ehl-i Şûfuñ
İbn-i Ma' nuñ birini istedi rehin âşaf-râ

Cem olup bir yere şur eyledi 'uḳḳâl-ı dürûz
Rehn virmek ḫarafın gördiler eşlah evlâ

Ođınıñ biri o dem âşaf-ı devrâne gelüp

Şıgınıp sâye-i luţfına emân itdi recâ

Luţf idüp merĥametinden o kerem deryâsı

Eyledi şefkat aña virdi emân itdi ‘atâ

Ĥaĥ budur lâyıĥ olan şân-ı ‘azimü ’ş-şâna

‘Avf ide gelse ayâğıyle bir ehl-i ĥatâ

Gel gel ey münşi-i dehr al elüñe ĥame-i zer

Ol nigârende-i evrâĥ-ı sipihr-i mînâ

Ĥışşasın nâ-ĥalef evlâd ile İbn-i Ma‘nın

Eyle sernâme-i efsâne-i târiĥ-i ĥazâ

Birinüñ başı gelüp birisi rehn oldığına

Kendi ĥavfile kaçup oldığına nâ-peydâ

Eyle efkâr-ı daĥikile serâpâ taĥrir

Ki ola ĥışşaları tuĥfe-i bezm-i ‘uĥalâ

Ĥamd ü şükr itdi görüp Râmi-i dâ‘i bu günü

Ĥaĥ budur müşkil idi olmasa ger luţf-ı Ĥudâ

İtdügin buldı Ĥudâ virdi belâsın âĥir

Umaruz cânın ala virmeye mühlet aşlâ

(...)

İbn-i Ma‘nın birinüñbaşını kesdi câlâ

Aldı birisini de rehnine Aĥmed Pâşâ

Pâdişâhuñ ola düşmenleri dâ'im meksûr

Ümerâ vü vüzerâsı ola manşûr-ı livâ

Hâzret-i âşaf-ı devrân umaruz devletle

Şadr-ı a'lâyı müşerref ide beyne 'l-vüzerâ"²³⁵

Çok şükür ki felek insâfa gelmiş ve devletimiz düşman karşısında başarılı olmuştur. Tüm âsilere çeşme başı olan Ma' noğlu kendine isyan yolunu seçmiştir. Geçen yıllar boyunca bu isyan için gerekli zaman oluşmuştur. Devleti ele geçirme fikri onu harekete geçirmiştir. Bu bâtil hayâli gören eşkıya kendini bir şey sanmıştır. Fitne tohumlarını saçmak ile işe başlayan Ma' noğlu, her tarafta kavgalara sebep olmuştur. Fitne ateşinin yandığını gören hükümdar, Ahmet Paşa gibi büyük bir devlet adamını görevlendirmiştir. Bu zor bir görevdir fakat Ahmet Paşa daha önce bunun gibi nice zor görevlerin üstesinden gelmiş, çok eşkıyayı başsız ve ayaksız bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ne böyle bir hüner sahibi kişi daha önce gelmemiştir. O hem askerinin başı hem de Arap diyarının vâlisi tayin edilmiştir. Paşa feleğin kalesine altın gibi parlayan bayrağı dikmiştir.

Ahmet Paşa'nın askerleri bir deniz gibi her taraftan düşmanı sarmıştır. Şair burada İbn-i Şehâb isimli birisinden bahsetmektedir. Anlıyoruz ki bu kişi Ma' noğlu Ali'ye isyan için destek veren kişilerdendir. Ancak bu kişi askerlerimiz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Askerimiz amansız bir mücadeleye girmiştir. Düşmanın kesilen kafaları deniz üzerinde bir su kabarcığı gibi durmuştur. Yenilgiyi kabul eden Ma' noğlu ailesini dahi geride bırakıp kaçmıştır. Korkusundan çocuklarını terk etmiştir. Şüf Dağları, düşmanın başına belâ zindanı olmuştur. Babası gibi kaçmayan erlerden birisinin başı alınmıştır. İsyancılar teker teker teslim olma yolunu seçmiştir. Bu esnada Ma' noğlu'nun çocuklarından birisi gelip aman dilemiştir. Paşa, büyüklük göstererek onu affetmiştir. Şair bu kutlu günü gördüğü için şükretmektedir.

²³⁵Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 124-127.

“ *Halq-ı cihân zamânedede giryân-ı fitnedür*

Gûya bu ‘aşr mebde-i tûfân-ı fitnedür

İtdi zuhûr her yânededen fitne vü fesâd

Devr-i şalâh gitdi bu devrân-ı fitnedür

Cem ‘ oldı bir yire bir iki cilf-i fitne-cû

Oldı şalâ erâzile divân-ı fitnedür

Şâmı pür itdi âteş-i fitneyle rüzgâr

Âşub-ı dehr var ise mihmân-ı fitnedür

Ehl-i fesâd oldılar âzâde kayddan

Ehl-i şalâh bende-i fermân-ı fitnedür

Gül gül açıldı küştelerin zaħm-ı sînesi

Güyâ bahâr-ı şaħn-ı gülistân-ı fitnedür

Şanmañ şafağdur eyleyen âfâkı lâle-fâm

Taşt-ı sipihr-i hûn-ı şehidân-ı fitnedür (G.85)”²³⁶

Râmî “fitnedür” redifli bu gazelinde yaşadığı devrin hâlini anlatmaktadır. Bir fitne tufanına tutulduklarını ifade etmektedir. Fitne ve fesat her taraftan baş göstermiştir. Dünyayı bir güvensizlik sarmıştır. Fitne salanlar toplanıp fitne divanları kurmuşlardır. Özellikle Şâm fitne ateşi ile dolmuştur. Bu gökyüzündeki şey şafak değil, fitne şehitlerinin kanıdır. Şair burada dökülen kana işaret etmektedir.

“İtdi istilâ‘ adû Rûm içre bir er yoğ mıdur

Cünd-i ‘Osmânide bilmem bir dilâver yoğ mıdur

(...)

²³⁶ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 177.

‘Arşa-i ‘âlemde cünd-i Rûma serdâr olmağa
Bir dilâver-âşaf-ı Cemşid-peyker yok mıdur

Şimdi a‘dâ her taraf leşker çeküp mülk almada
Şaf-şiken kişver-güşâ merdâne ‘asker yok mıdur
(...)

Çâr-yârûñ himmetiyle ‘azm-i Bağdâd eyleyüp
Surh-serden dâd alur bir dâd-güster yok mıdur

Zulmetile mülkini yıkmağdan garaż ne bilmezüz
Rûz-ı ‘uqbâda su ‘âl olmaz mı maşser yok mıdur

Düşmene viren tama‘ bu vaz‘-ı nâ-şâyestedür
Hüsrev-i Cemşîd-râ şâh-ı muzaffer yok mıdur

‘Kullarına iltifât itmez meger Râmi o şâh
İntikâm alur ‘adûdan yoğsa bir er yok mıdur (G:87/9)”²³⁷

Râmî, Osmanlı toprakları içinde cereyan eden isyan hareketlerinden dolayı bıçağın kemiğe dayandığını ifade etmiştir. “Yokmıdur” redifi üzerine kurulmuş bu gazelde bir çaresizlik söz konusudur. Düşman Anadolu illerini işgal ederken, onlara dur diyecek bir yiğit asker aranmaktadır. Yine sağlam ve güçlü bir vezirin olması şarttır. Şair, Bağdat alındıysa isyanda bastırılabilir, demektedir. Hüsrev ve Cemşit gibi bir kahraman beklemektedir. Son söz yine bir sorudur: “Düşmandan İntikâm alacak bir er yok mudur?”

7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî

“KAŞİDE BERÂY-I MEDH-İ MURÂD PAŞA

²³⁷ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 178-179.

Şu dem ki oldu küsiste zimâm-ı hüsn-i nizâm

Güm oldu 'arşa-i 'âlemde revnağ-ı islâm

Teğallüb eyledi bir kürd evvelâ Halebe

İrişdi tâ Haremeyne şirâr-ı şerr-i li'âm

Çalenderoğlı Anadolıyı tevâbi'ine

'Azîmet eyledi bahş-ı Çalenderiye temâm

Bu sâlik olmağla intisâb-ı Meymûne

Anuñhurûcı da 'âlemde oldu fitne-i 'âm

Biri de kişver-i Bağdâdı eyleyüp teşhîr

Helâk-ı halka Hülâgu-veş eyledi içdâm

Çıral-ı kâfir ise cengi eyleyüp 'âdet

Hemîşe 'asker-i İslâma virmedi ârâm

Çıyâm sâ' atüñ oldu 'alâyimi zâhir

Cihâna zelzele düşdi mükedder oldu enâm

Bu hâleti göricek çarha çıkdı nâle-i ra'd

'Aceb mi seyl-i firâvân olursa eşk-i gamân

İşitdi gülğule-i âh-ı halkı gûş-ı hilâl

'Aceb degül yaqasın yırtup itse çaddini lâm

Hezâr şükr ki ahır bu hâli def' itdi

Kemâl-i merhamet-i zü'l-celâli ve'l-ikrâm

Meger ki vâkıf olup berâhîn-i devlet ü dîn
Cenâb-ı salţanata itdi serbeser i' lâm

Taharrük eyledi 'ırk-ı hamıyyet-i şâhî
Nizâm-ı 'asker-i islâma kıldı 'atf-ı zimân

Vezîr-i a'zam idüp qahramân-ı devrânı
O demde eyledi serdâr-ı 'asker-i islâm

Müşîr-i Cem-'azamet Aşaf-ı Ferîdûn-fer
Felek muţf' vü kazâ yâver ü sitâre gulâm

Emîn-i mülk ü milel server-i sûtûde 'amel
Yemîn-i dîn ü düvel dâver-i bülend-mağâm

Cihân-küşâ-yı 'adû-küş Murâd paşa kim
Toķınsa đarbet kûpâli Sâm olur sersâm

O şadr-ı 'azam u şâhib-ķırân-ı 'âlem kim
Ziyâ-yı şu'le-i şemşîri itdi ref'-i zalâm

İrimce debdebe-i kûs-ı 'azmi eflâke
Görüp mehâbetini gökde dîtredi Behrâm

Açıldı şukķ-i sancaķ dögüldi tabl-ı rahîl
Pür oldı velveleden kâr-hâne-i eyyâm

Cihâna lerze düşüp gîrûdâr-ı 'askerden
Yıķıldı zelzeleden hâke düşmen-i hod-kâm

İrişdi çarha şadâ-yı ‘aleyke ‘aynu’llâh
Şu dem ki düşmene çekdi hüsâm-ı hûn-âşâm

Mukademâ Halebe düşdi âteş-i gazabı
Yol üzre her has u hâşâkuñ oldu kârı tamâm

Varınca vâlî-i Kürd itdi ceng içün âheng
Velîkin eyledi âhır firâra ‘atf-ı licâm

Saçıldı düşmene funduğ atıldı ham-ı kemend
‘Aceb mi murğ-ı revâna olursa dâne vü dâm

Kesildi bend-i siper hîzrânı toğrıldı
Meger ki eyledi bir mâr-ı hufta ‘azm-ı kıyâm

Pür oldu kelle-i düşmenle hâyme-gâh-ı sipâh
Mişâl-i mihre ru’ûs u nazîr-i haqqâ hıyâm

Ol ejdehâ-yı demân vardı kal‘a-i Halebe
Mişâl-i genc anı zabt itdi eyledi ârâm

Kilid-i mülk-i ‘Arab oldu feth şehri Haleb
Anuñla cümlesünün kârı buldı hüsni nizâm

Şalınca milket-i Bağdâda tîgi âvâze
Müşahhar itdi ‘Irâkı zihî ‘uluvv-i maqâm

Aña dañi nice kişver zamîme olmuş idi
Serâser oldılar emri cihân-muţâ‘ına râm

Dönüp Anadoluya çünkü cezm-i ‘azm itdi
‘Adûya şâ‘iqa-bâr oldu tîğ-1 âteş-fâm

Çalenderoğlunuñ oldu dilim dilim yüregi
İçinde baş ile tâc-1 Çalender oldu tamâm

Muqâbil olduğu dem bûy-1 merg-i cân-gâhı
Duğân-1 lüle-i topımdan itdi istişmâm

Firâra yüz tutup aldırdı mâl u ahmâlin
Çalenderâne soyındı o mülhid-i bed-nâm

Ru’us-1 düşmeni mânend-i sîb idindi meze
İçince tîğ-1 ‘adû kanını mişâl-i müdâm

Harâbe-i ten-i düşmende beyze-i dilden
Çıkartdı tâ’ir-i rûhın başınca murğ-1 sihâm

Bir iki bâzını şaldı o bûm-1 meş’ûma
Dönüp şikârına Meymûn ’un eyledi iğdâm

Sipâhinuñ atı oğlanı anı oynatdı
Tutuldu topa aña kesdiler ‘aceb endâm

‘Adûnuñ âb ile tât oldu migfer ü hûnî
N’ola soyinsa kılıc rezm-gâh olup hammâm

‘Aceb mi cümle Benî Âdem olsalar mesrûr
Bozıldı cünd-i behâim kırıldı hayl-i hevâm

Ġarâbet anda ki ‘ asker yatışmamışdı henüz

Meger melâ’ike-i naşr u evliyâ-yı kirâm

Bu dest-i berdi görince kıral-ı mülk-i dalâl

Ricâ-yı şulh ile gönderdi dergehine peyâm

Cenâb-ı salţanata ol mühimmi ‘arza kıilup

Esâs-ı şulha harâc üzre virdi istihkâm

Ķıraluñ ilçisi dergâh-ı şâha yüz sürdi

Harâcını getürüp itdi kullıgın i‘ lâm

O mülki eyledi te‘şîr-i nâmesi teşhîr

Meger ki vefk-i murâd idi haşıl oldı merâm

Ķalemle mağribi fetih itdi tîg ile şarkı

Zihî vezîr-i cihângir vâcibü’l-kirâm (...) (K.24)’’²³⁸

İslam’ın nuru yeniden parlamış ve Osmanlı mülkünde düzen sağlanmıştır. Öncelikle Halep’te bir Kürt zorbalık etmiş, alçaklığı Mekke ve Medine’ye kadar uzanmıştır. Kalenderoğlu, Kalenderî düşüncesi ile Anadolu’yu etkisi altına almak istemiştir. Kalenderî tarikatının mensupları yalnızca farzları yerine getirmektedirler. Üyeleri sakal, bıyık ve kaşlarını keserek gezerler. Melâmetîlikten doğan Şîi-Bâtınî fikirlere sahiptirler. Bağdat, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli’de bu akım yayılmıştır.²³⁹

Bu fitnecilerin yanında bir tanesi de Bağdat askerini etkisi altına alıp halka eziyet etmiştir. Kâfir kıral yani Frenkler’de rahat durmayıp İslâm askeri ile savaşmıştır. İşte Osmanlı böyle bir hayli zor durumdadır. Bu yüzden şair âhlarının gökyüzüne ulaştığını ifade etmektedir. Şükür olsun ki yüce Allah bu feryatları duymuştur. Murat

²³⁸ Numan Külekçi, a.g.t., s.170-173.

²³⁹ İskender Pala, a.g.e., s.254-255.

Paşa, Allah'ın bir lütfu olarak sadrazam olmuştur. O'nu azim davulunun sesi gökyüzüne erişince Behrâm titremiştir. Cihanı bir titreme tutmuş, düşmanın toprağı zelzeleden yıkılmıştır.

Paşa'nın gazabının ateşi ilk olarak Halep'e düşmüştür. Kürt zorbasının elinden Halep alınmıştır. Halep, Arap mülkünün anahtarı olmuştur. Bağdat isyanını da bastıran Paşa, Aandolu'ya Kalenderoğlu'nun üzerine yürümüştür. Yenileceğini anlayan Kalenderoğlu, çareyi kaçmakta bulmuştur. Kalenderoğlu sorununu da çözen Murat Paşa, Meymûn isimli başka bir isyancıya karşı savaşmıştır. Bu isyanı bastırınca, Frenk kiralının gözü korkmuştur. Kıral hemen bir elçi ve haraç göndererek barış istemiştir. Paşa kalemiyle Batı'yı, kılıcı ile Doğu'yu fethetmiştir.

“KAŞİDE-İ FETHİYYE BERÂY-I MURÂD PAŞA

(...)

Kaçdı gülbank-ı nefirünle perîler Kâfdan

Şanki âvâz-ı tüfekte uçdı burcından hemân

(...)

Evvelâ ‘azm eyleyüp mülk-i ‘Arab teşhîrine

Âteş-i kahruñla Canpûlâdı mum itdün tamâm

Halka halka dûd ile funduğ saçınca ‘askerün

Murg-ı cân-ı haşma gûyâ dâne dökdi kurdı dâm

Ṭoldırirlarken tüfengi çöp ile şandı ‘adû

Ejder-i Mûsâdur itmiş mâr-ı sihri iltikâm

Yardı giçdi şanki girdâb-ı muhîti bir niheng

Düşmenünkalkanını çün kim dü-nîm itdi hüsâm

Bir keduvdur kim dizilmiş üstine vâfir hilâl

Farq-ı düşmende şu deñlü cây-gîr olmış sihâm

*Çünkü yaprağ aşladı bayrağ nihâl-i nîzeye
Bitdi anda sîb-i hayvani degül farq-ı liyâm*

*Şerhalar açdı kalender-veş Kalenderoğlına
Bir mücerred haydarı şalduñ aña nâmı Hüsâm*

*Atılup vardı peleng-âsâ pelengi câmeler
Bayrağ-ı düşmen ‘ayân olduğda mânend-i gamân*

*Nây-ı nîze kâtib-i gerdûnuñ oldu hâmesi
Şafha-i meydânda itdi kâmet-i bedh’âhı lâm*

*Bildi şâh-ı düşmenüñ peymânesi pür oldıgım
Atdı bir sîb aña tâ kim çekmeye telhî-i kâm*

*Çâk çâk oldu ten-i düşmen mişâl-i bûriyâ
Ol haşır içre dil-i pür-hûni minâ-yı müdâm*

*İndirür her kaatre-i bârânı çün kim bir melek
Oldı peykân kaatre beñzer kim melâ’ikdür sihâm*

*Çünkü iğdâm eyledüñ meymûn-ı naşsun şaydına
Düşdi kayda oldu ol demde aña şâdi haram*

*Kelle-i pür-hûşi gâziler dizüp fitrâkine
Her biri bir sübhâ-i mercâne virdi intizâm*

Migfer-i şad-pâresi haşmuñşanevber bârıdur

Oldı añâ şâh-sâr-ı nîze anuñçün maķâm

Bir kütükdür ķalıb-ı düşmen ki hûn-âlûd olup

Aķker-i surķ itdi tâbindan anı nâr-ı hüsâm

Nîze şem‘-i bezm-i rezm oldı sinânı şu‘ ledür

Nîtekim pervâne eķrâfında cevlân-ger sihâm

Ėamdüli‘llâh kim celâli zulmetin def‘ eyledüñ

Ėaķ bu kim nûr-ı cemâle mazhar olmişsin tamâm

(...)

FetĖ ü nuşretdür yemîn ü nâz u ni‘metdür yesâr

Ferr ü şevket lâ yezâl u bağt u devlet ber-devâm (K.25)”²⁴⁰

Ganî-zâde Nâdirî, Murat Paşa için yazmış olduğu bu kasidede de özellikle Canpolatoğlu ve Kalenderoğlu ile yapılan mücadelelere değinmiştir. İçeride huzur ortamını sağlayan Paşa, dışardaki düşmanlara da korku vermiştir.

Şair verilen mücadeleyi anlatırken, “gülbank” ile düşmanın korkutulduğunu anlatmaktadır. Daha önce de birçok şiirde karşımıza çıkan gülbank duası Osmanlı ordusu için önemli bir gelenektir. Gülbank:

“Gül ses, bülbül şakıması. Hep bir ağızdan yüksek sesle söylenen ilahi veya duâ. Yeniçeriler, Kalenderîler, Bektaşîler ve Mevlevîler arasında yaygındır. Yeniçerilerin ulûfe aldıkları gün şü gülbangı okudukları bilinmektedir: ‘Allah Allah illallah. Baş uryân, sine büryân, kılıç kalkan, bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran. Eyvallâh eyvallâh. Kahrımız kılıcımız düşmana ziyân, kulluğumuz padişâ ayân. Üçler, yediler, kırklar, gülbang-ı Muhammedî, nûr-ı Nebî, kerem-i Alî, pirimiz,

²⁴⁰ Numan Külekçi, a.g.t., s.173-176.

*sultanımız, hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî, demine, devrânına Hû
diyelim, Hû!..'*

*Gülbangların askeriyede davul çalınırken, tekkelerde de kudüm eşliğinde
söylenmesi âdettir. (...)"²⁴¹*

Murat Paşa ilk olarak Arap mülkünde Canpolatoğlu'nun üzerine yürümüştür. İsyancılar, Osmanlı askerinin tüfenklerini Hz.Musa'nın ejderine benzetmiştir. Bu ejder isyancıların kalkanını yarıp geçmiştir. Daha sonra Kalenderoğlu'nun üzerine yürüyen paşa yaptığı başarılı hamlelerle, düşmanın sinesini delik delik etmiştir. Böylelikle Celâli zulmüne son verilmiştir.

7.1.8. Ereğlili Tûrabi

*“Berây-ı Koca Çığâl-zâde
Kadem başdı vezîr-i şâh-ı devrân
Müşerref eyledi şehr-i Dımışkı*

*Ma‘ârif buldı devrinde revâcın
Ser-efrâz eyledi erbâb-ı ‘ırkı*

*Görüp elde sinân-ı hûn-feşânın
‘Adû-yı kâfirünka‘ oldu ‘ırkı*

*Türâbî didi tîz tab‘ıyla târîh
‘Sinân Pâşâ alup çaldı Dımışkı’ sene 1006 (T.44)”²⁴²*

Sadrazam Cığal-zade'nin Şam dolaylarında çıkan isyanı bastırması münasebetiyle yazılmıştır. Sene Hicri bin altı yılında, Cığal-zade Sinan Paşa, Dımışk'ı düşmandan almıştır.

²⁴¹ İskender Pala, a.g.e., s.172.

²⁴² Cihan Okuyucu, a.g.e., s.135.

“Berây-ı Ğâzî Aĥmed Beg

İtdi Aĥmed Beg yine bir özge rây-ı cân-sitân
Eşkiyânûñkatline kaçd itdi dâmen der-miyân

Akrâya(?) ‘azm idüp vardıkda i(t)diler se rây
Üç tarafından üç bölük ‘asker hücûm itdi hemân

Eşkiyâ haylin kırup cem‘in perîşân itdiler
Her birisi şahn-ı ceng içre geçerken kâm-rân

Eşkiyânûñ dikdiler nevg-i sinâna kellesin
Zeyn olup şan sîb-i rengîn ile naĥl-ı gülsitân

Eşkiyâ haylin kırup çün eyledi zîr ü zeber
Gelmeye dünyaya bir anuñ gibi şâhib-ķırân

Aña el virdi yine bir nev-civânûñ vuşlatı
Mâlik-i genç oldu şan kim eşkiyâdan aldı cân

Ey Tûrâbî işidüp a‘dâyı pâ-mal itdüğün
Kıldılar her gûşede aña (du‘â) pîr ü cüvân

Eşkiyânûñkanını dökdükde târîhin didüm

‘Oldı Aĥmed Beg dem-â-dem şahn-ı rezme Ķahramân’ sene1011(T.71)”²⁴³

Ereğlili Tûrabi Ahmet Bey adlı bir kişiden söz etmektedir. Akrâ adlı bir yerleşim yerinde çıkan isyanın ardından Ahmet Bey askerlerini üç koldan eşkiyanın üzerine salmıştır. Eşkiyanın çoğu öldürülmüş, mızraklara kelleleri dikilmiştir. Canı alınan

²⁴³ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.152-153.

eşkîya ırkı yerle bir olmuştur. Eşkîyanın ayaklar altına alındığını duyan Tûrabi, “Kahraman” Ahmet Bey için dua etmiştir.

“Berây-ı Gâzî Aḥmed Beg

Bir seḥer irişdi bir peyk-i beşâret nâ-gehân

Bir ḥaber virdi ki oldı ḥalk-ı ‘âlem şâdmân

Didi Aḥmed Beg idüpdür eşkiyâyı pâyimâl

Rezm içinde her biri gerçi geçerdî kâm-rân

Şahn-ı meydânûñ bu şimdi Rüstem-i destânıdur

Bu cihâna gerçi geldi niçe yüz biñ pehlivân

Ḳulı ḳurbânı olırdı ol şecâ‘at kânınûñ

Rezmgâh içre eger cengin göreydi Ḳahramân

Eşkiyâ ḥaylin ḳırup cündin perîşân eyledi

Ḥamdulî’llâh şimdi oldur Rüstem-i şâhib-ḳırân

Ey Tûrâbî her ḳaçan meydâna sürse atını

Cengi(ni) gördükde dîrlerdi ‘adûlar el-amân

‘Ömri çün ḳaddi ziyâd olsun dinildi târîḥi

‘Oldı Aḥmed Beg bu gün ceng içre hem-çün Ḳahramân’ sene 1011 (T.72)’²⁴⁴

Tûrabi, bir sabah vakti gelen müjdeli haber ile âlemin mutlu olduğunu söylemektedir. Gelen habere göre Ahmet Bey girdiği savaşta düşmanı ayakaltına almıştır. Bu meydandan nice pehlivan geçmiştir ancak Ahmet Bey’in yaptığı Rüstem destanıdır. Kahraman, Ahmet Bey’i savaş meydanında görseydi kulu kurbanı olurdu.

²⁴⁴ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.153.

Hamdolsun eşkiya kırılmıştır. Düşman savaşı gördükçe aman dilemektedir. Son beyitte şair, Ahmet Bey için dua etmekte ve savaşın tarihini vermektedir.

“Diger

(...)

Gûy-ı bâzîçe idüpdür eşkiyânuñ kellesin

Aña virildi şehâ çevgân-ı kudret ile tîr

(...)

Her tarafda kışsa-i cengin anuñ iştdiler

Defterini dürdiler Hûşeng Şâh u Erdeşîr

Gûş idince eşkiyânuñ böyle yaman olduğın

Her vilâyetde du‘âlar itdiler bernâ vü pîr

Eşkiyâ haylin hemîşe eylesün ser-geşte-ğâl

Dâyimâ eyler du‘âyı bu Tûrâbî-i hağîr

Aldı meydânı dil-âverlûkle dindi târîhi

‘Eşkiyâ def’inde âyâ olup Aşmed Beg dilîr’ sene 1011 (T.73)’²⁴⁵

Ereğlili Tûrabi’nin Ahmet Bey adına yazdığı bir başka şiiridir. Bu şiirde de bir sabah vakti aldığı fetih haberini işlemektedir. Savaş meydanını tasvir eden şair, düşmanın kellesi ile çevgan oynandı, demektedir. Ahmet Bey, Rüstem ve Kahraman gibi savaşp, yenilmesi zor olan düşmanı yenmiştir. Düşmanın bu kadar çetin olduğunu duyan halk, bu zafere daha da mutlu olmuştur. Herkes Ahmet Bey için elini açıp dua etmiştir.

“Târîh Berây-ı Nûh Pâşâ

Nûh Pâşâ ‘izz ile ya (Ra)b irüp biñ yaşına

²⁴⁵ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.154.

Çopara tûfânı her demde Celâlî başına

Cânib-i Hâkdan belâdur ki şalındı nîzesi

Bu cihânũ hem celâlîsine hem evbâşına

Oldı serdâr u vezîri pâdişâh-ı ‘âlemũ

Bildüre haddin bu devrũzâlim ü çallâşına

Hâk Te‘âlâ devletiyle eylesün ‘ömrin ziyâd

Eşkiyânũhâlî idüp semm-i helâhil aşına

Didi târîh-i kudûmın bu Tûrâbî bendesi

‘Nûh tûfânı bu dem çopar Celâlî başına’ sene 1012 (T.160)”²⁴⁶

Şair, Nûh Paşa adı gibi bin yaşasın ve her zaman Celâlî eşkiyasının başına tufânı koparsın, demektedir. Burada Nûh Tufanı’na telmih vardır. Celâlî eşkiyası, Cenab-ı Hâk’tan gelen bir belâdır. Nûh Paşa, Padişah tarafından serdâr ve vezir tayin edilince bu belâyaya haddini bildirmiştir. Şiirin sonunda isyanın bastırılış tarihini veren şair, Nûh Paşa’ya devletle uzun yaşa diye dua etmektedir.

“Berây-ı Yazıcı Hasan Pâşâ

Hâzret-i Sultân Mehemmed pâdişâh-ı bahr u ber

Eyledi bir rây-ı şâ’ib ol şeh-i âlî-nazar

Eşkiyâ def’ine serdâr itdi bir arslanını

Nâmına dirler Hasan Pâşâ dilîr-i pür-hüner

‘Âleme bir dahı gelmez böyle serdâr-ı cihân

Başlarımı aldı a‘dânũ urup tîğ ü teber

²⁴⁶ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.208.

*Ol şecâ'at kânınuñ nâmı gibi hulķı hasen
Tig-i kahriyla 'adûnuñ dem-be-dem 'ırķın keser
(...)*

*Yazıcınuñ 'askerini tu' me-i şemşîr idüp
Rûy-ı 'âlemden anuñ nâmın götürdi ser-te-ser*

*Rezm-gâha cân atup irişdi Pâşâ-yı şerif
Buldı ol nâm-ı Mehemmed birle a' dâya zafer*

*Hzret-i Ahmed Pâşâ 'asker-i Vâniyıla tîz
Eyledi a' dâ-yı dînuñ yirlerin cây-ı saķar*

*'Asker-i İslâma çün virdi şeref mîrüm şeref
Her tarafından düşmen-i dîne olupdur kârger*

*Bir yañadan 'azm idüp Pâşâ-yı ibn-i Canbolat
Ol Hüseyinler irüp haylî Celâlî kırdılar*

*İbn-i Yûsufla varup mânend-i gürg-i hun-feşân
Hzret-i 'Osmân Pâşâ irdi hem-çü şîr-i ner*

*Mar'aşuñ mîr-i emîrânı Piyâle devr idüp
Ceng içinde oldı gûyâ ejdehâ-yı heft-ser*

*Rezmgâh içre Sefer Pâşâyı gördükde hemân
Eşkiyâ dâr-ı fenâdan itdiler 'azm-i saķar*

*Râyet-i Fahr-ı cihân ile irüp Şâm 'askeri
Cümle sekbân râyetini itdiler zîr ü zeber*

Her ʔarafdan bebr ü gürgâsâ irüp Kürd begleri

Eşkiyâyı ʔatlı idüp her biri ʔanın içdiler

(...)

Ey Tûrâbî terk idüp daʕ vâtı târîhin didüm

‘Yazıcıyla eşkiyâ cümle ʔılıçdan geçdiler’ sene 1010 (T:210/21)’²⁴⁷

Denizlerin ve karaların hükümdarı Mehmet Paşa, Hasan Paşa adlı bir arslanı, eşkiya isyanını bastırsın diye serdâr etmiştir. Âleme böyle bir yiğit daha gelmez ki kılıcı ile düşmanın başını almıştır. Kahır kılıcı ile düşmanın ırkını kesmiştir. Hasan Paşa’ya karşı koyamayan bin eşkiya kaçarak canlarını kurtarmışlardır. Şavaş alanına gelen Paşa, Mehmet nâmına savaşı kazanmıştır. Şair burada Hüseyinler, Canpolatoğlu, Yusufoğlu, Osman Paşa, Sefer Paşa, Piyâle Paşa ve bölgedeki Kürt Beyleri’nin Hasan Paşa’ya yardımcı olduğunu söylemektedir. Sultan Mehmet’in veziri Yazıcı Hasan Paşa Celâlî kavmini sene bin onda kılıçtan geçirmiştir.

“Berây-ı Mehemmed Pâşâ-zâde

Oldı serdârumuzuñ ad ile her kârı ʔasen

Şıdı aʕ dâyı bu gün eyledi Tengâri ʔasen

Cünd-i İslâmuñ olup şimdi sipeh-sâlârı

ʕAdl ile olsa nola cümle eʔvârı ʔasen

Hüsni tedbîr ile aʕ dâyı idüpdür pâ-mâl

ʔameti-nahl-i keremdür ola her bârı ʔasen

Ad ile olsa nola pâdişehüñ serdârı

Hüsni ile hulqı nâmı gibi yârı ʔasen

Eşkiyâ vü kefere ber-ʔaraf oldı bu gün

²⁴⁷ Cihan Okuyucu, a.g.e., 237-239.

Ṭarafeynüñ olalı ‘adl ile sâlârı ḥasen

(...) sene 1010 (T.211)”²⁴⁸

Ereğlili Tûrabi “hasen” redifli bu şiirde bir güzellikten bahsetmektedir. Nasıl ki daha önceki şiirlerde şairlerin yeni bir fetihe ya da isyanın bastırılmasına karşı duydukları sevinci hemen şiirin ilk beyitlerine yansıttıkları görüldüyse burada da şair eşkıyanın yenilmesine sevinmektedir.

Şiir, Mehmet Paşa adına yazılmıştır. Öncelikle zaten Mehmet Paşa’nın ismi güzeldir. Mehmet Paşa, askere serdar olmuştur ve bu da güzel bir haberdir. Sonra savaş ile eşkıya yenilmiş, topraklar düşmandan temizlenmiştir. Artık düşmanın olmadığı bu yerler çok daha güzeldir.

7.1.9. Nâî

“TÂRÎḤ BERÂY-I İNHİZÂM-I CELÂLÎ

(...)

Ki bir yılda iki feth-i mübîne

Sezâ-vâr itdi şâh-ı kâm-rânı

Bozuldı kâfirüñ tabur-ı fikri

Celâlinüñ yıkıldı ḥânumânı

Aşıldı ‘arşa şâhâ tîğ-ı ‘adlün

Feraḥ-nâk eyledün kerrûbiyânı

Şehenşâhâ ḥidivâ kal‘ a-gîrâ

Eyâ baḥr u berünşâhib-ķırânı

Saña Ḥaḳ virdi iki dest-i ḳudret

²⁴⁸ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.239-240.

Alursın Hind ü Sind ü İşfahânı

Biri şâhâ vezîr-i a‘zamuñdur

Unutdurdı cihâna Kâhramânı

Dem-i a‘dâ ile rûy-ı zemîni

Munağğaş itdi tîğ-ı hûn-feşânı

Başıldı fitne yümn-i mağdeminden

Ser-i ğavğâ kesildi râygân

Birisi şeyh-i İslâmuñdur el-ğak

Odur devletle dînüñ‘izz ü şânı

Bulunmaz ‘ilm u taqvâda nazîri

Huşûşâ fażl ile Nu‘mân-ı şânı

Hudâdandur egerçi fetḥ ü nuşret

Velî bunlar sebab def‘ it gümânı

Sözümde şadıķum şâhâ bilürsin

Nice kez ḥod sen itdün imtiḥânı

Eger da‘vâma bürhân istenürse

Yeter bu fetḥ-i ğarrânuñ nişânı

Bu fetḥa cümle ‘âlem bî-tereddüd

Virürler pâdişâhum mâl ü cânı

(...)

Celâlinüñ kırılmasına hâtif

Didi târîh-i zîbâ feth-i şânî 1066 (T.1)”²⁴⁹

Âlemin yaratıcısı yüce Allah’ın lütfuyla cihân sultanı düşman karşısında galip gelmiştir. Padişah bir yılda iki fetih yapmıştır. Kâfirin fikir taburu bozulmuş, Celâlî’nin evi ocağı yıkılmıştır. Adalet kılıcı arşa asılmıştır. Ey padişah, sana Allah iki güç vermiştir, bu kudret ile Hint ve Isfahan gibi yerleride alman kolaydır.

Elindeki güçlerden birisi sadrazamındır. O cengâverliği ile Kahraman’ı unutturmuştur. Diğeri ise Şeyh’ül-İslâmdır. İlim ve takvada benzeri yoktur. Allah’tan gelen fetihlerin sebebi bunlardır. Nâlî, devlet için dua ettikten sonra zaferin tarihini vererek şiirini bitirmiştir.

7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü

Kaynağı bilinmemekle birlikte Kızılelma bir sembol olarak “fethedilmesi amaçlanan yer, ulaşılmaya çalışılan ülkü” olarak kullanılmaktadır. Bu sembolün Batı dünyası da dâhil birçok medeniyet tarafından kullanılmış olduğu tespit edilmiş olsa da, bazı çağdaş araştırmacılar Kızılelma ülküsünün ilk defa Orta Asya’da yaşayan Türkler tarafından bir ideal olarak kullanıldığını söylemektedirler. Kızıl Elma; Ergenekon Destanında, esareten kurtulup kaybedilen yerleri tekrar fethetme arzusudur; Orta Asya’da Oğuz Türkleri için, gidilen dört bir tarafta kazanılan toprakların adıdır.²⁵⁰

Osmanlı padişahları tarafından ise Kızılelma bir hükümdarlık alâmeti sayılmıştır. I.Mehmet’ten başlayarak III.Murat’a kadar gelen sekiz padişahın yedisinin elinde bir elma ile resmedildikleri, Yavuz Sultan Selim’in ise her iki elinde de birer elma ile resmedildiği bilinmektedir. Kızılelma ülküsü Müslüman-Türk’ün varılabilecek en uç noktaya ulaşma istediğidir. Öyle ki bir Kızılelma ideali olan İstanbul’un fethi dahi bu hayali sonlandırmamış aksine Roma’ya Viyana’ya ulaşmayı hedefleyen yeni Kızılelma ülküleri doğurmuştur. Bir muhayyel olan Kızılelma diyarı, Osmanlı

²⁴⁹ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.110-111.

²⁵⁰ Orhan Şaik Gökyay, “Kızılelma” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.559., (Erişim Tarihi: 08.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/pdf>

Devletin’de kendini mimari yapılarda dahi göstermiştir. Öyle ki Evliya Çelebi, Budin’de bulunan Kızılelma Sarayı ve Estergon’da bulunan Kızılelma Camii’nden söz etmektedir. Kızılelma ülküsü Osmanlı Devleti’de Padişah’tan vezirlere, yeniçerilerden şairlere kadar hep varoluştur. Öyle ki yeniçerilerin: “Bize hemen düşmanı gösterin, onları yenip Kızılelma’ya kadar gideriz.” mealindeki sözleri ve Nev’î’den Enderunlu Vâsıf’a kadar birçok şairin bu tabiri kullanması bunu göstermektedir.²⁵¹

Kızılelma ülküsünün getirdiği fetih tutsusu bize Osmanlı’nın bir anda nasıl büyüdüğünü de göstermektedir.

“Osmanlı Devleti Söğüt’te kurulduğu 1299 yıllarında 400 atlıya sahip bir uç beyliği iken, 1326’da Bursa’nın fethi sırasında Orhan Bey 38.000 süvariye komuta ediyordu. Bu asker artışı, nereden geliyordu? Fethedilen topraklardan toplanamazdı. Zira bu yerin ahalisi Türk değildi. 400 çadırlık bir aşiret, 27 senede bu kadar çoğalamazdı. Selçuk Sultanlığı, asker yardımı yapacak halde değildi. O halde artış nereden geliyordu? Öyle anlaşılıyor ki, Bizans ucundaki bu beylik bütün Türk âleminin ülküsünü temsil ediyor, Türklük âleminin, fetret devrinde bile asla vazgeçmediği, İstanbul fethinin ve dünya hâkimiyetinin mümessili sayılıyordu. Millî şuur ve ülkü Horasan’dan İzmir’e kadar her yerdeki Türk’ü, Ertuğrul sancağına çekiyor, şeyhler, müftüler, müderrisler eli kılıç kabzasına yakışan her yiğidi, gönlü fazilet aşkı ile dolu her mümini, kafası salim düşünceye açılmış her talebeyi Söğüt Beyliği’ne sevk ediyordu. Küçük beylik az zamanda Türk âlemimin otağı haline geldi.”²⁵²

Bu ülkü ve tutku, şairlerin ve onların şiirlerinden anladığımız kadarıyla, 17.yy.’da zor zamanlar geçiren Osmanlı Devleti’de hâlâ tazeliğini korumaktadır. Fetih tutkusu barındıran şiirlerde anlatım daha coşkuludur. Bazı şiirlerde ise “Kızıl Elma”

²⁵¹ Orhan Şaik Gökyay, a.g.m., s.560.

²⁵² Nevzat Kösoğlu, Dündar Taşer, “Biz Kimiz” yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015., s.119.

sadece Osmanlı Devleti ve Türkler için değil savaşa girilecek karşı devletlerin şehirleri içinde kullanılmaktadır.

7.2.1. Hâfız Ahmed Paşa

*"Devlet-i şalţanatuğda yine iy zıll-i Ğafūr
Cünd-i İslāma Hudā 'avn idüp itmiş manşūr*

*Hayl-i demdür ki Budin ehli kaşāvetde idi
Peşte 'nüğ fetni ile oldılar āhir mesrūr*

*Dest-i küfr ile o vīrān olan iller umaram
Ehl-i İslām eline girüp ola hep ma' mūr*

*Ƙızıl elmayı alup sīb-i zenaħdānlarınıñ
Zeķanın dişleyelüm ķullaruda vīr destūr*

*Cān u dil birle bu Hāfızķuluñ ister ki şehā
Cümle a' dāñı ide dünyede ķāhır maķhūr (G.3)"²⁵³*

Hâfız Ahmed Paşa, bu şiiri Budin'de başgösteren fitnenin Peşte'nin fethiyle sonuçlanıp, sorunun giderilmesinden dolayı yazmıştır. Allah'ın gölgesinde İslam askeri muvaffak olmuştur. Nice zamandır bu bölge küfrün elinde viran olmuştur, inşallah İslam ehlinin elinde yeniden tamir olacaktır.

Dördüncü beyitte "Kızıl Elma" tabiri karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, Peşte düşmanın çenesinde bir elmadır. Ancak bizim için bir "Kızıl Elma"dır. Yani ulaşmamız gereken hedeftir. Bu yüzden düşmanın çenesinden alınıp, şairin deyimini ile Allah'ın izni olursa dişlenmelidir. Düşmanın elinde sadece bir şehir olan Peşte,

²⁵³ Adem Uysal, a.g.t., s.124.

Osmanlı için varılması gereken bir idealdir. Son beyitte şair, canıyla ve diliyle cümle düşmanın kahrolmasını istemektedir.

*"Askerüñden yine irişdi selāmet haberi
Müjde iy şāh-ı cihān geldi beşāret haberi*

*Kefere kal'alarını birağup kaçmışlar
Varıcağ askerüñ anda 'azīmet haberi*

*İki sūruñ haberi fetḫi bize virdi sürür
Demidür ḫolsa cihāna bu meserret haberi*

*Şerbet-i nuşrete kanmış kamu imān ehli
Ḥaḫ budur virdi dimāğ-ı dile lezzet haberi*

*Berr u bahra giden 'askerüñ ola manşür
Ḥapuña dā'im ire fırsat u nuşret haberi*

*Ḥazret-i Ḥaḫdan umar cānile Ḥāfız bendeñ
Kızıl elma alnup ire ğanīmet haberi (G.4)²⁵⁴*

Osmanlı askerinin yeni bir başarı haberi cihan şahı olan padişaha gelmiştir. Askerimiz düşman üzerine yürüyünce, kefere kalelerini bırakıp kaçmıştır. Fethi gerçekleşen iki surun haberi dünyanın sevince boğulmasına sebep olmuştur.

Şairin deyimi ile tüm iman ehli zaferin şerbetine kanmışken, Hak Teâlâ, bu fetihle dillere bir lezzet sunmuştur. Kara ve denizlerde mücadele veren askerimiz için Allah'ın yardımını dileyen şair, daha nice başarı haberleri beklemektedir. Çünkü inanılan bir Kızıl Elma ülküsü vardır ve bu fetih tutkusu buradan gelmektedir.

²⁵⁴ Adem Uysal, a.g.t., s.125.

Nitekim Hâfiz Ahmed Paşa, son beyitte bu tutkusunu dile getirmektedir. Gidilebilen en uç noktaya kadar gidilmeli ve ganimet haberleri gelmelidir.

7.2.2. Nuri İbrahim

"Bi-ğamdullah yine zeyn oldı bu mülk-i Süleymâni

Vezâret şadrına itdi taş addur Âşaf- i şâni

(...)

Sirâyet-vâr durur ismüñ müsemması kabâyıldır

Muğakkakdır Mehemmede ki ol tevfiğ-i Rabbâni

Ki zîrâ şanki Dâvûduñ elinde oldı âhen mûm

Žiyâ-bahş oldı âfâka ser ümmet tîğ-i bürrâni

Erir şâğ ol a Rûyîn-ten şu gibi nâr-ı qahrından

Bilâ-şek şu 'le- i şimşîri nerm eyler Nerîmâni

İner tîğ-i kazâ mânend-i ser a 'dâya şimşîri

Zemîni garğ-ı hûn eyler alur her demde biñ câni

(...)

Hudâ fırsat virüp şâh-ı gamımdan darbe vü qahren

Müyesser ola feth itmek 'Irâq ile Şîfâhâni

Yeñi bir nâm idüp bâm-ı felekde çalına her dem

Mağâm-ı feth-i nuşret pür ide eṭrâf-ı Kâşâni

Temâmet mülk-i A 'câmı ümîdim bu ki zam ide

Diyâr-ı Rûma revnağ bula taht u tâc u 'Osmânî

Cenâb-ı hazretüñde çünkü bu haşlet mükemmeldir

Müselleh itmeden hâlî değılsin nice ‘üryâni

Anuñcün bende-i efkenden itdi câ-be-câ luğ fuñ

Ser-i kûhânda eğer adı beriye içre ‘Arabâni

Revâ kııl añ mü ahhâr zûr-ı bâzû-yı mürüvvetle

*Mülûka nice vü Efreñç Nemse vü Tot u Boğdanı**

Cebînüñ pîr-i Ken‘ân görse olurdu du‘â-hânuñ

Ferâmuş eyleyüp lâ-şek ‘azîz-i Mışır-ı hâkânı

Rızâ tavkın tağar gerdânına teslîm olup âsaf

Şecâ‘atde dem urmaz havf ider kaytas-ı Yunânı

‘Adâlet şerbetin bir hasta-i zulm olsa nûşîni

Ferâmuş eyler ol sâ‘at devâ-yı derd-i Loğmânı

Bu evzâ‘u bu etvâruñ temâşâ eylese Dârâ

Der-i ferhundenüñ dâyim olurdu köhne derbânı

Elüñde şem‘a-i ‘adlîñ eğer Nûşirevân görse

Zalâm-ı zulm içinde gözler idi ol fîrûzânı

(...) (K.5)²⁵⁵

Şair, kasideye şükür ile başlamaktadır. Çünkü Süleyman mülküne benzettiği Osmanlı’ya şiir boyunca ismini vermediği bir paşa vezir olmuştur. Bu vezire “İkinci

²⁵⁵Esra Güngör, Nûrî İbrahim Dîvânı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s.70-74.

Âsaf” demiştir. Göreve gelen bu vezir, zulm gecesine bir ay gibi doğmuş ve doğu-batı her tarafı aydınlatmıştır. Bu şekilde neredeyse şiir boyunca övdüğü vezirin, şiirin başlığı olmadığı için, kim olduğu bilinmemektedir. Ancak dokuzuncu ve onuncu beyitlerde “Mehemmed” ismini zikrettiği görülmektedir.

On birinci beyitle beraber vezirin savaşçı özelliklerine vurgu yapılır. Buna göre vezir elinde demiri mum gibi yoğuran Hz.Dâvûd’a benzetilmiştir. Bilindiği gibi Hz.Dâvûd, demircilikle uğraşmış ve demir plakalardan eliyle zırhlar yapmıştır.²⁵⁶ Yine vezirin kahramanlığını överken Nerîmân anılır. Nerîmân

“ Rüstemin dedesi olan Sam’ın babasıdır. İran mitolojisinde adı oğlu Sam’ın yiğitliği ile anılır. Özellikle kasidelerde övülen kişi Nerîman’a benzetilir.”²⁵⁷

Bu şekilde tarihi ve mitolojik kahramanlarla birlikte anılan vezirin kılıcı o kadar kuvvetlidir ki her indiğinde bin can almaktadır ve zemini kana bulamaktadır.

Şair, kahramanlığını ve savaşçı özelliklerini övdüğü vezirden artık fetihler beklemektedir. Ondandır öncelikle Irak ve İsfah’ın fethini istemektedir. Daha sonra Kâşân ve etrafının fethedilme arzusunu dile getirmektedir. Gözünü Acem mülküne de diken şair, Frenk-Nemse, Tot ve Boğdan hükümdarlarının Osmanlı’ya itaat etmesini istemektedir. Yine şiirinde Mısır Hakan’ı diyerek Hz. Yusuf’a telmihte bulunan şair, Dârâ ve Nûşîrevân gibi efsanevî kahramanlarla vezir arasında bağlantı kurmuştur.

Şair, bundan sonra arda gelen beyitlerde veziri uzun uzun övmeye devam etmektedir. O’nu Osmanlı devleti’nin vekili diye adlandırmaktadır. Vezire uzun ve sıhhatli bir ömür dilemektedir.

²⁵⁶ İskender Pala, a.g.e., s.108.

²⁵⁷ İskender Pala, a.g.e., s.356-357.

7.2.3. Dânişî

“Tonatduk berk dürd-i sürha keştî-i şahbâyı
Hele şenlük şetâretle çıkarduk bir donanmâyı

Degül gökde şafağ yirde gül ü lâle virüp zînet
Donattı al bayraklarla gerdün zîr ü bâlâyı

Çızıl almaya varınca bizimdür kâfirün mülki
O zülf ü sîb-i ğabğabdur iden tahrîk ehibbâyı

(...)

Dikildi besmeleyle şadrına râyât-ı peygamber
Donanmâda temâşa kıl kemâl-i şun‘ı Mevlâyı

(...)

Ne pâşâ câ-nişîn-i manşîb-ı İskender ü Dârâ
Ne dârâ bir kılıçla gün gibi feth itdi dünyâyı

(...)

Bi-ğamdi‘l-lâh elinde rub‘ u meskûn-ile heft iqlîm
Eli altına aldı döge döge hışn-ı a‘dâyı

Ne mümkün tünd-i bâd-ı gülşene karşı koya hâşâk
Çaçar düşmen öñince sürse rahş-ı bâd-peymâyı

(...)

Gözi Tatar kızın kaşu kemân-eburû şanemlerden
Huda emriyle pâşâ ‘askere emr itdi yağmayı

Hele miftâh-ı tîğ-ı nuşret-ile feth-yâb oldı
Bu müjdeyle haqîkat ehli buldılar tesellâyı

*Eli üstine el şemşîrine beñzer kılıç yokdur
Görüp kim gelmez îmana yed-i i'câz-ı Mûsâyı*

*'Asâkir-perverâ nuşret-penâhâ âsmân-ğadrâ
Saña maşşûşdur e'l-hağ müşîr-i 'alem-ârâyı*

*Senüñ bu luğf-ı tab' uñ tîre hâkı şeb-çerâğ eyler
Senüñ bu hüsn-i hulğ uñ gökden indirür Mesîhâyı
(...)*

*'Aliyyü'l- Murtażânuñ Zü'l-feğârı çığdı meydâna
Cihandan 'âkıbet hağğ idecekdür nâm-ı tersâyı*

*Egerçi seng-i hârâdur 'adûnuñ kalbi ammâ kim
Dağî ser-tîz olur çalduğça tîğ uñ seng-i hârâyı*

*Varışda çâñına od tığdı tûbuñ hep râkib-i deyrüñ
Muğammed ümmetine câmi' itdüñ çok kilîsâyı*

*Yine yirden yire çalduñ dil-i a'dâ-yı bed-kîşi
Büti şındı 'adûnuñ âteşe urdun çelîpâyı*

*Küned kavmi leğedğüb-ı sitem-ken bu ne sırdır kim
Yine gönli murâdınca döküpdür herkes pâyı*

*Pesend itdi görünce cevher-i şemşîrünü Efreñç
Şalâbetle Frengistâna şalduñ şûr-ı gavgâyı*

*'Adû tağ olsa yokdur saña karşı turmağa cânı
Bir itdüñ gird-bâd-ı haşmetüñle kûh u şahrâyı*

Donanmâ-yı Hümâyûn zâtuñ-ıla buldı taqviyyet

Unutdurduñ ‘adûya şevket ü dârât-ı Dârâyı

Hele sihrini ibtâl eyledüñ ol kavm-i mekkârüñ

Eñ ednâsı anuñ dirlerdi gökden indürür ayı

(...)

Donansun her sene râyât-ı İslâm-ile keştiler

Haţâdan şaşklasun Dâdâr baħr u berr-i donanmâyı

‘Alemdârı ola yaşda ħurıda Hızr-ile İlyâs

Bozup kâfir donanmâsın musahħar ide Maltâyı (K.22)²⁵⁸

Kadeh gemisi şarab ile donatılmış ve fetihler için bir donanma hazırlanmıştır. Gemiye çekilen al bayraklar gökyüzünü süslemiştir. Kızıl Elmaya vardıktan sonra kâfirin mülkü Osmanlı'nın olacaktır. Burada şair sevgili olarak fethedilecek toprakları karşısına almıştır ve sevgilinin çenesi elmaya benzediğinden bizi fetih için tahrik ediyor, demektedir. Yedinci beyitten anlıyoruz ki fetih için sefere çıkacak olan donanmanın önüne Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sancağı dikilmiştir. Daha sonra Hz.Hamza, İskender ve Dârâ'nın adını anan şair, paşanın bir güneş gibi kılıcı ile dünyayı fethettiğini söyler. Hz.Yusuf'un adaşı olan paşaya Allah büyük bir makam vermiştir. Allah'a şükreden şair, kuşatılan yerlerin Allah'ın yardımıyla fethedildiğini ve dünyanın yedi bölgesi ile dört tarafının hakimiyet altına alındığını ifade etmektedir. Her şeye rağmen düşmanın çetin olduğunu anlatan şair, kâfiri kalbi taşlaşmış kişiler olarak tasvir etmekte ama kılıcında sert taşla bilendiğinde daha keskin olduğunu söylemektedir.

Verilen mücadeleyi ve yapılan fetihleri uzunca anlatan şair, Hz.Muhammed (s.a.v.)'in ümmetinin bir çok kiliseyi cami yaptığını bize haber etmektedir. Düşmanın putunun kırıldığını ve haçının ateşe atıldığını söyleyen şair, manastırda rahibin

²⁵⁸Bülent Özer, Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, s.107-111.

çanına ot tıkkıldığını yani çan sesinin kesilip ezan sesinin galebe geldiğini söylemektedir. Frenk milleti paşanın kılıcı karşısında boyun eğmiştir. Paşa'nın sayesinde padişahın donanması kuvvetlenmiştir.

Gemilerin her sene İslam sancaklarıyla donanmasını isteyen şair, Osmanlı'ya dua emektedir. Allah'tan karada ve denizde askerimizin hatadan korunmasını istemektedir. Son beyitte hedefteki yeni Kızıl Elma'nın adı karşımıza çıkmaktadır. Burası Malta'dır: "Yusuf Paşa, Hızır ve İlyas Peygamberlerin karada ve denizde bayrağını dalgalandırsın. Kâfirin donanmasını dağıtıp Malta'yı ele geçirsin."

7.2.4. Hisâli

"Heves-i kâkül ü zülfünle eser bâd-ı şabâ

Dil-i şeydâyı hevâyî ider âhir bu hevâ

Dil kesilmez müje vü gamze-i hûn-rîzûnden

Yüregüm yaraları bitmez oñulmaz kaç'â

Mesken isterseñ eger şâh-ı hayâl-i hüsne

Kaşr-ı çeşmüm gibi bir şırça sarây olmaz aña

Benüm ol baır-i me'ânî ki şehâ vaşfuñda

Suhanum gûşına mengûş ola dürr-i vâlâ

Ey Hişâlî umaruz luţf-ı Hudâdan ki bu yıl

Hân Murâduñ nazar-ı himmeti Bağdâda ola (G.3)²⁵⁹

Sabâ rüzgârı sevgilinin saçının ve kâkülünün hevesi ile esmektedir. Bu hava gönül tutkununu isteğini bitirmektedir. Kan saçan gamze ve kirpiklerden gönül kendini geriye atmamaktadır ki şair bu yüzden gönlümün yaraları kapanmaz, demektedir.

²⁵⁹ Özlem Ercan, a.g.t., s.14-15.

Âşık, sevgilinin gözlerinde bir mekân istemektedir ki aslında burası ona bir saraydır. Dördüncü beyitte sanatını öven şair, sözlerim değerli bir inci gibidir, kulağınıza küpe olsun demektedir.

Görüldüğü gibi bu bu gazel âşıkane bir deyişle kaleme alınmıştır. Son beyit şiirden çıkarıldığı zaman herhangi bir savaş unsuruna ya da fetih arzusuna rastlanılmayacaktır. Ancak şair sözü son beyite bırakmıştır. Burada Sultan Murat'ın adını anarak Bağdat'ın fethini istemektedir. Anlıyoruz ki o yıl Sultan Murat, Bağdat'ın fethi için harekete geçmiştir. Hisâli, bu yıl Allah'ın lütfu olarak Bağdat'ın alınması için dua etmektedir.

7.2.5. Dürri

*“Sultan Ahmed Hân Hazretlerinin Müceddiden İnşâ Buyurdukları Baştardaya
Târihtir*

(...)

Cümleden evvel donanma-yı hümâyun silkine

Hayli revnağ irdi ol sultân-ı İskender-zafer

Vâkı‘â lâyıkdur itse her ne deñlü iltifât

Çanķı devletde görilmüş böyle bir ‘âlî-eşer

Bir eserdür kim nazîrin görmemişdür rûzigâr

Âferîn bânisine ancak olur hâzâ hüner

Oldı her çekdürmesi bir ejder-i âteş-feşân

Dağı her kalyonı bir haşş-ı haşîn-i mu‘teber

Şimdi bir baştarda inşâd ittiler kim dem-be dem

Ejder-âsâ düşmene ağzından âteşler saçar

Ƙal‘adur gûyâ mehibû’ş-şekl-i mütahkem-esâs
Kim derûna cünd ü cebhâneyle ʘolmuş ser-te-ser

Kûh-1 kâf-âsâ olur ki lenger-endâz-1 sükûn
Gâh olur sîmürg-veş bâl ü perin açar uçar

Hâşılı tekmiî olup ol zevrağ-1 âteş-feşân
‘Âdet üzere bahre indirmeklige cem‘ oldılar

İbtidâ sulţân-1 deryâ-dil o vâlâ menzili
İtdi mânend-i hümâ zıll-1 hümâyûna mağar

Soñra geldi şeyhü’l-İslam ile şadr-1 a‘zamı
Hem-nişîn oldu ma‘en mânend-i ferzend ü pîrâ

Ba‘dehu erkân-1 devlet cümleten tertîb ile
Ol temâşâgâha âdâb üzere bir bir geldiler

Çıkdılar seyre kayıklarla şıgâr ile kibâr
Bağr ü ber oldu halâyıqdan haşr ender haşr

Toplar güm güm çalındı mehterhâneler
Hayli kurbânlar kesildi çok virildi sîm ü zer

Şol kadar ‘alem meserret buldı bu hengâmeden
Şehr-i İstanbulda oldu şandılar ‘iyd- diger

Eyledi fermân şehensâh-1 kâdr-i kudret hemân
Ol ‘azîmü’l-cismi bir îmâyıla indürdiler

*Girdi çün baħre o Şekl ü heybet ü endâmla
Heybetinden mevc-i deryâ oldı hep zîr ü zeber*

*Sâde bir cevlanla çün baħri itdi lerze-nâk
Düşmene olmaz mı her bir topı bir dâg-ı ciger*

*Pâdişâhım Haħ haţâlardan emîn itsün seni
Âb-veş tab^ç-ı laţîfiñ görmeden aşlâ keder*

*Sensün ol sulţân-ı ‘âli-şan ki mihr devletüñ
Rub^ç-ı meskûn ile heft iqlime şalmış nûr u fer*

*Ĥıdmet-i beyt-i mükerrerem ravza-i pâk-i resul
Çün saña olmuş müyesser ey Ĥıdıvv-i müfteħir*

*Hindle Özbek ü ‘Acem cümle tufeyliñdür senün
Sen velî ni^ç metsün anlar ni^ç metiñden behre-ver*

*Salţanatda saña taĤlîd idemez sâ’ir mülük
Mazhar-ı nûr-ı tecellîdür bu devlet ser-te-ser*

*Ĥut ki taĤlîd eyledi eţvârına Ĥâkân-ı Çin
Yâ donanmâ-yı hümâyûna nice taĤlîd ider*

(...)

*Haħ donanmaña hümâyûn eyleye baştardañı
Ĥanda varışa aña reh-ber ola fetĤ ü zafer*

Dürrî me’mûren didi fi’l-fevr anuñ târiĤini

Başlarda, Osmanlı donanması içinde kadirga cinsinden bir savaş gemisi türüdür.²⁶¹Devletin zor zamanlar geçirdiği ve artık 17.yy’dan yavaş yavaş 18.yy’a geçildiği bir döneme denk gelen bu baştardanın işaâsı şairde büyük bir heyecana sebebiyet vermiştir. Bu yüzden şiir, padişahın övgüsü ile başlamıştır. Padişah doğunun ve batının hükümdarıdır. Denizde ve karada verdiği hükümler saltanat burcunun güneşidir. O, Anadolu’nun padişahı, Acem mülkünün şahıdır.

Padişah göreve gelince ilk iş olarak donanmayı ayağa kaldırmak istemiştir. Şaire göre padişah her türlü övgüye layıktır, çünkü hiçbir devlette böyle büyük bir eser yoktur. Baştardanın kurucusuna aferin olsun ki bu eserin içi rüzgâr dahi görmemiştir. Baştardanın her kalyonu sağlam ve değerlidir. Kalyonlar her çekildiğinde ejder gibi ateş saçmaktadır. Yani inşâ edilen bu baştarya düşmana ağızından ejderha gibi ateş saçmaktadır. Bu devasa eserin şeklini anlatan beyitlerde karşımıza Kaf Dağı’nın şekli çıkmaktadır. Dağa sonra adet üzerine, yapımı tamamlanan savaş gemisinin, suya indiriliş töreni anlatılmaktadır. Buna göre padişah, sadrazam, şeyhülislam ve diğer devlat erkânı tören için buraya gelmişlerdir. Toplar güm diye atılmış, mehterânlar çalmıştır. Kesilen kurbanların yanında altın ve gümüşte dağıtılmıştır. Sevinç öylesine büyüktür ki baştardanın suya kavuşması İstanbul’da bir bayram gibi kutlanmıştır. Sonunda padişah emri savaş gemisinin suya indirilmesi için emir vermiştir. O endanı ile suya kavuşan savaş gemisinin heybetinden deniz suyu alt üst olmuştur. Sadece suya inmekle denizde bu etkiyi gösteren savaş gemisi hiç şüphe yoktu ki attığı toplarla düşmanın ciğerini dağılayacaktır.

Sonra gelen beyitlerde padişahı öven şair, Hint, Özbek ve Acem illerinin padişahın nimetlerinden nasiplendiğini anlatmaktadır. Çin hâkânı için ise şöyle ilginç bir ifade kullanmaktadır: “Diyelim ki Çin hâkânı senin tavırlarını taklit etti, peki bu donanmayı taklit etmesi mümkün müdür?”Dürrî, bundan sonra devlet için dua etmektedir. Bu baştardayla yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

²⁶⁰ M.Ziya Bağrıaçık, a.g.t., s.86-90.

²⁶¹(Erişim Tarihi: 13.11.2017). , <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>.

7.2.6. Medhî

“LV

(...)

Biri atın biri rıķâbın tutar

ķullarıdur Rüstem ü Efrâsiyâb

Aça kılıç ile Firenk illerin

Ola Hüdâdan dilerin fetḥ-i bâb

Medhî du‘a eyleyelüm Hân Murâd

Taḥt-ı ‘adâletde ola kâm-yâb” (G.LV)²⁶²

Medhî, bu şiiri Sultan Murat’ı övmek için yazmıştır. Bu kısa gazelde padişahı övmenin yanında savaş alanında başarılı olmasını istemektedir. Kılıcı ile Frenk illerini alması ve yeni fetihler kazanması için dua etmektedir. Çünkü Sultan Murat Han, büyük bir kahramandır. Öyle ki Rüstem ve Efrâsiyâb, padişahın köleleridir. Onlardan birisi padişahın atını diğeri ise üzengisini tutmaktadır. Böylesi büyük bir kahraman, ruhunun ayından örtüyü kaldırıncaya, talihimiz gün gibi açılacaktır.

“DX

Bozdu çün ‘ahd-i kadîmini o şâh-ı güm-râh

Boza mülkini ala taḥtını tiz günde İlâh

Baḥr ü berrde añılan merd Sinân Paşa’nuñ

ķılıcı keskin ola surḥ-seri kıla tebâh

Her ḫarafdan sünûler erba‘atın miḫnet-ile

²⁶² Nezihe Seyhan, Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s.351.

Çâr-yâr ‘aşkına şemşîr uralar aña sipâh

Devr-i Âdem’den eyâ şâh-ı cihân bu deme dek

Şeh ki bî-mezheb ola bâki degüldür aña câh

Her şu nâdan ki işüñ soñuñı fikr eylemeye

Başına çûb-ı cefâ tokunıcağ eyleye âh

İşi şol demde ire başa Kızılbaşuñ kim

Pây-ı hünkâra gele himmet-ile efser-i şâh

Medhiyâ el götürüp biz de du‘â eyleyelüm

Pîş-i hünkâra ire şâh-ı ‘Acem rûy-ı siyâh’’ (G.DX)²⁶³

İlk beyitten anlaşılacağı üzere, yolunu şaşırması olan İran şahı, Osmanlıyla yapılan barış anlaşmasını bozmuştur. Şair İran şahına bedduada bulunarak, Allah mülkünü bozsun ve tez zamanda tahtını elinden alsın demektedir. İkinci beyitte anlıyoruz ki padişah bu anlaşmayı bozan şahın üzerine Sinan Paşa’yı göndermektedir. Şair bir kahraman olarak nitelendirdiği Sinan Paşa’dan çok ümitlidir. O’nun komutasındaki askerlerin dört halife aşkına düşmana kılıç vurmasını istemektedir. Hz.Âdem devrinden bu zamana kadar kimseye makam bâki kalmamıştır. İran şahı bunu düşünmediği için başına cefa tokmağı degecektir. Bu bakımdan Sinan Paşa’nın bu göreve getirilmesi önemlidir.

Medhî şiirinin sonlarında bir temennide bulunmaktadır. Kızılbaş şahının, Osmanlı padişahının ayağına affedilenmeğe gelmesini istemektedir. Şair bunun için dua etmektedir.

²⁶³Nezihe Seyhan, a.g.t.,s583-584.

“Hamdüli’lîlâh ki şehâ geldi bu nuşret haberi

oldı hep dâr u diyâr içre meserret haberi

(...)

Umaraz Peşte gibi Pîç’i dağı ala sipâh

Gûş-ı hünkâra ire mâl-ı ğanîmet haberi

Dîn-i İslâm’a şeref virdüñ eyâ şâh-ı cihân

utdı dünyâ yüzini dîn ü diyânet haberi

Münhezim ola hele cümleden evvel küffâr

Râfizîler şehine ire hezimet haberi

ağğ vire şâh-ı Kızılbaşa muşîbetle belâ

Vara Efrenc içine soñr[a] muşîbet haberi

Dilerüz ğâlib ola haşmına sultân-ı güzîn

İki cânibden ire kuvvet ü kudret haberi

Medĥiyâ gör ne dimiş şâh-ı Ferîdûn-fermân

Minnet Allah’a ki irişdi beşâret haberi

Ya İlahî bu şehe baht u sa‘âdet ola yâr

Yidi iğlime yite baht u sa‘âdet haberi” (G.DLXXII)²⁶⁴

İlk beyitte görüldüğü gibi şiir Allah’a hamd ile başlamaktadır. Çünkü bir zafer haberi gelmiştir ve dünya sevinçle dolmuştur. İskender hükmünde olan padişahın düşmanı yendiği haberi gelmiştir.

²⁶⁴ Nezihe Seyhan, a.g.t., s.615-616.

Üçüncü beyitte Osmanlı askerinin Peşte'yi aldığı haberi verilmektedir. Şair Peşte gibi Piç'in de fethini istemektedir. Böylelikle padişaha yeni bir ganimet haberini daha gelmiş olacaktır. Yapılan fetihlerle padişah İslam dinine büyük bir hizmet vermiştir. Artık gözünü Peşte'den Acem mülküne çeviren şair, bozguna uğrayan kâfir askerinin hezimet haberi Râfîzî şeyhine ulaşsın, demektedir. Medhî, yeni fetihler istemektedir. Kızılbaş vurdukça sesi Avrupa'dan duyulsun, Frenklere vurdukça da sesi İran'dan duyulsun istemektedir. Şair, padişahın hasımlarına karşı zafer kazanması ve iki tarafta başarılı olmasını istemektedir.

7.2.7. Şeyhülislam Yahya

“Vücûdudur sa’âdet evcinin hursîd-i rahşânı

Yüzündendir cihâna feyz-i nûr-lutf-ı Yezdânî

(...)

Budur söz kim zafer Sultan Murâd-ı dîpenâhındır

Hudâdan her ne isterse Hudâ âsân eder anı

(...)

Şehâ Bağdâdı al ecdadının ervâhını şâd et

Husûsen rûh-ı pâk-i Hazret-i Sultân Süleymanı

Varıp ser-hadd-i İslâma ‘adûnun haddini bildir

Budur resm-i kadîm-i hânedân-ı Âl-i Osmânî

Delîlin Hızr olup cünd-i melâik sağ u solunda

Kafâdarın ola her kande isen Hıfz-i Rabbânî

Mukayyedmiş meğer bir sâ’at-ı sa’d-ı mabârekle

Sefer vaktini ta’yîn eyledi nevrüz-i sultânî

Görüp eşcârı sâhrada kurulmuş haymeler sandım

Güzel mevsimde nasp oldu otâg u tûg-ı Hâkânî

Görenler râyet-i mansûrunu hurşîde peyveste

Sanırlar ser-‘alem ol râyete mihr-i dirahşânı

Açıp râyât-ı fethi rezm-gâhı lâle-zâr eyle

Yine ihyâ vü âbâd et makâm-ı pâk-ı Nu’ mânı

Güşâde goncayı fethe mübârek fâl eddetmiş

Varanlar gülşene mesrûr görmüş verd-i handânı

Nesîm’i nev-bahar öykündü hulk-ı şâh-ı devrâne

Güşâd olsa ‘aceb mi goncalardan çîn-i pîşânı

Bahâr eyyamıdır şimdi safâ sahrâ vü deştindir

Yeter çektik derûn-ı hânede cevr-i zemistânı

Varıp Bağdâd fethin görelim şimdi bifadlillah

Sitanbûlun bizimdir yine gülzâr u gülistânı

Gazâlar eyleyip sultân-ı gâzî memleket alsın

Zahîr olup ana tevfik-i Hak te’yîd-i subhânı (...) (K.6)”²⁶⁵

Sultan Murat Han’ın Bağdat fethinden önce yazılmış olan bu şiire şair, padişahı överek başlamıştır. “Vücûdun parlayan güneşin saadet zirvesidir. Dünyada, Allah’ın lütfunun nurunun keremi senin yüzündedir.” Sultan Murat, Allah’tan her ne isterse Allah o işi kolaylaştırmaktadır.

²⁶⁵ Rekin Ertem, a.g.e., s.11-12.

Bundan sonra padişahın Bağdat'ın fethi istenmektedir. Padişaha, Bağdat'ı al ecdadının ruhunu şâd et, demektir. Şair bu noktada bilhassa Hz.Süleyman'ın adını zikretmektedir. Yüksek soylu Osmanlı'nın görevi din düşmanlarıyla mücadeledir. O yüzden padişahın gidip din düşmanlarına haddini bildirmesi gerekmektedir.

Şairin padişaha bu sesleniş karşılık bulmuştur ve padişah fetih için sefer vaktini tayin etmiştir. Ve yine şairin dediğine göre güzel bir mevsimde sefere çıkmış, sahrada padişahın otağı kurulmuştur. Bu çadır üzerinde yardım bayrağını görenler onu parlayan güneşin gerdanlığı sanmaktadır. Şair yapılacak olan savaştan kesinlikle zafer ve fetih beklemektedir. Şairin gülşene varanlar gülün mutlu olduğunu görmüştür, sebebi ise açan goncanın fetih için uğur getirecek olmasındandır. Bilindiği gibi gonca ağzı açılmamış gül tomurcuğudur, içinde sırlar barındırmaktadır. Ağzını açtığında bu sırlar açığa çıkmaktadır.²⁶⁶ Şair burada belli ki goncanın fetih sırrını açık ettiğini haber etmektedir ki gülşende bulunan güller bu haberdan dolayı sevinçlidir. Artık Bağdat'a gidip bu fethi görme zamanıdır. Fetihin verdiği coşkuyla kutlamalar İstanbul'da yapılacaktır. Son olarak şair devleti için dua etmiştir. Sultan Murat'ın gazalar edip, memleketler almasını istemiştir.

7.2.8. Bahtî

“Diger

Yâ İlâhî cümle îmân ehlini mesrûr kı1

Şark u Ğarbtı dâr-ı İslam eyleyüp ma‘mûr kı1

Râfîzîler katline ‘azm itdi ceş-i müslimîn

Çâr-yârûñ hürmeti-y-çün anları manşûr kı1

Atlı vü yayaya luḡfuñ muttaşıl idüp müdâm

Cümlesini miḡnet ü derd ü belâdan dûr kı1

Sinân'ı bâd-ı nuşretle idüp âsûde-ḡâl

²⁶⁶ İskender Pala, a.g.e., s.168.

Mülhidini âteş-i kahruñ ile maḫûr kıł

‘Askerin Baḫtî ḫuluñ saña sipâriş eyleye

Her ḫazâdan anlara maḫfûz idüp mesrûr kıł ”²⁶⁷

Râfizîler, İslam askeri olan Osmanlı Devleti askerlerinin canına kıymak istemişlerdir. Baḫtî bu sebepten dolayı Allah’tan askerleri için yardım istemektedir. Şair padişah, Allah’a “askerlerimi sana ısmarladım, onları her türlü kaza ve belâdan koru” diye dua etmektedir. Çünkü Osmanlı askeri, din için uğraş veren İslam ehli kişilerdir. Doğuda ve batıda İslam mülkünün emin olması gerekmektedir. Şair, çâr-yâr hürmetine askerinin zafer ile dönmesi için dua etmektedir. Bilindiği gibi “çâr-yâr” dört büyük halife olan; Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz.Ali’ye verilen isimdir.²⁶⁸

Padişahın, düşman üzerine gönderilen askerlerin başında ise Sinan Paşa’yı görevlendirdiğini öğrenmekteyiz. Sinan Paşa ve askerleri için dua eden şair; yaya veya atlı hiçbir askere zarar gelmesin, demektir.

“Diger

Ey uranlar ḫılıcı heybet ile küffara

Cân ü dilden sizi ısmarlamışım Settâr’a

Eyledüm size du‘â ile selâmum irsâl

Siz selâmetde oluñ düşmen ola bî-çâre

Cengde nâm-ı Hudâ’yı ḫomañuz hiç elden

‘Avn-i Haḫḫ’ı dileyüp yalvaruñuz Ğaffâr’a

Ḥazret-i Haḫ’dan umaram kim ḫral-ı bed-ḫâl

²⁶⁷ İsa Kayaalp, a.g.e., s.211-212.

²⁶⁸ İskender Pala, a.g.e., s.99.

Vire hep şehri ü hışârını gelüp yalvara

Ahmedâ hayr du‘â ile gûzâta her dem

Diler iseñ ki mu‘în ola Hudâ anlara”²⁶⁹

Şiirin başında askerine “Ey düşmana kılıcını heybet ile vuranlar” diye seslenen padişah, askerini Allah’a emanet ettiğini söylemektedir. Askerinin selâmette olmasını, düşmanın ise çaresiz kalmasını istemektedir. Başkomutanları olarak, ordusunun yanında olduğunu bildiren padişah, askerine duâ ile selam göndermektedir. Onlara aynı zamanda kibirlenmeyi yasak eden padişah, savaşta Allah’ın adını dilinizden düşürmeyin, demektedir.

Ordusuna ve askerine büyük güven duyan padişah, din için savaşan bu gazilere çok duâlar ettiğini söylemektedir. Yapmış olduğu bir başka dua da ise kötü huylu Frenk kralının şehrini ve kalesini teslim edip, gelip kendisine yalvarmasını istemektedir.

“Bâlâdaki Gâzelde Bulunan Bir Mışra’ı Belîgun Tercî’i Bendi

İki cânib iki serdârı ‘âlî-şâna nuşret vir

Kulağuz olmak için anlara cünd-i hidâyet vir

Ġazâyâ ‘azm iden Ġazîlere her yerde fırsat vir

İlâhî müjde-i fetḥ u zaferle kalbe râhat vir

Ḥabîbüñ hürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir

Ezelden hâdden efzûn luḥfuñı yâ Rab göre geldüm

‘Adûnuñ pençesin bâzû-yi ğayret-le bura geldüm

Ḥuzûr-ı hâzrete dest-i niyâz üzre tura geldüm

Tevekkül eyleyüp dergâhuña çok yüz süre geldüm

Ḥabîbüñ hürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir

²⁶⁹ İsa Kayaalp, a.g.e., s.212-213.

Beni serverlere serdâr-ı âlî-şân iden sensin
Bu ednâ bendeñi ser-defteri-i merdân iden sensin
Du‘â-yı hayrını mağbûl idüp ihsân iden sensin
Yoğ-iken var iden bu Ahmed’i sulţân iden sensin
Habîbûñ hürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir”²⁷⁰

Baştan sona kadar Allah’a bir yakarış halinin olduğu şiirde, şair şunları söylemektedir:

“Allah’ım sen iki yanda bulunan iki paşamıza yardım et, kılavuzları doğruluk askerleri olsun. Gazaya niyetlenen gazilere imkân ver. Allah’ım fetih müjdesi ve zafer haberleriyle kalbimize rahat ver. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Ya Râb, ezelden buraya lütfunu fazlası ile gördüm. Düşmanın pençesinden gayret göstererek buraya geldim. Huzuruna duâ ederek geldim. Tevekkül edip dergâhına yüz sürerek geldim. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Beni askerlere şanı büyük komutan eden sensin. Bu aşağı kişiyi mertlik defterine baş eden sensin. Duâları kabul edip lütuf veren sensin. Bu Ahmet’i yok iken Sultan yapıp, var eden sensin. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver.”

Görülmektedir ki padişah zafer ve fetihler istemektedir. İki yana göndermiş olduğu komutan ve askerlerin başarılı olması için Allah’a yalvarmaktadır. Padişah, aciz bir kul olduğunun farkındadır. Ancak, Allah çok büyüktür. Allah’ın yanında her şey mümkündür. Padişah bunun farkındadır çünkü daha önce normal bir insanken Allah onu Osmanlı Devleti’nin başına getirmiştir. Bu noktada duânın gücüne de inanan padişah; Allah’a, ben istedim sen lütfedip verdin, demektedir. Ve şimdi yine Allah’a, İslam askerinin zaferi için duâ etmektedir.

7.2.9. Gevherî

“Hak nasib ederse Nemçe üstüne

²⁷⁰ İsa Kayaalp, a.g.e., s.214.

Kalkup sefer idüp göçmek isteriz

Tigler açup adûların kasdına

Ömür harmanların biçmek isteriz

Uryan olup nîze vü şimşir ü teber

Ser bürehne süvar bir elde şeşber

Gülbang-ı Mehemmed çekilüp yer yer

Din uğruna serden geçmek isteriz

Hân Mehemmedir İskender misâli

Seyfi Zülfikar'dır Haydar misâli

Gaziler her biri ejder misâli

Küffâre ateşler açmak isteriz

Gaziler serveri binüp düldüle

Evliyâvü enbiyâ ve melekler ile

Mu'cizât-ı Nebî ve lûtf-ı Hakk' ile

Kızılalmaya'da dek açmak isteriz

İnşâllah saf cengine kalursak

Ne gam bize şikârımız olursak

Öldürürsek gazi eğer ölürsek

Şehâdet kevserin içmek isteriz

Gevheri der atıldıkça gülleler

Per açup şehitler gibi hulleler

Bî-ender bî-harâb ola kulleler

Sâk-ı arşa doğru uçmak isteriz” (640.Şiir) ²⁷¹

Şair, Allah nasip ederse Avusturya üzerine sefere çıkmak ve düşmanın ömür harmanını kılıcımızla biçmek isteriz, demektedir. Askerlerin okuyacağı gülbank duaları ile düşmana saldıracaklarını bildirmektedir. Bu yola girenler başlarından geçmişlerdir.

Mehmet Hân, İskender gibi bir kahramandır. Hz.Ali gibi kılıcı Zülfikârdır. Gazilerin her biri ejder gibi düşmana ateş saçmaktadır. Şair sözün bu kısmında Kızılelma ülküsünde bahsetmektedir. Evliya ve meleklerin yardımıyla Düldül sırtında yola çıkıp, Peygamber’in mucizesi ve Allah’ın lütfuyla Kızılelma hedefine varma isteğini dile getirmiştir.

Yazılan her dörtlükte gaza isteyini coşkulu bir şekilde dile getiren şair, kalırsak gazi oluruz, ölürsek şehit demiştir. Şehitliği isteyerek kevser suyundan içmek arzusunu dile getirmiştir.

7.2.10. Âşık Ömer

Ehl-i dînin cây-ı istimdâdı sensin yâ mucîb

Üstümüze sâye-i lutf-ı kerimin kıl rakîb

Mü’mine sedd-i adûnun eyle fethin an-karîb

Asker-i İslâma yâ Rab şâdıhklar kıl nasîb

(...)

Her kaçan düşmân ile âşûbda gavgâlar kopar

Hem kıyâmetten nişân özge temâşâlar kopar

Top-ı kudret atılır bir bir tarakkâlar kopar

Çekilir düşmân-ı dîn üstüne gülbang-ı mehîb

Varoşun Estergon’un odlara yaktın bî-kusûr

²⁷¹ Şükrü Elçin, a.g.e., s.458-459.

*Bağdâd'ın handakına bir yerin lağm-ı kubûr
İşitildi kim yakın geldi Kumârân'dan tabur
Seyl gibi meçten yanaktan çağladı akıp akıp*

*Sıdk ile Mevlâ deriz her işte inşâmız budur
Dîne da'vet eyleriz küffârı da'vamız budur
Rûz u şeb Âşık Ömer Hak'tan temennâmız budur
Eyleye nusret müyesser erişe feth-i kârîb" (68.Şiir)²⁷²*

Âşık Ömer şiire Allah'ın yardımını dileyerek başlamıştır. Bu yardım düşmana karşı üstün olmak için istenmiştir. İslâm askerinin yeni fetihlerle mutlu olması temenni edilmiştir. Şair, gece gündüz İslâm için çalıştıklarını ve Allah'tan dualarının kabul olmasını istemektedir.

Kaçan her düşmanla kavgalar edilmiştir. Bu kavgayı görenler kıyametten bir sanhe izlemiştir. Atılan kudret topları ile gümbürtüler kopmuştur. Arslanlar, din düşmanlarının üzerine gülbanlarla saldırmışlardır. Dördüncü kıt'ada geçmiş fetihlere değinilmiştir. Bu fetihler Estergon ve Bağdat fetihleridir. Âşık Ömer bir askerdir. Sabah akşam savaştığını belirtmektedir. Onların işi kâfiri dine davet etmektir. Şair asker yeni fetihler istemektedir.

*"Nev-bahâr eyyâmı erdi her taraf buldu revâç
Asker-i İslâmın azmi sahn-ı sahrâ-yı Mohaç
Hâzır ol vaktına ey Nemçe kralı gözün aç
Yanına kalır mı gör bu inhizâm u indirâç
Başına târ-ı melâmet ola bir gün taht u tâç*

*Niyyeti azm-i gazâdır bunca bin er üstüne
Yalmanır bî-hadd ü pâyân tîg u cevher üstüne*

²⁷²Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.142.

*Tuğlar kaldırdı ser zerrîn alemler üstüne
Akın etti pâdişâh-ı heft-kışver üstüne
Sen gerek Malta'ya düş ister Kızıl Alma'ya kaç*

*Söyledip gûş eyledin mi Ak Deniz cengâverin
Depreyen bir dânesini seng-i top-ı ejederin
Sernigûn etti niçe bayrağı ile gönderin
Gark u hark etti donanmasın çevirtti askerin
Venedik kan ağlayıp kaldı arada lâ-ilâç*

*Askerin çokluğuna garrâlanırsın ey lâin
Dağıtır tohmunu re'y-i fâsidin tedbir-i dîn
Gelmez isen sıdk-ile îmâna olmazsın emîn
Bed fiâlin gâyete ermiş zevâlindir yakın
Gayrı var Lut u Menât'in götürüp otlara saç*

*Ey Ömer bilsen bu yollarda neler gitti neler
İşbu da'vâ-yı mübîne merd olan merdler yeler
Zahmının kanın siler durmaz gazâ tîğın biler
Bunca şahbâzlar şehîd-i Kerbelâ kanın diler
Devlet-i İslâm değil bâc u harâca ihtiyaç” (124.Şiir)²⁷³*

Gelen gün baharı getirmiştir. Her tarafta bir neşe vardır. Bu neşenin sebebini anlıyoruz ki Avusturya üzerine bir sefer vardır. Şair burada Nemçe Kıralı'na gözdağı vererek Mohaç savaşını hatırlatmaktadır. Gaza niyeti ile bunca er kılıcını çekip, tuğları kaldırarak sefere çıkmıştır. Padişah askeri ile düşmana akın etmiştir. Artık Nemçe Kıralı'nın işi çok zordur. Kırıl Malta'ya değil Kızılelma'ya dahi kaçsa sonunda bulunacaktır.

²⁷³ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.179-180.

Üçüncü kıt'ada Venedik ile yapılan gazaya temas edilmiştir. Akdenizde büyük kahramanlıklar gösteren donanmamız, düşman donanmasını yenmiştir. Venedik yarasına ilaç bulamamıştır. Düşman askerinin çokluğuna güvenerek bir gaflet ile Osmanlı'ya saldırmıştır. Ancak Osmanlı askeri imân ile savaşmaktadır. Bu yüzden kâfir karşısında yenilmeleri mümkün değildir. Kim ki gafkete düşerse sonu Lût kavmi gibi olacaktır. Şair gaza yolunda çok cengâverin şehit olduğunu bildirmektedir. Ancak her şeye rağmen gaziler savaş kılıçlarını bilemektedir. İslam Devleti'ne para pul gerekmez, din yolunda yeni fetihler gerekmektedir.

Bir râh-ı mübîne azm ederiz biz

Asker-i İslâm'ın dîn gazâsıdır

Çatında düşmana rezm ederiz biz

Bu emre rızâmız Hak rızâsıdır

(...)

Ölene gelmiştir dîn için nizâ

Merde düğün bayram lekeye cezâ

Asker-i İslamâ dîn için gazâ

Hâbil ü Kâbil'in mâcerâsıdır

Bu Ömer Hayr-ile yâd eder onu

Haşre dek şâd ola rûh-ı revânı

Düşmâna andırır Mehemed Hân'ı

Sultân Mustafâ'nın nev gazâsıdır” (246.Şiir)²⁷⁴

İslâm askeri hak yolunda din için gazâ etmektedir. Düşman ile savaş için verilen emir, Allah'ın rızasını kazanmak için kanul edilir. Savaş meydanı zorlu bir alandır. Burada ancak Kerbela erenleri savaşılabılır. Korkak kişiler bu alana girmekten dahi ürker. Şehitlerimiz yüce makamlara erişmiştir. Onlar din için nice zahmetler çekmişlerdir. Şimdi sabah akşam onların yası çekilmektedir.

²⁷⁴ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.254.

Din için savaşmak mert kişi için düğün yapmak gibidir. İslâm askerinin bu yolda verdiği mücadele Hâbil ile Kâbil'in macerası gibidir. Son dörtlükte şair Sultan Mustafa'nın yeni gazasını övmektedir. Mustafa Hân'a dua ederek, O'nun savaş meydanında düşmana Mehmet Hân'ı hatırlattığını ifade etmektedir.

*“Pâdişâh-ı heft-kişver hattına tuğrâ çeker
Tabl-ı kûs u tîğ u sancak âlem-ârâ çeker
Her kaçan azm-i sefer etse gazâ-yı ekbere
Kırk sekiz hâfiz önünde feth okur esmâ çeker*

*Asker-i deryâ gibi ufukta merdâne gezin
Gâzi ser-askerleri hep kâm-yâb (u) kâm-bîn
Nusret-i fırsat verir İslâma Rabbü'l-âlemîn
Bârgâh-ı pâdişâhî devlet-i uzmâ çeker*

*Bağlanıp gayret kuşağın sadr-ı a'zam her sefer
Bunca serdengeçtiler kanlar saçıp başlar keser
Tîğların üryân eder Bektâşiler şâm (u) seher
Sıdk-ıla gülbangi kırk bin esrük efderrâ çeker*

*Cübbeci topçu çeker âlât-ı harbi ihtimâm
Hem sipâhî ser bölük etmektedir ikdâm-ı tâm
Baltacı iç halkı kurmuştur nizâm-ı iltizâm
Ceng için kat kat ilâcı husrevi dârâ çeker*

*Ey Ömer âşık ger olmak diler isen yüzün ak
Dîn için azm et gazâyâ baş açık yalın ayak
Hak için kurbân ola kevser içer yevmü't-talâk*

Şehitler sancağın (hem) Hamza gibi Ankâ çeker” (480.Şiir)²⁷⁵

Asker yedi iklim padişahının adına tuğra çekerek; davul, sancak ve kılıçlarla dünyayı süslerler. Onlar büyük gaza için sefere azmederken, kırk sekiz hâfız önlerinde “Fetih” sûresi okumaktadır. Askerimiz derya askeri gibi kahramanca gezinirler. Allahın yardımıyla Padişah’a yeni fetihler kazandırmak isterler.

Sadrazam her seferde gayret kuşağını beline bağlamıştır. Bu yolda canını ortaya koyarak başından vazgeçmiştir. Sabah akşam kılıçlarını kınından çekmiş halde hazır tutan Bektaşiler, kırk bin kişi ile ejderha gini gülbank okumaktadır. Cübbeci topçuları hazır hale getirmiş ve sipâhiler yerlerini almıştır. Baltacı iç düzeni sağlamış ve cenk için hazırlık tamamlanmıştır. Yüzü ak olmak isteyen gazaya baş açık, yalın ayak koşmalıdır.

7.2.11. Cevrî

*“MERHÛM CENNET-MEKÂN SULTÂN MURÂD HAN-I ĞAZİ EDİRNE
SEFERİNE GİTDÜKDE DİNİLÛP VİRİLMÜŞDÜR*

Hak mu‘in ola şehinşâh-ı Sikender zafere

Ki ğazâ niyyetinde şıdķ ile çıkdı sefere

Haymesin ķurmağā fermân idecek ta‘zîmen

Döşedi dest-i ķazâ atlas-ı gerdûnı yere

Perçem-i tuğ-ı ser-efrâzı şalındı feleke

Kevkeb-i baht-ı ‘adû düşşe n’ola ‘uğdelere

Çekdi gerd-i haşemi mâh-ı şeb-ârâya niķâb

Oldı mâh-ı ‘alemi âyîne mihr-i sehere

Buldu ordu-yı hümâyûnı kemâl-i revnâķ

Şığmadı ‘askeriniñhaymeleri deşt ü dere

Çıkdı bir leşker ile taşraya tahtından kim

Virdi alayı mürettibleri hayret beşere

²⁷⁵ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.374.

Nice leşker ki düşer lerze dil-i Behrâma
Elini şundığı dem her biri tîğ u tebere
Nice leşker ki ider rûy-ı zemîni maşşer
Her biri esb ile meydânda koparsa haşşere
Bu ne kudred bu ne kuvvet bu ne himmetdür kim
Hak naşîp eylemiş ol pâdışeh-i dâd-gere
Üz mu‘azzam sefere himmet ide bir senede
Göndere ‘askerini memleket-i baħr u bere
Evvelâ cânib-i şarka çıkarup ser-dârın
Göstere şevket ile kudretini surh-sere
Şâniyâ ide kapudanını baħra irsâl
Düşüre debdebesi düşmeni havf u hazere
Şimdi ħod kendü sa‘âdetle çeküp tuğ u â‘lem
Eyleye kaşd-ı ħaža kâfir-i pür-şûr u şere
Bâreke ‘İllâh zihî kaşd u zinî niyyet-i pâk
Âferin ol şeh-i gayret-keş-i Rüstem-eşere
O güzîde ħalef-i dûde-i ‘Osmânî kim
Gâlib oldu bu tedârûkle niyâ vü pedere
O şehinşâh-ı kavî-ţâlî‘ u sa‘d-aħter kim
Virdi hem-vâre şeref kevkebi devr-i kamere
O şehinşâh-ı felek-mesned ü mihr-efser kim
Taħt-câh oldu deri niçe şeh-i tâc-vere
O şehinşâh-ı cihân-gîr-i Sikender-fer kim
Emri ħükm eyledi dünyâda olan şânlara
Ĥusrev-i mülk-i cihân Ĥazret-i Sulţân Murâd
Ki dili âyînedür sırr-ı kaşâ vü kağere
(...)
Bitürüp maşlahatın kâfirüñ andan soñra
Râfiżî kaşdına şun destüñi seyf-i ‘Ömere

*Gerd-i ‘ askerle göz açturma pey-â-pey haşma
Tâ gelüp sürmeyecek çehresini hâk-i dere
Vaşfuñı her ne kadar itse mufaşşal CEVRÎ
Nice mümkün ki anı derç ide bu muhtaşara
Şarğdan ğarba sefer itmek için tâ ki kazâ
Vire bir tîğ-ı mücellâ kef-i mihr-i sehere
Milk-i dünyâyı Sikender gibi fetğ eylemegi
Hağ müyesser ide sen Husrev-i ferğunde-fere
Düşmenüñ dâyim olup dîde-i bahtı nâyim
Uğrasun havfün ile kendüsi renc-i sehere” (K. V)²⁷⁶*

Cevrî, “Edirne seferi” diye adlandırdığı bu şiirinde aslında Sultan IV. Murat’ın Lehistan üzerine yapacağı seferi anlatmaktadır.²⁷⁷

İskender gibi büyük bir hükümdar olan Padişahımız, gazâ niyeti ile sefere çıkmıştır. Kazâ eliyle feleğın atlasına çadırlar kurdu muştur. Yüksek başlı tuğunun perçemini feleğe salarak, düşmana bir korku vermiştir. Ordu sefer için hazırlık yaparken kurulan çadırlar mekâna sığmamıştır. Padişah bir asker ile birlikte taşraya çıkmış verdiği düzen ile insanı hayrete düşürmüştür. Padişahı yanında gören askerin morali yükselmiştir. O kuvvetli ve kudretli bir hükümdardır.

Şair, IV. Murat’ın seferler yapmasını istemektedir. Askerini denize ve karaya göndersin, demektedir. Şaire göre gidilmesi gereken yerlerin başında Doğu tarafı gelmektedir. Buraya bi serdâr tayin edilmelidir. Sonra görevlendirilecek bir kaptan ile denizlere sefer yapılmalıdır. Düşman korku içinde birkılmalıdır.

Padişah’ın güçlü, adaletli ve çok akıllı olduğunu ifade eden şair, bu tür vasıflarını övmüştür. O ‘nu efsanevî kahramanlardan daha üstün görmüştür. Din düşmanlarının üzerine askerini göndermesini, kendisinin de Haydar-ı Kerrâr gibi düşman karşısında

²⁷⁶ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.68-70.

²⁷⁷ Haluk Aydın, Cevrî Divanı’nın Tahlili, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2010, s.139.

mızrak ve kılıçla savaşmasını istemektedir. Kastedilen düşmanlardan olan Râfîzîlerin, Hz.Ömer'in kılıcı ile bitirilmesini istemektedir. Daha sonra yeni fetihler için dua edilmektedir.

“KIT‘A DER-TA‘RİF-İ KEMER BÂ-FERMÂN

Ḥazret-i Sultân Ğâzî dâyimâ

Ḳaşd-ı a‘dâya kuşandukça kemer

Pîş-i iḳbâlinde olsun der-mîyan

Gevher-i gencîne-i fetḥ u zafer” (k.LVIII)²⁷⁸

Şiir padişahın kemer kuşanmasını anlatmaktadır. Bu kemer düşman ile mücadelede bir semboldür. İnşallah yeni fetihlerin ve zaferlerin habercisidir.

7.2.12. Nef‘î

“DER VASF-I SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHME

Muzaffer ola serdârın eyâ Şâhenşeh-i Ğâzî

Ne Tebrîzi koya şâh-ı kızılbaş a ne Şîrâzî

Sa’âdetle otağın kurmadan serhadd-i İrâna

Düşe Tûrân zemîne sâye-i tûğ-ı ser-efrâzı

Ede munzam yine evvelki gibi kişver-i Rûma

Çekip sağ a sola şemşîr-i bürrân-ı ser-endâzı

Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şîrvânı

Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı

²⁷⁸ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.149.

*Bula bir mertebe nusret sipeh-sâlâr-ı mansûrun
Edince arsa-i heycâda gâzîler tek ü tâzı*

*Boza bir hamlede hem katl ede yüz bin kızılbaşı
Guzâtın her yegâne merd-i çâpük-dest-i ser-bâzı*

*Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gülbank-ı kûs-ı nusret-âvâzı*

*Bu şevk ile yine germ ola Vassâf-ı sihir-sâzım
Ede bir tehniyet-nâmeyle böyle medhe âgâzı*

*Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib
Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı*

*Te'âlallâh zihî şâhenşeh-i dîn-perver-i âdil
Ki olmuş ana rûzî devlet-i dâreynin ihrâzı*

*Kerem-güster Hudâvend-i hüner-ver dâver-i kâmil
Zafer-yâver şehenşâh-ı dilâver Husrev-i gâzî*

*Sipihr-i rif'atin tâbende-mâh-ı âlem-efrûzu
Riyâz-ı devletin zîbende-serv-i kâmet-efrâzı*

*Şeh-i âlî-neseb Sultân Murâd-ı Kahramân-kevkeb
Ki lutf u kahrıdır hep devlet ü dînin mühim-sâzı*

*O sultân-ı azîmü'l-kadr ü hâkân-ı bülend-efser
Ki lâyıkdır ne denlü rûzgâr eylerse i'zâzı*

*O çâpük-sehsüvâr-ı arsa-i devrân ki râm eyler
Ne denlü tünd olursa tevsen-i çarh-ı sebük-tâzı*

*Yegâne pâdişâh-ı müsta'id kim ana yeksândır
Mezâyâ-yı zebân-ı Fârisî vü Türkî vü Tâzî*

*Zamîri mû-şikâf-ı hikmetü'l-işrâk-ı vicdânî
Velî hem pîşe-i allâme-i Şîrâzî vü Râzî*

*Revândır ol kadar fermânı kim fevrî olur hâzır
Murâd etse geceyle seyre hurşîd-i fişek-bâzı*

*Ger olsa feyz-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
Ederdi beççe-i kebk-i derî şehbâz ile bâzı*

*Ger olsa himmet-i âciz-nüvâz u takvîyet-güster
Kebûter cürre-şâhîn gibi sayd eylerdi şahbâzı*

*Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın
Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı*

*Cihân-pîrâ şehenşâhâ Hıdîvâ Husrevâ şâhâ
Eyâ şâhân-ı dehrin şevket ü şân ile mümtâzı (...) (K.23)²⁷⁹*

Nefî bu kasideyi, Husrev Paşa'nın Miladi 1631 yılında Bağdat üzerine yürüyüşü sebebiyle IV. Murat'a hitaben yazmıştır.²⁸⁰

²⁷⁹ Metin Akkuş, a.g.e., s.117-119.

²⁸⁰ Tulga Ocak, a.g.m., s.4.

Padişahîn Bağdat'a gönderdiği serdara seslenen şair, kızılbaşın elinden Tebriz ve Şiraz'ı alarak zaferle dönmesini istemektedir. İran sınırına çadırlar kurulmalı, yüksek tuğun gölgesi Tûran mülküne düşmelidir. Anadolu askeri kılıcını çekerek Kuzeyde; Nahçıvan, Gence, Tiflis ve Şirvan'ı almalıdır. Güneyde ise; Şehrizer, Basra, Bağdat ve Ahvaz'ı almalıdır. Bir hamlede yüz bin kızılbaş bozulmalı, zafere ulaşılmalıdır. Gelecek fetih haberi ile dünyayı gülbank duaları inletmelidir.

Yeni fetihler bekleyen bu yöndeki arzusunu belirten şair, Hüsrev Paşa'ya güvenmektedir. O'nun bu fetihler için atanmış doğru kişi olduğundan bahsetmektedir. Nef'î kasidenin bir bölümünde bize ilginç bir bilgi vermektedir. Anlaşılan o ki şair sivri dilinin farkındadır:

*“Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyen illâ
Verseydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı*

*Beni dâr etdi zîrâ dergeh-i devlet-penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı”*

Hüsrev Paşa'ya, bundan sonra kimseyi hicvetmeyeceğim fakat izin verseydin bahtsızlığımı hicvederdim, demektedir. Söze bu şekilde giren şair, felekten şikâyet etmekte ve Paşa'dan iltifat beklemektedir. Son olarak Paşa'ya ömrün uzun olsun diyerek dua etmektedir.

*“DER MEDH-İ VEZİR-İ A'ZAM HALÎL PAŞA
Sefer mübârek ola Vezîr-i Ferrûh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem*

*Sunuldu bahtına dest-i inâyet Hakdan
Berât-ı mansıb-ı sâhib-kırânî-i âlem*

*Çekildi nâmına dîvân-ı arş-ı a'lâda
Bilâ- mücâdele tuğrâ-yı feth-i mülk-i Acem*

*Acem değil Arab u Hindü Çin ü Bulgârı
Sana müsahhar eder hep elindeki hâtem*

*Tamâm-ı kişver-i Îrânı belki Tûrânı
Elindedir ger edersen memâlike munzam*

*Sana bu kuvvet-i baht ile kimse hasm olamaz
Olursa askerinin her birisi bir Rüstem*

*Bu feth ü nusret için müjdeler sana benden
Bu oldu tab'ıma zîrâ vücûh ile mülhem*

*Ki sen muzaffer olursan ne hâl ise basa gör
Rikâb-ı himmete pâ-y-ı tevekkülü muhkem*

*Görünce zât-ı şerifin bu devlete mazhar
Edâ-yı midhatin oldu dile bir emr-i ehemm*

*Bu gûne senâ safhasına elkâbın
Alınca destine hâme debîr-i endişem*

*Tehemten-i vüzerâ Kahramân-ı Cem-kevkeb
Şükûh-ı tâb-ı şikenc-i külâh-ı Behmen ü Cem*

*Penâh-ı ehl-i hüner dâver-i huçeste-nihâd
Mürebî-i fuzalâ Âsaf-ı sûtûde-şiyem*

*Cihân-ı adl ü kerem âsmân-ı şevket ü şân
Mihî-i âlem-i cûd âftâb-ı evc-i himem*

Serîr-i câha cihân-dâver-i felek-dergâh
Cihân-ı haşmete şâhenşeh-i sitâre-haşem

Sipeh-şikâf-ı yegâne Halîl Paşa kim
Cihâne âteş urur berk-ı tîgı çekdiği dem

Yegâne şâhsüvâr-ı dilir ü çâpük kim
Olur şikârı adû basmadan rikâba kadem
(...) (K.37)”²⁸¹

Seferin mübarek olsun kutlu vezir, üzülmeye evliyalardan seninle. Allah'ın izniyle, devlet seni Acem mülkünün fethi için görevlendirmiştir. Yalnız Acem değil, elindeki mührün gücü Arap, Hint, Çin ve Bulgar illerini almaya yetecektir. Hiç şüphe yok ki senin elindeki gücün sebebi her biri birer Rüstem olan askerindir. Bundan dolayı şair, fethi şimdiden müjdelemektedir.

Halil Paşa, kudretli bir devlet adamıdır. Büyük bir savaşçıdır. Kılıcını çektiği an dünyaya ateş vurmaktadır. Gücü karşısında düşmanın kalbine korku salınmıştır. Bu şekilde yeni fetihler isteyen şair, memduhun vasıflarını överek O'na bir nebze olsun moral vermek istemiştir. Şair, kılıç tutacak olan Paşa'ya kalemi ile destek vermiştir.

7.2.13. Nev'î-zâde Atâyî

“Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân
(...)
Şehen-şâhâ şu nusretler ki buldı hasma ecdâduñ
Ne Sâsânîlerüñ girdi eline ne keyân buldı

Kimi taht-ı kadîme tâbi‘ itdi mülk-i Yûnânı
Kimi Rûm illerin açdı nice genc-i nihân buldı

²⁸¹ Metin Akkuş, a.g.e., s.168-171.

Uyurdu baht-ı hâb-âlûd düşmen gaflet almışdı

Ser-â-ser çâr-sûy-ı mülketi bî-pâsbân buldı

Ölup miftah-ı kişver tîg-i pûlâdı ebü'l-feht'üñ

Be-rây-ı nusreti yolında dâmen der-meyân buldı

Selâm-i kâhir itdi çünki Mısr-ı Kâhire 'azmin

Fütûhı hem-rikâb u 'izz ü bahtı hem-'inân buldı

Şu'â'-ı berk-i tîgi gözlerin korkutdı A'câmuñ

'Arab gül-bang-ı topından kıyâmetden nişân buldı

Süleymân Hân-ı Gâzî bahr u berri eyledi teshîr

Metâ'-ı magrib ü maşrik harâc-ı bahr ü kân buldı

Şeh-i İrân-zemîn hâk-i dirîne ser-fürû itdi

Ayagı toprakında feyz-i kuhl-ı Isfahân buldı

Dimâg-âsûde kıldı cevher-i tîgi 'adem mülkin

Yemen ser-keşlerin kûpâl-i kahri pek yaman buldı

Kimi saldı vezîr-i şîr-gîri deşt-i Şîrvâne

Varup sayd-ı pelengân itdi niñ bebr-i jiyân buldı

Ser-â-ser mülk-i mevrûsı gibi zabt itdi âfâkı

Kılâ'-ı mülk-i Azerbaycân buldı Revân buldı

MuhammedHân-ı Sâlis Egri gibi bir kal'ayı aldı

Bozup tabur-ı hasmı mülk ü malı râygân buldı

*Atañ geldi Celâlî fitnessin def' itdi 'âlemden
Memâlik gülşeni dest-i erâzilden emân buldı*

*Bi-hamdillah bu gün şâd eyledüñ ecdâduñ ervâhın
Kadîmî intizâmın devlet-i 'Osmâniyân buldı (...) (K.20)''²⁸²*

Atâyî bu şiiri Sultan Murat devrini övmek için yazmıştır. Tamamı doksan yedi beyittir. Şiirin başında “buldu” redifi ile birlikte Osmanlı halkının ne kadar şanslı olduğunu anlatmaktadır. Çünkü uzun zamandır var olan huzursuzluğa son verecek olan padişah gelmiştir. Sultan Murat eline aldığı kılıç ile doğuda ve batıda savaşmıştır. Ecdadının hasmı olan Sasanilere savaş açmış, Acem ve Arap mülklerini tesir altında bırakmıştır. Yunan’a karşı mücadele etmiştir.

Sultan Murat, Azerbaycan mülkü olan Revan kalesini almıştır. Atası III.Mehmet gibi Eğri gibi bir kale almıştır. Bunun yanında Celâlî isyanlarını bastırıp, Anadoluya baharı getirmiştir. Murat Hân’ın devrini öven şair, bu başarıların devam etmesini istemektedir.

7.2.14. Hâşimî

*“MUHAMMED PÂŞÂ HAZRETLERİNÜÑ SERDÂR-I ‘ACEM
OLDUĞLARINA VAQTİ‘ OLMUŞDUR*

*Şadr-ı a‘zam olıcağ mülke Muhammed Pâşâ
İstikâmetle şafâ buldı mizâc-ı dünyâ*

*Cünd-i İslâm’a kıtlup ‘avn-ı İlâhî serdâr
Umaruz her işin âsân ide elîfât-ı Hudâ*

Sâlik-i râh-ı gâzâ oldu bugün ‘izzetle

²⁸² Saadet Karaköse, a.g.e., s.88-95.

Reh-nümâ Hızır Nebî olsa mu'îni Mevlâ

Çademin dîn-i Muḥammed'e idüp Ḥaḫ sâbit

Pâye-i baḫtı ola devlet ile pâ-ber-câ

Çâr yârıyla idüp himmet İmâm-ı A'zâm

Âayret-i dîn ile yek-dil ola pîr u bernâ

Düşmen-i dîne urup ğayret ile şemşîri

Ol 'adâlet kılıcı dehri tuta ser-tâ-pâ

İstikametle irüp menziline tîr gibi

Sîne-i düşmen-i bed-kîşi hedef kılsa sezâ

İrişşe maşrıḫ-ı iḫbâle görüp şubḫ-ı zafer

Ray-ı rûşenle şala mihr gibi dehre ziyâ

Sûr-ı Fetḫ okuyup Ḥaḫḫ'a niyâz eyleyelüm

Düşmen-i dîne ğazâ ideme farz oldı du'â

Çün Resûl'ün'âlemi sâye şalar 'askerine

Ḥaḫḫatında yücedür zıll-ı hümâdan o livâ

Fetḫ u nuşretle olup zıllı hemîşe memdûd

Hoş geçe sâye-i luḫfında anuñ bây u gedâ (1033/1623) (k.8)²⁸³

Hamdolsun devlet yeniden şan ve şeref bulmuştur. Dünya cennet bahçeleri ile süslenmiştir. Adalet güneşinin ışıkları gökyüzünü sarmıştır. Cevher saçan denizde

²⁸³ Ayşe Bulan, a.g.t., s.102.

mânâ incisi bulunmuştur. Hz. Yusuf zamanında Züleyha'nın gençleşmesi gibi dünya hayat bulmuştur. Hz. Yusuf olayına telmih yapılarak, dünyanın yeniden taze ve güzel olduğu ifade edilmiştir. Padişah tahta oturunca devlet yeniden can bulmuştur. Kılıcını zülfikâr gibi doğuya ve batıya sallayan padişah, kâfir düşmanın dilinden anlayan bir tercüman bulmuştur. Bu tercüman Padişah'ın kılıcıdır. Düşman zordan anlamaktadır. Ayrıca şair burada “zülfikâr” kelimesini rastgele kullanmamıştır. Bilindiği gibi zülfikâr, Hz. Ali'nin çiftbaşı kılıcının adıdır. Şair bu kılıcın adını kullanarak Doğu ve Batı'yı fetih yönü olarak göstermiştir. Şair daha sonra Murat Hân'ın zalimlere karşı verdiği mücadeleyi anlatmak için Dahhâk, ismine atıfta bulunmuştur. Dahhâk:

“İran'ın Pişdâdiyan sülâlesi hükümdarlarından biridir. İki omuzu üstünde kendisine acı veren iki yılan oturmuş. Bu yılanlara her gün iki çocuk beyni getirilerek yedirilirmiş. Sıra demirci Gave'nin on sekizinci çocuğuna gelince, demirci deri önlüğünü bayrak gibi kullanarak arkasına topladığı insanlarla ayaklanıp Dahhâk'ı tahttan indirmiş ve yerine Feriddun'u geçirmiştir. Dahhâk-i Mârî (Yılanlı Dahhâk) denilen bu kişi zulmüyle meşhurdur. Rivayete göre, Dahhâk, Mirsâd adlı bir Arap beyinin oğludur. Bir gün şeytan iyi bir insan kılığında girerek ona telkinde bulunmuş ve babasını öldürtmüştür. Sonuçta şeytan Padişah olan Dahhâk'a bir aşçı olmuş ve bir yolunu bulup iki omzundan öpmüş. Sonra omuzlarından yılanlar çıkmış ve bu yılanları ne kadar kestilerse yerinden daima yenisi çıkmış. Şeytan bu sefer de doktor kılığında girerek bu yılanların başlarını kesmek yerine onlara insan beyni yedirmeyi tavsiye etmiş. Böylece zâlim bir hükümdar olan Dahhâk, halktan insnaların beyinlerini yemeğe başlamış. (...)”²⁸⁴

Savaş için gaziler siperlerden çıkmıştır. Bu sayede hasta gönüller ruhuna can bulmuştur. Artık asker fetih rüzgârı ile bayrak açıp yürüyebilir. Sultan Murat'ın tahta geçmesi ile dünya rahata kavuşmuştur. Dünyada hiçbir devlet böyle bir hâkân, hiçbir hâkân da böyle bir devlet bulamamıştır.

²⁸⁴ İskender Pala, a.g.e., s.104.

Düşman kahr kılıcını kalbinde görünce yakasında yılan var sanmıştır. Padişah böylelikle Sâsânî mülküne tesir etmiştir. Daha önce de ecdadı Yunan mülküne saldırmış, Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Sultan Selim Mısır çöllerini aşmıştır. Acem milletinin korkudan gözleri açılmış, Arap mülkü kıyameti yaşamıştır. İran Şah'ı ayakları tozlu bir şekilde Isfahan dağlarına kaçmıştır. Azerbaycan topraklarında Revân alınmıştır. III. Mehmet düşmanın taburunu bozup Eğri gibi bir kaleyi almıştır. Anadolu'da baş gösteren Celâli fitnesinin başı ezilmiştir.

Bu şekilde geçmişi başarılarla dolu olan bir millet, şimdi ve gelecekte de zaferlere imza atacak kudrete sahiptir. Şair bundan sonra sanatını övmüş ve devletin devamı için dua etmiştir.

7.2.15. Bosnalı Alaeddin Sabit

“BERÂY-I MUŞTAFÂ PAŞA

Yine murg-ı terennüm-sâz-ı kıdsî nağme-pîrâdur

Me 'âl-i güft ü gûy-ı lehcesi innâ fetahînadur

(...)

Çıkar şemşîri görsün mu' cizâtı Nemçe Çâsârı

Yed-i beyzâ-yı tîğ' arz idecek Fir'avn-i 'uzmâdur

Şalâ kıl seby ü târâca kırintı isteyen girsün

O dârü 'l-mülk-i tuğyân hayliden muhtâc-ı yağmâdur

Beçi pââmâl idüp Romiyetü 'l-kübrâsını fetî it

Kızıl Elmâsın al kim emr-i elzem anı almadur

Verâ-yı Kâfa gitse Türk ü tâzîden kesel gelmez

Bi-ğamd 'llâh sipâh-ı nuşret-âşâruñ tûvânâdur

Cihânı büsbütün fetî eyle kimse karşıña tûrmaz

Gerek hayl-i kızıl-bâş ü gerek kısm-ı naşârâdur

Şu ikbâl-i cihân-gîrî ki vardur sende sulţânım

Ne hâhişle olur ne kesb ile elţâf-ı Mevlâdur

Bu dîn ü devlete bir mertebe hıdmetler itdüñ kim

Birûn-ı hıyta-ı kilk menâkıb-senc-i inhâdur

Huşûşâ vağ‘a-i Çehrinde izhâr itdüğüñ merdi

Cihân turdukça zîb-i levha-ı nüh-tâk-ı hadrâdur

Egerçi şadme-i tığüñ görüp şulh itdiler ammâ

Dağı Mosko diyârı lerze-nâk-ı şûr u ğavğâdur

Kühen-takvîme döndi Kışsa-i Şeh-nâme devründe

Senüñ âyât-ı fetihüñ nâsih-i destân-ı Dârâdur

(...) (K.23)''²⁸⁵

Şairin kulağına hoş nağmeler gelmektedir. Şair daha önce âşinası olduğu güzel sesler duymaktadır. Kuşlar bu nağmeleri fısıldamaktadır. Sözü edilen güfte “İnna fetahnâ”dır. Yani dillerde yeni bir fetih şarkısı dolaşmaktadır. Bu sevinç bu neşe âleme yayılmıştır. Utarit bu cümbüşe eşlik etmelidir. Bu fetih hareketi için ise çok yetenekli bir vezir görevlendirilmiştir. Bu kişi Mustafa Paşa’dır. Paşa bu alanda daha önce kendini kanıtlamış bir Kahraman’dır. Devrinde fitnenin başı kesilmiştir. Halkın gözündeki yaş silinmiştir. Yönetimi hep adalet üzerine olmuştur.

Bosnalı Alaeddin Sabit, fetih yönü olarak Avusturya’yı göstermektedir. Paşa’nın kılıcını Nemçe kiralına göstermesini istemektedir. Bu kılıç Hz.Musa’nın Firavun’a gösterdiği beyaz el gibidir. Şimdi vakit sefer vaktidir ve düşmanın Kızılmasını

²⁸⁵ Turgut Karacan, a.g.e., s.237-240.

alma vaktidir. Şair daha sonra hedef olarak İran'ı göstermektedir. Paşa'nın karşısında dünya duramayacaktır. Çünkü daha önce Çehrin gazasında Ruslar'ı yenmiştir. O, Şehnamedeki Dârâ gibidir.

Bu bilgilerden ve Paşa'nın övgüsünden sonra şiirde başka bir safhaya geçilmiştir. Yeni bölüm şairin halini arzetmesidir. Şair Mustafa Paşa'dan yardım istemektedir.

7.2.16. Kafzâde Fâ'izî

*“DER SİTÂYİŞ-İ SULTÂN-I FELEK-ÂŞİYÂN SULTÂN AHMED HAN
‘ALEYHİ’R-RAHME*

(...)

*İdince Hayder-âsâ zü'l-fiķâr-ı himmetin derkâr
Necf gibi kurıtdı lücce-i bî-ķadd ü pâyânı*

*Gehi eşkile pür-âlûde geh hâk-i mezelletde
Fezâ-yı sîne-i ‘uşşâķa beñzetedüm o meydânı*

*İşitdün âb şalmış bir diyâr üstine İskender
Ne kuvvetdür bu kıldı bahri bir İskender-i şânî*

*Hele deryâdan aldı kişver-i Kaydâfenün kînin
Şehen-şâh-ı cihânuñ himmet-i tevfiķ ü ünvanı*

*Tecâvüz eylemek isterdi ķaddinden meger deryâ
Aña miķdârını bildürdi zâhir oldı noķşanı*

*Bu hâli seyr idenler hâlet-i cezr añladı ammâ
‘Aceb cezr oldı kim medd olmaķa ķalmadı imķânı*

*Dönüp mâ`î münakkaş destmâle mevc ile deryâ
Kenârın toldırurlar gûyiyâ tenzih için añı*

*Sehî kad bir nigârı atdılar gûyâ ki deryâya
Şu dem kim bahre pür-tâb itdiler serv-i hurâmânı*

*O meydânı tolarken hâkile seyr eylesen ey dil
Zemînüñ aşlı âb üzredügin eylerdüñ iz`ânı*

*Zemân-ı bü`l`aceb tufân-ı Nûh`ı eyledi ber-`aks
Gidüp âbuñ vücûdı `unşur-ı hâk itdi tuğyânı*

*Gelüp bir yire `âlem kûh u deşt ü baħr huşk oldu
Kıyâmet `arşasın seyr itmeyen görsin bu meydânı*

*Zihî kuvvet ki hâmûn itdiler bir demde deryâyı
Hoşâ kuvvet ki şahrâ kıldılar deryâyı `ummânı*

*Bu hâli görmedi hâkkâ şehinşâhân-ı pîşîne
Bu kârı itmedi illâ ki yümn-i `azm-i sulţânı
(...)*

*Kaçan kim râyı şemşir intikâma eyleye der-kâr
Olurkâyim-mağam-ı hançeri bir tîr-i Kirmânî*

*`Adû-yı kâfire kûh-ı tekebbür ni`colur seyr it
Tenâr-ı qahrı der-kâr eyleye şol dem ki tûfânı*

*Muħîti toldurup hâmûn iderdi bir işâretle
Tonanma-yı hümâyûnınuñ olmasaydı lîmânı*

Sipâh-ı bî-şümârından meger gerd-âşîkar olmuş

Bi hâr-engîz olur zann itdiler baħr-ı firâvânı

Şanurlar küşte oldu bir dem içre âteş-i pür-tâb

Nihân itse ğubâr-ı ‘askeri ħurşîd-i raħşânı

Gören âb almaĝa deryâyâ inmiş ebr zann eyler

Duĝân-ı topı leşker-i ĝâhını itseydi zulmânî

Şanurlar ħulzüm-i zaħhardur cûşan ider sarşar

Sipâhî bâd-pâlarla ne dem gösterse cevânı

Te‘âlallah zihî ceş-i mużaffer kim dem-i nehzat

Ĝubârı uğrasa şahrâ ider deryâ-yı ‘ummânı

Sikender-meşrebâ hârâb-kerderâ kerem-dârâ

Eyâ dîhîm-ĝâh-ı ‘âlemün sulţân-ı Cem-şânı

Sen ol Keyĝusrev-i te ‘bîdsin kim saña kâr itmez

Hezâr Afrâsiyâb-ı hîle-sâzuñ mekr ü destânı

Sen ol şeħsin ki‘ âlem yek ħalem-rev oldu ahdüñde

Biri birine ħatdı saţvetüñ İnan u Tûrânı

(...)

Yıĝup mülk-i firengüñşad-hezârân kal‘asın baħre

Başît-ı ĝâke zamm it anda da deryâyı ‘ummânı

Sa‘âdet yâr u devlet sâz-kâr u baĝt hem meşreb

Müşâhib ferr-i Cemşîdi müsâ'id 'avn-i Yezdânî (K.8)''²⁸⁶

Ahmet Hân, Cem ve İskender lâyiğında bir hükümdardır. Şair, padişahın verdiği mücadeleyi Hz.Musa'nın Firavun'a karşı verdiği mücadeleye benzetmektedir. Kızıldeniz'in yarılma hadisesine telmihte bulunarak Allah'ın izniyle hâkkın bâtıla gâlip geldiğini söylemiştir. Bunun yanında padişah elinde zülfikâr ile savaşan Haydar gibidir. Şair düşman ile yapılan savaşı soyutlaştırarak anlatmıştır. Padişah'ı ikinci bir İskender olarak nitelendiren şair, denizin ona baş kaldırdığını söylemiştir. Haddini aşan deniz isyan etmiştir. Deniz geriye çekilip hamle için öne atılacakken buna fırsatı kalmamıştır. Yani med-cezir olayına fırsat verilmemiştir. Bu arada Nûh tufanına da atıfta bulunan şair, denizin azametinden bahsetmiştir. Yani düşman çetindir. Ancak bu azgın düşman dize getirilmiş, deryanın üzerinde karanın gücü hâkim kılınmıştır. Görünen o ki şair bize denizlerde verilen bir mücadeleyi anlatmaktadır. Ancak bunu somut bir düşman yerine bizzat denizin kendisi ile savaş şeklinde tasvir etmektedir. Nasıl ki Hz.Musa ordusu ile Kızıldeniz ve düşman arasında sıkıştığında Allah'ın yardımı ile Kızıldeniz ikiye yarıldıysa, Ahmet Hân'ın askerleri de Allah'ın yardımıyla azgın düşmandan kurtulmuştur. O yardım öyle büyük bir yardımdır ki Ahmet Hân'ın donanmasına bir liman bulunmazsa, deniz Allah'ın hikmeti ile dolup liman olacaktır. Nitekim Frenk illerinde yıkılan binlerce kale denize dökülüp toprak parçası olmuştur. Allah'ın izniyle yapılacak çok fetih vardır. Kafzâde Fâ'izî, Divânında yer alan sekizinci tarih kıtasında adını vermediği bir savaşın başarıyla tamamlandığından söz etmektedir:

“Geldi devletle Hazret-i Pâşâ

Eyleyüp hidmet-i gâzâyı tamâm

Ĥâtif-i gayb didi târihin

Geldi serdâr-ı asker-i İslâm -1011-’’²⁸⁷

²⁸⁶ Halil İbrahim Okatan, Kafzâde Fâ'izî (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir 1995, s.118-123.

²⁸⁷ Halil İbrahim Okatan, a.g.t., s.258.

7.2.17. Behçeti Hüseyin Efendi

“ *KAŞİDE DER-VAŞF-I NİYYET KERDEN-İ ŞÂH-I SİTÂRE-SİPÂH BE-
İNTİZÂM-I KÜFFÂR-I PÜR-TEBÂH*

Yine devr eylesün gerdûn-ı gerdân fetḥ-i bâb üzre

Dil-i aḥbâba olsun re'y-i cevrenden ḥicâb üzre

Yine olsun zemîn ü âsümân âsâyış-i dilde

Olup çeşm-i ahâli vü dil-i seyyâre ḥâb üzre

Felek tedvîrin itsün şâh-ı devrânunî murâdınca

Ola tab^c-ı şerîfî gerdişinden âb ü tâb üzre

Ki ol şâh-ı cihân efrâz idüp râyât-ı İslâmı

Ġazâyâ niyyet itdi kâfir-i küft-irtikâb üzre

Görindi cevher-i şemşîr-i ‘azm-i şâh-ı deryâ-dil

Nesîm-i şubḥdan mevc-i müselsel gibi âb üzre

Nola ‘âlem teşekkür itseler bu devr-i firûza

Bu devrün şükri lâzım oldu ḥaḳḳâ şeyḥ ü şâb üzre

Zamânıdur külâhın eyleyüp Mirrîḥ gerdûn kec

Dil-i a‘dâ-yı dîn ü devlete olsun ‘itâb üzre

Zamânıdur giyüp tâc-ı zerîn mihr-i cihân-ârâ

Tefâḥür eylesün bu taḥt-gâhına kıbâb üzre

Zamânıdur felekden recm için ceş-i mola'îne
Düşer seng-i nemâmet der-âkab tîb-i şihâb üzre

Bi-ḥamdillâh cihân emniyyet üzre reşk-i cennetdür
'Adûnuñ olsa mülk-i müsta'ârı nola tâb üzre

Ṭulût'-ı necm-i şâhî gâlib oldı ceş-i 'adâya
Mişâl-i vüs'at-i ḥurşîd bir ḳabza türâb üzre

Ṭutundı mülk-i a'dâ dest-bürd-i kahr-i şâhîden
Nola mülki gibi anlar da olsa ittiḥâb üzre

Ġazâya hamle-i şâhbâzdur her rûz-ı nuşretde
Hücum-ı ḳahr-i şâhî kâfir-i bîm-iktisâb üzre

Beşâretler zemîne müjdeler sükkân-i eflâke
Ki oldı müctehid ol rây-i bâ-şavâb üzre

Livâ-yi dîn-i İslâmı ser-efrâz eyledi ḥaḳḳâ
İdüp mülkin 'adûnuñ nâr-ı ḳahr-ı şu'le-tâb üzre

Bu kevne yazsun evsâfin o şâhuñ münşi-i gerdûn
Mesâ vü şubḥ levḥ-i âfitâb ü mâh-tâb üzre

Bülend-aḫter ḥudâvend-i cihân-ârâ ki olmuşdur
Ṭulût'-ı mihri gâlib düşmen-i pür-inḳılâb üzre

Şeh-i vâlâ-mekân 'arş-pâye-i şâh-ı Cem-mesned
Olur fermânı cârî nice şâh-ı kâm-yâb üzre

Şehen-şâh kıadr-i kevkeb-i medâr-ı kuvvet-i İslâm

Ki olmuş zâtı gâlib Hüsrev ü Afrâsiyâb üzre

Tehemten kıadr ü Efridün- ‘alem kim mülk-i ‘âlemde

Olur fermân-revâ kıahrı nice mâlik-riķâb üzre

O sultân-ı cihân-ârâ ki olmuş hâk-i dergâhı

Serîr-i kıaşr-ı devlet nice şâh-ı Cem-cenâb üzre

O Dârâ-yı Sikender-ihtişâm-ı devr-i ‘âlem kim

‘Adûnuñ olmada devrinde emlâki ‘iķâb üzre

(...)

Zamânında çıkarmaz fitne başın perdeden aşlâ

Meger kim hâtt-ı dilber zâhir ola ki niķâb üzre

Ŧutardı fitne-i âķir-zamân dâmân-ı dünyâyı

Eger olmasa tîĝ-i himmetinden ictinâb üzre (...) (K.9)”²⁸⁸

Behçeti Hüseyin Efendi, yeni bir fetihten söz etmektedir. “Yine” sözcüğü daha önce gerçekleşmiş bir fetihten sonra gelecek olan bu seferinde başarıya ulaşması isteğinin bir yansımasıdır. İkinci beyitte de tekrarladığı “yine” sözcüğü zor günler geçiren Osmanlı tebâsının asayiş ve güvene olan ihtiyacını göstermektedir. Öte yandan bir cihât arzusu karşımıza çıkmaktadır. Hedef gazâ niyetiyle kâfirin küfrünü bitirmektir. Bu istek devletin yöneticilerinde de görülmüştür. Dünyanın güven içinde olması yeterli değildir, aynı zamanda kâfir mülkünde ilhâk edilmesi lazımdır. İslam’ın yıldızı buralarda da parlamalıdır. Devrin padişahını öven şair onu Hüsrev, Efrâsiyâb, İskender ve Cem gibi efsanevî kahramanlarla karşılaştırmıştır. Padişah’ın zamanında fitne başını perdeden dışarıya çıkaramamıştır. Eğer hükümdar acizlik gösterip gaflete düşse fitne tüm dünyanın eteğini tutacaktır.

²⁸⁸ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.292-297.

Bu noktadan sonra şair Padişah hakkında övgülerde bulunmuştur. Daha sonra kendi sanatını övmüştür. Son olarak tekrar fetih konusuna dönmüştür. Yeni fetih arzusunda olduğunu bildirmiştir. Kâfir mülkünün cehennem azabıyla yanmasını istemiştir.

7.2.18. Ereğlili Türabi

“(Halil Paşaya)

Pendi bu oldı Halil Pâşâya Şultân Aḥmedüñ

Âsaf u serdârum olduñ var yüri dâd eylegil

Ḍarb u ḥarbuñdan ‘Acem şâhı kaçarsa ğam degül

Himmat-i merdân ile tahtını berbâd eylegil

Düşmen-i dînüñ varup eyle diyârını ḥarâb

Râfîzînüñ mülkini al bir iyü ad eylegil

Arқа vir dâyim ricâlullâha eyle i‘timâd

Her umûruñda Ḥudâyı şıdķ ile yâd eylegil

Oı Resûl-i kâ’inâta kıı hemîşe istinâd

Tûşe-i tevḥîd ü ihlâşı hemân zâd eylegil

Tiğ ile erbâb-ı rafzuñ ‘ırķını kaç‘ eyleyüp

Çâr-yâr-ı bâ-şafânuñ rûḥını şâd eylegil

Rüzgâruñ ihtiyâridur olup pâ-mâl(...)

Bu Türâbînüñ dil-i vîrânın âbâd eylegil

Pend idüp Sultân Aḥmed izzet ü ikrâm ile

‘Didi târîhi Halilüm âsafum dâd eylegil’ sene 1026 (T.83)’²⁸⁹

Halil Paşa’yı kendisine vezir yapan Sultan Ahmet, yeni vezire adaletli ol diye nasihatte bulunmuştur. Acem Şahı’nın tahtı berbat edilmelidir, ancak savaş sırasında kaçarsa üzülmeye gerek yoktur. Din düşmanlarının mülkü yerle bir edilmelidir, o bölgeler Râfizîler’in elinden alınmalıdır. Paşa, ancak bu şekilde geride iyi bir isim bırakabilir. Tüm bu mücadeleyi yaparken Allah’ı her zaman anmalıdır. Peygâber’i kendine rehber etmelidir. Kılıç ile Râfizîler kırılıp, dört halifenin ruhu şâd edilmelidir.

Şair, Halil Paşa’ya tüm bunları Sultan Ahmet’in dilinden söylemektedir. Anlıyoruz ki Halil Paşa, İran üzerine yapılacak bir sefer için görevlendirilmiştir.

²⁸⁹ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.160-161.

8.SONUÇ

Bu çalışmamızda 17.yy. da yaşamış şairlerin divanları incelenmiştir. Divanların incelenme amacı söz konusu tarihte meydana gelen savaşların divanlara yansıyor yansımadığını öğrenmektedir. Bu kapsamda 17.yy. da yazılmış yüz yirmi civarında divan incelenmiştir. İncelenen yüz yirmi divan içerisinde altmış iki divanda savaş unsuruna rastlanılmıştır. Divanlarında savaş unsuruna yer veren bu şairler şunlardır:

Nef'î, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fenâyî, Fehîm-i Kâdîm, Hisâlî, Hafız Ahmed Paşa, Bahtî, Siyahî Dede, İzzetî, Üsküdarlı Sırrî, Şeyh Mehmet Nazmî, Gevherî, Âşık Ömer, Na'elî Kadîm, Bosnalı Alaaddin Sâbit, Şehrî, Seyyid Nâkibzade Ni'emetî, Hikmetî, Cem'î, Şeyhülislam Yahya, Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî, Nevizâde Atâyî, Fevzî, Sahhaf Rüşdî, Kadrî, Hâşimî, Rehâyî, Dürrî, Nazîf, Nâci Ahmed Dede, Şerif Nehcî, Tâlib Ahmed Bosnavî, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Vecîhî, Şeyhî Mehmet, Nurî İbrahim, Dânişî, Medhî, Kafzâde Fâizî, Abdalbâki Arif, Birrî, Bursalı Tâlib, Kâşif, Mehmet Adlî, Şu'urî, Vecdî, Râmî Çelebi, Sıtkî Paşa, Sükkerî, Behçetî, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Ahmet Nâmî, Sabir Mehmed, Feridûn, Sabri Mehmet Şerif ve Ereğlilî Tûrabi.

Sayı olarak elli iki şiirle en fazla İran ile yapılan savaşlara yer verilmiştir. Daha sonra otuz iki şiirle Avusturya-Macaristan ile yapılan mücadeleler gelmektedir. Kızıl Elma Ülküsü ve Lehistan ile yapılan savaşlara yirmi sekizer tane şiir yazılmıştır. Akdenizde verilen mücadele için yirmi yedi şiir yazılırken, "İsyanlar" başlığı altında yirmi üç şiire rastlanılmıştır. Rusya ile yapılan savaşlar ise on dört şiire konu olmuştur. Böylelikle toplamda iki yüz iki şiir tespit edilmiştir.

Söz konusu şiirler genellikle kaside ve tarih düşürme şeklinde kaleme alınmıştır. Bunların dışında sırasıyla kıt'a, gazel ve musammatlara da yer verilmiştir. Hacim olarak tek beyitli şiirlerden yüz beyitli şiirlere kadar çeşitli büyüklükte şiirlere rastlanılmıştır.

Çalışmamızda dikkat çeken bir diğer unsur şairler arasındaki üslûp farkıdır. Bazı şairler savaşları edebî bir dille, benzetmeler yaparak anlatırken bazı şairler ise savaş

olduğu gibi anlatmıştır. Yine kimisi kasidelerle sözü uzatmış kimisi ise kısa tarih beyitleri ile o günü ölümsüzleştirmek istemiştir. Ancak tüm şairler genel olarak kazanılan zafer ile yetinmemiş ve yeni zaferler arzusunda olduklarını dile getirmişlerdir.

Avusturya-Macaristan, Lehistan, Venedik ve Rusya ile yapılan savaşlarda daha çok düşman askeri için “kâfir” ifadesi kullanılmıştır. İnan ile yapılan savaşları anlatan şiirlerde “rafizi” olgusu n plâna çıkmaktadır. şairlere göre İrân halkı Müslüman olmasına rağmen dnimize büyük zarar vermektedir. Bu yüzden onlarla yapılan mücadele şairler tarafından desteklenmiştir.

Devletler ile yapılan savaşların dışında içerdeki İsyandar ve Kızıl Elma hedefi de şairlerin işlediği önemli konulardandır. Özellikle isyanların bastırılmasından duyulan sevinç bazen diğer devletlere karşı kazanılan savaşlardan duyulan sevinci aşmıştır. Çünkü görüyoruz ki ateş Osmanlı tebâsının evine kadar ulaşmıştır. İsyandar sonucu halkta huzur kalmamıştır. Bu yüzden isyanları bastıran devlet adamlarına karşı büyük bir sevgi başlamıştır. Zaten hacim olarak “İsyandar” başlığı altında uzun şiirler gözümüze çarpmaktadır. Bu şiirlerin büyük kısmında, isyanı bastıran padişah ve görevlendirdiği paşa uzun uzun övülmektedir.

Kızıl Elma lks ve buna bağlı olarak gelişen fetih tutkusu da çalışmamızda önemli bir nokta olmuştur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı’nın o ihtişamlı devri artık bir durgunluk safhasına geçmiştir. Ancak tarihi büyük başarılarla dolu olan Türk Milleti şairlerin aracılığı her şeye rağmen yeni zaferler kazanmak istediğini dile getirmiştir.

şiirlerin tamamına baktığımız zaman şairlerimiz yapılan savaşları bir “cihat” olarak görmektedir. Türk askerini “İslâm askeri” olarak nitelendiren şairler, din yolunda gazâ olgusuna yer vermişlerdir. Bu noktada “barış için savaş” fikri ortaya çıkmaktadır. Bu fikri özellikle bastırılan isyanlar için yazılan şiirlerde görmekteyiz. şairlere göre; Hâk, fitne ve fesatı bozguna uğratmış ve düzen sağlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Divan Edebiyatı'nın halktan kopuk, sosyal konulardan uzak şiirler yazdığı tezinin gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Şairler milleti derinden etkileyen savaş konusuna kayıtsız kalmamışlardır. Özellikle Nefî, Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fehîm-i Kâdîm, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Gevherî, Âşık Ömer, Naèilî Kadîm, Cevrî, Nevizâde Atâyî gibi hem devrinin hem de tüm Türk Edebiyatı'nın önde gelen büyük şairlerinin bu konuda kalem oynatmaları önem arz etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu önemli şairlerle birlikte altmış iki şair, savaş konulu iki yüz iki şiir yazmışlardır. Ana başlıklardan yola çıkarak inceleyecek olursak, adı geçen şairler ve şiirlerine konu olarak seçtikleri savaşlar şunlardır:

1)Avusturya-Macaristan

Bu başlık altında otuz iki şiir tespit edilmiştir.

Uyvar Kalesi'nin fethi: Nâ'ilî-i Kadîm, Şeyh Mehmet Nazmî (İki adet şiir yazmıştır), Abdülbâki Arif, Sabir Mehmet.

Eğri Kalesi'nin fethi: Fenâyî, Hisâlî, Ereğlîli Tûrabî (Üç adet şiir yazmıştır).

Estergon Kalesi'nin fethi: Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Hâfız Ahmed Paşa.

Yanova Kalesi'nin fethi: Neşâtî, Nâlî, Vecdî.

Varat Kalesi'nin fethi: Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).

Yeni Kale'nin fethi: Neşâtî.

Vişegrad Kalesi'nin fethi: Hâfız Ahmed Paşa.

Belgrad Seferi: Bursalı Tâlib

Budin Seferi: Ferîdûn

Bunların dışında Siyahi Dede, İzzeti, Üsküdarlı Sırrî, Gevherî, Âşık Ömer, Bosnalı Alaeddin Sabit, Kâşif, Mehmet Adlî ve Sükkerî gibi şairler genel olarak yapılan Avusturya-Macaristan seferleri ile ilgili şiirler yazmışlardır.

2)İran

Bu başlık altında elli iki şiir tespit edilmiştir.

Bağdat'ın fethi: Ahmed Nâmî, Sâbrî Mehmed Şerif, Şehrî, Şeyhülislam Bahâyî, Seyyid Nakıb-zâde Ni'meti, Hikmetî, Cem'î (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam

Yahya (Altı adet şiir yazmıştır), Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî (Üç adet şiir yazmıştır), Nâ'îlî Kadîm, Nevî-zâde Atâyî, Râmî (Dört adet şiir yazmıştır), Gani-zâde Nâdirî, İsmetî (İki adet şiir yazmıştır), Fehim-i Kadîm (İki adet şiir yazmıştır), Ereğlîlî Tûrabi, Neşâtî.

Revan Kalesi'nin fethi: Seyyid Nakıb-zâde Ni'metî, Şeygülişlam Yahya, Nev'i-zâde Atâyî (Dört adet şiir yazmıştır), Sıdkî Paşa, Sabri Mehmet Şerif.

Basra ve Kurna seferleri: Diyarbakırlı Mâlî, Hikmetî (Üç adet şiir yazmıştır).

Bunların dışında Nef'î, Gani-zâde Nâdirî (İki adet şiir yazmıştır) ve Ereğlîlî Tûrabi (Üç adet şiir yazmıştır) genel olarak İran ile yapılan savaşları anlatan şiirler yazmışlardır.

3)Lehistan

Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir.

Şeyhülislam Yahya, Nef'î, Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Sükkerî, Behçeti Hüseyin Efendi gibi şairler genel olarak Lehistan üzerine yapılan seferleri ve Kazak mülküne yapılan seferleri konu alan şiirler yazmışlardır. Kadrî, Hotin seferini anlatan bir şiir kaleme almıştır. Bazı şairler ise Kamanıçe Kalesi'nin fethine dair şiirler yazmışlardır.

Kamanıçe Kalesi'nin fethi: Fevzi, Sabir Mehmet, Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Şu'ûrî (Beş adet şiir yazmıştır), Behçeti Hüseyin Efendi (İki adet şiir yazmıştır), Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).

4)Rusya

Bu başlık altında on dört şiir tespit edilmiştir.

Çehrin gazası: Sahhâf Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Âşık Ömer (İki adet şiir yazmıştır), Sâbir Mehmet, Rehâyî.

Azak Kalesi'nin fethi: Cem'î, Dürrî.

Özi Kalesi'nin fethi: Ahmet Nâmî

Bunların dışında Âşık Ömer, Bosnalı Alaeddin Sâbit ve Birrî Mehmet Dede gibi şairler Rusya ile yapılan mücadeleleri anlatan şiirler yazmışlardır.

5)Akdeniz Savaşları

Bu başlık altında yirmi yedi şiir tespit edilmiştir.

Girit Adası'nın tamamı için yapılan savaşları anlatan şairler şunlardır: Hikmetî, Cem'î, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Sükkerî.

Kandiye Kalesi'nin fethi: Nâci Ahmed Dede (İki adet şiir yazmıştır), Şerif Nehcî, Fevzi (İki adet şiir yazmıştır), Tâlib Ahmed Bosnavî, Nehcî Mustafa Dede, Nâlî, Sabir Mehmet.

Sakız Adası'nın fethi: Nazîf, Âşık Ömer, Bursalı Tâlib, Mehmet Adlî.

Hanya Kalesi'nin fethi: Sıdkî Paşa

Koyun Adaları'nın fethi: Nâci Ahmed Dede

Ayamavra'nın kaybedilmesi: Nazîf

İsmi verilen bu yerlerin dışında bazı şairler Akdeniz'de hâkimiyeti sağlamak için yapılan seferleri anlatan şiirler yazmışlardır. Bu şairler şunlardır: Nazîf, Siyâhî Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Gani-zâde Nâdirî.

6)İsyanlar

Bu başlık altında yirmi üç şiir tespit edilmiştir.

Celâli İsyanları: Bahtî (İki şiir yazmıştır), Vecihi, Nef'î, Ereğlîli Tûrabi, Nâlî.

Canpolat ve Kalenderoğlu İsyanları: Râmî, Gani-zâde Nâdirî.

Abaza İsyanı: Kadrî, Şeyhi Mehmet

Ma'noğlu İsyanı: Râmî (Üç adet şiir yazmıştır).

Ayrıca bu isyanların tamamının anlatıldığı şiirler kaleme alınmıştır. Bu tarz şiirler yazan şairler şunlardır: Râmî, Gani-zâde Nâdirî, Ereğlîli Tûrabi.

7)Kızıl Elma Ülküsü

Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir. İçinde fetih tutkusunu barındıran Kızıl Elma temalı şiirleri yazan şairler şunlardır: Kafzâde Fâizî, Behçeti Hüseyin

Efendi, Ereğlili Türabi, Hâfız Ahmed Paşa (İki adet şiir yazmıştır), Nuri İbrahim, Dânişî, Hisâli, Dürrî, Medhî (Üç adet şiir yazmıştır), Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam Yahya, Gevherî, Âşık Ömer (Dört adet şiir yazmıştır), Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Nefî (İki adet şiir yazmıştır), Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Bosnalı Alaeddin Sâbit.

KAYNAKÇA

ABDURRAHMAN Varis, “Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf>, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:22, Sayı 35, Ankara 2004.

ADIGÜZEL İsmail, *Tarihin Pusulası*, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015.

AGOSTON Gabor, “Top” Maddesi,<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, 2012.

AKÜN Ömer Faruk , “Divan Edebiyatı” ,<http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:9, 1994.

ALPER Ömer Mahir, “İbn Sînâ” Maddesi,<http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:20, 1999.

AKGÜL Hasan, *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, 436 s.

AKKUŞ Metin, *Nef’î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

ARSLAN, Üzeyir, *XVII. Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü’s-Sâlikin Ve Hediyetü’l-Mütereşşidin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, 548 s.

ASLANTAŞ Gazanfer, *Vecîhî- Hayatı, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 288 s.

AYAN Hüseyin, *Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.

AYAR Fatih, *Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'ın Dîvânının Transkripsiyonu*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, 169 s.

BAĞRIAÇIK M.Ziya, *Dürrî ve Dîvanındaki Târih Manzumeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, 288 s.

BALTALI Seval, *Mehmed Adlî Divanı*, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016. 177 s.

BEKTAŞ Halime, *Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, 916 s.

BİLGE Mustafa L., “Şattülarap” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, 2010.

BULAN Ayşe, *Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, 272 s.

BÜYÜKYILDIRIM Ayşe, *Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni Ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998. 311 s.

CANGÖZ Gülşah, *Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, 471 s.

ÇAĞLI Adnan, *Vişne-zâde İzzetî*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), 153 s.

ÇELEN Ahmet, *Kelîm Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994, 248 s.

DARICIK Murat, *Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme*), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, 400 s.

DEMİREL Şener, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, 691 s.

DEVELİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneşal, “Râfıza ve Râfızî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008.

DURU Necip Fazıl, *Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 271 s.

EĞRİ Aysel, *17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 399 s.

EKER Sami, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014>, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2015.

EKİCİ Hatice, *Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, 424 s.

ELÇİN Şükrü, *Gevherî Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara 1998.

ERCAN Özlem, *Peşteli Hisâlî Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, 894 s.

ERDEM Melike, *Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, 382 s.

ERDOĞAN Mehtap, *Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr*, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011.

ERKUL Rasih, *Birri Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, 415 s.

ERTEM Rekin, *Yahyâ Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1995.

GEZA David, "Eğri" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, 1994.

GÖKYAY Orhan Şaik, “Kızılelma” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.infpdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, 2002

GÜLEN Ahmet, *Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, 325 s.

GÜLER Murat, *Şu'ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, 177 s.

GÜN Mesut, *Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana 2002, 223 s.

GÜNGÖR Esra, *Nûrî İbrahim Dîvânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, 182 s.

HALLAÇOĞLU Yusuf, “Bağdat” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info.pdf>, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1991.

HAMİDULLAH Muhammed , “Hayber” Maddesi, <http://www.islamansiklopedi.pdf>, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 17, 1998.

HAMMER Von, *Osmanlı Tarihi*, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kamer Yayınları, İstanbul 2013.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BA%C5%9ETARDA , (Erişim Tarihi: 13.11.2017).

İLGÜREL Mücteba, “Celâlî İsyancıları” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:7, 1993.

İNALCIK Halil, *Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014.

İPEKTEN Halûk, *Nâ'îlî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

İPEKTEN Halûk, *İsmeti Dîvânı -Ediston Kritik-*, Baylan Matbaası, Ankara 1974.

İPEKTEN Halûk, Mustafa İsen, *Basılı Divanlar Katoloğu*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

KAPLAN Mahmut, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

KARACAN Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1997.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Kemâleddîn-i İsfahânî” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf>, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:25, 2002.

KARAMAN Bahattin, *Nâlî Dîvânı*, <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebook>, Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005.

KARAMAN, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, “Meryem Sûresi”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015.

KARAKÖSE, Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

KARASOY Yakup ve YAVUZ, Orhan, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.

KASIR Hasan, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, 336 s.

KAVUKÇU Fatma Zehra, *Râmî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, 427 s.

KAYA Bayram Ali, "Yahyâ Efendi" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.pdf> *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 43, 2013.

KAYAALP İsa, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

KAZAN Şevkiye, *Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı-Tenkitli Metin, İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, 486 s.

KILIÇ Remzi, "Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), <http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda-nasuh-pasa1612-ve-serav1618-antlasmalari.html>, *Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Ve Bilim Dergisi*, Sayı:2, 2011.

KIRIRKTAŞ Yılmaz, *Nâcî Ahmed Dede Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, 211 s.

KİEL Machiel, "Ayamavra" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf> *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1991.

KOÇ Neslihan İlknur, *17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, 607 s.

KÖSOĞLU Nevzat, *Dünder Taşer*, “Biz Kimiz” yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015.

KOPARAN Birgül, *Cem’i Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı’nın Tenkîdli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, 402 s.

KÜLEKÇİ Numan, *Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Dîvânı ve Şeh-nâmesi’nin Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, 466 s.

KÜLAHLIOĞLU Mehmet, *Kadrî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’nın Transkripsiyonlu Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, 328 s.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012.

OCAK Tulga, “Ölümünün 350.yılında Nef’î”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985.

OKATAN Halil İbrahim, *Kafzâde Fâ’izî*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, 303 s.

OKUYUCU Cihan, *Ereğlîli Tûrabi Divanı*, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

ORHONLU Cengiz, “Bozcaada” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:6, 1992.

ÖLMEZ Ahmet, *Behcetî Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni-*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, 677 s.

ÖZER Bülent, *Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, 486 s.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010.

PALA, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, 86-88. Basım, İstanbul 2014.

PAMUK Bilgehan, Mehmet İnbaşı, Ersin Gülsoy, İbrahim Yılmazçelik, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Zübeyde Güneş Yağcı, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

PARLAK Betül Dönmez, *Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi'nin Divanı'nın İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2006, 273 s.

SEYHAN Nezihe, *Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili

ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, 1070 s.

SONA Fatih, *18. Yüzyıl Divanlarında Fetihler Zaferler*, Soncağ Yayınları, Ankara 2018.

SORGUN Sercay, *Tâlib Ahmed Bosnavî Divânı*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, 262 s.

ŞAHİN Ali, *Abdûlbâki Ârif Efendi-Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, 182 s.

ŞENÖDEYİCİ Özer, *Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 356 s.

ŞİMŞEK Kadriye, *Ferîdûn Divânı-Transkripsiyonlu Metin*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, 268 s.

TUĞLUK İbrahim Halil, “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-nâmeler”, http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_İbrahim%20Halil%20TUĞLUK.pdf , *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:42, 2010.

TUNCER Eda, *Sükkerî Divânı’nı Sözlüğü- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

TOPRAK Muhbet, *Şeyhülislam Bahayi Divanı Şerhi*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli 2006, 339 s.

ULUÇAM Abdüsselâm, “Âzamiye Külliyesi” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf>, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:4, 1991.

UYŞAL Adem, *Hâfiz Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, 259 s.

ÜZGÖR Tahir, *Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi-* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

YANMAZ Eşref, *Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı'nın Karşılaştırmalı Metni*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum 1995, 187 s.

YENİKALE Ahmet, *Ahmet Nâmî Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/.pdf?0> , T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

YENİTERZİ Emine, “Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi15pdf/yeniterzi_emine.pdf ,12.12.2017), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:15, 2010.

YILDIZÂlim, *Fenâyî Dîvânı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, 529 s.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mehmet ÖZER
Doğum Yeri	Gaziantep
Doğum Tarihi	20.07.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İLETİŞİM

Adres	Seyrantepe Mah. 65003 nulu Cad. Sefa apt. Nu:13 Şehitkâmil/Gaziantep
Mail	Ozer8839@gmail.com